ספר

גלעד

קובץ

מאה ושבעים כתבי לוחות אבני זכרון

בשדה הקבורה ישן נושן ק"ק פראג יע"א.

עם

כתב חזון ובאר מכתב שלמה

החכם הגדול, החוקר המהולל, מאור הגולה, מופת דורנו, הגאון אדונינו מורינו ורבינו כש"ת

שלמה יהודה כהן רפאפורט ש"ז

אב"ד פה.

אספם והוציאם לאור

קלמן ליעבן.

פראג ה' תרט"ז.

בוכדרוקעריא פאן משה הלוי לנדא.

Digitized by Touro College Libraries
For Project Zikaron
www.zikaron.tourolib.org
2018

דבר אחד לדור.

כי ישאלון בניכם מחר לאמר, מה האבנים האלה לכם? ואמרתם האבנים האלה לזכרון לבני ישראל, למען ידעו דור אחרון, בניהם ילדו להם, לחקור ולדרוש קורות חיי ותולדות גדולי קרית פראג וארץ ביהמן מה המה לנו. כי הנה כל העמים ילכו איש לשמוע כלמודים דברי חכמים יודעי העתים זוכרי ימות עולם מוסדות דור ודור ושופטיו, דור ודור ודורשיו, מה ראו ומה הגיע אליהם, יספורו בכתוב עמים זה ארם גדול ורחב ידים ילד שם, וזה בעיר הזאת הציץ בציץ חכמתו, ועשו ספרים הרבה אין קץ בדברי הימים, וחקת עולם להם חק ולא יעבור ללמוד מתוכם, ואת בניהם ילמדון בכל בתי ספר מקומות אשר בם תחנות חכמים וידועים, ימי הולדם וימי מיתתם, תקפם וגבורתם, מעשיהם ופעולת חיירתם, לילך בעקבותיהם. ומה נעשה לאחותנו בת פראג עיר ואם בישראל ביום שידובר בה? ואיה ספר זכרונות שלשלת הגדולה מהגבורים אשר בארץ המה, אנשי שם מביני מדע אשר הלכו לפנינו ואשר יצאו לפניו, אנשי מופת אשר היו למאורות וכזהר מזהירים בתורתם ובצדקתם? אך אל תשתומם אל המראה כי הימים הראשונים לא היו טובים מאלה, ואבותינו היו דחוקים ונלחצים עד מאד, נודדים ממקומם, פנו לימין ואין עוזר לשמאל ואין סומך, ובטרם תבא עליהם חישועה האחת, יולדו להם

צרות אחרונות משכחות את הראשונות, כל ימיהם מכאובים וכעס ענינם, גם בלילה לא שכב לבם מפחד אויביהם, ואיך ימצאו ידיהם לאסוף ולכנוס לתת טוב לבניהם אחריהם, זכרון דברים כל הקורות אותם במחלפות הזמנים וצוק העתים. ומאת הרשום בכתב, חלק האחד היה למאכולת אש בהרבה שרפות שהיו בקהלתנו, וחלק השני צנוף צנפתהו כרור המקרה אל ארץ גזירה, אל מקום אשר לא יזכר ולא יפקד ולא יעלה על לב לעולם.

אמנם אחרי אשר הניח ה׳ לנו מאויבינו מסביב, ממצור ומצוק יצאנו, וימי שלוה מצאנו, והשמש החכמה לאט לאט הגיה חשכת האומים, ורוח טוב לבשה את שופטי ורוזני ארץ היושבים על כסאות המשפט לשפות שלום לנו בפתשגן כתב הדת, וברצות ה׳ דרכנו לשלוח לנו מלך עוזר ומושיע, אדיר וחסיד טוב לכל, אדונינו הקיסר פראנץ יאזעף יר״ה, אשר יצא בהדר גאון עוז להטיב עמנו ככל הגוים אשר תחת כבוד כסאו הרמה, נלכה נא גם אחרי אוהבי שוחר הטוב והתושיה בארצות אחרות, לרעות בגנים וללקוט שושנים אבני זכרון הנפוצים והנפרדים, לבנות בית אוצר ביקורי העתים, כאשר עשו רבים וכן שלמים בשנים העוברות, והוציאו ישן מפני חדש, ואשר בחשך גלו להעלות זכרון ראשונים ולהציל מרדת שחת בשוט שוטף הזמן, עובר וכלה הנותרת מן האבנים פתוחי חותם על שמות בני ישראל מציבי יד קברתם, ולספר בציון שמם ותהלתם.

כי הרבה מהן נעלמו במשך הזמנים שפוני טמוני חול, לא יוכלו עין לראות, מהן נשברו ברוב עתים וימים, מהן נפצו אויבינו כאבני גיר ולקחו אותן לבנין ביתם וטירותם, אחרי אשר גללו בחרות אפם האבנים מעל פי הבור, וחצו גם את המת כטרף לשניהם.

לזאת יגעתי להקריב קרבן עולה על מזבח הדפוס נוסחאות המצבות על בית עלמין ישן דקהלתנו, אשר זה כמה שנים החל מורי חמי התורני כמהר"ר משה וואלף ייטלם ז"ל סופר דח"ק גומלי חסדים פה לאספם, ואני ממלא את מקום כבודו, טפחתים בהגהות ורביתים במאה וחמשים ציונים. ואף גם הם מעט מהרבה אלפים ציונים הנמצאים בשדה הקבורה הזאת, לא מעט טורח ועמל יגיעתי, ונתתי בעפר פי למצא שחר ולהכיר האותיות ולהקריבם אחת אל אחת עד אשר מצאתי הפתרון, ואם יוסיף ה' ימי חלדי ויעזרני חיל להעתיק עוד אשר חרות על לוחות המצבות, אשלח אותם מעת לעת על פני חוצות.

ובטרם אכלה לדבר אודיעך קורא נעים שבתוך הציונים האלה נמצאים עשרים כתי אבנים מאבני שיש לבן או אדמדם, וס"ח אבנים באותיות משוקעות, ואלו הן:

Nro. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 12. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 29. 30. 40. 41. 47. 48. 49. 50. 51. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 61. 63. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 79. 81. 89. 90. 92. 100. 109. 112. 113. 121. 122. 126. 127. 130. 141. 144. 151. 152. 167. 168. 169 170.

והשאר מאה ואחד מצבות באותיות בולטות, אך מצבה אחת נומ' 10 בית אבנים יש לה שתי אבנים באותיות משוקעות ומתחילין: הלא טוב וכו' ואלה אזכרה וכו'. וכל שנמחק מן הכתב צייתי בנקודות, והערות שלי צייתי וסגרתי בשני דלתות כזה ( ).

ובשגם שראיתי אחרי רואי שעוד נפלו שגיאות בהעתקה שלי חזרתי על כל הצדדים וחברתי עוד לוח הטעות תיקון לתיקונים. וקראתי קובץ מכתבי המצבות בשם גל עד, שהציונים עדים נאמנים כי אבותינו אהבו את ה' בכל לבבם ובכל נפשם לאות ולדורות, וחרפו נפשם למות ולא סרו ממצות אלהיהם, זכותם יגן בעדנו.

פראג אסרו חג השבועות שנת ה' תרט"ז לפ"ג.

המוציא לאור.

מעות יוכל לתקון.

אצל נומ׳ 3 נשכח לציין שני דלתות לסגור מלת (בחומה).
״ ״ 5 . . . מילין (על ההר שנקברים הנפלים).
״ ״ 6 . . . מלת (בחומה).
״ ״ 7 . . . מילין (מצבת בצורת אשכול).
״ ״ 8 . . . (בית אבנים וצורת אריה נפסל מאבן).
״ ״ 9 תחת מלה החכם קרי החסיר.
״ ״ 10 נשכח לציין (בית אבנים). ותחת ארר שני קרי ארר שנת
״ ״ 12 תחת יום ו׳ ז׳ אייר שפ״ח קרי יום ד׳ ב׳ אייר שפ״ה
״ ״ 13 נשכח לציין שני דלתות לסגור מלות(תמונת זאב)
״ ״ 16 . . . מילין (בית אבנים וצורת אשכול)
״ ״ 20 . . . (בית אבנים משיש לבן עם צורת אות ההתרוממות הנקרא חַרעוסוחַפפען)
״ ״ 27 . . . הדלתות לסגור המילין (דמות שה)
״ ״ 31 . . . (בית אבנים משיש לבן עם צורות שונות)
״ ״ 34 . . . להגדיל הלמ״ד במלת לעתו. כי הפרט תק״ו
״ ״ 46 תחת מלות יום ה׳ קרי יום ד׳
״ ״ 65 נשכח לציין (בית אבנים)
״ ״ 81 . . . (שברי לוחות מבית אבנים). ואצל מלות אלופי ומיודעי חסך הקו ונקראים כמו אלופים ומיודעים
״ ״ 82 84 86 87 94 96 נשכח לציין (בית אבנים).
״ ״ 98 נשכח לציין (בית אבנים). ותחת עש״ק כ׳ אלול קרי עש״ק ד׳ אלול
״ ״ 99 . . . . (בית אבנים). ותחת בש״ק כ״ה שבט קרי בש״ק ר״ח שבט
״ ״ 100 תחת המלה אלי׳ קרי אלל
״ ״ 114 נשכח לציין (בית אבנים).
״ ״ 153 תחת ביום ג׳ ד׳ מרחשון קרי יום ג׳ ר״ח מרחשון
״ ״ 166 תחת יום ז׳ ש״ק י״ד סיון קרי יום ז׳ ש״ק י״ב סיון.

מ כ ת ב

מאת התוקד הנפלא, גולת הכותרת אשר על ראש עמודי התורה והחכמה, הגאון הגדול אמ"ו **שלמה יהודה ליב כהן רפאפורט** יצ"ו.

א) העת עת כנוס אכנים, ציוני קברים מפותחים ומצויינים, להעיר על ירם ישנים וישנים, עברו עליהם רבות בשנים, בעט ברזל "ועופרת" לקורא נסמנים, ובמקומות שונים עתה נבחנים, הוא יבין אם על אפניהם נתכנים, אם המעתיקים במלאכתם נאמנים, ואם לבותם משכל לא נצפנים, לרעת לעות דבר לגלות אוצרות נטמנים.

וכמו חוקרים בנטעים מתהלכים בגני חמר ובשדי צמחים, יחור נצנים מגמחם ואחר כל ירוק ידרושו, בתארו ובמראהו וגם בסגולות עורקיו הפנימים, כן חוקרים בחולדות עם ישרון ומוליכיו מדור דור, יתהלכו עתה בשדי קברות אשר בערות לישראל, ומחפשים כה וכה אם ימצאו ציון ישן על מת קדמוני, ואז יתבוננו מי הוא זה, אם גדול בתורה וביראה, בחכמה ובשם, ומה כתוב עליו. — ואם בקורות חבל בכלל, חלק רב ויתר שאת למצויני כל דור בחולדות הזמן וכל הנעשה בו, מאשר הוא לעם ההולכים בה, כאשר העירו חכמים על זה; הלא יותר ויותר יאמר כזה על קורות בני עמנו, אשר לא בזרוע הראו "כחם מעולם, כי אם ברוח, והרוח מאלוה לבשה את גדולי הדורות מוליכיהם ומדריכיהם, והם רבו אצלינו יותר במספר, בערך אל מספר מוליכי יתר לאומים, כפי אשר אנחנו המעט מכל העמים, ובכל זה חשק ה' בנו להיות לו לעם סגולה (דנריס ז'), וכאשר העירותי בערך מלין (מגלה סי' נ') על מאמר מרוזל, אשה אחת ילדה ס' רבוא בכרס אחד, ופירשו אחיכ בעצמם זו יוכבד שילדה את משה ששקול כנגד ס' רבוא. — ואוסיף

עתה, כי על כן יאמר משל הקדמוני בפי המשורר הקדוש, ולציון יאמר איש ואיש יולד בה (תהלים פ"ז). אולם הולדת איש גדול היא רק מבא לכל הנעשה בזמנו על ידו וברוחו הנכון. אך באחרית ימיו וגם אחרי חלף מזה, יתראו יותר מפעליו, ובזה טוב יום המות מיום הולדו כדברי קהלת, ולכן בוחני הדורות ומהלכי תבל ידרשו יותר אחר המתים מאל החיים—

ובעבור כי בדורנו גדלה התשוקה בין חוקרי ישראל לדרוש בחולדות עמם וקורותם, לכן החלו ג"כ להשים עין על המצבות הישנות הנמצאות הנה והנה, ולאספוף במחברות את אשר נמצא כתוב עליהן. ולזאת אמרנו: העת עת כנוס אבנים.

כ) והנה בימי קדם בזמן האבות והנביאים ועוד בימי חכמי המשנה והתלמוד, מעט מזער אשר נמצא מהעמדת מצבות על הקברים, זולת מצבת רחל אמנו (בראשית ל"ה), ומצבת אבשלום (ש"ב י"ח). ועוד מצאנו ציון על עצמות אדם (יחזקאל ל"ט ט"ו), אך לא לזכרון כבוד המת כי אם להראות מקום טומאה, וכנראה מלשון המקרא (שם) ובנה אצלו ציון עד קברו אותו וגו' וטהרו הארץ, ומלשון המשנה היש שקלים ומציינין את הקברות, יעוש. וגם מצאנו ציונים (ירמי' ל"א), רק להורות לעוברי דרכים את הדרך ילכו בו. וככל זה כברו פעם ע"י ציון של קברים את עצמות נביא (מ"ב כ"ג).—

עוד שנו חכמים בלשון המשנה מלת נפש אצל קבר המת. מוחר המת בונים לו נפש על קברו (סוף פ"ב דשקלים). ושם בירושלמי בברייתא, חני רשב"ג אומר אין עושין נפשות לצדיקים, דבריהן הן זכרונן. ועוד (רפ"ה דעירובין) נשרים ונפשות. ושם בגמרא בבלית (ל"ה ב') נפש שיש בה ד"א, פירש"י בנין על הקבר וסתמיה לדירת שומר הקבר. עביד ע"כ. אכן מירושלמי שקלים שהבאנו בראה בביאור שעיקרו נעשה לזכרון זלכבוד המת. — ואצלנו ברור כי השם הזה נפש לבית

קבר, הוא משרידי ליהק הנדברת בימי הנביאים, ונשאר כן בעינו מבלי שינוי לארמית או ליונית. וכבר הראינו דוגמאות כאלה בחולדות רבינו נתן בעל הערוך (הערה ה' לד כ"ח). ופה הנה נראה זה כבר מאשר לא שאלו לא בירושלמי ולא בבבלי כמנהגם, מאי נפש או נפשות, אכן היה נודע אצלם מדור דור ולא נפסקה ידיעתם בו. — הן אמנם הפירוש היה נקל להבין, שנקרא כן בעבור נפש המת או בעבור מקום מנוחתו, מלשון שבת וינפש, ועל דרך לשון המקרא ינוחו על משכבותם (ע' מחברת נפשות צדיקים צד 96). ולדעתנו שתי ההוראות נתאחדו בשם זה, כי שם נפש בסתם על מת, מבואר במקרא, טמא נפש (ויקרא כ"ב, חגי ב'). אכן שם מפשט נפש על מנוחה נמצא נ"כ (יצעי' י"ט ט') כל עשי שכר אגמי נפש, וכל המפרשים ראשונים ואחרונים וגם בחכמי העמים היום לא מצאו את הנכון והקרוב בכוונת המקרא הזה, כמו ראש המבארים ארונינו רש"י ז"ל. — הרד"ק ז"ל כתב אגמי כמו עגמי מלשון עגמה נפשי וי"ם האגמים שיש בהם דגים וקרא הדגים נפש, ופירוש הראשון קבלו המבארים היום. ושני הפירושים הם לעגמת נפש — ולשון רש"י ז"ל: אגמי נפש אגמי שבת לשון שבת וינפש, שמי האגמים נוחים ועומדים במקום אחד ע"כ, (טטיוטטעהעגדע טי"כע), וזה בעבור כי עשו שכר וסחימה להוצאות המים ונשארו נחים במקומם, ואין פירוש מתקבל יותר מזה. — ואחרי נודע לנו בירור שתי ההוראות האלה לשם נפש בל"ה, היה נקל לנו לשער נ"כ המקור בל"ה להשאלת שם זה אל הבנין אשר סביב הקבר, גם אילו לא מצאנו מבואר בדברי הנביאים שם כזה לבנין כזה. אך היה קשה עלינו קצת, כי יהיה חסר הנסמך אל שם זה הפרטי, שהרי הבנין איננו המת בעצמו וגם לא המנוחה בעצמה, כי אם מקום המת והמנוחה, והיה צריך להקרא בית-נפש, וכפי מה

שנראה מבריתא דעירובין שהיה יושב בו שומר הקבר. — האמנם לרוב קצרו (או גם הוסיפו פעם) התלמודיים מלת בית. כמו בית גוברין וגוברין, בית חורן וחורן, בית נמרין ונמרין ועוד כמה. — אולם מה יקר לנו אם נמצא במקרא, השם המורכב בית נפש ממש על בנין שאצל הקבר. וזה נ"כ בדברי הנביא ישעי' (נ' כ"ח), במקום שהולך וחושב בפרט כל עדיי הנשים אשר יסיר ה', ובהם בתי הנפש והלחשים. רש"י פירש בתי הנפש שכנגד הלב, והלחשים נזמי האוזן, וכן בר"ק. אולם לא נמצא בשום מקום שיהיה נפש מורה על מקום הלב. — אך יותר רחוק הרבה מה שפירשו בו חכמי העמים ברורנו. גענעניוס בשרשיו ובפירושו יבאר בתי הנפש פכים של שמני ריח, ומתרגם (רייעכּפֿוֹחֶטכען). והיטלינג רדף אחריו כזה. והנה כל מעיין בתניך ידע כי בית איננו פך אף בדרך השאלה, ונפש איננו ריח או מריח, עם כל מה שיגעו לקרב הוראה זו. אך יותר מתקבל פירושם בשם לחשים שתרגמו (חַוועטטען), כי השם לחש במקרא נאמר רק על חיבור איזה תיבות אשר בהם לחש וסגולה לפעול איזה דבר. וכבר קדמם הראב"ע ויל וויל: והלחשים כתבים כתובים בזהב ובכסף על דרך לחישה ע"כ. והיו נושאות טסים קטנים כאלה עם פתוחי תיבות, וקצת יספרו מאבנים טובות הנמצאות עוד היום מזמן קדם, אשר עליהן חרותות אותיות פתוחי חותם בלחי מובנות, ועוד בימי בעלי המשנה היו יוצאים בקמיעין (שבת פ"ו מ"ג), והיו נותנים אותם באצערה או בטבעת (ירושלמי שם). — הן אמנם כפי הנראה רעת מסדרי תלמוד בבלי שם, רק דברים הנחשבים עכ"פ מן כותבם לקדושה היו נקראים קמיעין. אך לא כן מורים דברי הירושלמי שם, וביאורו יותר קרוב בזמן וכמהלך הלשון, וכפי משמעותו היה הקמיע איזה דבר נקשר וצרור באחד מאברי האדם לרפואה, וניתן מיד רופא פשוט, ופעם היה נתון בקשר ההוא

רק עשב אשר בסגולתו לרפא או לשמור ממחלה פלונית, ופעם איזה אותיות כתובות, והיו תולים אותם ג"כ לתכשיט. ובמוסף הערוך (קמע) פי' ענין קשר ויש רפואה נקשרת בגרון או באבר מן האברים וגם כתבים נקשרים לרפואה ע"כ. ומענין זה האחרון היינו כתב של אותיות אשר נחשב לסגולה היו ממש הלחשים שנזכר במקרא. — ואחרי נחבררה לנו הוראת מלה זו היסב, נקל לנו כפי ענ"ד להבין ג"כ הוראת בתי הנפש הסמוך לשם לחשים; היו חושבים גם זה כעין סגולה לשמירת הגוף, ונעשה ממנו ג"כ תכשיט, והיינו, כי היו מציירים על טס של זהב או שאר מיני מחכות, איזה חמונה של בנין אשר על קבר קרובם או שעל אדם מצויין, ונושאים הציור ההוא ג"כ לתכשיט, והיה נקרא בנין כזה וגם ציורו בית הנפש מטעם הנזכר כבר.— וקצת דמיון לזה נמצא, שהיו נושאות נשי ישראל אחרי חורבן בית שני, חמונה קטנה של עיר ירושלים מציירת על זהב, ונזכרת במשנה (רפ"ו דשבת), והחנא רבי עקיבה אשר אהבתו וחשוקתו לעיר הקדושה ההיא נודעה, עשה לאשתו תכשיט כזה (ירושלמי ונגלי סס, וע' עוד סוף סוטה). הוא אשר דברנו לאמר כי נפשות שהבאנו מלשון המשנה והברייתא, עם הוראת בנין שעל קבר, הוא משאירית ל"ק בזמן הנביאים.

ג) אכן עם כל אשר ידענו מהוראות אלה השמות מצבה, ציון, בית נפש, מעט מזער התועלת אשר נשארה לדורות המאוחרים בבחינת בירור המקומות אשר שם היו נמצאים בזמן קדמון, כי עכ"פ רובם ככלם לא היה חרות עליהם שום אות וכתובת. ובזמן המשנה והתלמוד היו מקברים במערות וכוכין, כפי הנודע מכמה סיפורים וגם מהלכות במשניות. וגם אחרי הודיעו בעלי אגדה שם העיר או הכפר אשר שם קבור גדול אחד, עור נשאר מקום הקבר ביחוד נעלם, עם כל אשר טרחו מאוחרים להגביל אותו ולקרוא עליו שם,

כאשר נראה. — ונתחיל באשר מובא במאור עינים (פ"ם) מספר דרכי נועם לבן חביב ז"ל: בהיותי במלכות ואלינצה בקהלת מורויטרי הגידו לי כל העם אשר בשער והזקנים, כי שם מצבת שר צבא (של) אמציה מלך יהודה, ואז חשתי לראותה, היא מצבת אבן בראש ההר. ואחר העמל והטורח קראתי הכתיבה והיה הקוק עליה שיר וזה לשונו: שאו קינה בקול מרה, לשר גדול לקחו יה, ולא יכולתי לראות יותר, אך מסיים השיר לאמציה, אז האמנתי כי הדרך הזה במשקל השירים היה נוהג בימי היות אבותינו על אדמתם ע"כ. והרב בעל מ"ע מוסיף על זה וז"ל: הרי כי לפי החכמים האלה לשוננו הקדוש כטבעו ומנהגו מימים ראשונים איננו מרחיק השירים בעלי מדה ומשקל ע"כ. וכמעט יש להתפלא על זה הרב בעל מ"ע, איש אשר עינו חודרת בכל מקום עד תכלית, לא ראה ולא העיר פה כי זאת הכתובת מזמן מאוחר הרבה לזמן הנביאים, כי נמצא בו הדרך אשר ההלו לדרוך עליו אחב"י היושבים בין הערביאים בשיריהם, היינו לבנות כל השיר בציוני יחד ושתי תנועות, וזה נשנה פה חמש פעמים, והלא יודה כי דרך זה לא נמצא בנביאים ולא בזמן רב אחריהם? ומה זה שכתב „כי לפי החכמים האלה" וכו' והם אשר הביא דבריהם מקודם, פילא ויוסיפון לרומיים והירונימוס, שכתבו רק כי נמצא בנביאים שירים בעלי שש או ארבע או שלש מדות, ר"ל מנין תיבות וכדומה, אכן מן יחדות ותנועות לא ידעו עוד גם המחברים ההם דבר, כאשר לא נמצא רמז מהם בתנ"ך? ואיך טלטלו טלטלת גבר שר צבא של אמציה מלך יהודה לארץ אספמיא לחצוב לו שם קבר? ונודעה ארץ זאת עוד גם בימי בעלי תלמוד לרחוקה מאד מא"י, ואיזה רוח נשא את הספינה מארץ יהודה שמה, דרך כל ים האמצעי לארכו, בזמן הקדום ההוא? וכל זה בעבור שסיום השיר הוא לאמציה. והוא מוסב בלי ספק

אל המת עצמו שהיה שמו כן, והיה חי בימי ממשלת הערביאים באספמיא, ובחצרות מלכיהם היו שרים יהודים כפי הנודע מהנשיא ר' חסראי בן שפרוט ור' שמואל הנגיד ועוד כמה. אך בעבור שלא נשאר מאמציה זה איזה ספר וחיבור לעם ישראל, לא נשאר שמו אח"כ לזכרון אצל סופרי הדורות.

ד) נבא לזמנים מאוחרים מזמן מלכי יהודה. הנה חיו אבותינו בעלי המשנה והתלמוד באי"י, ומהם בזמן מאוחר בבבל, ושם נפטרו. ופעמים נרשם שם העיר אשר שם נקבר חכם פלוני; אך מאוחרים עוד מאלה זמן רב, ציינו את הקברים במקומות מיוחדים כפי העולה על רוחם, והסכסוכים והשגיאות רבו מאד, עד כי אין אחד מאלה אשר יאמר עליו כן הוא בבירור.— ונציג פה דוגמאות מהגבלת קברים של שני אנשים מצויינים מאד. — הדוגמא הראשונה היא מקבר רבינו הקדוש הנקרא ג"כ רבי בסחם, מיסד המשניות, והוא מעוז חיי ישרון, ולאורו נלך בתורה ובמוסר עוד כל ימי עם ישראל, והיה באמת דבר גדול בעינינו, אילו ידענו ברור מקום קברו, כאשר הגבילו לו כמה סופרים בדורות שונים, ואחריהם יגבילו כן גם היום, עם כל אשר ערכו את לבם הרע איזה מרשעי דורנו לדבר בחסיד ועניו הזה, דברי תהפוכות, ולהוריד מעלותיו במרות ובדעת, ולהכחיש ולהפוך כל דברי שבח הנמצאים עליו בדברי רז"ל, מרוב ענות צרקו וחכמתו בסידור המשניות על אפניהן, וכאשר יחזה כל אדם מבין באמת, וליחס לו מרת הגאוה ח"ו וגם חסרון ידיעה בתכונת הסדר — יקללו המה וכל אוהבי צדק ושונאי רשע יברכו שם כבודו לעולם. — מעתה עיין בסדר הדורות (שנת יו"ד) אצל ר' יהודה הנשיא והוא רבינו הקדוש, שמציין כמנהגו מקום קברו בשם ספר גלילות א"י, וז"ל: בצפורי קבור רבינו הקדוש והמצבה נגד פתח המערה והדלת של אבן. ע"כ. אך פה בעל גא"י לא

יחיד בציון זה, כי הקדימוהו בו סופרים. ומעט זמן לפניו כתב הרב ר' בצלאל אשכנזי בשיטה מקובצת (על כתובות קיג ב') וזל: וקבלה בידי שקברו בצפורי ואני זכיתי והייתי על קברו עכ"ל. וקודם לו כמאתים שנה הרב בעל כפתור ופרח (פי"א ד"ו דף ס"ט א' ודפוס חדש ברלין צר 48) זל: כיון דחלש (רבי) אמטוייה לצפורי דמידלייא (ובסים אוירא). והיום קברו רמוז במערה ועל פיה דלת לוח אבן עכ"ל. וקודם לו כמאה שנה, ר' פתחיה בסיכומו וזל: בצפורי רבינו הקדוש קבור שם וריח טוב יוצא מקברו וכשרחוקין מיל מקברו מריחין הריח הטוב עכ"ל. הרי סיפור עם אות ומופת. וקודם לו ר' בנימין במסעיו וזל (צר מיד ברפוס לונדון שנת ת"ר) ומשם (מלוד) יום וחצי לזריין הוא יזרעאל וכו' ומשם ג' פרסאות לשיפוריה היא צפורי ושם קברו של רבינו הקדוש ע"כ. ולא יסתפק שום מעיין ישר אשר כל אלה הסופרים אמת בפיהם, ואת אשר הראו להם אנשי צפורי, הגידו הם בקהל; אך בכל זה הנה בלי ספק ג"כ כי הגבלת קבר זה במקום זה, נעשה בשבבר הימים בטעות והיא נמסרת אח"כ לדור דור עד ר' בנימין והבאים אחריו, וזה רק מאשר נודע ליושבי צפורי בזמן קדום כי רבי היה חי שם ושם חלה ושם נפטר, חשבו לרומם מעלת עירם באשר הגבילו לו מקום שם קבר. וכזה וכזה קרה בימים קדמונים לאנשי ערים שונות, עפ"י השערה מדומה, ציינו להם קברים, לגדולים ומפוארים, בחשבם כי ע"ז תהיה גם עירם מצויינת בישראל. וכמה וכמה נרשמים אצלנו מכאלה. אך פה אין להאריך בזה ותספוק לנו דוגמא זו. והשניה אשר נביא להלאה. — והנה כבר ר"ב אשכנזי במקום הנזכר שכתב „זכיתי והייתי על קברו" הוא מוסיף וזל: ואפשר דאע"ג דמקום קברו קנוי לו בבית שערים (כמו שהקדים שם בסמוך על הברייתא רבי מוטל בצפורי ומקום מוכן לו בבית שערים, פירש"י רבי

מוטל בחליו בצפורי ומקום קברו מוכן לו — ובמהדורא קמא של רש"י קנוי לו — בבית שערים) לפי שנפטר בצפורי והיה ערב שבת כראמרינן בירושלמי וכדכתיב לעיל, לא נקבר אלא בצפורי ולא נפרש כמו שפירש רש"י במהדורא קמא לעיל גבי משום טרחא בלישנא קמא ע"כ. הנה נרחק הרבה ולא הועיל. ומה שמביא פה מפירש"י במהדורא קמא הוא זה, על צוואת רבי אל תספדוני בעיירות, נתנו שם טעם משום טירחא, פירש"י (במ"ק) לפי שעיירות סמוכות זו לזו, ואי הוו ספרי ליה רבנן דאולי אחר מטתו בכל עיר ועיר הוי טריהא ליה מילתא, ולקמן מפרש מקום קברו מוכן לו בבית שערים והוליכוהו מצפורי לבית שערים. לישנא אחרינא כו' ע"כ. והנה אם גם ידחה מהדורא זו הראשונה של רש"י ובפרט שכתב כן רק לפי חד לישנא, הלא מבואר עוד במקום אחר בפירש"י במהדורא שלפנינו בלי שום חילוק בלשונות, וז"ל (סנהד' מ"ז ח') אל תספדוני בעיירות כשתוליכו את ארוני למקום קבורתי דהוה מת בצפורי וקבורתו בבית שערים כו'. האמנם לא מלבו כתב רש"י ז"ל שהוליכוהו לבית שערים, רק מפורש כן במקומות שונים. ובירושלמי ההוא בעצמו המובא מרב"א לראיה שלא הוליכוהו מצפורי בעבור שהיה אותו היום ערב שבת, מבואר ההיפך שהוליכוהו אותו היום לבית שערים. ורב"א מוסיף: „וכדכתיב לעיל" ר"ל שם למעלה מעתיק לשון הירושלמי והוא זה: ר' נתן בשם ר' מונא, מעשי נסים נעשו באותו היום, ערב שבת היה ונכנסו כל העיירות להספידו ואישריניה חמני עשרה כנסיות ואייחוניה (לפנינו ואחתוניה) לבית שריי, ותלא לון יומא עד שהגיע כא"וא לביתו וממלא לו חבית של מים כו' ע"כ. והוא כפול (פה נכתובות פ"ג ה"ג ונלקים פ"ט ה"ד). ואין ספק אצלי שנשמט מר"ב אשכנזי הפירוש ממלת בית שריי, ואולי נשמט כן בזמן קדום מיושבי צפורי. וחשבו כי הוראתו בית מנוחה, כמו שאמר שם בסמוך

ואשריניה. ובאמת בית שריי הוא בית שערים, וקצרו השמות של ערים בלשון סורי בכמה מקומות, כמו בית שאן נקרא בישן וכדומה עוד. ובמדרש קהלת (פסוק טוב אחריית דבר מראשיתו ופסוק כל אשר תמצא ידך) מבואר בסיפור זה בעצמו ב' פעמים ואובילוניה לבית שערים. — ולמי שירצה להסתפק עוד ולאמר, כי אפשר הירושלמי כיוון בכל זה במלות בית שריי בית מנוחה, ומסדרי המדרש שיערו מעצמם שהוא בית שערים, נביא לו עוד ראיה אחרת. בירושלמי (פ"ק דתרומות ה"ו) א"ר ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה מעשה שירד ר' יוחנן בן נורי לרי"י בן ברוקה לבית שריי והראהו גיבי שלא היה בו אלא ג' לוגין מים וכו' ושחה ושחה. ובתוספתא (זס פ"ז) אמר ר' ישמעאל בנו של רי"י בן ברוקה מעשה שהלך רי"י בן ברוקה לרי בן נורי לבית שערים ומצא גיבי שאין בו [אלא] ג' לוגין מים וכו' ושחה ושחה ע"כ. והרואה יראה כי המעשה של התוספתא הוא בעצמו זו של הירושלמי, וכן המקום בית שריי הוא בית שערים, רק שנחלפו שמות התנאים זה בזה. — ועוד בתוספתא (פ"ג דסוכה) אמר רבי [גמליאל] כשהיינו באין אני ור"א בר' צדוק אצל רי"י בן נורי לבית שערים ע"כ. — ומצאנו עוד כי במקום בית שריי והוא בית שערים היה בית הקברות מיוחד והוליכו שמה גם מתים ממקומות אחרים, ע' ירושלמי (מו"ק פ"ג ה"ה) הרי שמוליכין אותו ממקום למקום כגון אילין דקברין בביתי שריי ע"כ. ויחכן שהיה בעמק ושם מערות, וכנראה מנוסחת הירושלמי שהבאנו למעלה; ואחתוניה לבית שריי. והנה רבי היה בסוף ימיו בבית שערים וכמו שאמרו (כתובות ק"ג ס"ע"ב), אחר רבי לבית שערים, רבי בבית שערים הוה אלא כיון דחלש אמטינהו לצפורי דמידליא ובסים אוירא ע"כ. ובעבור שבבית שערים היו מערות לקברים אשר גם ממקומות אחרים הובילו את המתים שמה. לכן הבין

לו רבינו כבר בחייו מקום קבר שם, שלא יקדמוהו אחרים. ונבין ע"ז יותר לשון הברייתא רבי מוטל בצפורי ומקום מוכן לו בבית שערים וכמו שפירש"י שם במהדורא קמא מקום קברו קנוי לו בבית שערים, והיה זה נהוג בארצות קדם להכין לו קבר בחייו, כמו שסיפר יוסף לפרעה דברי יעקב אביו, בקברי אשר כריתי לי (בראשית נ' ה').— והנה המרחק של בית שערים מצפורי הוא כפי דברי בעל כ"ופ שם כמו שחי שעות, וכן בספר תבואת הארץ (דף ל"ו ג') להרב המופלג החוקר מהור"ר יוסף שווארץ נ"י.— ולכן יתכן אצלי שהמקום זריין אשר ראה ר' בנימין ג' פרסאות מצפורי איננו יזרעאל כאשר דימה, כי אם בית שריי, והערביאים עשו מן שערים או שריי, שעריין או בקיצור שריין, כמנהג לשונם על לשון רבים י"ן בסוף השם, ושי"ן ימניח עבריח היא לרוב אצל הערביאים בהברה או גם בכתיבה כמו ס' או ז' (ע' גענעניוס ריש אות שי"ן ימניח) ועל מלת בית דלגו, וזה מורגל אצלם לרוב וגם אצלנו כאשר הראתי כבר למעלה (סימן נ'). עכ"פ נחבררה לנו היטב טעות מתפשטת מקדמונים לאחרונים על דבר מקום קבר של רבינו הקדוש, רק ע"י מתהללים ומתפארים בדמיונים מתעים, לאמר פה נטמן אוצר נחמד.

ה) הדוגמא השניה, היא מקבר של ר' יצחק נפחא, והוא מאמוראים המצויינים, תלמיד מובהק של ר' יוחנן, ור' אמי ור' אסי ישבו לפניו לשמוע תורתו, זה מבקש הלכה וזה הגדה (נ"ק ס' נ'). ועל מקום קברו חריבנה שתי ערים רחוקות זו מזו כרחוק מזרח ממערב. וכתוב בסיהד (דף י') וז"ל: ר"י נפחא ואבדימי דמן חיפא, וע"ש שנקבר ר"י נפחא בחיפא, ע"כ. ובאות א' כתוב שם וז"ל: אבדימי דמן חפיא [ח"פא] ור' יצחק נפחא. כתב גלילות אי"י חיפי עומר אצל ים הגדול ושם בי"הכנ ושם נקבר ר' אבדימי דמן חיפי באבן וקבר ר' יצחק נפחא באבן ע"כ"ל. והנה יחוד מקום קבר לר' אבדימי

XIX

בחיפי היה נקל למצוא או להמצא, אהרי שמעו יושביה כי נמצא בתלמוד אבדימי דמן חיפא, עד מהרה ציינו שמה את קברו; אך סבת נחינת קבר שם לרי נפחא, קשה קצת למצוא. אולי רק אותיות חפא ובחלוף פחא הנמצאת בשם האיש ושם המקום נתנו ענין בראשונה לצרף זה לזה. אכן יש עוד משמעות אחרת לזה, כי מיש בס׳הד „אבדימי.. ורי נפחא״ הוא רק העתקה מלשון בעל ספר היוחסין, והוא כמנהגו לרוב אינו מורה מקום לזה, אנה נמצאו שני אלה יחד בתלמוד. ורק מעט תיבות האלה לבדן כתב בעל היוחסין אצל אבדימי. אך יותר חידוש כי גם בעל ס׳הד אשר מדרכו תמיד לרשום המקור בתלמוד במקומות הרבים אשר העלים בעל היוחסין, השאיר פה דבריו גם הוא בלי רשימת מקור. ובאמת הפשתי גם אנכי ולא מצאתים מחוברים זה לזה בשום מקום. ועכיפ יש להסתפק עוד, כי אפשר אחרי מצאו כבר ביוחסין אצל ר׳ אבדימי דמן חיפא רק ר׳ יצחק נפחא ולא יותר, משכו יושבי חיפא גם את זה אליהם וחברו את קברו אל קבר ר׳ אבדימי. — ויכול להיות עוד להפך, שכבר הרב בעל היוחסין שמע מזה שנותנים קברים לר׳ אבדימי ולרי נפחא ביהד בעיר חיפא, ולכן העמידם ני׳כ ביחד, ואולי נחסרו ביוחסין שתי התיבות „נקברים בחיפא״. — יהיה איך שיהיה, הנה בעל גאי סותר אי׳ע בענין זה, כי שם בסמוך למעלה (אצל רי נפחא) בס׳הד ז׳ל: בס׳ מסעות ר׳ בנימין. בעיר נפחא כמו ר׳ יהודים ושם כנסת רי נפחא והוא קבור לפניה וכ׳כ גאי ע׳כ. הנה מסכים פה בעל גאי לדברי ר׳ב במסעיו כי קבר ר׳י נפחא בעיר ששמה כן, והמעיין במסעות ר׳ב יראה כי בא לעיר הזאת בנסעו ממערב למזרח דרך עיר חילה ואחז מקום מגדל של דור הפלגה (ושם בסמוך בבל הישנה) ומשם חצי יום לנפחא ושם כמו ר׳ יהודים וכו׳, ואי׳ב בעל גאי נותן שני קברים לרי נפחא, במזרח

(ארץ בבל) ובמערב אצל ים הגדול, ובמרחק רב זה מזה; האכנם יש ראיות כי ר"י נפחא היה איזה זמן בבבל וכן בא"י, ולכן יכלו למשבו אליהם בשתי הארצות— נפן נא לדברי ר"ב בעל המסעות, כי הוא הקדמון בזמן רב, וגם דבריו מתראים קרובים יותר, כי שם העיר ממש כשם הבינוי של ר' יצחק, ונתקבלו כל כך עד כי חרש מקרוב העירו בפשיטות, כי זה ר"י נפחא לא נקרא כן כאשר חשבנו עד הנה, בעבור היותו חרש ברזל (ישעי' מ"ד) ותרגומו נַפָּחָא מפרזלא, וכן חרש נופח (סס נ"ה) תרגומו נפחא נפח, כי אם בעבור היותו מעיר ששמה כן, וע"י הערה זו נשלל מאתנו אחד מהחכמים האומנים אשר שקדו על התורה והמלאכה יחד, כאשר היו כמו אלה כמה חכמים מצוינים במשנה ותלמוד, וכאשר הראינו ועוררנו עליהם במקומות למעלת חכמי ישראל ודרכי מוסרם. — זאת לא זאת, אצל שלילה זו של אומנות ר' יצחק חטפו עור אומנות מחכם גדול בין התנאים בעלי המשנה, והוא ר' יוחנן הסנדלר, ואמרו גיב לא שנקרא כן כפי פירוש האמתי של הערוך (סנדל) בעבור היותו עושה סנדלים, כי אם — שמעו שמוע! בעבור היותו מעיר אלכסנדריא. וזה הוא אשר העירנו עוד יותר, להציג פה דוגמא זו מרשימת מקום של ר"י נפחא, למען הושיב כבוד בני ישראל על מכונם, ולהשיב להם שני אומנים והכמים גדולים בימי קדם אשר לוקחו מהם עתה. — נבחון נא טעם הבינוי נפחא לר' יצחק, ונראה כי א"א בשום אופן לחשוב שנקרא כן על שם עיר כזאת, כי אז היה צריך להקרא נפחי בל"ה או בלשון ארמית של התלמוד נפחאה, שכן כל שם התאר הנבנה על יהוס מקומי. ויש בתלמוד אבא סוראה ר"ל מעיר סורא. ור' חייא בר אבא נקרא בפי ר' יוחנן רבו בכמה מקומות בבלאה בעבור שהיה מבבל. ובירושלמי יש ר' יצחק מגדלאה ר"ל מעיר מגדלא, ובבבלי ר' חנא בגדתאה, מעיר בגדת, ע' כל

אלה השמות בס"הד. ותרגום מצרי בכל מקום מצראה. ובחולין (קכ"ז ע') נרשאה, נהר פקודאה, ושם בשיבוש פומבדיתא לוייך כו' וצ"ל פומבדיתאה כמו שהוא על נכון (כתובות פ"נ ע') פומבדיתאה רמאה. ובכלל לא ימצא יחוס מקומי לאיש מכלי איזה הוספה אצל המקום, עד שתאמר ער"מ על ר' חייא הבבלי ר' חייא בבל וכדומה, וצריך להוסיף בל"הק מלת איש, כמו אנטיגנוס איש סוכו וכו', או בארמית עם אות מ"ם לפני המקום, כמו דמן נרש וכו' או בסוף התיבה בעברית יו"ד ובארמית אה. ובתרגום (ב"ב כ"ג) על כמה יחוסי המקומות לאנשים, פעמים בלשון דמן, ופעמים בהוספת אה. על שמה החרודי, דמן חרוד; חלץ הפלטי דמן פלט וכו' וכו'. אכן על אחיחופל הגילוני, גילונאה; אוריה החתי, חיתאה. ועוד שמה ההררי תרגומו, שמה דמן הרר טוראה, נלענ"ד בפשיטות שיש פה שתי נוסחאות מתרגומים שונים. האחד מתרגם דמן, והשני רק בהוספת א"ה עם חילוף הר בעבריה אל טור בארמית. — ועכ"פ א"א לומר עוד שנקרא ר' נפחא על שם מקומו, שאז היינו צריכים לשבש כל המקומות הרבים אשר נמצא שמו זה בתלמוד, ולהוסיף אות ה' בכלם אל שם נפחא. — ונביא עוד ראיה קטנה אם היא מצטרכת לנו עוד: (סנהד' ל"ו ע') אמר ריש לקיש טבא דנפחא (של ר' יצחק נפחא) מרבר נפחא פירשי' דבר נפחא ר' יוחנן נראה למורי ראביו של ר' יוחנן הוי נפחא ולהכי מיקרי בר נפחא. ואיה דמפרשי בר נפחא על שם יופיו ע"כ. ונראה אך למותר להגיד, כי פירוש הראשון הוא העיקר והאמתי. ולא יחכן נ"כ לפרש על שם עיר, שהרי אמר ר' יונתן על ר' יוחנן, ראה הלשון שלימרונו בן הנפח (ירוז' פ"נ ה"ה). ומעתה אילו היה ר' יצחק נקרא נפחא רק על שם עירו, ור' יוחנן בר נפחא בעבור שהיה אביו נפח, איך היתה המליצה זרה וחגרת, טבא דנפחא מרבר נפחא? ואין שום יחוס מחבר בין

איש ממקום פלוני ובן איש שהוא בן אומן, ולאמר של זה טוב משל זה; ורק אם נפרש כפי האמת שר' יצחק נקרא כן על שם אומנותו, יתכן היטב המאמר, יותר טוב זה הלימוד היוצא מהאומן בעצמו מהלימוד שיוצא מבן האומן. — ואחרי נפל הטעם על שם נפחא שהוא ממקום כזה, נפל מעצמו גם יסוד בנין הקבר לר' יצחק בעיר שנקראה כן. והשערה הקרובה מאד תביננו, כי יושבי עיר נפחא חשבו כמו איזה טועים היום, כי ר' יצחק זה היה שוכן שמה, וחצבו לו ג'כ אצלם מקום קבר. ור' בנימן כתב רק מה ששמע מיושבי העיר אשר בא שמה כמנהגו לרוב.

ו) ומוכרחים אנחנו לדבר גם על ר' יוחנן הסנדלר, אף אם אין ענינו מתכונת מאמרנו זה, רק בעבור ששני אלה היינו זה הסנדלר וזה הנפח חוברו יחדיו, וברגע אחד נשללה אומנותם מידם; ואחרי הושבה האומנות לר' יצחק האמורא, נשיבנה עור גם לר' יוחנן החנא. והנה כבר חספוק הזרות הנפלאה להרחיק השערה זו, והיא לאמר על סנדלר כי הוא כמו אלכסנדרי. וחילוף וקיצוץ כזה של אותיות לא נמצא דמיונו, כי נשמטה אות הכ"ף ונלקחה אות ל' מתחלת שם העיר אלכסנדריא, והועמדה באמצע. האמנם יש עצם פרטי אצל יהודים אשכנזים סנדר והוא קיצור משם אלכסנדר. אכן אצלו השמיטו כל אותיות הראשונות אל"כ, אך לא נשאו אות ל' ממקום למקום, מראשית עד חוך. ואחרי כל הזרות הזו יש עוד אחת נפלאה יותר, כי עכ"פ היה ראוי להקרא הסנדלרי כמו הכבלי, המחזי בחלמוד. ויש ג'כ מן האמוראים הנקראים בירושלמי בשם הכינוי אלכסנדרי; אך כנוי האלכסנדר, ואף כי הסנדלר על שם העיר אלכסנדריא, זה לא נשמע ולא נראה בשום זמן ובשום מקום, וגם אינו ראוי להשמע. ובהכרח נשוב לפירוש הישר והאמתי של הערוך, שהיה עושה סנדלין. ואות ר' בסופו נמצא ג'כ אצל כמה

שמות התאר בתלמוד, והיא משמשת במקום arius או בקיצור ar שאצל הרומיים שנוספת ג"כ לכמה שמות התאר, כמו בורגר, פלדר, לבלר (Liberarius), והרומים להם עוד. ואין להתפלא על עסק מלאכה כזו שעסק בה חנא מצויין כר' יוחנן זה, ולכבוד יחשב לו. וכבר היו לפניו בעלי מלאכה והם חכמים גדולים ונודעים בתורה ובחכמה כמו ר' יהושע בן חנניה שהיה עושה מחטין וכמה דומים לו; ואחריו עוד אמוראים מפוארים, ומהם ר' חנינא ור' אושעיא שהיו עוסקים במלאכה כזו ממש מעין מלאכת ר"י הסנדלר, ונקראים אושכפי (טוסטער) דארעא דישראל.

ז) נשוב עוד לכחובת מצבות. הנה לא נמצא מהן דבר ברור בארצות קדם, מזמן האמוראים ונם לא מזמן הגאונים — רק בזמן מאוחר הרבה בימי המקובלים תלמידי האר"י ז"ל, החלו באי"י לציין את הקברים, אכן רק ע"פ חזיונות והשערות, ואין אות ואין ראיה על שום ציון אשר יאמר עליו כי הוא זה ברור בלי ספק. — אולם באיברופא נודע לנו מכחובת שעל מצבת הריף ז"ל משנת תחס"ג, ונרפסה בסוף הלכות הריף ז"ל. ועוד על איזה חכמים אחריו בארצות שונות כאשר נראה עוד. — אך לא כאו עוד באסיפה נכונה ומסודרת כראוי, עד דורנו זה ועת הזאת אשר קראנוה בראש דברנו, עת כנוס אבנים, כי רבו חקרי לב על כל סעיף וסעיף מהולדות אומתנו, ושמו עין גם על זכרונות אלה, אודים מוצלים ממהפכות הזמנים. — וראשונה יצאו חכמי איטליא, והם ידידי החכמים הגדולים החוקרים המפוארים מוהריר שמואל דוד לוצאטו נ"י, ומוהריר יוסף אלמנצי נ"י. זה האחרון מצא אסיפה יקרה קדמונית מציוני קברות של רבני טוליטולה, לפני ת"ר או ת"ק שנה, והעתיקה וסדרה על נכון, והראשון עטרה בהקדמה יקרה ופרש עליה אורו בהערות מושכלות, והוציאה לאור בפראג שנת תרי"א. וכמה ענינים יקרים ומועילים לסדרנו

ממנה ומהם. וגם אני הקטן הוספתי איזה הערות וחקירות עליה, ונמצאים בכרם חמד (חז שנת תרי"ג מצד ריב עד רניה).

והשני הבא אחריהם, הוא חכם עמנו משורר נפלא להלל בלשון אשכנזית הערר לודוויג אויגוסט פֿראַנקל, הוציא לאור בווין שנת תרט"ו: „חיינטריפֿטען רעם חַוטען יידיסטען פֿרייערהאָפֿעם חין ווין" עם הקדמה והערות מושכלות ממנו בליא; אך סידור הציונים כלשונם בלשון עבריה הוא מהחכם החוקר מוהר"ר זלמן כוכב טוב. הן אמנם נפלו כמה שיבושים בהעתקת שמות האנשים וכינוייהם וזמני הפטירה, וזה רק מאשר לא היה לו למעתיק מקום נכון לכתוב הכל מנוסח המצבות כראוי, ומכלי שלחן להעמיד עליו קסת הסופר, כאשר התנצל זה החכם בסוף דבר. וככל זה נוכל ללמוד מחיבור זה כמה דברים, גם בחאר זה כאשר הוא. ואני הקטן עשיתי רק כשתים ושלש הערות עליו במכתב עתי בליא. ומהן הושמה כבר אחת למטרה אל חיצי חוקר אחד, כאשר נראה עוד להלאה (חות יז).

והשלישי הכי נכבר, הבא אחריו בזמן קרוב, הוא החכם החוקר מוהר"ל, המעוטר בשם הכבוד וקטסקי זעוויזקהן, מוכיח במישור ודובר צחות לערה הקדושה בקיק וורמישא. הוציא לאור בשנת 1855 למספרם, מחברת „נפשות צדיקים. 60 עפיטאַפֿיען פֿאַן גרויסע סטייגען דעם חיזרַאעליטישען פֿרייערהאָפֿעם לו ווַארשַא, רעגירעסיק ביז זוף יאַהרע 905 (?) חיבו. לייטערלכונג נעבעסט ביקַגרַאַפֿיסען סקיללען חוכר חיינעק חַנהחַנגע" נדפס בפיפ דמין. המחבר הזה עשה מלאכתו באמונה, יגע ועמל בהצנת הציונים על מכונתם, ודרש בחכמה על כמה מהם, ויגיעתו עשתה פרי נחמד להשכיל, ובאיזה מהם ביחוד ביותר קרמונים, היה לו לעזר ולמסער הרב הגאון המובהק הישיש זקן שקנה חכמה האביד שם, מוהריר יעקב באמבערגער ניי, ה' יאריך ימיו ושנותיו

כמו דור ודור. וכל אוהב לדרוש בקדמוניות ישראל ילמוד הרבה מחיבור זה. ואמרתי להציג פה את אשר מצאתי בו עוד איזה זרעונים, כמלקט אחרי הקוצרים היקרים ההם.

ח) הנה ראינו כבר בשער הספר, כי הציונים הולכים בזמן למעלה ראש, ער שנת 905 למספרם, והכותב כיון כזה לציון הראשון כפי שהוא לפנינו משנת [ר"א] תרי"ם. והנה יש כבר פה עירבוב בזמן חמש שנים, כי ר"א תרי"ם עולה 900 למספרם לא 905, וחשבון מעורב הזה נכפל איזה פעמים, היינו הרשימה על ציון הזה בגוף הספר היא ג'כ 905, ובא מספר זה עוד כמה פעמים בחשבונות אשר בהערה לציון זה, וכן גם במפתחות. — אכן נניח הבדל זה, כי קטן הוא בערך אל הזמן הקדמון כפי אשר יחשבהו המאסף. אך עליו בעצמו אנו דנים, שלפענ"ד הוא מאוחר הרבה מאשר נקרא לפנינו, מפני הטעמים אשר נבאר פה: כי הנה בהערה לציון זה כתב המאסף וז"ל: „הרב אבי"ד דפה אשר ראה את האבן עמי, רימה לקרוא במקום „תר"ס" הנמצא לפנינו, תרל"ב. וטעמו כי חשב אשר באות ס נפל ונשמט למעלה בצר שמאל קו ארוך ועם הקו ההוא היה כמו ל, אכן אות ס ניכרת מאד, ואני הנני קורא אותה כפי רעתי הברורה אצלי; הן אמנם לא ארצה ולא אוכל להחליט קריאה זו לזולתי, כי כל הכתובת על האבן הזאת נראה היום רק כאילו נעשה ע"י נשימת הפה, ורק הבטה חושית חודרת היא המכרעת בקריאה, וכפי זאת אחשוב לקרוא תרי"ם" ע"כ. נעזוב הכובד, אם חשב הרב אבי"ד על אות ס שלפנינו שהיתה ל, למה זה קרא תרל"ב ולא תר"ל? — אך עכ"פ נדע היום כי האותיות כהות מאד גם בתארן. והנה אין ספק אם רימה הרב לקרוא במקום ס, ל, לא היה נראה לו היטב הצד השמאלי של אות ס הסוגר אותה, שאילו היתה סתומה גם לפניו, לא היה

כיוצא לו הקו הארוך למעלה אשר חשב לנשמט, כי ס סתומה כיכל צד עם קו ארוך על ראש השמאלי, עדיין אינה נראה כלל ככו ל. בהכרח איפא כי לא ניכרת לו היטב סתימת הצד השמאלי, ובכל זה היה נראה בעיניו עוד איזה שארית מקו שלמעלה לצד השמאלי, ולכן חשב לראות בה אות ל. — וכנגד זה חשב הכאסף כמו ברור לפי דעתו שהוא ס, וכפי ראות עיניו היא סתומה מכל צד. — וכפי חילוק זה בין שתי ההבטות נוכל לקחת לנו רשיון ולשער, כי לא היה ניכר הקו הזה השמאלי שלם כולו, אפס קצהו נראה, ולכן נעשה גוף האות סתומה ולא סתומה פתוחה ולא פתוחה. האמנם הינ יכולים עוד להשוות ולהתפשר בקריאת האות כמו ה, לולא כי צד הימיני היה נראה עקום וכפוף לא ישר, וזה רק באות ס או באות ל; אך יש עוד אות ק, ונם היא כפיפה ועקומה בצד ימיני ורגל השמאלית פתוחה קצת, ונשמט ונמחה רק קצה הקו למטה. ופה נביא חיכף סמך גדול לפשר זה, כי ז"ל הכ"י על טוא"ח (סי' ל"ו) אורות צורות האותיות בשם בעל ברוך שאמר: „קו"ף יהיה גגה שוה ואחורה יהיה [אולי צ"ל והוא] יריכה עקום היטב, ותלוי כה רגל, ולמעלה יהיה הרגל קצת עב ומחמעט והולך, ולא יגע למעלה בגג, ולא יקרבנו עד שאדם בינוני ברחוק ה"א לא יראה החלק, ולא ירחיקנו מן הגג יותר מעובי קולמוס, ומקל קטן בצד שמאל על פניה" עכ"ל. ויראה נא הקורא, כי רק ע"י הגבלת תאר זה של אות ק, נוכל להבין אופני ההבדל בין שתי ההבטות וטעמיהם, כי הנה רגל הקוף מחמעט והולך ברקות למטה, עד כי נמחה החלק התחתון באורך הזמן, ולא נראה עוד גם למאסף, רק חלק העב למעלה היה יכול להכיר עוד, והריווח הקטן בין גגה לרגלה לא ניכר לו ג"כ, ולכן חשב המאסף כי היא אות ס; אכן הרב לא היה מכיר עוד גם חלק העב של רגל הקו"ף מלמעלה, אך

הכיר עוד המקל הקטן בצד שמאל למעלה, וכן כותבים הסופרים עוד היום, ואותו חשב להלק מן הקו הארוך של אות ל, ואותה דימה לראות פה. — אולם גם שניהם הרב והמאסף לא יכלו לבא להשערה זו, כי אות ק חרוטה פה, אחרי קראו שתי האותיות שלפניה, תי, ואיך יתכן אחריהן אות ק במספר? ואם היה רוצה הסופר במספר כזה היה כותב תש במנהג, לא תרק, ולכן הוברחו לדחות קריאת ק מכל וכל, ונשאר להם כפי ראות עינם ולבם, לזה ל, ולזה ס. — נבחון ונראה עוד איזה הסרונות והשמטות בצורות האותיות של ציון זה. שורה כ) „מצבת לרא." חסרה אות שין מלת לראש, והעמידו במקומה קו קטן עקום לסימן הקיצור. אך קיצור כזה אינו נהוג גם היום, ואף כי בזמן קדום כזה, וקרוב כי נמחה אות ש באורך הזמן. שורה ג) „מרת סגירה". שם עצם פרטי בלתי נמצא מלפנים ועד היום בכל שמות הנשים אשר ראינו, וגם לא נמצא לו איזה דמיון וקירוב אצל שום עם ושום לשון. וכתב המאסף בהערה וזיל: הרב בעל בית שמואל כתב (סוף חות ס נזמית הנזיס) „סהירא המבונה אסתר" ויוכל להסכים שם סגירא עם שם סהירא ע"כ. אכן יש שם בב"ש ט"ם פשוט, כי הוא מוסיף „ועיין אות א'" ובאות א' כתב וזיל: אסתר המבונה סתירה". משמעות שנגזר מאסתר, לכן הורה הרב רמ"א באחד שהיה שם אם הבעל ושם אם אשתו אסתר ומתה אהת, לקרות שם בתו סתירה כו' לא כמהר"ש חיות שכתב ד"ש לפקפק שבא שם לעז הוא ושמא יש לכתוב בט' סטירא וליתא, אלא משם אסתר הוא ויש לכתוב בחי"ו ואי"ת ה בסופה עכ"ל. ואיך טים בסוף אות ס, וצ"ל סת רה במקום סהירא. — ומלחה רחוק הוא מאד להשוות הברת כגירה עם סתירה. ובהכרח כי נמחו ונשמטו שני הקוים באות ת היינו זה הרחב שלמעלה שהוא גגה וגם קו של צד הימני ונשאר רק

קו השמאלי הארוך, עם שני יחדות קטנים בימינו ובשמאלו ונראה לפנינו כמו אות ג.— בקצה שורה ששית אחר מלת ונפטרת העמיד המאסף רק נקודות, ובהערה הורה כי נראה שם כמו אות ט אך שני קוים קצרים בצד שמאלי, המורים שהיתה שם עוד אות אחת ונשמטה.— בקצה שורה שביעית „ופה" ואח"ז בשורה השמינית „מנוחתה כבוד". וכבר בהשקפה ראשונה נראים הדברים קשים לקורא. למה זה מלת פה? ועוד יותר ופה? מה ענין לאות ו"ו המחברת? ציון ה' משנת תחמ"ח הוא מסיים „בת מר אליקים הלוי מנוחתה כבוד" מבלי „פה" ובלי „ופה" וכן ציון י"ג משנת [ה"א] י"ד, וכן ציון נ"ב משנה ההיא בעצמה, וכן ציון נ"ג משנת [ה"א] מ"ב, וכן המנהג בכל ציוני המצבות, אין אחד מהם אשר תמצא בו מלת „פה" או „ופה" לפני התיבות „מנוחתה כבוד". גם הכוונה במלות האלה האחרונות כי הנוח בכבוד עליון בצל שדי בג"ע, כמו „נוחה ערן" לא פה בקבר.— ולכן כמעט אין ספק אצלי שגם במלת „ופה" נשבו מלתעות הזמן, וגוף הנוסח היה „לפרט" והוא בא לרוב אחרי מספר השנים, וכוונה הראשונה היתה כמלה זו הנהוגה, לדעת כי רק בפרטי המאות הוא מדבר, ובהשמטת כל האלפים. ומעתה נעיין בכמה ציונים הבאים אחרי ציון זה, נמצא בהם תמיד מלה זו אחרי רשימת הזמן. ציון ב) „תתמ"ב לפרט". ז) „תתק"ג לפרט". ח) „תתקכ"ב לפרט". ט) „תתקליו לפרט" „תתקל"ט לפרט מנוחתה כבוד". וציון י"ג) [ה"א] י"ד לפרט מנוחתו כבוד". ושני ציונים האחרונים מסיימים ממש כמו שמסיים ציון הראשון כפי קריאתי. ועוד נראה איך קרובים אליו מאד כל הציונים האלה גם בזמן.— נשוב עוד לשורה שביעית „תרם לב" כתב המאסף בהערה וז"ל: אותיות לב יתכן שהן קיצור מן לבריאה ע"כ. ואצלנו לא יתכן זה כלל, כי מלבד אשר

XXIX

רחוק הוא מאד לחשוב שכבר ידעו אז באיברופה הצפונית, בעת הקדוטה ההיא כפי דמיון המאסף, למנות וגם להעסיד המספר לבריאה, ולא היה נהוג מספר זה עוד גם ביתי רב שרירא גאון בערך שנת חשי"ל, ורק באיטליא ידענו את ר' שבתי דונולו והוא הראשון אשר מנה תשי"ו ליצירה; הנה עכ"פ לא היה מנהג מחפשט כ"כ, עד שהיו יכולים לקצר התיבה ולכתוב רק אותיות לב ולסמוך על הקורא כי יכיר בהן מלת לבריאה, ועוד גם היום לא היינו יכולים להכיר מלה כזאת משתי אותיות כאלה; ולכן קרוב הוא אצלי מאד, כי אותיות לב הן מצטרפות אל רשימת השנים. והמאסף לא היה יכול לקרב לו השערה זו, אחרי ק"א מקודם מספר תר"ס, ובו היתה מסיימת אצלו רשימת השנים, כי לא יכתוב אדם תרסל"ב. ולכן הבדיל אותיות לב מן המספר ועשה מהן תיבת לבריאה. — נבחון עוד אילו היתה על נכון רשימת תר"ס בציון זה, יקשה מאד, איך לא ימצא שום ציון מאוחר מזמן הקדום ההוא עד שנת תחל"ז, וזה קרוב למאתים שנה; ורק מזמן ההוא מתחילים הציונים כפי סדר השנים בזמנים קרובים. ציון ל"ז) תחל"ז. ציון ב) תחמ"ב. ג) תחמ"ב — ד) תחמ"ו — ה) תחמ"ח — מט) תחניא — ומאז והלאה הפסק עד שנת תחקיג (ציון ז') כי באה שנת תחניו באמצע, ונתפרדה הקהלה שנים רבות עד שבה לאיתנה. — נשקיפה עוד בציון זה הראשון „סגירה (היא סתירה) בת ר' שמואל הנהרג על יחוד השם". זה ר' שמואל הנהרג נמצא עוד בציון ניו: ר' יצחק הנהרג בן ר' שמואל הנהרג כו' כתקלו בלא כלח אל קבר אומלל" ע"כ. וכל אדם יחזה, כי רחוק הוא מאד להפריד בין שני אלה השמות השוים בכינוייהם עי"י זמן רב ביניהם. והוא יותר רחוק משני יוסף בן שטעין בעיר אחת, כי פה גם הוראת הבנוי ענין אחד לשניהם, עי"י טעשי רשע ורציחה הנעשה מצד זרים,

וגם נראה לעין כי ר' שמואל נודע כבר לרבים בסימן זה של כנויו „הנהרג" לבד מאשר לא נודע מהרינות כאלה מזמן הקדום בשנת תרי"ם, ושנאה הנפלאה עד להשמיד החלה רק מעת צרה, משנה הרעה והמרה, „תחנ"ו". וכל זה יורה לנו בביאור כי הזמנים של ציון א' וני"ו קרובים זה לזה. ועוד ציון נ"ה על מר דוד בן לוי משנת תתקכ"ח לפרט, מתחיל: **„האבן הזאת לראש החלל, אשר ביד זרים נתעוללל"**. ומליצה זו ממש נמצאה ג"כ בציון נ"ו על ר' יצחק הנהרג בן ר' שמואל הנהרג, ונכתבו כפי הנראה שניהם מסופר אחד, והיה א"כ בימים ההם הרג מצד זרים מצוי ורגיל. — קרבנו איפא מאד אל הזמן של הציון הראשון, אשר כבר הראינו כי ברשימת תר"ם הי"ה קרוב הוא לקרות במקום אות ם אות ק; אך לא תבון אחר אותיות ת"ר כפי אשר קראו עד כה; אולם אם נאמר כי נמחה ונשמט רק קו אחד והיינו רגל השמאלית מאות ת' השניה, אשר עי"ז נראה כמו ר', נקרא על נקלה תי"ת במקום ת"ר, ובחיבור אות ק', תת"ק, ועוד בחיבור ל"ב, התקל"ב. ועי"ז יפלו כל הקשיות ובטלו כל הכפיקות, ויתקרבו הזמנים והאנשים, והכנויים יתאחדו ולא יפרדו. ומה נקלה השמטת קו כזה באורך הזמן ער היום כמו ת"ש שנה. וכבר ראינו הכרח נפילות והשמטות איזה אותיות בכתובת הזאת כלן אי מקצתן, והביאסף הודה כי המכתב הוא רק כאילו בא מנשימת הפה, וגם הודה כי ברשימת היום לחדש, חסר איזה אות. והרב אב"ד רצה להוסיף קו ארוך לאות ם רק מהשערתו כי נמחה הקו ההוא. — נקרא נא עתה כל סיום ציון זה כפי אשר קרוב אצלנו מאד. **תת ל"ב לפרט מנוחתה כבוד.** ומש כעין זה מסיים ציון נ"ה מזמן קרוב לזכן זה, **תתקכ"ח לפרט מנוחתו בג"ע.** — ונצרף עוד ובני ההרוגים ומתים האלה. „ר' שמואל הנהרג" לפני שנת תהקל"ב איזה שנים. **מר דוד בן לוי היה**

חלל ומחולל, שנת תחקכ"ח. סחירה בת ר' שמואל הנהרג נפטרת שנת תחקל"ב. אחיה „ר' יצחקהנהרג בן ר' שמואל הנהרג", בשנת תחקל"ו. — והנה אלופי הקהלה ומוריהם גילו רצונם לחדש ולתקן כעת כמה מצבות ישנות, נוחיל כי ישימו עין היטב על כל ציון וציון בטרם יוציאו ישן מפני חדש. ויותר טובה העצה כל ישנו דבר בצורות האותיות, כי אז ירבו הספיקות אח"כ יותר ויותר. ואני לוא יכולתי לראות הציונים ההם, חשתי ולא התמהמתי להגיע שמה, למען תראינה עיני את אשר פללתי וחשבתי לברור, כי תל עיני גם לבי יחזו עוד היטב את הקרוב להם, ורק הרחוק מעין או מלב יושג ממני רק בעמל ויגיעה. אולם כהונתי, חמנע בקשתי. —

ט) עוד לנו להעיר במחברת ההיא אודות ציוני השנים כפי כספר העמים, אשר בהם אחה פעמים לא השגיח המאסף היטב לערוך אותם כפי מספרי שנות היצירה הבאים בגוף הציון, כי כפי הנודע מתחלת השנה אצל הנוצרים בחדש יאנר, והוא בזמן מאוחר כמו ג' עד ד' חדשים מחדש תשרי אשר בו אנחנו היהודים מתחילים לטנות השנה, ולכן בטקומות אשר נרשם זמן הפטירה של הנקבר בחדשים שבין חדש תשרי וטבת, צריך להקדים בשנה אחת מספר השנים של העמים, בערך מספר השנים של היצירה, כי הם לא התחילו עוד למנות שנה החדשה שלהם. ומעתה נרשום כל המקומות אשר בהם ציון מספר השנים של הנוצרים, צריך להיות נסוג אחור בשנה אחת. ציון ה) . בכסלו שנת תחקל"ו. 1176 וצ"ל 1175.—ציון י"ז) בחשרי שנת [ה"א] מ"ט ? 1289 — כ"ב) י"א תשרי [ה"א] פ"ח ? 1308 — ל"ו) תשרי תל"א ? 1671 — ל"ח) א' טבת חס"ב ? 1702 — נ"ה) מרחשוון תחקכ"ח ? 1168 — נ"ט) חשרי ע"ו ? 1316 — רק בציון כ"ה) תשרי [ה"א] ציד העמיד כראוי 1333, אולי במקרה. ובציון כ"ו

קרה לו טעות ממש להיפך, כי הקדים זמן הנוצרים בשנה אחת. תמוז שנת ער"ב העמיד 1511 וכן שונה מספר זה בהערה שם. — אולם הטעות הרגילה אצלו, היינו לאחר זמן הנוצרים בשנה אחת, נראה ביוהר בציון כ"ז. אכן יש שם עוד כמה סכסוכים ושיבושים אשר לא הושם עין עליהם וצריכים תיקון. ויש כו ר' רשימות על אבן אחת בארבע מחלקות, והן על קברי „ר' בנים" וכפי הנראה כלם בני אב אחד, ילדים אשר נפטרו בזמנים קרובים זה לזה מאד, שחי אחיות ושני אחים; ויחכן כי היתה אז מגפה על הילדים, ואולי בחולי אבעבועות (בוֹטטערן), כי ממש בזמן ההוא באה ונתפשטה מחלה זו מצרפת לאשכנז. — הנערה ויגא נקברת ביום א' י' אלול [ה"א] קע"ה, [ולפעניר קע"ח]. הנערה חנה ביום א' כ"א אלול קע"ח. הנער (בלי שם) בן ר' ישעי' ז' בחשרי קע"ט. הנער זוולי יום ר' י"א השרי קע"ם. — והמאסף העמיד בראש הציון שנת 1419 כמנהגו, וכחב בהערה כי רק הראשונה ויגא מתה בשנת 1415 וחנה מתה שנת 1418, ורק שני הילדים האחרונים מתו 1419 ע"כ. והנה גם לפי נוסח שלפניו אין הפרש בין מות הילד השני למות הג' והד' כי אם באיזה ימים, והם שינו רק מספר שנות הבריאה, כי השני מת באלול והם בחשרי. אך לא הבדילו מעט היכים במספר שנות הנוצרים, כי נשאר על עמדו 1418 עד חדש יאנער שלהם. אולם הרשימות בעצמן משובשות בלי ספק. שתי האחרונות מתנגדות זו לזו בהכרח. קבורת ילד האחרון „יום ר' י"א חשרי קע"ט", וא"כ היה ז' חשרי בשבת, ואיך נקבר הילד השלישי ביום ז' חשרי קע"ט שהוא ביום השבת? — אכן הרשימה הרביעית סותרת את עצמה ג"כ, יום ר' א"א להיות י"א חשרי, כי אז היה יום א' ר"ה ביום א' ולא אר"ח ראש? ועוד מתנגדת אליה רשימה השניה יום א' כ"א אלול קע"ח, וכפי"ז חל ר"ה קע"ט ביום ג'? אך השיבוש

של כל הרשימות יחד מבירר יותר עפ"י החשבון אשר עשה למעני אחד חכם ומשכיל מסדר הלוחות פה. כי בשנת ה"א קע"ח היה ר"ח אלול ביום ג' וביום ד' לשבוע, וכן היה חל בשנת קע"ה, כי שתי אלה השנים שוות בקביעות וש"נ פשוטה. וכן מצאנו בטור אורח חיים סימן תכ"ח. וכפי"ז חל ר"ה ביום ה' וביום ו'; ומעתה כל שלש הרשימות אשר בהן נרשם היום לשבוע ולחדש, משובשות בהכרח. בראשונה: יום א' י' אלול, ויום א' היה באמת י"ב אלול, ופשוט הוא שיש להוסיף פה אות ב', כי אות י' היא בקצה השורה, ונקצצו עוד שם כמה אותיות בקצות השורות. — בשניה: יום א' כ"א אלול קע"ח וצריך להגיה או יום ג' כ"א אלול או יום א' כ"ו אלול. ברביעית יום ד' י"א תשרי צריך להגיה או יום ד' י"ד תשרי, או מה שיותר מסתבר יום א' י"א תשרי.— ונרשה לנו עוד זאת, להוסיף קו קטן מאר במספר השנים של הראשונה, והיינו במקום קע"ה צ"ל קע"ח, וטחו ארבעתם במשך כ"ח ימים. וזה בעבור כי לא יחכן אשר המחין ברשימה ראשונה זמן שלש שנים. וכפי"ז הרשימה למספר שנות הנוצרים צ"ל על כלם בשנה 1418.

יו"ד) ציון כ"ט שם, הוא ע"ד פיוט, בכל ביח יש שני חרוזים פרטיים רומים בעצמם, והשלישי חרוז כללי המסיים באותיות מן, והוא ההולך על פני כל הציון. ועפי"ז יש להגיה איזה שיבושים שנפלו בו. „איש עניו, בעניניו, אוהב אמת נטע נאמן" (שם נאמני). . . „רכב ישראל הגביר ורחמן (שם ורהבן) יום ב' כסליו רטיזל בא עת וזמן" (שם וזכין). ע"כ.— ציון ל"ה) על הרב הגאון מוהר"ר שמשון בכרך דל. בנוסח רמצבה שורה ה': „ידיו יורה" אין ספק לפענ"ד שצ"ל ידין יורה.— שם בהערה (צר 63) „בן עשרים שנה נשא ר' שמשון נערה אחת מבראדי, ועיר הזאת אוה למושב לו. אכן עוד בתוך זמן שנה ראשונה לנישואין שלו באו

מצוקות על העיר ההיא, מהומת המלחמה הנמשכת כשלשים שנה (30 יאָהריגע קריעג) היתה נוראה ומרגזת או בגאַליציען" ע"כ. והנה לא רשם היטב המקור על זה. וקרוב הוא מאד לפענ"ד, כי החליף פה ברודא אשר במעהרין, בבראדי אשר בגאליציען, והוא כתב בעצמו לקמן צד 81 על משפחת הרב ר' אברהם ברודא ז"ל, כי היא מעיר מאָהריש-בראד. ויש גם בארץ באהמיא עיר ששמה בראד; אך בגאליציא לא היתה המלחמה ההיא נוראה כלל וכמעט לא באה עדיה. ולא היה ר' שמשון מעולם בבראדי אשר בגאליציא. — ציון נ"ב ונ"ג בהערה) יש להשתומם על המאסף, כי הרשה לו להכיר קדמות הזמן של שחי המצבות האלה, וכי הן ישנות יותר מזמנים אשר נרשמו עליהן [ליצירה כפי הנהוג]. ובשנם לפי הרשימות ההן שנת [ה"א] כ"ב ומ"ב, עברו עליהן עד היום כבר כמו ת"ר שנים, עוד הזמן הארוך הזה היה מעט בעיניו, כי נראות לו יותר קדומות, והוא מנסה להעלות קדמות הציונים יותר, ורוצה לכוין בספרים ההם של כ"ב ומ"ב שהם לחרבן הבית שנת ג"א תתכ"ח, ר"ל אלף וכ"ב או אלף ומ"ב לחרבן, וא"כ הם משנת ד"א תת"נ או התי"ג ליצירה, ועברו עליהן עד היום בערך תש"ע או תש"ם שנה. וההבדל ביושן זטניהם בין החשבון ליצירה ובין החשבון לחרבן, הוא רק בערך ק"ע או ק"ם שנה, ומזמן קדמון כזה הוא רוצה להכיר עתה יושן מצבה אם הוא רק ת"ר שנה או יותר עוד ק"ע שנה? אתמהא. ואין ספק אצלי שרשימות אלה השתים הן מזמן היצירה, וכל הרשימות שמזמנים ההם הינו אחרי ה"א, הנמצאות מהן כמה במחברת הזאת, ולא נמצא עוד על שום מצבה במחברת זו, ולא על שום מצבה בעולם אשר נשאר עוד ציונה, החשבון לחרבן הבית, ואף כי באיכרופא ובאשכנז. והנה כפי מה שהוא רוצה לחשוב מזמן החרבן, יהיה ליצירה ד"א תת"נ; והרי יש לו במחברת זו הרשימות

XXXV

מן ד״א תחל״ז ואילך עד תחנ״א, והן כלן ליצירה, ולמה שינו רק בשתי אלה ורשמו לזמן החרבן, וכסתם כלי באר כלל? ולכן במחילה מכבוד המאסף כל הערה זו מאפס נחשבה לי, ובאה לו מהנטיה המורגלת לכל הופשי זכרוני קדטוניות, ובמעט אין חפשי בהם ממנה, להעתיק כל הנמצא ונהגלה, אל זמן היותר קדום כפי דמיונו, והיא אשר לקחה הלק לא מעט בקריאת ציון הראשון יעויין עליו. — ומה שהוסיף פה כי נראית בעיניו המצבה ישנה יותר משאר מצבות אשר מזמן ההוא; הנה כבר כתב בעצמו במקום אחר, כי אותן המצבות אשר עלתה עליהן אדמה לא היו מחישנות בצורות האותיות כ״כ כבו אותן אשר פניהם אל רוה היום. והנה נקשר דבר זה עם טקום ואופן המצב, אם תחכסה האבן מאיזה חובה או מצבה אשר בצדה, או כי מקום מהלך רגל תמיד אצלה וכדומה. —

ואחרי כל אלה עוד לא ניכל להפרד מהכרת זאת, מבלתי שלוח הודה אל מיסדה, כי בכמה מקומות הראה יושר שכלו, ויש ללמוד ממנה, כמו אשר הציע לפנינו אודות מהרים מרוטינבירק ומהרייל ומשפחת בכרך, וההוספה אשר עשה בסוף הספר. והחסד אשר עשה עם המתים והחיים, לא ישוב ריקם בארץ ובשמים.

יא) והרב״ע כמאספי ציונים ברורנו, הוא החכם היקר המשכיל המושלם מהוריר קלמן ל׳בען ני״, סופר ונאמן אצל חברה הקדושה ג״וח פק״ק פראג, וגם אהד מנבחרי ומשגיחי העדה. הוציא לאור עתה קיץ ציוני מצבות אשר על בית הקברות הישן פה, וקרא שם מחברתו גל-עד. והנה נודע לנו לאיש אמונים וגם הוא מגזע ישרים ונאמנים, וכל בית אביו ואחיו מופלגים בחורה וביראה וביושר ובטוב לב, ה׳ עליהם יחיו. — ועשה עצמו כפי האפשר חפשי מכל נטיה להחראות כמוצא שלל רב אשר הציל ממהפכת זמנים קודמים, רק אשר ראו עיניו העתיק מלה במלה מכלי

XXXVI

העיר מאומה, והשאיר המשפט אל הקורא בעיון. ובזה הטיב עמנו מאד, וממנו ילמדו כל הדורשים בעד החיים על המתים מדורות קודמים. — ולא נשכח מלהזכיר לטוב את שם החכם המפיאר הנודע להלל בידיעת לשונות קדם וביחוד בשפה ערב ת הקרובה מאד לעברית, השר הנדיב מוהר"ר אלבערט כהן נ"י מתושבי קריה מלך רב פאריז. הוא האיש אשר הראה מגמתו הטובה להמוך כל יקר וכל טוב לאחביו בארץ וארץ. הה זמן לא כביר אשר נסע לארצנו הקדושה, לראות בטובה או גם בצרת אחיו היושבים שם, ולהביא להם עזר וסעד הרבה מהונו, וגם מרכוש זולתו אשר בכדהו ושלחו על ידו. — וכדי עכרו דרך עירנו העיר את הגבר ליבען, להוציא לאור את הציונים האלה, וגם פזר נתן מהונו סך מסויים להוצאת הדפוס — ועתה הנה לנגד עינינו אסיפה זו, אשר נתן לפנינו המאסף, לגלות דעתנו עליה עוד בטרם תתהלך על פני חבל.

והנה לא נוכל לערוך משפטנו מבלי הגד מראש, כי באמת יצר לנו על אשר נהיה מוכרחים לשלול איזה דמיוני עדיים מוברוני קדם של עדתנו הנבבדה בישרון, כי ממנה יצאה תורה לישראל בזמנים שונים, וגאונים חכמים גדולים ומצויינים נמצאו בה מאז ומקדם, ועוד גם היום לא יחדלו בה חכמים וסופרים חיל. אכן מני אז ועד היום, אנשי הקהלה, כרובם — ה' יברכם — כן יאהבו להעתיק זכן ישיבתה ומוסדתה, אל עת קדם קדמתה. וכפי אשר יקרים איש הזכינים של הבנינים מאיזה בתי כנסיות פה, כן יקר להם, ובאמת נורע הבית הקדוש הנקרא אלטניא, אשר אמנם הוא לפענ"ד ג"כ ישן מאד, אך מבלתי יכולת להגביל רזמן גם בקרוב ובערך. — והנפלא כי גם קצת מאוהבי החדשות פה בכמה דברים, ובכמה ענינים ישן מפני הדש יוציאו, גם המה לא מעט יתענגו ויתפארו בשרידי זמנים ישנים, וכמו ישמחו לראות איך יביטו עדים

XXXVII

מזמן קדם, בעוד חזקה רת בני ישראל ואהבתם אליה, אל קצת פרצות ובקעים הנעשים בזמנים מאוחרים [כשנם העומד מרובה עליהם יותר הרבה ת"ל] אשר כפי דמיוני החדשים והמחדשים, תיקנים המה להם, והקדמונים יראו ויניעו ראשם עליהם, אם לשבם אם לחסד, ה' אלקים אתה ידעת! וככה התפארו קצת עד כה כאשר נודע כבר לרבים, כי יש פה כשנים ושלשה ציוני מצבות מזמנים קדומים מאד מעת קרובה לאמצע אלף החמישי — אך מה יעשה הצופה בעין בוחנת, אם ינוסו הצללים לפניו, וננלו וננולו כספר האותות של הזמנים המאוחרים אשר העתיקו אל ראש הררי קדם? — ואם ישים בנפשו שקר להתראות כתועה גם הוא יחד עם ההוגים מן המסלה הנכונה? אמרתי לא בזאת נתהלל כי אם בהשכל וידוע דבר לאמתו, באיזה ענין שיהי', גם כזה אשר בעיני קצת אנשים יקטן ובעיני זולתם יגדל מאד, וכבוד הערה לא יגרע בזה מאומה חיו. גדולה ויקרה היא בעדות לישראל, וכן חקום וכן תהיה ברצות ה' עד יחיו מחיה וישובו דרך ארצם.

יב) והנה יש ציון אחר (סימן ק') הנראה בהשקפה ראשונה משנת שסיו לאלף החמישי. אך בזה לבד כבר הרשה לו המאסף להעמידו במפתח הזמנים שלו, בשנת שסיו לאלף הששי, אף אם לא הרשה לו עוד כזאת בשום ציון אחר כאשר אמרתי — ויפה עשה, כי המשנה צף פה למעלה על פני השטח. ותחלתו: "אלי הגה והי, בשנים ועשרים בו נהי, שנת שלליו לאלף החמשה, נשללה האשה" וכוי עיכ. ואם נפרש כוונתו כי מתה האשה בשנת שסיו אחר אלף הרביעי, ויהיה לאלף החמשה כמו לאלף החמישי, כבר נראה בזה לבד חסרון הרב של הכוחב בידיעת ליהק, כי לא יאמר בה מעולם שם התאר של המנין ושם המנין בעצמו בלשון אחר ושפה אחת. ומי יאמר דרך משל

על ספר החמישי בחורה ספר החמשה? ואין לשבש זה ולהעמיד אות י' במקום ה', החמישי במקום החמשה, כי לחרוז של „האשה" היה צריך „החמשה" ולא החמישי.— ואחרי כי כן, הלא טוב יותר לפרש כוונתו שנת שס"ו אחרי חמשה אלפים, ויהיה אלף החמשה כמו חמשה האלפים, ואות ה' לפני חמשה באה על נכון, וכן במקרא (נחמיה י"ד ט') ארבעה מלכים את החמשה, וביאור כוונתו, שנת שללו (שס"ו שנים מחוברות) לאלף החמשה (אל חמשת אלפים שנה). ואף אם כפי פירוש זה עוד לא תכון המליצה היטב, אך לא זרה היא כ"כ כמו לפי פירוש המוקדם, חוץ מאשר בזמן קדום כזה שס"ו שנים אחרי אלף הרביעי בימי רבנן סבוראי עוד לא כתבו אחכ"י בשום מקום פרט השנה ברמז חיבה עולה למספר כזה. וגם לא נודע אז כלל מיהודים בצפון איברופא, ואף כי בארץ באהעמיא. — ויש עוד איזה חסרונות בלשון בציון זה, המורים על חסרון ידיעת הסופרים, כמו חיכף בתחלתו „אלי הגה" או כפי לוח הטעות: אלול הגה והי; מי שמע צירוף כזה? ועוד המליצה הכבדה „זולת לעני פחדזה ירה" וכדומה. אמנם נמצאים מומנים קרובים לזמן ההוא [ה"א שס"ו] ציונים במליצות כבדות כאלה, ויתכן כי מסופר אהד הם; כמו (סי' כ"ו משנת ש"נ) „יגע ימיו (?)בצדקתו, אלי לגבאי צדקה" ע"כ. מלת אלי נאמרת רק לנקבה, ובכל זה בחר בטלה זו גם בציון של שנת שלל"ו.— ועוד (סי' ס"ג משנת שע"נ) „בכל דרכיו היה נכונה"(?) אך היה צריך לחרוזי „אמונה, וכוונה".— (סי' קמ"ב משנת ש"ס) „המות בינינו הבדילה". מות נאמר במקרא רק בלשון זכר. (סי' קמ"ד משנת שס"ז) „ארי בחבורה גרורה"? (סי' קס"א משנת שס"נ) „סמכה לעני כפיה, מעוטרת בחן וביופה". חרוז יפה! „יופה" תחת „יופי". חנוח מצבה זו משנת שלל"ו, על מקומה ומנה בשלום.

יג) נשים עין על שני הציונים הנראים יותר מוקדמים

XXXIX

בזמן, אשר בהם לא ערב המאסף את לבו להעתיקם לזמן מאוחר. — (ציון א') „ויסח יהושע בן יהודה עבד ה' יום ב' ו' טבת תש"ב לפ"ק. ובעבור כי לא באנו עוד באלף הששי עד שנת חש"ב, הקדימו הקוראים זמן ציון זה אל שנת תש"ב לאלף החמישי, ובכל זה אין ספק לעניד כי מזמן מאוחר הרבה הנהו. ורי לנו לראות רק על מהלך המליצות אשר בו ניכר היטב הזמן. „שנטמן פה" לשון „נטמן" על נקבר, הוא כפי הנודע רק מזמנים מאוחרים מאד. — „לפ"ק". — בשנת ד"א חש"ב לא כחבו עוד לסימן מלות „לפרט קטן" ואף כי בר"ח „לפ"ק". וגם לפרט קטן מורה על השמטת האלפים, אשר מנהגה החל ג"כ בזמן מאוחר. ואיך השמיטו כבר או את האלפים, בעת אשר מספר זמן היצירה בעצמו לא נחפשט עוד כלל? — והסיום „תהא נשמתו צרורה בצרור החיים" ממנהגי מאוחרים. ועוד בזמן קדמון כזה לא חיו מעמידים עוד מצבות לכל מת, רק פעם אולי לאיש מצויין גדול, וכדברי רז"ל אין עושין נפשות לצדיקים כו'. ופה הוצגה מצבה זו כפי הנראה על שליח צבור „המברך את השי"ת בתשבחות וברכות במקהלות"? ועוד יפלא מאד, למה נפסק זמן רב כ"כ בערך חמש מאות שנה, מן תש"ב לאלף החמישי עד קצ"ט לאלף הששי, כלי שום מצבת. ואם הרסו ידי זרים את המצבות הישנות, כנמצא בסליחה „את כל התלאה", איך השאירו רק אחת ושתים רק על אנשים בלתי מפורסמים, ורק אותן שעל אנשים מצויינים החרימו? וגם השאירו רק אחת ושתים מזמן שלפני ת"ק שנה, וכל המצבות של הזמן הארוך ההוא החריבו עד היסוד? ואהרי כל אלה, מספר השנים ויום השבוע והחרש, סותר את עצמו, כפי החשבון אשר עשה למעני חכם ומשכיל מסדר הלוחות פה, כי בשנת חש"ב לאלף החמישי היה ו' טבת ביום ד' לשבוע לא ביום ב'. — יש פה איפא שיבוש בהכרח

וצריך תיקון. ונבחר לנו את היותר קל וקרוב, והוא אם נחסר רק כמו נקודה קטנה מרגל השמאלית של אות ת, ונפסיק הקו למעלה ותהיה לאות ה. ומה נקל שיבוש כזה באותיות משוקעות, כי מקום ההפסק באות ה בין רגל השמאלית ובין גגה, נעשה רק ע"י בליטה קטנה של אבן, ואם באורך הזמן תפול חתיכה קטנה זו הבולטת, יעשה הקו שלם ונראה כמו ת. והנה מוכרחת ג"כ קריאת השי"ב, כי עולה שיז לאלף הששי, ואז חל ממש יום ו' טבת ביום ב' לשבוע. ויש עוד ציון עם פרט של השי"ב (סי' מ"ח), והוא נאות על קבר, כי אומרים לו „השב את מחיך לזמן תחיה".

יד) (ציון ז') „שינדל אשת מהר"ר גבריאל שנת תש"ם". כפי הנראה כתוב זה למעלה על ראש האבן, ואחז מתחיל: „פה נטמנת אשה צנועה וחסודה, טעמה כי טוב סחרה, קמו בניה ויאשרוה. בשערים נודעה גם מהוללה, ליציאת נשמה וגויעה תמה. הרבנית שינדל בת ר' יהושע ז"ל הנעימה, הלכה לעולמה ליל ה' ר"ח כסליו תש"ם". פה נשנה פרט השנה פעמים, וככל זה אין ספק לפעניד כי נשחבש כמו הפרט שלפני זה (אות י"ג). ועל השנות הדבר יש לנו השערה כי מלות שנת תש"ם שעל ראש המצבה, אפשר כי נוספו בזמן מאוחר בכוונה מוטעית, ומתחלה לא היה נרשם רק „שינדל אשת מהר"ר גבריאל" אך אחרי התפלאו איזה קוראים על קדימה רבה של זמן הנמצא בסיום כפי הנוסח המשובש אשר לפנינו, הוסיפו גם בראש לסימן כי יכירו עד מהרה את האבן „שנת תש"ם". ויש מצבות אשר תקנו והוסיפו בזמן מאוחר, כמו סי' ח' שנתחדש בשנת תקע"ה, וסי' י' שנתחדש בשנת תקי"ב, ומצבת ר' מרדכי מיזל נתחדשה ג' פעמים, בשנת תפ"ה ובשנת תקי"ט וחדי. — והחטיהות רבו כפי הנוסח שלפנינו, כאשר רבו על הפרט המוקדם (אות י"ג), מלבד כל הסימנים בלשון מזמן מאוחר הרבה;

כמו מלת „מהר״ר" וכנוי „הרבניח" ומליצה קשה „קמו בניה ויאשרו׳ לה" ? וגם חרוז לה עם מהוללה ? ואחרי כל אלה הנה גם בכתובת זאת, פרט השנה והיום לחדש ולשבוע סותר את עצבו, כי בשנת חש״ם לאלף החמישי היה חל ר״ח כסליו ביום א׳ לשבוע לא ביום ה׳. ולא ישפוק לנו לזה תיקון קטן וקל ם במקום ם כאשר יקרה זה לרוב, כי גם בשנת חש״ם היה חל ר״ח כסליו ביום א׳ לשבוע; ולא נשאר לפנינו בתיקון ציון זה רק שני אופנים. האהד, לקרוא ה במקום ת כמו בציון א׳ (אות י״ג) השם, ויהיה מחובר פרט זה מאלפים ומאות, והכוונה ה״א ש״ם, ואז היה ר״ח כסלו יום ה׳ ויום ו׳. אך קצת כובד עוד בזה, כי לא נמצא דמיון לזה בשאר הציונים אשר מזמנים קרובים לזה, שיהיו נרשמים האלפים ע״י אות ה׳ בראש התיבה, מבלי שום פירוד כלל בין האותיות. — והאופן השני הוא הקרוב אצלנו יותר, אף אם נצטרך להניה שתי אותיות, והיינו במקום חש״ם, דש״ם, ובמקום ה כסלו ד כסלו. ומה נקל באורך הזמן באותיות משוקעות כי נפלו הקוים הבולטים, באות ד בצד שמאל, היינו במלת דשם נפל כל הקו מאבן בצד שמאל, ונעשה כמו ת, ובאות ד כסלו נפל קצת מהקו למטה ונשארה רק בליטה קטנה למעלה, ונעשה כמו ה. ואשר יקרב לנו תיקון זה, אותו אניד· יש עוד פרט כזה (סי׳ מ״ז) שנת דש״ם· והכוונה (ה״א) ש.מ.ד. אך נשמרו מהצג אותיות האלה ביחד על סדר זה משום אל יפתח אדם פיו וכו׳ והפכו הסדר, והספרדים בעת יניע לפניהם סימן בספר כזה בספר שיות וכדומה, יכתבו שד״מ, ורושמי הציונים פה כתבו דש״ם. ובשנה ההיא חל ר״ח כסלו ביום ג׳ וביום ד׳, והלכה לעולמה ליל ד׳ ר״ח כסלו שהוא יום ב׳ דר״ח, והוא ראש חדש ממש, כי בו מתחילים למנות החדש. נניח השיבוש מה שנמצא בציון זה ועוד בכמה ציונים מזמנים קרובים

לזה ומזמנים מאוחרים הרבה. כסליו מלא ירד, נגד מה שהוא במקרא (נחמי' ח') ובמגית, ובסדר הגט, כי שם ושם כראוי חסר יו"ד.—

טו) אולם גם אחרי הוסרו מעט דמיונות מחעים משנים ושלשה ציונים, עוד נשאר ללמור הרבה מכמה ציונים הנמצאים עוד באסיפה זו. והחיה תחלת בחינתנו על הציון היותר ישן כפי אשר הראינו עד כה, והוא השני במחברת זאת משנת קצ"ט לאלף הששי, על ר' אביגדור קרא. האמנם לא נחשוב כי לא היו מצבות כלל בזמן קדום לשנת קצ"ט, שהרי מצינו בארץ ביהם יהודים וגם חכמים תלמודיים נודעים כבר בזמן שאחרי שנת תת"ק לאלף החמישי. ר' אליעזר מפיהם השיב לראבי"ן (מרדכי פ"ג דנ"נ). הקשה ר' משה בר' יעקב מפיהם (תוס' יבמות כ"ב ח' ד"ה וספק). וקושיא זו בעצמה בשם הר' משה מביהם (תוס' זבח קל"ו ע"ב). ר' יצחק מפראגה אחר הרשבים (מרדכי פ"ג דפסחים ס' תקס"ז). ואולי הוא ר"י מביהם (זס פ"ג דחולין ס' תר"כ); או אפשר זה האחרון הוא ר"י הלבן אחי ר' פתחיה הנוסע מפראג לארץ קדם. ואף אם מציינים קצת ר"י הלבן מרעגענשבורק, אולי ההגורר אח"כ בביהם הקרוב לעיר הואת. וזכר לדבר כינוי הלבן, כי יחבן שנקרא כן על שם נהר עוכח אשר מקורו בארץ ביהם, ובלשון רומי Alba והוראתו לבן בעבור שמימיו לבנים ומזה ר"י הלבן. — אולם מזמן מוקדם מאלה הגדולים, לא מצאנו שום רושם במקום אחר מאיזה יהודים מפורסמים בארץ הזאת. ור' בנימן הנוסע בקצות תפוצות ישראל ושב לארצו אספמיא בשנת תחקל"ג, ומזכיר חכמים מצויינים במקומות שונים אשר היה שם וגם באשר לא היה שם בעצמו, כי אם אשר שמע לאמר שם נמצאו מאו חכמים; עת יובילוהו ספוריו אל גבול ארץ ביהם, הוא מדבר רק מיהודים הדרים שם ומחריש מכל חכם ומצויין. וז"ל (בסוף מסעיו): וכל קהלות

XLIII

אלמנייא יושבים על נהר רינוס, מעיר קלוניא שהיא ראש המלכות הנקראת ארץ אשכנז . . . והמדינות האלו יש בהם ת"ח וקהלות אוהבים את אחיהם . . . ואם יבא אליהם אכסנאי שמחים בו . . . ורגינשבורק קצה המלכות, ובאלו המדינות יש ג"כ הרבה ת"ח ועשירים. ומשם והלאה ארץ בהם והיא הנקראת פראגה, היא תחלת ארץ אשקלבוניא וקוראים אותם היהודים הדרים שם ארץ כנען . . והיא מלכות גדולה משער פראג עד שער כיו (Kiow) העיר הגדולה . . ומלכות פראנציה שהיא ארץ צרפת עד פאריש והוא למלך לואיש, ושם ת"ח אין כמותם היום בכל הארץ, עוסקים בתורה יומם ולילה, והם בעלי אכסניא לכל עובר ושב עכ"ל. והנה לא היה בעצמו לא באלמנייא ולא בצרפת הצפונית, ובכל זה מספר מן ת"ח הרבים הנמצאים שמה ומאהבתם את האכסנאים, אך בארץ בהם הוא מזכיר רק במעט מלים את היהודים הדרים שם ורק בהמשך הדברים. — אך בכל זה כבר הראינו ת"ח מצויינים בזמן שאחרי ד"א תח"ק. ואולי באו שמה ממש בעת ההיא אשר ר' בנימין נסע דרך צרפת הדרומית, ושמע שם רק מת"ח שבצרפת הצפונית ובארץ אשכנז, אך מת"ח שבארץ בהם אשר שם החל בזמן ההוא למוד התלמוד להתפשט ע"י חכמים שבאו שמה, לא שמע עוד. — ולפי כל האמור, חסרים לנו ציוני מצבות בפראג מזמן שלש מאות שנה בערך (ולא יותר) היינו מזמן ד"א תה"ק עד שנה ה"א קצ"ט הנרשמת על מצבת ר' אביגדור קרא — והנה זה ר' אביגדור אשר זה שמו וזה זכרו לפנינו במצבה היותר מוקדמת בזמן, הוא בעצמו יגיד לנו טעם חסרון המצבות מזמן מוקדם לו, בסליחה „את כל התלאה" אשר חיבר על הרג רב הנעשה באהביי בפראג שנת ה"א קמ"ט. ושם באות ח' של חתימת חזק בסוף הסליחה יאמר: „חרבו בית החפשיה מקום קבר אבותי, גילו בו העצמות ושברו

מצבותי" ע"כ. וכפי הנראה נשברו כל המצבות בזמן ההוא, והשרידים החיים הנשארים מהרג ברחו למקומות אחרים, ורק אחרי כמה שנים שבו הנה. ור' אביגדור נפטר בפראג שנת קצ"ט, ועליו העמידו המצבה הראשונה אחרי הריסת כל הישנות, והיא היתה החדשה אשר היא עתה היותר ישנה.

טז) והנה בסליחה ההיא „את כל התלאה" אשר היא בקובצי סליחות של פראג סי' קמ"ד, לא נמצא חתימה משם המחבר, רק אותיות חזק נמצאות בראשי החרוזים האחרונים; ונראה כי היתה שם מלפנים חתימת שם המחבר בראשי החרוזים הקודמים, ונעלמו היום או גם נחסרו בכוונה כבר בימים קדמונים מפחד מפני חמת המציק. רק בעל צמח דוד חכם בפראג, כתב כי ר' אביגדור קרא חיבר הסליחה ההיא. ויתכן כי ידעו כן חכמי פראג מדור דור. ובסליחה שאחריה שהיא פזמון המתחיל „אל נקמות הופיע" חתום בראשי החרוזים **אני קרא חזק**. ושם העצם לא נמצא גם שם; אך בסליחות הנדפסות בפראג שנת שע"ח, יש אחת למנחה של יהכ ומתחלת „אפתחה במשל פי", ובה חתום **אביגדור קרא** — ושלשת הפיוטים האלה כתובים בלשון צחה ונמרצה, ונתאמתו לנו דברי הציון על מצבתו: „האיש המשכיל שיר ידידים, הלומד תורה עם רבים ועם יחידים, בקי היה בתורה, ובכל ספרי החכמה ובספרי המקרא, מהר"ר אביגדור קרא, בן הק' הר' יצחק קרא, נשוא פנים היה בעמו כו'" ע"כ. ולא נוכל לחשוב כי בעבור בקיאתו במקרא היה מכונה קרא, שהרי מבואר כי גם אביו ר' יצחק היה נקרא קרא, וא"כ הוא שם משפחה. ובאסיפת ציונים של עיר ווין, יש אחד (סימן ג') על מרת הינדא בת ר' אביגדור קרא, שנת שניו. — ובעבור כי לא נודעה לנו משפחה אחרת בכנוי זה רק בארץ צרפת, ר' שמעון בעל הילקוט ובנו ר' יוסף קרא בן דורו של רש"י ז"ל

וצעיר ממנו (ע' כדס קמד ח"ז לד ט' ויי"נ), לא רהוקה ההשערה כי מהם יצאה ג"כ משפחת האב של ר' אביגדור, ובגירוש צרפת טולטלו איזה מסעיפיה אל ערי ווין ופראג, כמו שתי המשפחות מאור קטן וחלפן (ע' לקמן באות שאח"ז). ונודע ר' יוסף קרא למפרש ספרי תנ"ך ע"פ פשוטו. ועוד נוסף לר' אביגדור על מצבתו שהיה בקי בכל ספרי החכמה. ויש אתי איזה מאמרים קצרים שונים וישנים הנעתקים למעני לפני כמה שנים מאוצר הספרים של הגאון ר"ד אפענהיים ז"ל, אשר היה אז בהמבורג ועתה הנהו כלו באקספורד, ובהם מאמר קצר מן החיבור „ביאור על איזה מאמרים מספר המורה להר"ר מנחם אחיו של ר' אביגדור קרא", ומתחיל וז"ל: „פרק אליהו ז"ל. ענין אליהו אשר בפי החכמים תמיד יורה על השפע הנבואיי בדורות האחרונים. אמרינן פ"ק דסנהדרין (י"ח ע"ב) ת"ר משמתו חגי זכריה ומלאכי נסתלקה רוה"ק מישראל, ואעפ"כ היו משתמשין באליהו ובבת קול" ע"כ. וזה הנוסח בהוספת מלת „באליהו" אל בת קול, ר"ל שהיו משתמשין ג"כ באליהו, הוא מפליא ומתמיה, ולא מצאתי כן בשום נוסח בתלמוד ובע"י, לא בסנהדרין שם ולא בסוף סוטה (מ"ח ב') אשר גם שם הובאה ברייתא זו. — ועכ"פ גם אחיו של ר' אביגדור היה חוקר במדעים ומכאר מאמרים מספר המורה, על דרך החכמה —

יז) נבחון עוד כשנים ושלשה גרגרים בראש אמיר הזה של ציונים, ונתהלך בהם כפי סדר הזמנים. — (סימן קס"ח) מהר"ר אבא מרי בן הגאון מהר"ר אליה זצ"ל חלפן רופא. ח' אלול שט"ו — והנה ממשפחה זו של חלפן אשר כמה מאנשיה שמם אבא מרי והיו מהם רופאים במשך כמה דורות, יש כמה ציוני קברים באסיפת המצבות של עיר ווין. ושם (סי' ל"ב ול"ד אשר לאחר יחשבו) משנת שע"ז, מבואר בסדר הדורות של משפחה זו, אשר יש בה שלשה ששמותם אבא

XLVI

מרי ושנים ששמותם אליהו, והם מיוצאי גלות צרפת.— ועוד יש בציוני עיר ווין כמה ממשפחת מאור קטן, וגם הם רופאים, וחשבתי גם אותם מיוצאי צרפת, ושם מאור קטן מורה לפעיד על עיר לונעל בפרובינצא, הנקראה כן על שם הירח, והוא נקרא ג"כ מאור קטן, כמו שהיו נקראים איזה מאנשי העיר הזאת ירחיים. — וכבר דברתי מכל זה במאמר קצר (יחהכבוך פֿיר חיזטֿרישטען 5616 פֿאָן יצחק וועלטהייטער, ווין 1855, צד 17—316). ושיערתי שם כי יתכן אשר עיי יוצאי צרפת באו לארצות אסטרייך ומחוזי פולוניא הקרובים אליהן, כטה פיוטים נחמדים ממשוררים ספרדים ופרובינצא, וכאלה לא נמצאים במחזורים וסידורים אשכנזים — והנה גם במחזורי פראג נמצאו כל הפיוטים ההם, ועתה אנחנו מוצאים ג"כ פה מטשפחות של צרפת — ועל המאמר הקטן ההוא, באה כבר השגה נוראה ועוה מאת חכם וחוקר הנודע בשמו ר' אליקים כרמולי. וכבר היו לנו דין ודברים עמו במקומות שונים. ובכל עת ראינוהו כאשר הוא, לכו ראה הרבה בספרים הרבים והיקרים אשר הניעו לידו, וגם שכלו חד וטהיר; אך גם נמהר במשפטו מאד, וביותר יתעהו הדמיון עת ימצא מאומה אשר נראה בעיניו כמו כלי קרב חרש בעל פיפיות לערוך מערכה נגד זולתו. — — ובענינינו שלח דבריו אל החכם החוקר רַמְקַטָן פֿיוּפּיזאָהן רב במאַגדיבורג, המוציא לאור מכתב עתי (נייטוג רעם יורעטהוּמס 1855 נומר 42, צד 43—542) וז"ל: „ואשר אמר רפאפורט על השם „מאור קטן" יורה כי האיש הזה עוד יעמור במנהגו אורות חקרי קדמוניות, כי יעמול יותר לדרוש אחרי השערות מהופשות, מאשר ישים עין על הדברים הפשוטים. וגם מה שהעיר על „חלפן" הוא ללא אמת, כי המשפחה הזאת לא באה מצרפת לווין, רק מאיטליא, אשר שם בווינציאה היה רופא אליה בן אבא מרי (תשובות רמ"ח סי' נ') ובש

XLVII

אבא מרי אשר עשה לו שם במלאכת ההגה של ספרי ישראל הנדפסים, הלך אח"כ לווין וישב שם ויהי לרופא" ע"כ. ונאיר כתחלה את דבריו, כי הנה על משפחת חלפן הביא פה חש"ת רמ"א. אך אודות „מאור קטן" סמך על מ"ש למעלה שם, „כי משה מאור קטן נפקד לרופא בקהלת פ"פ רמיין שנת ש"ל, ובכהבי הערה יש חהימתו, משה מאור קטן הרופא בן היקר יהודה מאור קטן ממשפחת (?) פֿרייאשטארט. וזה נגד השערת המוצ"א לאור אסיפת ציונים בווין, כי היה זה מפרובינצא, והרי נולד זה בעיר פֿריישטאַדט? בנו של זה, יהודה מאור קטן, היה חי ונפטר בווין. ובאוצר הספרים של אוקספורד נמצא קובץ אחד כ"י אשר ממנו נדפס כעת מהברת מנחם והשובות רונש, ובסופו שם כתוב בשטר מכירה משנת שנ"ב אשר חתום בו יצחק בן יקותיאל, שמכר קובץ זה להריר יהודה בן אבי הרופאים משה מאור קטן פריישטארטא" ע"כ. ועתה ננסה את נסיונו ואוהותיו. כדבר מאור קטן, כמה ביטל את השערתי ובמה הראה כי לא שמתי עין על הדברים הפשוטים? באשר לא ידעתי את אשר נודע לו מחתימת משה מאור קטן בכתב של פ"פ רמיין, ומשטר מכירה בקובץ כ"י אשר נדפס אח"כ? האלה הם דברים הפשוטים המונחים לעין בהחלת ההשקפה? אולם אחרי מצאם הוא והניחם לפנינו, היורו את אשר ירצה ללמוד מהם? הכי אמרתי כי ראשי המשפחה אשר יצאו מלונעל אשר בצרפת, לא באו הם או בניהם לווין [ופראג] דרך איזה עיר גדולה וישבו שם איזה זמן או גם מהם נתיישבו שמה? ובמה יודע איפא מזה כי לא נסעו מהם בעצמם או מבניהם להלאה למזרח עד ווין ולהלאה עוד? זה היה רופא בפ"פ רמיין, אך בנו הלך לווין. ומי יודע ג"כ אם לא הלך גם הרופא בעצמו לווין, או להפך, כי בא לפ"פ מווין? והנה יש כמה נקברים בווין הנקראים „מאור קטן" ע' באסיפת הציונים

שם (סי׳ ט״ו) משה מאור קטן רופא אומן נפטר שע״א — (סי׳ ר״ב) מרים בת ר׳ יהודה ליב רופא מאור קטן, תמ״ד — (סי׳ תקנ״ט) מוהר״ר משה יהודה ליב רופא בן מהור״ר משה רופא מאור קטן. ונמחה פרט השנה — (סי׳ תקס״א) צבי מאור קטן, נ״כ בלי פרט השנה — ועוד „אחר ממשפחת מאור קטן חתם עצמו ממשפחת פרייאשטאַרט? (פֿון דעם טשחאַע פֿרייחטטחַרט)". ויש להעיר, כי נראה ברור אשר פה החליף הלשון, כי א״א שבאה בחתימתו מלת „ממשפחת" שהרי קורא לעצמו קודם מלה זו „מאור קטן" והוא שם המשפחה, ואיך יבאו בסתם בלי שום הערה שתי משפחות ביחד לאדם אחד? וגם לא נמצא שם משפחת „פריישטאַרט" עוד אצל אחד ממשפחת „מאור קטן". ואף החכם כרמולי יורה בזה בס״ש בסמוך תיכף: „כי תלמדנו חתימה זו של משה מאור קטן, שהוא נולד בעיר פריישטאַרט" ואם חתם „ממשפחת פריישטארט" איך נדע מזה כי נולד בעיר הזאה? ובהפך מלת ממשפחת חורה כי אבותיו נקראו כן, והוא מיוצאי חלציהם, ולא מיוצאי העיר ההיא? והנה גם כשטר מכירה של קובץ אוקספורד נקרא „משה מאור קטן פרייסטטיר" לא „פריישטארטא" כאשר שינה גם כזה, ולא „ממשפחת פריישטארט", כאשר שינה בחתימה שבכתב פ״פ. והשם פרייסטטיר יניר לנו רק מקום מושב של משה זה או של אביו מלפנים, אך לא יורה לנו מאומה בזה, כי ראשי ואבות משפחה זו של מאור קטן לא באו לפני זמן רב מפרובינצא ומעיר לונעל? ובהפך גם העיר פֿריישטארט היא יותר קרובה לפרובינצה, משאר ערים הגדולות באשכנז. ומי יודע עוד באיזה מקום קנה ר׳ יהודה מאור קטן את הקובץ? אולי בווין. או איזה אח ממשפחה זו. אולם היותר נפלא הוא מה שהעיר חכם זה על השם חלפן. שמעו והחמהו חמהו! מי העלים עין מרברים פשוטים אני או הוא? בסימן ליב ולר

של אסיפת ציוני ווין, כתוב על משפחת הרופאים הנקראים חלפן, באר היטב: „מיוצאי גלות צרפת". הנה לא אני ערכתי בזה „השערה מחופשת" כי אם המכתב חרות לעיני כל קורא. ובכל זה כתב עלי כי העירותי „ללא אמת"? והוא מוסיף: „כי המשפחה הזאת לא באה מצרפת לווין רק מאיטליא" כאלו אמרתי כי בדרך בנסעם מצרפת עד בואם לווין, פרחו באויר ולא נגעו בדרכם ובמהלכם ובמהלך זמן הדורות באיזה ארץ ועיר אחרת? והנה הלך אחד מהם לפראג ונפטר שמה, כאשר אנו רואים היום באסיפה שלפנינו. ואם מצא עוד אחד מהם באיטליא, הנזה יכחיש כי משפחת חלפן נושבה זמן רב בווין? וידעו זאת הרושמים על המצבות והעמידו כמה דורות עד למעלה ראש, בזמן אשר יצאו מצרפת, ולא נמצא כן בשאר מקומות אצל אחד ממשפחת חלפן, רק בווין אשר כפי הנראה שם היו דור אחר דור מאז ומקדם. ואולי בשנת שע"א ראו עוד שם המצבות הישנות אשר נהרסו אח"כ ונתנן למרו סדר הדורות של המשפחה כלה. — ואולי ירצה למצוא כרמות ראיה מאשר לא נמצא בווין ציון על אחד ממשפחות מאור קטן וחלפן, לפני זמן שע"א ושע"ז; אכן ידע כי לא נמצאה שום מצבה כלל בווין מזמן שלפני שנת שמ"ה. והראשונה (סי' ח') שנרשמה שנת ש', משובשת היא, כי העמידו הנקודה רק על אות ש של חיבת ובשלום, ולא יעשה שום סופר פרט השנה עיי נקודת אות אחת באמצע התיבה, ואילו רצה לעשות כן, יותר טוב היה לו לנקד אות הראשונה של שם המת בעצמו שלום? אך בנקודה שעל חיבת ובשלום כיוון לפרט השנה של התיבה כלה, או שנמחו שאר הנקודות שעל האותיות ועולה שפ"ד. וכפי הנראה נהרסו מצבות מזמן שלפני שמ"ה, וקצת נמחה זמנם; ויש מצבות במשפחת מאור קטן אשר נמחה זמנם, ואולי הן הנושנות מזמן קדום הרבה, והמרשים בשנת שע"א

הכיר עוד קריאת הזמנים. — וכפי עניד אשר אחזיק בה עוד, שלש משפחות הן, אשר טולטלו מצרפת עד ווין ופראג, והן חלפן, מאור קטן, וקרא (ע' לות הקודש לזה). על שתים הראשונות נתבדר הדבר היטב, ועל האחרונה נשארה כעת רק השערה. אכן מכל זה ישפוט הקורא כי עלילה בדא עלי החכם כרמולי. הן אמנם אחפש לפעמים ראיות לאיזה השערה, ופעם גם בחפש מהופש, אך חלילה לי לעוזב את הדברים הפשוטים ומבוארים. וסהדי בשחק כי אשקול כל דבר היטב בפלס ובמאזני צדק, בטרם אשימנו לעיני הקוראים, ובכל זה מבני ארם אנכי, ומי יאמר זכיתי את מחשבותי תמיד מכל מוקש? וכנגד זה, החכם ההוא איננו מחפש מאומה; אך אם מדי עברו ירחף דבר מה לנגד עיניו בהשקפה ראשונה, אשר בו ידמה להשיג איזה איש, אז הוא ממהר ונמהר בדרכו, יעזוב את הקרוב לפניו ומדלג על ההרים, ירוץ ארח ויכשל. ילחום נגד ריחים מתנועעים לרוח היום, וידמה בזה להתגבר על איזה חי משכיל. — ואני אמרתי כל האדם כזוב בחפזו, עד כי יפסול במומו, ומיחם לזולתו שקר אשר נתפש בו בעצמו. —

יח) ציון צ"ב „על הגאון הגדול החסיד מהר"ר יחיאל בן מהר"ר יוסף בן מהר"ר קלונימוס ירושלמי. לפר"ט שאבדנו בחרש שבט יז בו בשבת שירה, לצדקה לגמ"ח לכל מצות פרטיות רק במהירה. כמה ימים(?) תפש ישיבה והובדר לקצין ולראש בכרירה... משיח לפ"ק" ע"כ. מלת ימים צריכה תיקון בלי ספק, ויתכן שצ"ל שנים. אך איני יודע מה זה „לפר"ט שאבדנו"? והנה פרט השנה מבואר בסופו משיח, והוא שנ"ח? אם לא נאמר כי נמחו באורך הזמן הנקודות שהיו נרשמות על אותיות שבנו מתיבת שאבדנו, ואז ידמה פרט זה במספר לפרט משיח שבסופו. או שנשמטה ה מתיבת משיח וצ"ל המשיח, וידמה המספר לתיבת

שאבדנו בלי גרעון אותיות, והיינו שנת שס"ג. ועכ"פ היה פה כבר בשנת שנ"ח או שס"ג גאון וחסיד מצויין ותופש ישיבה ונברר לקצין ולראש, ממשפחת ירושלמי, וזה היה בימי הגאון מאור הגולה מוהר"ר יהודה לייוא ז"ל, או רק כמו שנה לפני בואו הנה. והנה אבי אביו של ר' יחיאל זה, והוא ר' קלונימוס, נקרא כבר בשם ירושלמי, נראה כי בזמן קדום באו אנשים מירושלים ונתישבו פה והיו נקראים ירושלמים. ואם כן הוא יתכן כי הם הביאו עמם איזה מנהגי בי"הכנ משם, ובהם הכפלת מזמור שיר ליום השבת בכל ערב שבת לפני חפלת מעריב (ע' לות שחמ"ז). ומשפחה זאת נכבדה ומפוארה עוד היום בערתנו פה. ואחד מהם נתעלה ברורנו מאת הקיסר יר"ה להיות נמנה עם חורי ארץ ולהקרא „ערלער פּאַן סאַלעמפּעלו" [משגב שלם], והוא נודע ברוב הסדו וטובו וברוח נדיבה כמו אבי משפחתו זה הגאון מהר"י ז"ל, כפי המדובר עליו בציון. אך למכאובנו מת טרם הגיע לזקנה, ובניו אשר השאיר אחריו יקראו על שמו הנכבד. ולו אח יקר ונכבד הגביר הקצין מוהר"ר שלמה ירושלמי נ"י, איש מצוין ביראת שדי ובשם טוב, ובכיבוד ה' ובני אדם מהונו ברוב צדקתו וחסדו, וקובע עתים לתורה במקרא משנה ותלמוד, ה' עליו יחיה ויאריך ימים לתורה ולתעודה.

יט) סימן ח'. הוא ציון גדול על מצבת אריה דבי עילאי הגאון מאור הגולה מופת דורו ודורות הרבה לפניו ולאחריו מהור"ר יהודה בן בצלאל, בעל גור אריה שנפטר שנת שס"ה. והנה רבו שם המהללים עליו וכלם לא הרחיקו מן הדרך ולא הגזימו, כי באמת ובתמים „תורה שבכתב ושבע"פ בשמלתו צרורים, ובכל חכמה וסדע ידו הרים. . . בפלפולים חריפים ויקרים, האיר עיני עברים" וכו'. ויש להעיר כי מידיעת הסודות הנקראת קבלה, לא נרשם עליו דבר, וזה מאשר לא עסק בה מעולם, ואילו היה נודע עליו בזה דבר, לא

היו מחרישים ממנו הרושמים, כאשר מצאנו באיזה ציונים אשר יזכירו כזה בביאור. כמו (ציון קס"ח) על מהר"ר אבא מרי חלפן רופא שנפטר שנת שמ"ו. „הוגה תורת ישראל, חכמת הקבלה כסף ויואל". ועוד (ציון צ"ט) על הרשן הגדול מוהר"ר משה וואלירשטיין שנפטר שנת תי"ט, מחחיל „מארי דקבלה ובתורה וגדולה" כו' וכדומה עוד. — וזה נראה נ"כ בכמה מספרי הגאון מהר"ל ז"ל שחיבר בעניני אגדות ומוסר השכל, אין מקום אשר יורה גם ברמז על איזה סעיף מדברי סתר ורמזים, רק הכל בחכמה ובשיקול הדעת המחקבל ללב ונלוי למבין. ובקונטרס אחד מספרו נחיבות העולם (נתיב התורה פי"ד) האריך להראות כי מוחר וגם ראוי ונכון לאיש הישראלי ללמוד חכמת חכונת הכוכבים וגם שאר חכמות, כאשר העתקתי ממנו דברים בבכ"הע לשנת חקפ"ח (מנחם נ' לד י"ג). ומכל זה נוכל לעמוד על המחקר, איך שאבו ממקור אכזב המגידים בעלטה את השמועה המחפשטת בין אוהבי גוזמות, כי עשה רבינו ז"ל גולם על פי צירוף שם אשר חיבר לו, והשחמש בו כל ימי השבוע, בכל עבודה בבית, עד ע"ש אחר מנחה, ואז לפני מזמור שיר ליום השבת הסיר ממנו את חיבור השם, ונשאר דומם; ופעם שכח מלהסיר, ועבד הגולם עבודתו יוחר מן השיעור. ובעבור שהיה עוד יום מיהר והסיר את הצירוף, וצוה אז להכפיל עוד הפעם מזמור שיר ליום השבת. ומזה בא המנהג פה, בהכפלת מזמור זה בכל ע"ש. וכל זה הכל וריק. והשנות מזמור זה מנהג נושן בירושלים ועד היום, ואולי הובא פה משם ע"י משפחת ירושלמי (ע' נחלת שלפני זה). ונראה כמו זכר לדבר מה שהיו נוהגים בירושלים בימי התנאים, לחקוע שש תקיעות בכל ע"ש, האחת להבטיל את העם ממלאכה כו' והשלישית להדליק את הנר (שבת ל"ה ב'). וכעין זה נוהגים פה בהכרזות ג' פעמים בערב שבת כנטות

היום. האחת כמו חצי שעה לפני תפלת מנחה, ללכת לביהכנ. והשניה אחרי תפלת מנחה להדליק את הנרות, ואומרים לכו נרננה ולכה דודי ומזמור שיר ליום השבת. והשלישית להתחלת תפלת מעריב, ואז כופלים המזמור, ומתחילים ברכו. אולם גולם לא היה מיציר כפיו של רבינו יהודה ז"ל, ולא כו הראה חכמתו הגדולה כי אם כחלופו, בחכם גדול וגאון תפארת ישראל, הוא תלמידו הרב בעל חוי"ט ז"ל, אשר הלך בכל דרכיו ולא מש מנתיבותיו, כן ביושר שכל נפלא בהלכות המשנה והתלמוד, וכן בלימודי חכמות שונות ומוסר השכל, כאשר נודע לכל מבין בספריו. — וכבה בדו איזה אנשים עוד שמועה על רבינו בעל נור אריה ז"ל, הבאה מקצה השני, והוא כי הקיסר רודולפוס בקרהו בביתו, ושם הראה לו רבינו ע"י חכמת המבטים ועי"י כלי זכוכית הנעשה במלאכה, אשר ידע הוא כבר, את כל היכלו בהר האַרַטשין, והתפלא המלך על זה מאד. וכל זה ג"כ הכל מיופה ומשוח בששר המרעים. ורבינו ז"ל לא רגל בכמו אלה, להראות מלאכת אחיזת עינים ולהבהיל פתאום את הרואים, רק הלך חמיד במסלה ישרה העולה למעלה, בתורה ובחכמה יחד, עד כי גבה לבו בדרכי ה', והגדיל מאד להורות לעם דעת וחכונה.

כ) ועוד לנו דבר אל קוראים משכילים בקהלות ישראל שונות ונושנות. התאמצו לעשות עוד כמו אלה אוספי הציונים על המצבות של אחבי"י הנפטרים ז"ל. ועוד טמונים הרבה אוצרות נחמדים בשדי הקברות של קהלות קדמוניות, כמו בעיר רומה ובשאר ערי איטליא, וביחוד בערים הדרומיות שמה, טארענט, בארי, אשר עליהן כתב רבינו חם ז"ל כי מבארי תצא תורה ודבר ה' מטארענט. ובמחוז אפוליא, ובכמה קהלות ישנות עוד באשכנז, וצרפת, ועוד באפריקא.— אך מהרו ואל תאחרו כדבר, עד אשר לא תחשך

השמש והאור בידיעת הקריאה בשפת יהודית, וחשכו הרואות מבלי דעת, וגם מתי מספר אשר ידעו עוד לקרוא, עוד לא יוכלו לכתוב את אשר קראו, ונם לפני מי יחרחו דבריהם באין מבין? כי בעריהר שפה עבריה הולכת ודלה מאד מאד בין אחביי המתנוררים במערבו של איברופא, וכמה לא ילמדו עוד את ילדיהם גם ספר התורה, כאשר הרגלנו מכמה אלפים שנה ועד עתה, וכפי משנת חזיל בן חמש שנים למקרא. — המלמדים ימעטו, ובבית חנוך הילדים אשר לעדה ועדה, ילמדו כל ספר ולשון חוץ מן ספרינו הקדושים ומן לשון קדש. אהה על כבודה בת מלך פנימה, כי מוצאה החוצה ודורש אין לה. האמנם, הדת עוד למראה עין נלמדת, אך פורחת באויר כמו האותיות מהלוחות עת היה העם פרוע, מבלי יסוד מוסר בהררי קדש, זה סיני אשר שם נתן ה' אומר בלשון עברי המדובר ממשה והנביאים, וכל העם שומעים את הלשון המקודש ההוא. — נוחילה כי יבא עוד זמן טוב וכשר יותר מזמננו זה, ונתנחם בהבטחת הנביא, כי דברי ה' אשר השמו בפינו לא ימושו מפי זרענו וזרע זרענו עד העולם. — ועוד חזון למועד כי יבוא, אשר אז יהפך ה' שפה ברורה אל עמים, לקרוא כלם בשמו, כתקות העבד לעובדי ה' ולישראל עמו. הכותב יום א' ערב חג השבועות יום מתן תורתנו. שנת שמרו התורה (לפ"ק) וישמרכם ה' (לפ"ק). פקיק פראג.

שלמה יהודא ליב כהן רפאפורט.

1.

וימת יהושע בן יהודא וצ״ל עבר ר.
יום ב׳ ו׳ טבת תש״כ לפ״ק.

אקונן קינה במר נפשי. ואמרר בבכי על עטרת ראשי. איש חיל רב פעלים. נפשי חשבה להתבהלה. ופלצות אחזתני רעד וחלחלה. על איש חסיד המברך את השם י״ת בתשבחות וברכות במקהלות. שנטמן פה. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

רבות אנחתי ולבי דוי על שבר בתי רחל בת משה שנטמ׳ פה. נפטרה י״ז ימים בחרש כסליו תנצב״ה.

2.

מהרד אבינרור קרא.

כאן ננוז האיש המשכיל שיר ידידים. הלומר תורה עם רבים ועם יחידים. בקי היה בתורה. בכל ספרי החכמה ובספרי המקרא. מהר״ר אבינרור קרא. בן ה״ק הר׳ יצחק קרא. נשוא פנים היה בעמו. נפטר והלך לעולמו בשבת ט באייר. ונקבר ביום א׳ י באייר צ״ר״ק״ה לפ״ק. היצדק דינו. כי נתבקש למעונו. נשמתו בעולם הבא תהא זכורה. ובצרור החיים נפשו תהא צרורה.
תנצב״ה אא״א סס״ס.

3.

בחומה

פה איש נטמן ונקבר. וכמעשיו היה נקי וכר. ובא העת שלמשפחותיו נתחבר. יוסף בן הר״ר יחיאל שמו. י״נ לחרש תמוז הלך לעולמו. ביום ו׳ שנת קצ״ט לפרט.
תנצב״ה אמן סלה.

4.

בחומה

אבל אקרא. וקינים אעירה. כי נערר ממני. ר׳ יושע בני. בר אהרן בעלי. שמקדם היה לי. ויאסף י״ג אב שנת ר״ד לפרט באלף הששי.

5.

על ההר שנקברין הנפלים. (אבן ארום)

פה טמן. איש נאמן. ההרו״נ ה׳ אברהם בר יעקב שמו. השם ינקום דמו. נשפך דמו כפר. י״ב אייר רל״ז לפ״ק. תנצב״ה.

6.

בחומה

קול מר אריס ואקרא. שנפלה הגזר והעטרה. על כי הניע עלי צרה. על הפטירה. הוי ואבוי. גויעת צדיק רופא אומן. לכל מצוה היה מזומן. מנהיג וגבאי בב״הכנ הישנה. שם טוב בעולם קנה. בעלי גרליה בר שלמה. י״ח מרחשון ברמ״ה לפ״ק. תנצב״ה א״ס.

7.

מצבת בצורת אשכול.

שינדל אשת מהר״ר גבריאל שנת תש״ם.

פה נטמנת אשה צנועה וחסודה. טעמה כי טוב סחרה. קמו בנות ויאשרוה. בשערים נודעה גם מהוללה. ליציאת נשמה ונויעת תמה. הרבנית שינדל בת ר׳ יהושע זצ״ל הנעימה. הלכה לעולמה ליל ה׳ ר״ח כסליו תש״ם.

8.

יום ה׳ ח״י אלול שס״ט
הגאון הגדול בישראל.
ר׳ יהודה בן בצלאל.
ארי׳ דכי עילאה והתאה
נבר. עייל בבר ובלא בר.
כל פרדס נכנס בשלום ועבר.
ויחכם מכל דגמר וסבר.
ולא הניח דבר. קטון וגדול
אסף וצבר. עשות ספרים
אין קץ חבר. ויצבור כר.
יותר מט׳ו חבורים. נאוו
לחייו כתורים. שבכתב
ושבעל פה בשמלתו צרורים.
ובכל חכמה ומדע ידו הרים.
ויכלכל בני דורו לחם אבירים. משאלות ותשובות
(על המנן התחתונה שבגד נפון) נוצחות וגוברין. ובחרושים
על כל ששה סדרים. על גמרא רש״י ותוס׳ המה הגבורים.
בפלפולים חריפים ויקרים. למוצאי דעת אלקים וגברים.
האיר עיני עברים. ויותר שהי׳ חכם אדיר באדירים. עוד
לימד דעת זריזים וזהירים. איזן חקר ותיקן הרבה גדרים.
בשל תורה ושל סופרים. ודברי חכמים כמסמרים. ויתן
סני העיר לדור דורים. אי חסיד אי עניו
. (מענר הזני) עונים ואומרים.

יום ה׳ ח״י אלול שס״ט
הגאון הגדול בישראל.
ר׳ יהודה בן בצלאל.
יום ר׳ י״ב אייר ש״ע לפ״ק.
הצדקת אשר הואל.
פערל בת ר׳ שמואל.
אשת חיל עטרת בעלה.
בטח בה לבו מקצה בחוברת.
נעים היו מעשיה כקטרת.
מנשי׳ באהל תבורך בתפארת
כשרה ורבקה ענן קושרת.
וברכה בעיסה מכשרת. ונר
דולק משכת לשבת אחרת.
כלאה כרחל היתה לבית
עקרת. לעבור ולשרת.
לתיכן שמים בזרת.

ביראה וטהרה בזריזות וזהירות גמורים. אין כמותו גבר
בגברים. לו רומיה תהלה כי אין מספרים. לרוב כח מעשי
הישרים. רועה נאמן היה לשיות פזורים. יותר מי׳ שנה
מלך בראש מורים. בארצותינו ובפראגא עיר ואם בעיירים.
ואשתו אשת חבר בחברים. צדקתה נודע בשערים. ידיה
שלחה בכשורים. כפה פרשה לעניים וחסרים. מתניה
בעוז היו חגורים. בכל גמילות חסד ממישרים. אין לפרש

ולספר בברבים. ונפשותיהם בצרור החיים צרורים. בער רוד עם הזה היו מכפרים. לא סרו מעל (על המצן התחתונה נגד דרום) ה' אלהי אבותיהם. כל ימי חייהם. בכל מעשי ידיהם. אשרי הדור שהי' בימיה'. זכותם יעמור לאחיהם. ובכל עת יגן עליהם. להצילם מכל שונאיהם. וכל חושבי רעותיהם. לער נשתה מימיהם. ונשען על צדקותיהם. ונזכה לחזות בנועם פני ד' עמהם.

(על המצן העליונה נגד נפון) וואת ליהודה רבן של כל בני הגולה. בהגירוש תקפו קמו ופרצו ציון הלז. ונקבצו משפחת יהודה לפ"ק. וירפאו את ההרוס. ושבר על שבר יחריו ידבקו תאומים מלמטה. ויהי בשלום סכו למעלה תחת כנפי השכינה. (על המצן העליונה נגד דרום) האבן הזאת נשקעת בקרקע ער היסוד בה. וכבר נתחרש על ידי בני משפחתו ונריבי עם שנת תפד לפ"ק. וכעת שנפלה חומת בי"ע עליה ושברה שברי שברים. ואף אם שבר אל שבר יחריו יורבקו. לא כהלין מקרא כתבא. שהיה חקוק על האבן. לזאת נתקנה מחרש על ידי אלופים ג'ום רח"ק בשנת תקע"ה לפ"ק.

9.

יום ה' ח' אלול שע"ג לפ"ק.

ע"ג החכם מהר"ד דור נאנז בעל צמח דור בן מהר"ד שלמה נאנז. תנצב"ה.

10.

נפטר יום ה' ז' ארר שני שע"ט לפ"ק.

פ"נ איש האלהים הגאון הגדול בישראל. ראש מתיבתא ואב"ד וריש כלה דק"ק פראג מהר"ד שלמה אפרים זצ"ל. הוא אשר חבר בחכמתו ששה ספרים והאיר עיני ישראל המה: עיר הגבורים. עוללות אפרים. אורח לחיים. כלי יקר. שפתי דעת. עמודי שש. שם לישיבת מעלה השמים את פעמי רגליו. ויהי מנוחתו את יתברך שמו לעולם. ועם נשמות טהורות תהי צרורה נשמתו.

שאו מספר רב ותמרורים. על צדיק אשר היה ראש מדברים. והוא עלה בחכמתו עיר גבורים. והוא הרביץ זאת התורה בעדת אבירים. העמיד תלמידים רבים כאין מספרים. יעמוד זכותו לדור דורים. וינוח מנוחתו מרום הרים. בצרור החיים יהיו חייו צרורים. פני מלך רם יתהלך במישרים. שנת שלח אלי את הגואל ויביאנו למבצרים.

(על מכן העליונה לדרוס) הלא טוב עוללות אפרים. למלל מעלתו שבחו הן הנה כלי רים. זכותו יגן עלינו בשמים.

(על מכן התחתונה לדרוס) שאו קינה. לראש פינה. מאר נעלה. הלא הוא אשר הי׳ פאר הגולה. רשומה היא יציאתו מהקהלה. בכו בכו עלי תורה. אשר אזלה. ביום נפסר יסוד עולם. דביר כולא. נשיא הדור ואב בית דין וריש כלה. ואם תרצה לידע שמו והפעולה. אשר פעל ימי חייו בלי עצלה. שמו רשום בהתחלה. (על מכן תחתונה לנפון) אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי. פאר הנזר אשר נפל מעל ראשי. ראש ישיבה ואב״ד מלכי וקדושי. (על מכן עליונה לנפון) כשנת בגרש כשהלכנו בגולה בד׳ג׳ש. נתקלקלו בתי נפשות קדושי עליון. ועלה על רוח דהאלופים ג׳ום דחי׳ק גומלי חסדים בצביון. לתקן. אולי בזכותם יסיר ד׳ מישראל לב רויון. בשנת בשיך וקול תורה נברך.

11.

יום שבת י״ט תמוז ובשלום חובלין לפ״ק.

צדיק באמונתו יחיה השם ושפות רוב שלום זכות לנשמתו

פה נטמן איש האלהים היה ראש ישיבה ואב״ד בכמה קהלות. ופה ק״ק פראג היה דיין ודרשן כמה שנים האלוף המרומם מוה׳ הירש דרשן בן הגאון מו״ה שלמה אפרים זצ״ל.

צדיק מתהלך בתומו. בכל חכמות זרח למו. יום ולילה יום ביומו. הגה תורת אלהימו. ודיו רב לו כי אל עמו. ראש ישיבה על מקומו. שמה נתן דל מלחמו. דן דין אמת לכל עמו. ראש דרשנים נקרא שמו. שהוא רודש טוב לעמו. נאה דרש גם מקיימו. זכר צדיק בעולמו. לטוב אליו ולשלומו.

12.

הרד יוקל עפשטיין הלוי. יום ו' ד' אייר שפ"ח לפ"ק.
וימת יעקב בשיבה טובה זקן ושבע ימים. הילו מקוננים. נצחו עליונים. ארון מתחתונים. בתוכו חכם. ונשוא פנים. שומר אמונים. חסיד בכל ענינים. במעשי הגונים. ישב בין חכמים ונבונים. מנהיג הקהלה ימים ושנים. גבאי צדקה לעניים ואביונים. נפשו תנצב"ה הטמונים.

13.

כתר תורה תמונת זאב כתר שם טוב
שבת קדש יצאה נשמתו. וביום א' ז' חשון שצ"א לפ"ק בא למנוחתו. וינוע וימת האלוף המקובל כר אבוהון ובר אוריין. ריין המצויין. ה"ה מוהרר"ד וואלף ריין בן הגאון מוהרר"ד יחיאל וצ"ל.
ובנימן ידיד ר' איש חי ורב פעלים. ירד בתוך הבור ביום השלג והצנה. לעבוד עבודת ר' בקדושה וטהרה ובכוונה. תורת אמת בפיהו. היתה ערוכה ובלבו צפונה. נרם נפשו לתאבה גליא רזיא ומצפונה. בקי בכל חדרי תורה בגמרא ובמשנה. עד שהעמיד תלמידים מי מנה. בצרק שפט דלים. ועשירים באמנה. על עין משפט ישב ודן עמו יותר משלושים שנה. לא רגל על לשונו שפתותיו רוכבות ישינה. ועשה צדקה בכל עת ועונה. חטא רבים נשא וביסורים של אהבה הי' מעונה. לכן תנצב"ה נתונה

14.

הגאון מהרר"ד יצחק בן ישעי' איש מעלינג אבד"ק פראג.
מהרו וועקו כזעקת אריאל. כי גרול נפל בישראל. יצחק נהפך לאבל. ומספר יליל ותבל. ונהי' תאניה ואניה. ועל אלה אני בוכיה. כי אין כמוהו בארץ. גודר גדר ועומד בפרץ. בישראל הרביץ תורתו. בצדקה ובגמילות חסדים אין כמוהו. ויהיו ידיו ידי אמונים. העמיד תלמידי' ורבנים. והנה יצחק נאסף אל עמו. אם אמרתי אכפרה כמו. כינתו חכמתו ותורתו. אי אפשר להגיד תהלתו. הילילי ערב

וצפר. ענוחתנותו אין לספר. יא אייר נ"שים לפ"ק. נר אלהים (נכבה). תנצנ"ה אהובה.

15.

מהרר יוסף בן הגאון ה"ה מהרר יצחק זצ"ל.

לבי הומיה. ואין דומיה. כי נאסף. מהרר יוסף. מעלותיו מי מנה. שהיה בן ט"ז שנה. ושם טוב קנה כאחר הגדולים. אשר היו עולים. הי' בקי במקרא במשנה בתלמוד ובכל הספרים. והגיד בעל פה כל הדיני' הנזכרים בטורים. ואב היה בחכמת הדקדוק ובשירים. רונמתו לא היה בארץ ובמדינת הים. ברודנו כמוהו לא קם. יום א' ט"ז כסליו פ' וישליכו אותו הבורה טרוף טורף יוסף ונומ'.

(לוח זמנל זל תכן כתוב) שנת שמ"ב לפ"ק.

16.

הקציז הנדיב כמר מרדכי בר שמואל מייזל נשיא אלהים לפ"ק. אוי נא לנו כי נפלה עטרת ראשנו רוח אפינו לפ"ק.

ראש וקציז כל בני הגולה כמר מרדכי בר שמואל מייזל אשר אמרנו בצלו נחיה. כי חסדו גבר עלינו ער מאד. עושה צדקות עם כל בשר ורוח. ויבן היכלות בית מקדש מעט מקרא קדש לד' בבניז מפואר ער מאד ובתי הקרשות ומדחצאות. וריצף רחובות עיר היהודים ברצפת אבנים. וקנה גן לבית הקברות. ועשה בית ועד לחכמים. ועשה חסר לאלפים ללומדי תורה. (על תכן התחתונה לנפון) שם עולם אתן לו טוב מבנים ומבנות. מדי שנה בשנה איזן ותיקן להוגי בתורה. והסיל פור הוא הגורל להשיא בתולות עניות. ופיזר נתן לאביוני ולעמלי התורה לשמחת אלהים ואנשים ביום חנוכת וביום שמחת לבו. והתעסק בפריון שבוים בכחו ואונו. בחילו והונו ובפריון ובזבר בנדוניות קרוביו וקרובי אשתו אלפים ורבבות. וזן ומפרנס בני דורו ועמד להם בשעת דחקם ובצרתם לו צר. והלוה עשרים אלפים לשני קהלות מפוארות

(לענר השני כתוב למעלה)

ליל ג' ט' אדר שני אדם חשוב לפ"ק.

פוזנן וקראקא. ומצא חן ושכל טוב בעיני המלך והשרים. בימיו אין פרץ ואין צוחה ברחובותינו. כי עמד בפרץ לכל בני דורו בכל כחו בכל לבבו בכל נפשו ובכל מאודו. ונפטר בשם טוב בשיבה טובה בן ג"ע שנים ונקבר בכבוד גדול.

(תכן התחתונה להדוס) מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעות מקורין. שבח משוש לבי נהפך לאבל עוגבי כנורין. במיתת הקצין הנדיב אשר הי' גבר בגבורין. מר רכי מרדכי עכבר דשכיב עם דיגרין. ראש המרבדי' בכל מקום במושב זקנים ושרים. כי הוא ביטל את הנוקפים ואת העוררים. כחר שם טוב עולה על גבו בכל שעריכם. יחיד ברורו בצדקה בנדיבות לעניים ולעשירים.

(לד התכן למעלה מענר התחד) נתחדש בשנת תפ"ה ונתקלקלה בשעת הגירוש ער היסור בשנת תק"ה ונתחדשה פעם שנית בשנת תקי"ט ע"י האלופים קצינים נבאים ומבורדי' דח"ק בסיועת האלופים קצינים ראשים וטובים דקהלתנו יצ"ו.

(מענר הזמי): על האבן הזה עבר סער הזמן על כל גדוהיו. הרס ונפלו אשיותיו. ויבאו יחידי סגלה שוקדי דלתי ב"הכנ מייזל להקימוולהחזיקו מנרבת רוח לבם שנת תרי"ס. ואלה שמותם: הנעלה כהר"ר אפרים ר"ה וויענער. הנעלה כ"ה וואלף ליב בונצל. הנעלה כ"ה אברהם קעינער. הנעלה כ"ה שמואל בייער. הנעלה כ"ה שמעי' נינצבורג.

17.

הנאון מהר"ר זעלגמן גנש. ר"ח טבת שס"ט לפ"ק.
בר"ח טבת מאר לקיתי. קבר איש האלהים כריתי.
נפלה עטרת ראש שמחתי. בפטירת א"מ צדק ל"ערתי.
השכים והעריב לבית תפלתי. רן רין אמת לפני בביתי.
צריק ד' כי פיהו מריתי. תהא מיתתו כפרה לאשמתי.

18.

מהר"ר יהודה בן מהר"ר נתן זיל המכונה זלקלן זיל.
פה נקבר פה הציון החידוש העולם. ממנו דבר לא היה נעלם. להשיג השגה קדושה וברה. יראת השם טהורה. בתכמה השכליות גדולה והרמה. והביא צדה לנשמה.

וראוי לקוננו בילולה. כי היה אב בתורה ואב בקבלה. ממונה מהמלכות בהסכמת קהל ירדיעה ברורה. נפטר ביום השבת ט"ז שבט ש"י ליצירה. תנצב"ה.

19.

יוסף בר יצחק וצ"ל.

ויוסף הורד בטוהר. ונתנוהו לבית הסוהר. מלאו ימיו בעושר. וכבוד ובמעשיו הכושר. ישר ונאמן בכל ביתו. איש מצליח ור' אתו. מלוה דל וחונגו. ויט אליו חסד והונו. נאספה נפשו בקדש. בכ"ג יום לחרש אייר במוצאי שבת. נועם עמי נשבת. רפ"ז לפ"ק.

20.

עזריאל בר ישראל ז"ל. (נוכח בית החולאים)

עין בעין יורדים מים. על שנפלה העטרה בלי עצלתים. ושאבר חסיד ונקבר שם בארץ. איש חיל שעמד תמיד בפרץ. הי' ראש זמנהיג בקהל הערה. חכמתו לבני המדינה עמדה. קלסתר פניו היה כפני המלך. צדיק וישר שכמהו לא היה בשלך. די התורה וסברא נרושה בו היה. כל (מג)מתו וסברו ותוחלתו היה ליה. ויאסף אל עמו בשם טוב ביום הששי שלשה ימים לחרש טבת רצ"א לפ"ק. תנצב"ה.

21.

אערוף רמע וכטל תזל. אשר חלף הלך ואזל. האלוף הרד יחיאל ז"ל. שר בישראל .... בן ה"ה מהרד משלם. חכמה ממנו לא נעלם. יראי אלהי יצא ידי כלם. ואספה נפשו בקדש. בסיון ריז יו"ד לחרש.

22.

(סמוך לשנר החיצון של ב"ע).

וינוע וימת כמר מאיר בר צבי ז"ל הנקרא הירש קאפא. ביום ד' כ"ח ניסן שנ"ז לפ"ק.

ערה המצבה הזאת ביניינו. כי עלה המות בחלונינו.

ונלקח מאיר עינינו. עטרת ראשנו. עבורתו היתה לאל
ברעת ותבונה. משכים ומעריב לבית אל להתפלל בכונה.
משאו ומתנו באמונה. ידיו אמונות תהא מיתתו כפרה.
תנצב"ה.

23.

החבר ר' משה בר אברהם קעציל ז"ל.

פ"נ איש צדיק תמים שומר אמונים. יועץ ונשוא פנים
פרנס ומנהיג כמה שנים. מוכתר בכתר תורה ובמעלות
הגונים. נפטר בשם טוב והלך למנוחות שאננים. הרד
משה איש האלהים. עלה במעלת הגבוהים. זכותו יעמוד
לדורו ולאמרונים. בצרור החיים נשמתו צרורה. ביום שני
למתן תורה. שנת שלא לפ"ק.

24.

(חגל מנכח הריר עזריאל)

אהרן משלם בר ישעי' הלוי ז"ל איש הורוויץ.

פה נטמן ארוני ארץ. נורר גדר ועומד בפרץ. עם.
וקראו למקונגות במרץ. אבר חסיד מן הארץ. והלך תמיד
בהשתדלות בעובי הקויה. ובנה בית הכנסת מפוארה.
לכבוד המקום יתברך ולתפארה. כי ממנה תצא תורה.
והיו ענים בני ביתו יהידים. וזכותו יעמוד בעת צרה
לשרידים. הן צדיק תמים בארץ ישלם. האלוף כמר אהרן
משלם. בר ישעיהו הלוי ז"ל הורוויץ. ונקבר ביום א' ה'
אלול שי"ד לפ"ק.

25.

מצבת האלופים הרד מרדכי ובנו הרד בצלאל כהנים עה"
תנצב"ה.

פה נטמן. צדיק כשר.
ראש ומנהיג. הרבה גירושי'
בטל. מסר נפשו. ולרומי
הלך. בשבועת הקיסר ירד
ע"י האספיור התיר.

קם בנו תחתיו. חסיד
וישר. ריין אמת היה. ורודף
שלום. וברפוסם זיכ'רבים.
חנייתם בצל א"ל שנת שנ"ב
לפ"ק.

26.

הרבי קודש יסודתו. מאיר עינים לעדתו. ברית הכנסת הרדתו. רוחו ורצונו בתורתו. בצדקה עסק בתבונתו. וגע ימיו בצדקתו. אלי לגבאי צדקה. עזר עניים בהספקה. זכרונו לחיי עד דבוקה. נשמתו בצרור החיים נחשקה. פטירתו יום ד' כ"א כסליו וירם קרן משיחו לפ"ק.

27.

ומות שה

פה שמונה. אשה חשובה והגונה. היקרה עלקל בת הר"ר ישעי' תאומים. אשת הר"ר יוחנן ווייל. שנפטרת לעולמה יום א' כ"א אב שפ"ד לפ"ק במבצר בריישטענשטיין. ונקברת שם. והובאת לכאן ע"י בעלה ארונה ושלום בגופה יום ה' י"א אייר שפ"ו לפ"ק. תנצב"ה.

(מענר הזמ) מצבת רחלת חטאינו החסידה. על קל שפיים קינה ארימה. בתואר היתה כקציעה וימימה. רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלמו. יש עוד ותרון הריבה מעשיה להשלימה. תאומים יחדיו צדקה ותפלה כעולה תמימה. לעמליה הטובים עמדה לה זכותה ועלתה לשמי מרומה. תנצב"ה.

28.

יום ד' ר' תמוז שפ"ח לפ"ק.

הנעימה מרת הענדל בת עברל גרונים ז"ל. אשת הראש והקצין פרנס הדור כמר יעקב בן כמר אברהם כ"ש זצ"ל.

ויצב יעקב מצבה במרה. וכל העם קוננו קינה. על האשה חשובה והגבירה. אשר פה טמונה וספונה. פנה זיוה פנה הדרה. קול המון בקריה נאמנה. כולנו נחפשה דרכינו ונחקורה. אי החסידה הענוה למינה. בחסידות בצניעות בקדושה ובטהרה. יציאתה כביאתה לא נשתנה. רצתה למצוה קלה כבחמורה. והיא היתה לראש פינה. למנחה כמו ביוצר נמהרה. ולבה היתה לאל אמונה. באימה ביראה בשפה ברורה. כסדר וכהלכה ברב המנוא.

בנר מצוה ותורה אורה. שלחה ידה והחזיקה ימינה.
(על התבן העליונה לנפון) שבחה אין לשער ולספרה. אשה
משכלת בחוץ תרונה. על אלה עיני נגרה. כנחל דמעה
מי מנה. בצרור החיים תהיה צרורה. נפה רבק בגבעת
הלבונה. (על תבן התחתון לנפון) אשת לפידות חמורת
כרבורה. האירו נרות במנורה ובקנה. בבתי מרשות ובבית
הבחירה. מראשית ער אחרית השנה. כפיה ומתניה בעוז
חגרה. להחזיק מי שקרא ושונה. ספרי מקרא משנה
ונמרא. לבי כנישתא ומלמדי נתנה. זו תורה וזו שכרה.
כאשת רבי חנינה. מצוה נוררת מצוה ברה. בכל היתה
ידה עליונה. (על תבן למד מערב) יום ר' ר' תמוז שפח ל'.
היקרה והישרה. כרבקה ושרה. מרת הענרל אשת הראש
והקצין הנריב פרנס הדור כמר יעקב בש ר"ה י"ץ.

ראתה מצוה זו וזכרה מצוה אחרת הנמשכה ממנה.
בשעת הרעש ומלחמה סערה. באיסטרייך מעהרין ושאר
מדינה. קרמה ושלחה לשה פוורה. למאות סרורות ותפלין
במתנה. טליתים וארבע כנפות שנרה. ברת ציצית כרב
קטינא. הן דל ועשיר חבורה. עקב ענוה מאסה גאונה.
ראתה עני המהפך בחררה. באתה אחריו ונתנה מנה.
לעני ונכה רוח נשברה. מקרבא הנייתה וכברה מהונה.
ספרי הבינה וגם חקרה. כל משען לחם ומשענה.

(על התבן העליונה לדרום) נפשה בנפשם היתה קשורה. אם
כל חי כראשונה. מאכל משהה כסותם סרירה. אם הבנים
שמחה כהנה. להכנסת כלה רצתה כצפורה. אחת שפרה
ולשנית אמריה תענגה. טעמה כי טוב סחרה. ככחל ופרכם
עלתה חנה. (על התבן התחתונה לדרום) כפיה פרשה לעני
תריא. ברב חסרא ורב חנינא. מנה אחת אפים מסרה.
כאהבת הנחנת חנה ופנינה. בהכנסת אורחים היתה
שנורה. בארחת תמיד ערכה שולחנה. מנות ערוכה בכל
ושמורה. חלק לשבעה וגם לשמונה. הולכי ערומים הלבישה
מהרה. סרבלא בסיתוא ובקייטא סרינא. חבילה כתונה
עושה והפרה. לעניים מרי שנה בשנה. גירלה יתומים
רבא זועירא. כאשר היונק נשא מאמונה.

29.

(כ ח ו מ ה)

אשא נהי וקינה. בהציונה. אקונן ואפעה. ואצעק ואנעה. שנגוע יניק בשנים. ונחמד לנדולים וקטנים. ונתגדל מנעוריו בעושר. וכל ענייניו היו ליש. ושמו ר' יוסף בר' יצחק. הלך לעולמו יום א' י' סיון רל"ג תנצב"ה.

30.

(כ ח ו מ ה)

פה קבורה וטמונה. אשה צנועה והגונה. נברת בית בחכמה ותבונה. אבלה ימיה בלי שום תלונה. בת טובים משפחה. ער בא עיתה מזומנה. שרה בת יצחק שמה. שהלכה לעולמה. . . . . ה.

31.

במ"ש יום א' כ"ט כסליו המ"ת ליצירה. שבח מנדל עוז ותפארה נשברה. חמדת ישראל כלי המקדש נזר ועטרה. משיח ד' רוח אפינו נשיא אלהים שר התורה. הגאון הגדול המפורסם חסיד ועניו רבן של כל ישראל אב"ד ור"מ מהו"ד אהרן שמעון שפירא. זצ"ל . . . . וה והדרה.

שמעון הצדיק לימד ושימש הרבנות בפראג ארבע' שנה. מצורתו היתה פרוסה בולנקורט לבוב לובלין קראקא ווינא. עסיק בתענית רצופים. ורבי לא נהנה מעולם הזה באצבע קטנה. ותדר שנתו בלילה דסתוא. ספרא ספרי ודינא ועל פה סדרי משנה. נוראותיו מי ימלל. אשר צלל. יקר מזולל. ותשובות הנשלח לארבע פנה.

(תכן עליונה לנפטן) שם משמעון שמו הולך ונדל למרחקי. מאפסי ארץ יאספו לחדוד פלפלי חלוקים. עוד לימד דעת בים ופוסקים. ושאלות ותשובות מרובבות חיבר. ודרשות מנוקים. נצחו אראלים המצוקים אדרך אלהים לשחקים. (תכן תחתונה לנפטן) שומו שמים אשר משברי ים יבעתוהו.

פרשו מצורות יליל ישימון בתוהו. ווּם ליום יביעו. ברוך ד׳ שלא נתנוהו. רבת חבורי נפ״ת ותשובות נגבוהו קרעוהו. אגביה סני וענפוהי תקיפין. וגדולים סגיאין צרפתהו.

(להגלו) שוש לבנו שבת. מספר וקינים רבת. נועם וחרוה נשבת. מת לפ״ק.

פה נעלם. אור עולם. המאיר לעולם כולו באור תורה האמורה מפי אהרן, מרן ורבן של כל ישראל. רבינו הקדוש המיוחד ברורו. כמלאך אלהים תוארו. בן מרנא ורבנא בנימין הצדיק הרב המופלא מו״ה בנימין ואלף חד בדרא. בן האשל המופלג הגאון מוהר״ר יחיאל מיכל שפירא. נשמתו בערן צרורה.

שמשא כבה במוצאי בי שמשא. מרבי שמעון חנא רבריתא בוצינא קדישא. עמוד דנורא זקוקין ובעורא ראשתא. ויהי בנסוע אהרן חסירא ופרישא. נסתלק הענן תראה קשת למותנא ובישא. תנצב״ה.

(חכן עליונה לדרוש) שמעון צבי לצדיק מכנף ארץ מצוקי. מפוצץ סלעים ומשבר פרקים בקולות וברקים. עייל פילא בסרקות הדקים כראי מוצקים. ולהבין להורות לשערה ולדורות משפטי וחקים. נר מערבי, זך אמרותיו שבעתים מזוקקים. (חכן תחתונה לדרוש) אהרן בן שמונים שנה בעמרו לפני בוראו. הנמצא כזה איש אלהים ממזרח שמש עד מבואו. רכב ישראל ופרשים. ישמח במעשיו ארץ ומלואו. נספר כר דמיך ר׳ סימון, והחכמה מאין מוצאו.

32.

(דמות זה) יום א׳ ע״ב תנ״ע ל׳.

הלום נטמן אחר ממדע התורה. נורע בשמו מז יונה בן ה״ה מ״ה אליהו זלה״ה בומסלא.

עורו בני אדם ודעו, איך אנוש על המשכב הוא. הן האדם, יפעת שפעת חמרתו. נבזה ניבו ונוטל כל הדרתו. והוא בעודנו חי לא ישיג חצי תאותו. ויצבור כעפר שאר ומותרי המרומה, וזה תמורתו וירשתו.

33.

ביום א' דר"ה שפ"ש ל'.

פ"נ הישיש והנעלה כמר שאול בר עזריאל ז"ל.

וינע וימת שאול זקן ושבע ימים. חסיד בכל ענינים. היה יושב בין חכמים ונבונים. ונשא ונתן באמונה וזהיר בתפלתו. ועניים מרודים הביא ביתו. ובב"הכנ הישנה היה גבאי כמה שנים. גם הקריש ס"ת עם כלי קודש. לקרות בו מדי שבת וחורש. גם עשה בב"הכנ הנ"ל כתר של תורה מכספו. גם ארון הקדש עשה מהונו. במצות ר' חפצו ותאותו. לעד עומדת צדקתו. מלאכי מר יככיון על פטירתו. תנצב"ה.

34.

נ' כ"ו אדר. הוסר כבוד והדר. עמוד עולם יתר וגדר. גרש לא לעתו נעדר לפ"ק.

פ"נ איש חסיד ועניו וטהור ורב רבנן. הרב המפורסם בכל תפוצות ישראל אשר הרביץ תורה והעמיד תלמידים חריף ושנון מורה הוראות בישראל והיה לנו לעיני בתורה ובחכמה כארז בלבנון. כבוד מוה' אברהם רמ"ש בן הקדוש מוהר"ד זלמן מפאסעלבערג זצ"ל.

אבל אעורר. רב רמע אגרר. הוי מה נעשה ליום מר. מאר אוצק חלל. הלזה יאחז דרך לא סלול. ראש תפארתנו לעולה כליל. בקי בחדרי תורה ידין ידין יורה בדעתו צלול. אחר היה אברהם תוארו כרגלי נחשת קלול. נשמתו צרורה עם צדיקי עליון. ולעת התחיה עמם יחבק שלל.

35.

נפטר ביום ב' שלא נאמר בו טוב ג' אב ת"מ לפ"ק.

פרה נטמן איש צדיק ישר חכם ועניו

האלוף מוהר"ד מנחם רופא מומחא לפ"ק.

בן האלוף מוה"ר אשר מאציראטא זצ"ל מק"ק רוויגא במדינת איטאליא.

כרי הוא לגמור עליו הלל. רק הודו ושבחו מי ימלל. רכל מה דמשבחין הילולו פגם לו. תנצב"ה.

36.

במוצאי י"כ סימן טוב לו י"א תשרי תצ"ד לפ"ק.
החסיד המופלג בתורה מוה"ר משה ניקלשפורג משולח
מירושלים עה"ק תוב"ב בן הרב מוה"ר אלחנן מגיד בק"ק
נ"ש. תנצב"ה.

37.

הציון הלז למי שהי' מושבו איתן. ויהי לנעורת החסין.
ביום ג' זך ניסן. בשנת כי יש שבר פגע בו אסון לפ"ק.
פה קבורת איש ירא אלהי' מרבים. טוב מעשיו נוחים
כטל וכרביבים. כהן צדק לברך עם האהובים. זקן נכבד
ראש כהני החביבים. ה"ה הנעלה במיני מעלה. לתפארת
ולתהלה. כהר"ר ליב כהן לאל עליון אשר לקח לעילום. לו
אתן שם עולם. בהראש והקצין כהר"ר אהרן כ"ץ רייטערלש
זצ"ל ר"ה פה ק"ק הנה ברה מספיר ויהלום.
יהודה אתה יודוך קהל ועדה. לכל וודעי במספר מר
להספידה. כהן כשר עבד ה' ביראה וערה. רב וואתו
יש בניח ושרה. טעמו ראו, לעני שללו הפריז. כך היא
המדה. נשמתו בנועם ד' לחזות בתמידה. ולתחי עם
צדיקי עולם בעמידה. תנצב"ה.

38.

יום ב' כ"ה אלול שצ"ד לפ"ק.
פ"נ הבחור החשוב הר"ר שמעיה בן הקצין הראש כהר"ר
יעקב ב"ש זצ"ל.
תל שהכל אליו פונים. עד' המצבה היושבת בגנים.
בחור כארזים ומראהו כשוכנים. לו תאר ולו הדר פנים
אל פנים. אב בחכמה רך בשנים. גרסה נפשו בדברי
חכמים וגבונים. נפשו חשקה בתורה כלם מכלם שונים.
שפת אמת דבריו כנים. מקרא משנה וגמרא היה שונים.
חכו ממתקים כולו מחמדים מפנינים. הליכות עולם לו
בין גבונים. נכנס לפני ולפנים. בבתי כנסיות ובבתי
מדרשות ימים ושנים. דובב שפתי ישנים. שואל והשיב
כהלכה בכל ענינים. עשרים וארבע בע"ש לכל תחכמונים.

מלא מצות כרמונים. הלך תמים וסעלן צדק לאביונים. על אלה בכינו כי נצחו עליונים את התחתונים. תנצב"ה עם שאר צדיקים אשר פה טמונים.

39.

מוצאי ש"ק ר"ח מרחשון תס"ט לפ"ק.

פ"נ אחר מחברא קדישא רג"ח. הנה מקום הזה מלון מרגוע. לנריב ושוע. אלמוג ואשכרוע. רב תבונה. איש אמונה. האלוף המפורסם בחכמה טבעיות מ"ה וזלמן רופא מומחה לרבים פ"ם והמדינה. בן הקציץ הנכבד כ"ה בענריט עמריך וצ"ל מליפשטארט. הוא השליך נפשו מנגר ולא נסע מקהלתנו בעת הדבר, כדי להציל נפשות. לכן תנצב"ה.

יום ו עש"ק ז' אייר תק"ב לפ"ק.

נפטר אחר מחבורה רג"ח קדישא. ותמן קבר משה הרופא מבחר אנושה. בחכמה טבעיות היה מלא וגדושה. ה"ה האלוף מוה משה רופא מומחה דקהלתנו פראג בן המפורסם מוה זלמן רופא וצ"ל. זה משה האיש ללומדי תורה לעינים הי' אסיא במגן. זכותו עלינו יגן. תנצב"ה.

40.

יום ב' ביום כפור של"ה לפ"ק.

נפטר הנער אברהם בר אהרן וצ"ל חזן (בן) הרי"ד אברהם שטראי ז"ל. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

41.

מנחם בר רוד המכונה מנדל וואלף.

פ"ט איש נאמן במשא ומתן. ירא אלהים תפלתו כיון וחסיד במעשיו. עניו ונריב לב. ביתו פתוח לעניים. ועשירים מכנים אוהלים. ורודף שלום בין יחיד ורבים. וכל כוונתו היה לשם שמים. וממשפחת בני טובי' ועשירים היה. ושמו מנחם. השם ינחם עמו בית ישראל. תנצב"ה אמן סלה. יום א' כ' אייר שמ"א.

42.

(פסל זה)

יום ו' ח"י כסליו שפ"ח לפ"ק.

ס"ב הראש והקצין ר' יעקב בכמהור"ר משה אהרן ז"ל תאומי'.

ויצב יעקב מצבה. בנחל רמעה נצבה. על אלה נשאי ראבה, כי נצחו אראלים מרכבה. את בני יעקב סבא, וארון הקודש נשבה. מידי אביר יעקב טבא. שר המעלות וגברא רבה. אביר הרועי' ושר צבא, מנהיג רקהלה קהלת יעקב שנים הרבה. בחכמה בתבונה ברעת ובכשרון מעשה חביבא. בין תושבי תחכמוני וחכמי ישיבה. כאלה חלק יעקב נושבה. לתורה ולתעודה (עבר שני פסל תאומים)

הראש והקצין כמר יעקב זצ"ל תאומים ר"ה. לעבודה רכולה כה, ברבור כמעשה וכמחשבה. הקול קול יעקב במקום הקרבה, וידו בכל היתה רחבה. אך יצוא יצא יעקב ברוח נדיבה. מעודו ועד זקנה ושיבה. לכל רופקי שער ורקיימא אבבא. אחר כי הצא היה כי תבא. בפרהסיא ובהרחבה. לכן תנצב"ה.

43.

פה נטמן הראש והקצין האלוף מוהר"ר שמואל בן האלוף המרומם מוהר"ר בצלאל זצ"ל.

יום ה' ו' שבט תט"ו לפ"ק.

עטרת תפארת לארץ נגרות. הושלך הנזר ואפס הארות. איש אשר שמו היה מוכתר בכותרת. וכתר שם טוב עולה למעלה. וזאת תורת העולה. הוא העולה. איש חיל ורב פעלים. דבריו היו חרודים ושנונים וצלולים. הולך טוב ופועל צדק עם ר' ועם אנשים קטנים וגדולים. ראש ומנהיג נוהג את עמו כשורה. עלה נשמתו למרום בטהרה. תנצב"ה מהרה.

44.

שם משמעון פה נטמן ונקבר בערת קדושים. ושב העפר על הארץ, והרוח שבה למעלה לניחוחים ואישים.

הוא המפורסם ונודע בשם איש חשוב יוצא ובא באנשים. הקצין הרד שמעון בהמנוח הרד יהודה ליב קוא הלוי אשר רבו עושה רושם. לטובת עניים אביוני רלים ורשים. ונזטר בשם טוב והלך לעולמו עם המשביעים בצחצחות נפשם. ביום שבת קודש קרשים. עשרים לירח מרחשון שנת ה' אלפים חמש מאות וארבע ושלשים. ונכתב עצם היום הזה כי בו נפל שר וחשוב ליהורים. ובימי חרפו עשה טובה לכל הקהלה ועל ידי זה בא במאסר וביסורים כבדים. וזכות הרבים עמדה לו להצילו לגרלו ולהושיבו עם נגידים. וזכה לעושר וכבוד וכל מחמדים. גם נשא חן אצל שרים חשובים ונכבדים. והשים לעצמו קיומים וחסרי. ונתגרל שמו להיות נקרא קייזערליכער האפפאקטאר בפי כל שרי פקודים. וקורם מותו צוה לחלק כמה צדקות להפריש ג'כ סך מסוים מהונו ליתן לדורי דורות הפידות ללומדים. ובנה בביתו בית המדרש אשר שם יתבי וגרסי ביני עמודים. לכן יזכה לעולם הבא ליתן לו מהלכים בין העומדים. עם צדיקים וחסידים. תנצב"ה.

45.

אך אלול תפ"א לפ"ק יום ש"ק טרם יאיר ונראה.
(ניור מגן דוד והתוכו נכתב) נפלה עטרת ראשנו כבה.

ושמואל שוכב בהיכל ר' הוא ר"בהמר הגרול שרבץ ולימד בו תורה לרבים. ה"ה מורנו ורבנו המובהק חסיד ועניו המפורס מוה"ה שמואל בן החסיד מוהר"ר מענרל יאם מקראקא. וממחרת השבת נשבת ונגנז ארון התורה והמדע וקושב יושר הלימוד.

שמע עם עולים כמוהו בישראל. מאיר לאחרים המוכה במאוד עינים. וחרושי תודה מאתו נתפשטו בעלמא. אלהים צריק לקחו. דודי במר ענש. הובא לקבר בבכי גדול ואבל כבר. קונגו עליו אוי מי יחיה משמואל. מל של תחיה היותו לנו מבשיע. ני עי פ"ה בלא עתו הלך למרנוע. תנצב"ה.

46.

(חכן חרוס)

הרבנית המופלגת מ' חיה בת החכם השלם החסיד רבי אברהם אשתרבינו הנרול מויה ישעי' הלוי אב"ד דק"ק פראג.

נפש רוח נשמה של חיה. יחידה ברורה. בתוספ' קדושה וטהרה. אשר אין להעריך ואין לשערה. שבחה אין לפרט ולספרה. רק דרך כלל. זו ריבוי וזו אמירה. ראויה היתה להיות שכינה עליה שורה. אלא שאין ראוי לכך דורה. נשמתה בצרור החיים צרורה. יום ה' ר' אדר השני מתה ונקברה. (לנד הנמי) ונעתק עתיק משרים. בן יחיד ורך לימים שבעים. יום ר' ה' שבט אשמים לפ"ק עלה השמי'. הילד זכריה מענדל בן הרב המובהק מוהר"ר חיים הנקרא פייבל ר"מ ואב"ד בק"ק בומסלא ואנפיים. תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

47.

יעקב בר נתן זצ"ל.

פה נטמן איש חכם ונבון. ראש הקהל ומנהיג הקהלה. בכל עת עשה בכוונה גדולה התפילה. ונבאי צדקה הי"ה כמה שנים. ועתה נתבקש לבית עולמים. לכן אשא קולי ואהמיה בקול מר. על כי צדיק נתפש בעון הדור. ומנוחתו יהיה כבוד. ונתבקש בישיבה של מעלה ביום ד' כ"ב ימים אלול שנת רש"ם לפ"ק תנצב"ה.

48.

פלאוה בת הקצין הר"ר חיים פרדוניץ זצ"ל. אשת פלק נויבורג זצ"ל.

פה היא טמונה. אשה צנועה והגונה. בלימוד התורה. תמימה במעשיה נקייה וטהורה. קלה וחמורה נזהרה. מבת עונשין צפירה. לכן את נשמתה בחיים היא צרורה. כ"ט כסליו השי"ב לפ"ק נפטרה.

49.

(נגד נ"ה כנ פנחס) ברוך בר יצחק איש ווייזל.

פ"נ זקן מלא רחמים. ברודותיו היה איש תמים. יועץ ונשוא פנים. מעשיו היו כפנינים. ברוך שמו וברוך טעמו. והיא (והוא) היה ממנהיגי הק(ה)לה. ולו שם בגדולה.
שנת להנחיל אוהבי יש.

50.

מהרר פנחס וצ"ל.

מזימה השית. רבץ ראשית. פה נקבר. חכמה סבר. ולזה אהימה. כי נסחמה חכמת מצל. מהרר"ף וצ"ל. ביום ו"ז ערב יום הכפורים. רנן לו חשובים וספורי(וסופרים). עם כל הנשמות הטהורים. תהא נשמתו צב"ה.

51.

רעלה בת ה' אברהם כ"ץ.

פטירתה היתה בערב פסח ש"ז לפ"ק.

אשא אבל וקינה. על אשה הגונה. אשר פה טמונה. גודע שמה בשערים. צרקה עשת' בסתרים. בשם טוב הלכה לעולמה תנצב"ה אמן.

52.

יום ג' י"ב סיון תקמ"ז לפ"ק.

פ"נ איש טוב וישר אחר מח"ק דג"ח. הוא היה אחרון שנקבר בכאן בפקודת המלכות ירה"ו. הקצין הנעלה כ"ה משה ב"ח בן כהרר ליפמן בעק זל. השכים והעריב ועשה תפילתו בכוונה. משאו ומתנו עסק באמונה. תנצב"ה.

53.

מהרר ליווא.

גור אריה יהודה. בתורה ובתעודה. עסק בהם כל ימיו. צדקה עשה לעניי עמיו. והוא מגזע הגאונים. מעשיו היו

מהוגנים. היה בקי בששה סדרים. בשיבה טובה אזל. . . . . עליו תזל. . . . . חשון ש' לפ"ק. תנצב"ה.

54.

ליבל בר משה שמש של פ"ש (פנחס שוהל).
פה נטמן. איש חסיד היה ונאמן. ומאור ירא. לעבור הכורא. יהודא בר משה ז"ל שמו. כ"ג ארר הלך לעולמו. בשנת י"ש לפ"ק תנצב"ה.

55.

בילה בת ר' משה הלוי אשת ישראל סג"ל.
פה טמונה אשה צנועה והגונה. כל מעשיה היו לשם שמים כונה. לעניים נתנה מתנה. וצדקה חלקה בצנעה. ער שיר ד' בה אנה. ומתה ביום השבת ונקברה ביום א' כ"ח אלול קודם כלות השנה. בשנת רש"ן לפ"ק תנצב"ה.

56.

יהודה בר מאיר ז"ל מטויזק.
פה נטמן. איש נאמן. וכל מעשיו היו באמונה. היה מתפלל בכונה. ביראת ד' היה נבור כארי. הסיר אף וחרי. ויהודה היה רך עם אל. צדקה עשה עם ישראל. דרכו הי' ישרה. במדה ובמשורה. ויאסף אל עמיו בר"ח מרחשון רצ"ב לספירה. תנבה"צ. ונוע ביום ד'.

57.

אליעזר בר נפתלי ז"ל.
פה צפונה. צדיק באמונה. בחכמה כתבונה. בדמעות שליש מצוינה. ליבמאן בר נפתלי. חמשה עשר באב שנ"ד לפ"ק.

יצחק בר נפתלי ז"ל.
פה נקבר וטמונ'. כלי מלא תבונה. חרש הוא קבע לחתונה. הי' נולל ודוסק אפריונ'. לכן ישראל בינונה. על פטירת רכב המשנ'.

משה אהרן בר נפתלי.
פה נטמן. צנצנת המן. איש נאמן. מופת הזמן. כמר משה אהרן בר נפתלי שלום נפטר ביום ד' ט"ז סיון שנת שנ"ד לפ"ק.

58.

הר"ר שלום בן מהר"ר יצחק מיטא.
הנה לשלום מר לי מר. מני בכי עיני תמרמר. רמוע תרמעו עיני ראשי. כי תזנח משלום נפשי. מר יבכיון מלאכי שלום. על אבי שר שלום. יקדמו פניו כי בא שלום. על מקומו יבא בשלום. על יד אבשלום. תנצב"ה.
יום ר' ט"ז טבת שנ"ד לפ"ק.

59.

יום ג' ג' תמוז תמ"ט לפ"ק.
פ"ג הקדוש הרב המופ"ג מוהר"ר זלמן דיין מ"ש רקהלתנו בן כ"ה מאשל וצ"ל.
אשא נהי וקינה. מאין ימצא חכמה והבונה. הנמצא כזה תמורתו. איש אשר אין דמיונו בחכמת תורתו. אחר מהשרופים עומד ממעל במעלת צדקתו. וכל בני ישראל יבכו את שריפתו. מישלם במעלות ובמדות. מופלג בתורה ובחסידות. טוב שם משמן. זכותו יעמוד למשמרת כצנצנת המן. כי **באש יצא מאת ד'** לפרט השנים והימים. זכותו לעד מזומן נשמתו לחי עולמים. היה איש צדיק תמים. בכן תהא נשמתו צרורה בצרור החיים.

יום ג' ג' תמוז תמ"ט לפ"ק.
פ"ש הקדושה אשתו מרת מרים בת הישיש כ"ה יעקב טיין זל.
אשה יראת ד' תתהלל. שבחה מי יוכל למלל.

60.

יום ב' ב' כסליו תס"ז.
פ"ט אשת חשובה הצנועה והחסורה מרת חיה בת הה"ה מוהר"ר יחיאל לוריא בן המפורסם ה"ה מוהר"ר שלמה רופא מלובלין מגוע מהרש"ל ומגוע רש"י וצ"ל אשת ה"ה מוהר"ר חיים בן הגאון מוהר"ר נפתלי כ"ץ אבד ור"מ דק"ק לובלין ואגפי'. תנצב"ה.

61.

(נוכח נוא' 27 פינקחַסגחַספע.)

פה נטמן יניק וחכים האלוף כ"ה אברהם ז"ל היד בן ר' יחיאל יצ"ו.

ויגר אברהם בארץ. ימי מגוריו היו מעטים ורעים. נופל נבעה בפרץ. פצע וחכורה וחבלי נמרץ. ער כי הגלגל אל הבור נרץ. אל יעפר תשוכ נגזר עליו כליון חרוץ. קידש שם המיוחר י"ת בנערץ. חכם רזי התורה מחשבת חרוץ. החסיד כ"ה אברהם ז"ל היד בן ר' יחיאל יצ"ו. היה יום פטירתו י"א אייר שנ"ה לפ"ק.

62.

פ"נ הקדוש הכהן הגדול מרנא ורבנא הגאון המרומ' המהולל מה"ד חיים ב"ר יצחק כ"ץ זצ"ל.

אשר נהרג בעון הדור בעליל. כמוך לעיר צוויטא המזולל. כ"ח תשרי בליל. כהן צדק אשר לוקח לעלומו. ועלה בסערה השמימה. איש תואר ובעל קומה. הרכיץ ישיבה בחכמה. עניו ושפל ברך בנעימה. תולה ארץ על בלי מה. שלטה בו יד רמה. שעירות אף וחימה. ואל נקמות יקח מהם נקמה. ותכפר מיתתו על כל אשמה. לאום אני חומה. אכי"ר.

63.

קלמן בן הקדוש ר' משה היד.

נפטר יום א' כ"ח ימים בחרש אב שע"נ לפ"ק.

פה טמן. איש ישר ונאמן. משאו ומתנו היה באמונה. בכל דרכיו הי' נכונה. תפלתו עשה בכוונה. איש זך וישר. וגם היה יהודי כשר. קבע עת לתורה. לבו הי' לאל אמונה. שכחו מי מנה. תנצב"ה.

64.

(נוסח טשרטעכהויז.)

ס"ג כ"ה יהוד' נקרא ליאון בן ר' אליה רופא זל גנטוא

הלילו וספרו בכל שנה מספר חדש. כי ביום השבת בניסן בז' לחדש. נאסף איש חיל אב בחכמה רך בשנים. אומן ורופא מומחה היה כמה שנים. כמה היו מעשיו ורכיו מתוקנים. גמל חסדים לעניים ואביונים. וביום זה אהימה מימים ימימה. כי שקעה שלא בעונתו החמה. יבא שלום ינוח על משכבו שמה. תנצב"ה בלי פגימה.

65.

ויהי בימי ה' אלפים עתה ליצירה. אינה אלא צרה כמכבירה. יום שמת רבי היה ערב שבת משוש ותפארה. נפשי ברעות שבעה לחדש שבט מוסר ועברה. שקעה אורה והערב שמשי ובא לקבורה. על האי שפירא דקא בלע בעפרא קא בכינא ועיני נגרה ואזעק במרה. בניסן הצדיק אושפיזכן של תורה. נשוא פנים וזקן זה שקנה חכמה. ודעת שפתיו ברורה. ידיד ד' גאון ישראל מ"ו בנימן וואלף לך שלמא יקירא. נרדו נתן ריחו בכל מרינות פיהם מלא בכי כי נפל מהם רב ומורה. וישפט את ישראל כי שרה במקום רב פה עירה. וועד לחכמים מתוך ביתו לעולם לא סרה. אוי לנו אמרו. כי כל המדתנו נעדרה. לא גם לבו ולא רמו עיניו מטייפן שפיל ואזיל בענוה יתירה. פנה הוד יקרתנו ופנה זיו הדרה. ובבנימן כתיב ועלה למקום מה נורא. (מכן עליונה לנפון) בכו בכו להולך. נתרוקן הבירה ופלך. והמה כים קולך. ממרום תפארת ישראל השליך. נשארנו כצאן אשר אין להם רועה ומוליך.

(מכן תחתונה לנפון) זאב דורש שמעת כל עלמא בורח. ועוף הפורח. כתרוה את בנימן. צץ ופרח. בתלמידים ימה וקדמה פרץ וזרח. זאת נחלת בנימן. לישרים בחשך אור הזריח. אבידן הורה והיתר האירה המזרח. נשיא בנימן. הדוראים נתנו ריח. כנבעת מור ולבונה מריח. נבעת

בנימן. הָוי ואבוי כמר אצרח, קשה מיתתו ונעשה קרח, ויכך על צואר בנימן.

(לגלו) דמות זאב מהאי גיסא להאי גיסא הספר וילֵלה. על עטרת זהב כלה. ויהי ערב, יום השני, ויכלו שומרי הבית ויזועו בחילה. שבעה לחרש, שבט בנימן בית אל עלה. עתה הוסר עדינו, ועטרת ראשנו נפלה. בנימן צעיר רדים התלמוד מעמקי מצולה. ונורע שמו בשערים הגאון מוהרד בנימן וואלף, אלוף בתורה ובגדולה. יציץ ציץ ופרח ממטה אהרן שמעון שפירא. הגאון המופלא משולש ביוחסין נכד מרנא ורבנא. הרב החסיד מוה בנימן וואלף שמו כשמו עלה. נאמן רוח בנימן ממונה על קופה ראדעא קדישא מהוללה. ותרב משאת בנימן בעבודת הקדש נפ"ת משאלות ותשובות מכל בני הגולה. ועתה כאשר שכלנו משמעון שכלנו מבנימן ונשארנו עניה ושכולה. אברם לאומתו בן חמש ושבעים שנה בעלותו למעלה. סופר מהיר בקרי וכתיב בנימן מלא. פועל צדק לפניו הלך, וכבוד ר' עלינו נגלה.

(לחן עליונה לדרוש) ובנימן נפל כרע, שכב כארי חנה. ונהי עליו נהי וקינה. אלוף מזה בן מזה ואלוף פנה. לקו מאורות וחשכה הלבנה. פה מפיק מרגליות אבר בחול ספונה טמונה. (לחן תחתונה לדרוש) שומו שמים וארץ נגנז צנצנת המן, ויעל בנימן. פעמון ורמון, מעשה ידי אומן, אבני מופלא שוהם וישפה של בנימן. ורו ככל מזומן, רזי התורה לו נגלה ואצלו נטמן, באמתחת בנימן. רוח ר' עלי . . כפעמן, משכר סלעים וצנמון, כערי מבצר אי(ש) בנימן. אברה עצה וחכמת הימן. וילכו בלא כח ובלא זרוע . . . . .

66.

(דמות מלאך עם שבט בידו) יום ו' ט' תשרי תפד לפ"ק. אותו היום שמת רבי היה ערב שבת. שקעה שמשו בצהרים ונרו נכבה. ערב יום סליחות עונות ומחילת חובה. אוי כי גאון תפארת נשבת.

פה נטמן. אַרון התורה והמרע צבי תפארה. הרב הגאון ה"ה מ"ו אהרן יחיאל מיכל מנורה הטהורה. ראשית און הגאון מו"ה בנימן וואלף שפירא. נכד הגאון המפורסם מ"ו אהרן שמעון שר התורה. וגע ועמל בתורה לשמה ליל ויום לעבדה ולשמרה. חכמה זו קדשים בו חיבר מחברת קודש חבור טהרה. וניה חשכי הטעות ברוב עוז, ודעת שפתיו ברורה. את שמו קרא. מים קדושים' כי ממקדש יצא מקום מה נורא. לימד תורה במקהלות ובב"ה חדשה היה לרב ומורה. מאהל קבע לחכמים לא מש מעושר ומעוני בחבה יתירה. ופרש שלמו חרשה ורבר חמדו וליהודים היתה אורה. כל תלמוד ירושלמי בפירוש מספיק הכי שמו קרא. "לב ים התלמוד' כי ענה מלבו לצלול במים אדירים להעלות אבן יקרה. שייף עייל ושייף נפיק בענוה יתירה וברח מגדולה ושררה. פיזר נתן לאביונים, אבי יתומים לחת להם רי מחסורה. וריו שטוחות לאל לתמוך דלים ונאנחים ויהי להם לעזרה. רבו רחמיו וגדלו חסדיו להשיא יתומים ולשמח נפש מרה. אוי כי הלך אשר אמרנו בצלו נחיה ויהי' עלינו סתרה. זן ומפרנס עניים ועניים בני ביתו בתדירה. לא רגל על לשונו רע ותרמית כי לשונו לשון זהורא. הן עתה אברנו כאלה וילקח צדיק תמים בדרא. הלך למנוחה ונשארנו נאנחה, ונפשו ב"ה צרורה.

67.

צבי בר יעקב זלה"ה המכונה הירש פולק.

תחת ציון הלז נטמן. איש טהור ונאמן. כאשר נודע בהמון. משאו ומתנו באמון. לעניים ודלים הוד (פזר) ממון. בשכר זה נפשו תהא מזומן. בצרור החיים. נפטר בשביעי של פסח שנת ש"ז לפ"ק.

68.

פה טמונה. אשה חשובה והגונה. הרבנית שריל בת
ר' מאיר רייטל ז"ל. אשת מהר"ר משה פלאצקיר ז"ל.
כל מעשיה עשתה באמונה. תפילתה עשתה בכוונה.
נפטרה יום א' ט"ז שבט שנ"א. תהא נשמתה צרורה בצרור
החיים.

69.

משלם בן מהר"ר שמעון שטנ"ג ס"ל ז"ל.
פה נטמן נכסה ונעלם. זקן מעולה בכל מושלם. ירא
אלהים ועברו לעולם. איש צדק לא השיב דך נכלם. עלה
ונתעלה ועתה ירד הסלם. ולזה ספדו וקוננו עמים כלם.
על גויעת האיש כמר משלם. בן מהר"ר שמעון הלוי ז"ל.
יום כ"ד טבת רפ"ב לפ"ק תנצב"ה.

70.

שלמה בר גרשם וצ"ל.
פה נקבר איש שהשלום שלו. שור וחמס לא שמע
בגבולו. שקר על דלתי בתי כנסיות. להתפלל שחריות
וערביות. גם המול גם שלשום. ויקרא שלמה בן גרשם.
חקיקת ספרי' בנקיון. הוא כהן לאל עליון. ש"ז לפ"ק.

71.

אל גנת אגוז ירדתי. באיבי מעשיה חמדתי. ועל הרבנית
מרת נעמיניסל קינה יסדתי. שהלכה לעולמה יום ו' נ'
אלול רש"ן לפ"ק.
ואשא קינה ונהימה. על החסיד' ועולת תמימה. כבורה
בשמים פנימה. במלאכי הקודש מימים ימימה. עולא
וטווז' חוט ליונה תמה. ביתה פתוחה לרוחה ובלנימה.
ברפואת הנפש והגוף בחכמה. לתת לכל ישראל בלי מה.
ובשכר הרפואה מעשיה הרימה. ובשכר זה תהא נשמתה
צרורה בצרור החיים. ושובע שמחות בנעימה. ונשמתה
הטהורה תחזור למחצב. תחת כסא כבוד שוכן רומה.

72.

וימת בשיבה טובה הקציז הראש כמר חזקיה הנקרא ווייבל ווייסוואססער ז"ל. בי ימים לחדש טבת ש"ם לפ"ק.
האבן הזאת שמתי מצבה, היתה לראש פינה. הירז ראש הקהל ופרנס ומנהיג המדינה. כמה שנים, בחכמה ובתבונה. משאו ומתנו באמונה. על אלה אשא אבל ונהי וקינה. מיתתו יכפר נא על עדת מי מנה. תנצב"ה בנ"א ברננה.

73.

מושקט בת ר' חיים פרדוויץ. אשת יעקל מושלו.
בער"ח תמוז שנ"נ.
מנוחה ושקט לא מצאתי, בזכרי תכלית מעשיה. תיר רמעתי בחיים, כי לעני פרשה כפיה. זאת לספר הצת, מצר קוריה. האשה הזאת אשר פה טמונה. היתה מטיב לכל הצנועה והגונה. והלכה ברוך טובה והישרה. תנ"צ החיים צרורה.

74.

יום שביעי דפסח שם"ח. אבגרור בר משה מרגלית.
אבי נדור פרצית ישראל. היה אחד מנשיאי ישראל. צדקה עשה כהדרי אל. יום ששוררו בני ישראל. נהפך לנו הלל לילל. זכותו יעמד לנו במר גלות החיל. עם שאר צדיקי ישראל.

75.

מהר"ר אייזק בן משה מרגלית ז"ל. נפטר כ"ד אלול נש"ם ל'.
הן ארואלם צעקו חוצ'. ומאביונים נשמע כלה ונחרצה. על אסיפת מנהיג ופרנס ונדיב. בנחיצה. ועמו נסתרר תושיה ועצה. וקול נהי ובכי נשמע מהעוברים ושבים מקצה אל קצה. כי שדד הבית מבוא אשר תורה ופרנסה מאתו יצא. וביתו היה פתוח לרוחה, ומלחמו להם תצה. ובזכות עקידת יצחק שמת בקדושה, ובטהרה יצא.

76.

מהר"ר יצחק מרגלית ז"ל.

ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו. ראש ואב בית דין חכם ועניו. בתמים הלך וכישר נהג ענייניו. וינוע ויקברוהו משה ויעקב בניו. בכבוד גדול, וריח טוב נתנו שמניו. במותו נכר כי נסחלקו ענניו. ויבכו העם על לא נתמלאו שניו. ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. על מהר"ר אייזק ארים קולי. לכן כל השומע יצעק לי. כ"ד לאדר השני נפטר רפ"ה לפ"ק. תנצב"ה.

(לענר הזמ) היום יום ג' כ"ו סיון שצ"ט לפרט קטן.

פ"ט מרת סעריל בת נתן סג"ל דושנים אשת כמר יאקב קרייטשרארף. היתה אשה טובה אשר אין יוכל לספרה שבחה. גם ט"פ ילדה בת היקר כמר יצחק י"ץ. תנצ"ב החיים אמן.

77.

שכתי בר ישעיה הלוי איש הורוויץ.

פ"נ איש נאמן וראש צורים. רובר צדק ומגיד מישרים. ראש ומנהיג ודיין הקהלה. נהג העם ורן אותם כשורה. איש רברן ושתרלן ובעל תורה. בן השתרלן וחתנא רנשיאה. עקיבא שהי' ראש לכל גולה. ויתן לך מקום גבוה במרומים. וישלח הגואל לכל עמו. בשנת שט"ו לפ"ק יהיה הנסיון. כי עין בעין יראו בשוב ד' ציון. תנצב"ה.

78.

ישראל בר יוסף סג"ל ז"ל | יוסף בר ישראל סופר סג"ל הורוויץ. | הורוויץ.

ער הגל ועדה המצבה. על אב ובנו שהיו עזה האהבה. ומתו כדבר במיתה חטופה ואשם כבה. על זאת לבנו דוה. על אבינו הזקן שהיה סופר מהיר. ועל אחינו בן זקונים הצעיר. וכל מצות השם היה זהיר. ובאור התורה עיניו יאיר. הנקי והזך והזהר. בבית אלקינו היה משכים קורם

היום מאיר. בכ״ה אלול ביום השבת שנ״ח כבה האור ויאסוף יוסף. וגם הזקן לא האריך ימים אחריו, ואל עמו נאסף. ביום הראשון של שבועות שטן לפ״ק נקבר אל אבותיו. תהא נשמותם צרורות בצרור החיים.

79.

מטרונא בת ישעי׳ מרלא סג״ל ממשפחת הורוויץ. אשת קרפיל. שנ״ו לפ״ק.

פה טמונה. אשה חשובה והגונה. כל ימיה משאה ומתנה באמונה. תמיד נתנה צדקה לאל אמונה. ביגיע כפיה. בחייה בניה. ומכייעה ללימדי תורה. להיות נר מצוה ואורה. תנצב״ה.

80.

גדול היה בששך ושם לו ברקת. ברביעי נטלו המאורות. ה׳ תצ״ז למספר הדורות. היה יום מארה. כי נגנז אור התורה. כבה נר המערבי המאור הגדול לממשלת היום. שולט בשתי ידיו בים התלמוד בכלי וירושלמי ותוספתא. דוד גלי מסכתא. אב״ד ור״מ וריש גלותא. הגאון הגדול מרנא ורבנא. שבחו מי מנה. דוד היה רועה ופרנס חמשים שנה. מוהר״ר דוד בה״ה מ׳ אברהם אפפענהיים זכר לברכה. העמיד תלמידים הרבה ולאין קץ עשות ספרים חדושי גפ״ת ודרושים על כל התורה. תשובות וחידושי דינים לאין מספר. מי כמוהו מורה. חד בדרא. צנא מלא ספרא. עוצם בקיאתו אין לשערה. ברוב ביגתו וחריפתו צלל כמים אדירים בהוויי׳ דאביי ורבא. זקן ויושב בישיבה. בא דוד להודות תשובה. משמת רבי בטלה יראת חטא וענוה. לפנים בישראל היה אב״ד בק״ק בריסק וק״ק נ״ש ומדינת מעהרן. ונתמנה לרב ומורה בקהל ומדינת פיהם ערת ישרון. דוד מופלא בסנהדרין. האיר פני מזרח עד שבחברון. וארע׳ קדישא חבצלת השרון. אותו היום קשה לישראל הי׳ עברה וחרון. עלה בשמים במעלות בית מרון. יזכה לחזות בנועם ד׳ ולבקר בהיכלא דמרן. אמן.

(חנן עליונה לדרוש) ורוד בא עד הראש. ראש לישראל וראשון לכל דבר שבקדושה. ולכל רבי מצוה ידו בראשונה ארי שבחבורה דג"ח חבורא קדישא. אור ישראל וקדושו כי מלא ברכת ד' המחוק שלום וברכה גרושא. לעי וינע באורייתא קדישא. ראוי לומר משמת רבי בטלה קדושה.

(חנן תחתונה לדרוש) מציון מכלל יופי יפה נוף אילן העומר בח"ל ונופו נוטה לארץ. נבר בגוברין דיהוראי דבירושלים וארעא קדישא. הגאון המפורסם בכל קצוי ארץ אילנא רבתא. צלו נאה ופריו מתוקין. עשה אזנים לתורה אף דרשות התקין. בקי בכולא תלמודא מדרשים ופוסקים. ערוך לפניו כמונח על גבי תמחוי וקינין חשבונות ותקופות מולדות וגימטריאות לחכמה. אף בפתחי נדה וקינין. לחיי עולם הבא יהא מזומן. יעמוד לקץ הימין. ואחריתו יהי מנון. כבוא ינון. אמן.

(לרגלו) יום ז' תשרי הי' אף גרול וחרון, נפל שר התורה, הצליח ועשה פרי, ויפקד מקום רוד שהיה לנו למאורות. להבין ולהורות. ונקבע בכי לדורות.

נשבר עוז מקל תפארה. תפארת ישראל שה פזורה. גלי לדרעי' נפל במדרשא נהורא. בקי בכל חלקי וחדרי תורה. כמציון תצא תורה. לא פסק הטובה וישיבה מבית רבי תריורא. ולכל היד החזקה אשר החזיק ישיבות ובעלי תורה. ניהו מורינו ורבינו. מחמד עינינו גאון עוזנו. הגאון המפורסם המובהק. חמשים שנה אורו זרח והבהיק. מראהו כמראה הבזק. לאורייתא עשה חיזוק. אליו יאספו עדרי וביתו עד כחצר בית יעזק. אב"ד ור"מ ור"ג ככוד מו"ה דוד בה"ה א' אפפענהיים. מילידי ויקירי ורמיישא. ויחוס ארץ משפחת רם ונשא.

היה לרב ומורה צדק לעדתו פה הקהלה והמדינה ובכמה קהלות גדולות ומהן נ"ש והמדינה ובריסק דליטא. חכל על שמש גרול שנאבר, האברה החכמה. ועמוד התורה נתמוטטה. רפא שבריה כי מטה. צדקתו וזכותו תהיה מגינא, לדרא דרא תנב"ה עם אשר במדור עליון שוכנים לחזות בנועם עוטה אורה. אמן.

(חנן עליונה לנפון) דוד כרה שיתין שית סדרי משנה כולא תלמודא קיא הרבה ושנה. ונחת לעומקא דדינא

בספלפלא חריפתא בספרו נשאל דוד מכולא רבנן דקרי וענה. דרש קלים וחמורים והרושים גפ"ת ובאורים הרבה אשר נטע ואשר בנה. אז בנה דוד מצודת ציון מצוין, הלכה כמותו בכל מקום, תל שהכל אליו פונים, ובאר כל חמירא הרבה מאמרים בשים בבלי וירושלמי ומדרשים אנה ואנה.

(חכן תחתונה לנפון) פלגי מים ירדו עיני אבי אבי רכב ישראל אשא נהי וקינה. נר ישראל החסיד ועניו סבלן ומעביר על מדותיו על ארבע אשיבנה. היום קבל עליו קבולנא רבה מדבינא דאומתא נהג ברבנות חמשים שנה. ידו פתוחה ונהג רבי תרי עשורין הפריז יותר מחמשי' אלף ר"ט בחלק מעשר לערת מי מנה. מת ספרא בישראל ובקי בחכמת תשבורת וחשבונות של מצוה סופר אותיות התורה ומונה. מגן דוד יהיה בעזרנו, זכות תורתו וצדקתו עלינו תהיה מגינה. תנצב"ה עם נשמות הצדיקים הגנוזים תחת כנפי השכינה.

81.

קרא שור סוכת תט"ז לפ"ק.

הרב המופלא החכם הכולל פילוסוף אלהי אביר הרופאים מהרר יוסף רופא מקנדריאה. אבד הי' בהאמבורג ובגלילות אמשטרדאם. בן כבוד הרר אליהו דיל מירני זצ"ל.

שאו בכי יללה וקינה. וספדו באבילות ובאניה. ומרורי שאו כלענה. כי נפל שר וגדול במחנה. אשר היה עטרה לחכמי מורשה ותכונה. נאברה החכמה ונסתרה הבינה. הנמצא כזה בכל עבר ופינה. ימה וקדמה נגבה וצפונה. אשר רוח אלהים בקרבו נתונה. חכמתו בחוץ תרונה. נשמתו תחת כנפי השכינה. היא נטוה ושמונה.

(מלמחוריו) מהרו וספדו אוי והוי על גבר. על נאון ישראל אשר בין הגזירה עבר. כי הוא זה יוסף המשביר בר. אשר שמעו הולך בכל עבר. מפרק הרים וסלעים שבר. ולא נעלם ממנו כל רבר. בלשון מדברת גדולות ספרים חבר. ספר נובלות החכמה נכבדות בהם מדובר. התכונה בששוטה ועיבור. לעשות ספרים הרבה גמר וסבר. ובכל

שבע חכמות היה כגובר גבר. לא הניח דבר קטון וגדול, בכל אסף וצבר.

(מענר לחד לגד עליון) . . . . . (זוהר הרקיע ונהורא. מסתכל באספקלרי' המאירה. כל מהלכי צבא השמים ראה (הכינה) ויספרה. (מעשה) בר(אשית) אלהים אשר כל ברא. נאה דורש ונאה (מקיים) באר את התורה. ומופלג (בקי) בכל שית (סדרי) משנה וגמרא.

(מענר שמי לגד עליון) צעקו מר בלשון, וחיך (אוכל מי יטעם לו). היה לנו לחומה ולמסתור ביום זעמו חרון אף ועשן, תמים וישר פעלו. קדוש יאמרו לו. וכבוד אומר כולו.

(לגן מגד התחתונה לחת) אלופי ומיודעי, היה תלמידים כבניו. שתו בצמאם מימי מעיניו. לאור הוציא כל משפט בית יוסף ודינו על מכונו ועל אופניו. ענה אחריו אי חסיר אי עניו. ראוי היה שתשרה שכינה על פניו. אלא שאין הדור זכאי לעמוד לפניו.

(מענר השמי לגד התחתונה) . . . . . .

. . . . . שנת העובר מתוקה. . . . . .

82.

וימת יוסף בן **מאה** ועשר שנים ויושם בארון, ביום ראשון שבו נברא האור. ננגו אור תואר פני יוסף. הוא הגאון הגדול ר"מ ואב"ד במדינת פולין ופיהם מוהר"ר יוסף בן הר"ר אברהם קלמנקיש זצ"ל. במספר ימים **אחד** לירח שבו חג האסיף למנין **שנות** עולם **בעת** כפור **העונות**. נתבקש בישיבה של מעלה עטרת נאון יוסף. בכל עת התאסף העדרים במדינת פולין הסכימו כלם לרעתו, כי טעמו ונמוקו את יוסף. ננששה כעורים באפילה כי אין פותר לנו יוסף. היה חסיד ברוריינו ראש בני יוסף. **אב בחכמה רב היה משנים** יוסף. קראו למקוננות ויספרו אוי כי מת יוסף. למנוחתו אחר אחיו בשנה אחת הלך יוסף. מעינות תורתו הי' חרים וקלים כנהרי חרקל ופרת יוסף. נהג בנשיאותו ברמה ובנחת ובפרט את בני קהלתו באשר ד' את יוסף. קוצים ותלים לא נשארו בכל התורה

שלא תירץ יוסף. שמו הלך וגבר בכל תפוצות ישראל בשם יוסף. וכות צדקתו לנו יעמוד כל אחי יוסף.

(לחן עליונה לדרוש) אזכיר זכרון מעשים בשנת **ברגש** הלכנו מפה בגולה. ונתקלקלו בתי נפשות קדוש עליון כולה. ונרבה רוחם האלופים נ׳זם ותקנם עלמכונם ותלה. עלינו לשבח לנורא עלילה. נעשה בשנת **בשיר** וקול תורה נברך למעלה למעלה.

(לחן תחתונה לדרוש) וודעי תבונה. שאו קינה. זיווינו פנה. בן פורת יוסף. והורידו רמעות. וגדלו פרעות. כי נעשו מגרעות. לבית יוסף. סיקל אבנים. הורה לנבונים. דרכי נבונים. ויצא יוסף. פיענח רזים. גל אגוזים. עריף מחוזים. צפנת פענח יוסף.

(למערב) וינוע הגאון האלוף המרומם ר׳ב ואב״ד נ״י מוהר״ר יוסף בן מהר״ר אברהם קלמנקיש זצ״ל. ויקבר בגבול נחלתו נחלת ר׳. הוא יבא בשלום לחדש תשרי שנת **יבוא בשלום** לפ״ק. ויוסף הוא המשביר. איזן משלים תקן וחבר. הרים וסלעים פרק ושבר. לא היה נעלם ממנו דבר. בתורה וכמצות ר׳ גבר. רועה ישראל מנהיג ודבר. כרועה עדרו קבץ כל צורך וחבר. מוץ ותבן ראורייתא הניח וחבר. ועתה בעון הדור חלף ועבר. גאון ישראל נשבר. במר צרחו אחריו כל הצבור. מי יורה לנו נתיבות ויאמר רבר. אוי לנו כי חטאנו נשמע כמרובר. גם צבא השמים נשאו קינה ביום בית אלהינו נשרף וחוסר. ועל ראש תפארת יוסף אשר נעדר תנצב״ה נקשר.

(לצפון לחן עליון) ויוסף הוא השליט בים התלמוד ובכל מילין דאורייתא. מר נהי רבה אחד מגדולי גאוני קדמיית. זכותו יגן עלינו פני ר׳ אלהים אמן.

(לצפון לחן התחתונה) יושבי ישיבות. מי יורה לנו נתיבות. ויפתח הלבבות. אין עוד יוסף. וזאת לפנים. המבקשים צפונים. ישיבום זקנים. לכו אל יוסף. סילודין יוהג. כאריה שאג. עמו נהג. כצאן יוסף. פטיש דסנפירין. שבר טינרין. נילה טמירין. ויאמר להם יוסף.

83.

יום ה' א' דח"ה של פסח תל"ג לפ"ק.
פ"נ האלוף מו"ה ראובן סופר בעל המחבר ספר ילקוט הראובני וילקוט על התורה בן האלוף מוהר"ר האשקי כ"ץ סופר זצ"ל.

ראש המדברים בכל מקום. **א**ב כל החכמים והסופרים ובחקים. **ו**מכותל ביתו ניכר בספריו הנרפסים ונחקקים. **ב**חבורו ספר ילקוט הראובני וספר ילקוט על התורה מפז חשוקים. **ג**ופת צופים ומרכש מתוקים. **ס**ופר מהיר וכהן לאל עליון שוכן שחקים. תנצב"ה עם נשמת הצדיק'.

יום ד' כ"ט אלול תס"ט לפ"ק התהלך לפני ד' בארצות החיים חכם גבר בעוז. שמעו יוסף לקח. יהי' לצור מעוז, ממנו אתו אלקים לקח. הרב הגדול בתורה וגם בחכמה זמופלג בזקנה. רבא דעמיה. מדברנא באומתו. בוצינא דנהורי' מה"ר משה חיים ריה"ב מה"ר ליזר"ש מזי"א זי"ל.

חשמלים וארגמים. **ח**גרו שקים ספדו. יורידו דמע כנחלים. יספדו הוי ארון והודו. **מ**ר בכו קטנים וגדולים. **מ**שרפו גואלו ופדו. **מ**שאתו יחילו אלים. זכרו לעד יעמוד וכבודו. יהי מקורו מקוד חיים. **א**ליו יצוה ד' חסדו.

(מכון עליונה לנפטון) כי הציונים הנקראי' הייזליך מגאוני' גדולים נתקלקלו ונחרבו בזמן הגירוש דקהלתנו שהיה בשנת תק"ה לפ"ק. ונתחרשו ונתקנו על צד היותר טוב בשנת תקי"ט לפ"ק. ע"י האלופים קצינים גבאים ומבוררי דח"ק דג"ח בסיועת אלופים קצינים ראשי' וטובים ויחידי סגולה דקהלתנו, ובסיועת בני משפחתו יצ"ו אשר נדבה רוחו הביאו נדבה.

(מכון תחתונה לנפטון) **ח**צי גבור שנונים, ישב עולם לפני אלהים חיים. ויקר מכלי פז ונבונים. יחסה בסתר בצרור החיים. ושב עם יושבי נטעים ובונים. ויעמר בין המתים ובין החיים. **מ**חכמתו ישבו לו מבינים. מרבה תודה מרבה חיים.

(להגלו) מזמור לנאסף מיבעי לן קינה. נטית ימינך למנינה. ד' כ"ט אלול בצאת השנה. נטמן נפש חנינה. והרוח תשוב אל אלהים אשר נתנה. וישב העפר אל הארץ כשהיה בראשונה. חכם וישר ירא מרבים יועץ אמונה. עין הערה לתומכה ולכעדה לתורה ולתעודה. חרב חדה כחריפי דפומבריתא אבימי ועיפה. פריו למאכל ועלהו לתרופה. פאר הדור המקובל. רב החובל. עליו ישאו קינה כל יושבי תבל. על תוף וחליל נם נבל. הרב הגדול קבוניתא דספינתא. נטור קרתא. פ"ו מהר"ר משה חיים ר"ה בהחסיד ה"ה מוהר"ר ליזר ר' טודרוס מזי"א זצלה"ה.

חלצו כתף נם שרים, חברו שק עטו על שפיים, על מוצאי מים, עמו מקור חיים. ושבעו מרורים רוו לענה. וספדו יום לשנה, כי הור וזיו ממנו פנה. לשמור את דרך עץ החיים. והמו מעי ככנור, יככו לקשה יום כיום בוער כתנור. כי נתקלקל הצנור, נובע מים חיים. מהרן שמעתתי מחוורן הלכות עם כל קוץ ספק פרישות ילך מחיל אל חיל יראה פני אלהים חיים.

(מגן עליונה לדרוש) מרחם אביונים, כי הוא חלקו בחיים. שפט בלי נשיאות פנים, באור פניו נתן תורת חיים. היה מדוכא ביסורים מעונים, יתהלך לפני ד' בארצות החיים.

(מגן תחתונה לדרוש) חכם בארם אין, דודי מני נסע לארץ החיים. וידיו רב לו לציין, ולבאר דברי אלהים חיים. יזכה לסוד אלהים ויין, יראה יה בארץ החיים. מהר לרצות וכעם אין, כי רגע באפו חיים.

84.

יום ה' י"ב סיון שפ"ד לפ"ק. (נוסח תשכול)

(מלפניו) נאון ישראל וקדושו. נודע בשערים שמו. מוהר"ר יצחק בר שמשון כ"ץ זצ"ל.

על הרים שאו בכי וקינה. פשוטה וחלצים חג"ודה. וספדו כהנים ביגונה. ובמר נפש בכו ספוד במרה. מרודים שים.קך עמי כלענה. והתמרמר כהמר על בכורה. בכור רעים ושר נדול במחנה. אשר נפל ומט רגל ישרה. נכאים

תהנו הגה כיונה. הלא הוסר והורם העטרה. ראש חכמים איש תבונה. נבון ואיש תואר הדורה. הדר גאון בישראל ופינה. ודמיונו ארי שבחבורה. חבור הכהנים, אף רין הכהונה. שפתיו ישמרו דעת תורה.

(מלאחריו) יד אלי נגעה בי"ב סיון יום ה' לפ"ק.

פ"נ הגאון הגדול מוהר"ר יצחק בר שמשון כ"ץ זצ"ל.

ובעדות ר' נאמנה. כנשר קל וכארי לגבורה. ותורה שם ובספרים הבינה. וגם חקרה בפלפול וסברא. ספרים הרבה חירש ושנה. ערוכה הם בכל חכמה יקרה. תשובות השאלות השיב וענה. למרחקים, ומלתו ברורה. גדולה אל מקום תורה נתונה. ביראה בענוה בטהרה. לדל היה כאב פועל אמונה. בגוף נפש ומאור נתן תשורה. בשם טוב ובשלום מת בזקנה. לסימן קח פרט לשנות יצירה.

(יד אלי נגעה בי"ב סיון יום ה' — זפ"ד)

(מכן עליונה לנד מחד) נתחדשה שנת תקי"ט לפ"ק.

(מכן עליונה לנד מחר) כל הציונים הנקראים הייזליך מגאונים הגדולי' שנתקלקלו ונחרבו בזמן הגרוש בקהלתנו שהיה בשנת תק"ה לפ"ק, נתחדשו ונתקנו על צד היותר טוב בשנת תקי"ט לפ"ק ע"י האלופים קציני' נבאי' ומבוררים דח"ק דג"ח בסיועת אלופים קצינים ראשים וטובי' ויחידי סגולה דקהלתנו יצ"ו, וכל אשר נדבו רוחו הביאו נדבה.

(על מכן התחתונה) כרב יצחק שמו הטוב מכונה. והוא נודע בישראל למורה. וראש היה לעם קודש ממונה. לאב"ד וראש כל החבורה. והוא ישב בתוך עמו ושנה. והדריכם בכל"דרך ישרה. בבית המדרש ידיו אמונה. ומצריו אלקיו לו לעזרה. וכמעט לית דנצח לי' ברינא. בחריפות ובסברא הישרה. ביום וליל בסוס מאם בשינה. כדי לעסוק במשנה אף גמרא. (מכן מחר התחתון) במקום זה פאר חכמה ושאונה. שאול כסה וירד בה הדרה. בקבר זה הדר הורו צפונה. ונפשו בצרור החיים צרורה. והוא יחזה בנועם השכינה. ויהא לנו כאח נגש בצרה. זכותו יעמוד לנו לציונה. ויגן בעדינו בעטרה. ינחמנו ר' בחנינה. ותהא לנו קבורתו לכפרה.

85.

י״ט שבט תע״ה לפ״ק. (נחלקת לשתים ונתון נפשלת פרח חתך ממעל)

ויהי ביום רביעי יוד טית שבט עברתי. והעריב שמשי. יצאה בטהרה נשמתו אבד קרן ראשי. ונסע למנוחתו ואל מרום ישמע קול חלשי. על הערד צדיק תמים בתמימות. פזר נתן צפר ואמשי. אשר יולדתו והורתו הקציף הנדיב ושוע. ספון בארז ואשכרוע. ביתו כבית כלבא שבוע. מעלי וצנוע. המפורסם כהרד בנימן וואלף בן ה״ה מו״ה אנשל בן הגאון המפורסם מהור״ד אהרן שמעון שפירא זצללה״ה אב״ד ור״מ פה פראג.

כהרר״י אל צדקה פזר. אחי סמך ואחי עזר. כמו הצדיק בנימן. **בנימן** הצדיק יסוד עולם. ספיר ויהלם. ישפה אבנו של בנימן. **ואלף** רבתי ברעות וזעירי עניו מאד. בנפש ומאד. חלקו של בנימן. **שפירא** בחיזו ובמ״ט כמנחת פתים. תורה קבע עתים. האל יסתירהו בנצח. בצל צח, גבול בנימן.

(נשמל) באחד בשבת חמשה ימים לחדש אלול תי״ז פ״א ל׳.

פה קבורת אשתו הגבירה. זכה וברורה. יקרה וישרה. מנורה הטהורה. מכל טוב לא חסרה. אשת חיל וכל הפרשה עליה נאמרה. צנועה וחסודה מרת אסתר בת הראש והקצין המפורסם פז כהרד יעקב קאפיל ס״ל ז״ל מווינא אשת הקצין הנדיב המפורסם כ״ה בנימן וואלף שפירא זצ״ל, נכד הגאון המפורסם מוהר״ד אהרן שמעון שפירא זצ״ל.

אזעק זעקה גדולה ומרה, על כי היתה קרקע עולם אסתר. **סמך** לעניים נתנה וחזרה, קרנה הנייתה בגלויה ובסתר. **תורת** חסד על לשונה כשורה, מהרה המנה לעשות כדבר אסתר. **רפה** חסד וצדקה פזרה, נשמתה בצרור החיים תסתר.

86.

נר אלהים טרם יכבה, ושמואל שוכב, כבה פתאום נרו, נשמת אדם גדול, אוי כי ממנו חרל, לאט נכאת וצרי, ו׳ י״ט שבט תסמר שערת **בשרי** לפ״ק.

פ"ש הראש והקצין הרב המופלא המפורסם עתיר פומבז
ועתיר נכסין, מנוע יחוסים, פז הקהלה רב ומורה צדק
לערתו בב"הכנ קלויזן, ואחד מחיק דג"ח מוהר"ר שמואל
ל"ש בה"ה שלמה בג"ל זצ"ל נין ונכד לגאוני עולם מוהר"ר
ואלף רב"ד במדינת פיהם ברבן של בני הגולה המפורסם
מהר"ש שפירא אב"ד ור"מ פה קהלתנו זצ"ל.

קוננו מר בקינה. על ארם גדול בכינה. על אלה קא
בכינא. ויהי דבר שמואל אל ישראל. כי הוא יברך כשב"ח
המגיע לכתבים. גדול הוא בששך וברקת שם שמואל.
תנצב"ה.

(מבן עליונה לנפון) **שמו** נודע ביהודה ובישראל גדול
שמו. חן חן עטרת תפארת היה לו ולמשפחתו תורת אל.
לילה כיום יאיר להתמיד וסבב שמואל גלגל היומי. יום
ליום יביע אומר, אמירה נעימה. נעים זמירות כשיר בן לוי.

(מבן עליונה לדדוס) הגבירים שואגים לטרף טרף ארי
מחבורה. נשוא פנים בעל קומה בעל צורה. ספרא רבתא
ויקירא. תנא תוספתא באור התורה. מעשיו נחמדים לב
בירה, ושמואל נאמן, לכל היה נירה.

(מלמחוריו) ביום אשר לחמו הוכפל. בתפארת ישראל
גדול ליהודים נפל חשך וערפל. וי"ש שכט מוסר. תארו
הוסר. מכל טוב לא חיסר. שנת בקהל רב צדק **בישר** ל'.

וישכב שמואל (במ)קומו. בסיבת השם מרומו עָל,
צריק ומגן כחומו. מר ניהו רב ספרא וסייפא שנונה. לו
חכמה ובינה. הרב המופלג. הכה ארי ביום השלג. פז
הקהלה. בעל תורה וגדולה. רב ומורה רב"הכנ קלויזן
ואחר דח"ק ג"ח הירה מחובר כבוד מהוריר שמואל ל"ש
בהאלוף ה"ד שלמה הלוי זצ"ל. מוכתר בקילוסין. שלשלת
היוחסין. נין ונכד גאוני ארץ המפורסם הרב מוה ואלף
בן ר"ג אריאל מהר"ש שפירא אב"ד והמדינה זצ"ל.

(מבן התחתונה לנפון) נח נפשיה דמר שמואל. ויספדו לו
בני ישראל. איה שוקל ואיה סופר שסופר התורה הנתונה
מאל. ווי דחסרה גברא רבה בבבל, בלול במקרא במשנה
ותלמוד דהוי מרנן מר שמואל. לשון צריק כמרקחת.
דבריו עם הבריות בנחת. טעמו כצפחת. משפט צדק עשה
וחיבר אחת אל אחת. ומורא לא עלה על ראש שמואל.

(מבן התחתונה לדרוס) שמואל ירך נאה נתח טוב וכסף שהכסיף הזהב. וזהב הארץ ההיא טוב טבא בבית ובלוית. לוית חן לראשו. אשרי מי שבא ותלמודו בידו. ידו ורגל. כרש בן ענול. בב׳הכנ קלויון שם דרש בכל שבתא דרגל. אשרי יולדתו. ישמח אב ואמו תגל עם שם שמואל.

87.

ריח סיון תמ״ז לפ״ק.

פ״נ הגאון הגדול המופלא מוהר״ר פייבש ז״ל אב״ד ור״מ דק״ק ברורא ובכמה קהלות בהאלוף מהרר אלעזר מנליש ז״ל.

אתאונן על הזיו כי פנה. ונחשך המאור הגדול. ואספו רעלה בן הפנה. אשר עמד כמגדול. רב ומורה בקריה נאמנה. ועצה ותושיה הגריל. שם הרכיז תורה בישראל. חדרה כברק שנון. ראשי ישיבות גולת אריאל. דבריו כנוזלי לבנון. גם ש״ות כהררי אל. חברם כזית עץ רענן. אורים ותומים נתן לו האל. דבריו שקט ושאנן. ורבים נאספו לשמוע חדושיו. יקרים מפנינים. ידו רב לו בדרושיו. הפכם למ״ט פנים. בפיו הפיק מרגליות לאנשיו. פענח מטמונים. שקדו לשמוע מאמריו פירושיו. שננו הלכות בכל זמנים.

(מבן עליונה לדרוס) כל הציונים הנקראי׳ הייזליך מגאוני׳ הגדולים נתקלקלו ונחרבו בזמן הגירוש בקהלתנו שהיה בשנת תק״ה לפ״ק. ונתחדשו ונתקנו על צד היותר טוב בשנת תקי״ט לפ״ק. ע״י האלופים קצינים גבאים ומבורר׳ רח״ק דג״ח בסיועת אלופים קצינים ראשי׳ וטובים ויחידי סגולה דקהלתנו יצ״ו. וכל אשר נדבה רוחו הביאו נדבה.

(מבן עליונה לנפון) אליו השגיח כל עובר. על רב החריפות. ואשר לא הניח דבר. מלתקנן בהגהות יפות. רב ומורה צדק לכל גבר. הגן כצפרים עפות.

(מבן תחתונה לנפון) שן סלע ומצורה עלה. לראות להבין נתיבות. ריח ניחוח מהבל פיו עלה. לקח לו התמימות.

גבור בתורה ממעין החכמה דלה. כאחר ראשי ישיבות, אשריו שזכה לרום המעלה. הלך רוכו בשלימות.

(לכן תחזונה להדוס) שנון כחץ וכפטיש הולם. סיני ועוקר הרים. רמה קרנו בעמוד עולם. שרק בשרקת עררים, גרס גרסות תמוהות בלם. כאש רת בוערים. אב בחכמה הבין הנעלם. טוב עין הטיב לישרים.

(לאחוריו) בש"ק ה' תמוז תס"ה לפ"ק.

פ"ט אשה חשובה הצנועה והישרה היולדת מרת שרל בת הגאון ה"ה מוהר"ר פייבש נר"ו אב"ד דק"ק ברודא אשת הנעלה כהר"ר דוד כ"ץ קרוב.

שלימה עם ד' היתה כל ימיה. רבים אומרים לנפשה אין דוגמי'. הענוה והחסידה למינה, לעני פרשה כפיה. בת כ"ח שנים גוזה בעון דוריה. ווי להאי שופרא דבלע בעפרא נב"ה טמונה.

88.

. . . אב ונקבר ביום עשרה למנחם תי"ו לפ"ק. נפשר היקר כמר דוד כ"ץ קצב בן היקר כמר והנעלה כ"ה משה קרוב כ"ץ זצ"ל.

ויהי דוד עושה צדקה בכל עת. תמיד יתומים ון ומפרנס. אוהב רבנים ורחים רבנים, ומשגר להם מתנות בכל עת. בכל יום טוב שקל בניו ובנותיו, ונהן בסבילם בשר לקופה ובתי הקדשות. ואף הוא עשה מנורה של נחשת בב"ה הישנה ונתן בכל שנה שמן זית להעלות נר תמיד בכל עת.

לכן תנצב"ה.

89.

הר"ר ישראל בן זלמן ישעיה הורוויץ הלוי זלה"ה תנצב"ה.

אבי אבי רכב ישראל. רועה אבן ישראל. צדקתו כהררי אל. משפטיו עם ישראל. שלשלת היחוס בישראל. רבבות אלפי ישראל. אביו ז"ל בנה אריאל. ומסר נפשו על עמו ישראל. וקבע עתים לתורת אל. פיזר נתן לאביונים אל. וכעקבי אבותיו הלך בנו הר"ר ישראל. י"ד תשרי של"ג

ה' כבור מישראל. וזכה לקבל מתחת לכית אל. צדקתם יעמוד לבית ישראל.

90.

פ"נ צדיק ישר ונאמן. ככלכל דרדע והימן. הנכבד כ"ה לאם הורוויץ סג"ל . . . הלך וגרל. מעשיו הטובים לספור חדל. היה משורר תהלים וברוך שאמר. היה בתורה עז כנמר. והיה גבאי צדקה. ובתומתו היה מחזיק בחזקה. ונפטר בשם טוב היום יום ה' ח' תשרי רש"ע לפ"ק. תנצב"ה אמן.

(לאחוריו) בט"ז מרחשון תט"ו לפ"ק.

נפטר האלוף מהר"ר יחזקי' שמשבן כהר"ר לעמיל סג"ל זצ"ל. אשא קינה וילולה. על איש נחמד שהיה עוסק בתורה יום ולילה. ושליח נאמן היה אצל הגאון אב"ד וב"ד מ"ש כמה שנים. ג"ח עשה עם קטנים במרכולה. שבחו מי יוכל למללה. ולכן ממצות ד' לא יכלה.

91.

אשת חיל מי ימצא, הצדקת המהוללה הרבנית מרת פינלא בת חכם אלוף וגאון ראש גולת אריאל כמהורר יהודה ליב זלה"ה. אשת האלוף המופלא מוהר"ר יצחק כ"ץ זלה"ה. נפטרה בשם טוב יום א' ד' שבט שפ"ט לפ"ק.

בכו לאשה חכמה לבעלה ואישה עטרה. הדור וברה כחמה. מנורה הטהורה. מאירה כלולה ומזימה. בבינה ערוכה שמורה. ופיה פתוח בחכמה. לשונה בחסד ותורה. למודה בדעה ובינה. בכל דינים רבהנמרא. צנועה כבורה פנימה. לעני הכינה תשורה. טובה למצות לקיימה. חבילות חבילות לחברה. ומחיל לחיל במהומה. בימים ובילות למהרה. ביראת ד' ערומה. חרשות הכינה וחקרה. לדקדק במצות באימה. בזהירות וזריזות וטהרה.

(לד הפי) פרישות וקדושה עצומה. בכל משמר נזהרה. כעגלה בלי מום תמימה. ביראת ד' מאירה. שלחה לאביון ימינה. במתן בסתר כשורה. לרש מלהשיג בלי מה.

ומלהשמיע נערה. וכרינו במטוה ורוגמה. ובעלה בטוח בישרה. שבחה הלא אין לסיימה. ואף אין ספורו לספרה. שתיקה בכן היא תהלה. לזאת החסידה וכשירה. חבל על ראבדן וכרומה. הנמצא תמורתה לדורה. עלי זאת בנרזי נהימה. אבכה לקונן במרה. לשופרא הרא דבעלמא. דבלי וכלי בעפרא. אבל זאת תהי לנחמה. אשר היא בחיים צרורה. ויגן זכותה לעמה. כצנה לעתות בצרה. להגין בעדינו **כצפרים** עפות למהרה.

92.

אשא בכי וקינה על הגאון הגדול מהר"ד יחיאל בן מהר"ר יוסף בן מהר"ר קלונימום ירושלמי לפר"ט שאברנו בחרש שבט י"ז בו בשבת שירה. נתבקש הצדיק והחסיד ונבחר בבחירה. בעבור שהיה מתמיד בעדרה. ומעטרה בתדירה. לצדק לגמילת חסד לכל מצות פרטיות רץ במהירה. כמה ימים תפש ישיבה והורר לקצין ולראש בבדירה. שמו נאה לו הגאון הגדול החסיד כמהר"ד יחיאל בן מהר"ר יוסף ר' קלמן ירושלמי. **משיח** לפ"ק. תנצב"ה.

93.

יום א' י"ח ניסן תנ"ח לפ"ק.

פ"נ ה"ה מ"ה חיים בהגאון הגדול המפורסם ברורו מוהר"ר נפתלי כ"ץ אב"ד ור"מ בק"ק לובלין והמדינה. בן הגאון הגדול המפורסם בדורו מוהר"ר יצחק כ"ץ חתן הגדול מוסת הדור בחסידות ופרישות מוהר"ר יהודה ליווא זצללה"ה אב"ד ור"מ דק"ק פראג והמדינה. ואף הוא הלך בעקבי אבותיו בהצנע לכת. וגבכל טובי המדות. לו עשר ידות. עניים בני ביתו ולומדי א"ש ר"ת לפידות. עץ חיים היה להם תמידות. לכן תנצ"ב החיים.

94.

(לחצ) יום שמת רבי היה ערב שבת. יז לירח טבת. הודו נשבת. לאור שכבת. מים תרד עין מבבת. לפ׳ק. ה׳ה הרב הגאון מו׳ה משה יצחק בהרב מו׳ה יחיאל מיכל נין ונכר להגאון המפורסם מהר׳ש שפירא זצ׳ל.

יצק מים רבים בק׳ק ליסא ובומסלא וכל מדינת פיהם מקל תפארה. חקק חבורים לגפ׳ת באר לחי רואי קראה. שפתותיו שושנים ברשות טעם זקנים לרבה וזעירא. יום ליום יביע אומר באורח חיים נעימה אמירה. רגש וחפר ומצא .באר מים חיים׳ נקרא. את מצויה לישרה הכין שאלות ותשובות ללא נוגה להאירה. קול ענות גבורים חקק לחברה. זלגה עינינו דמעות להאי שפירא. רבלע כעפרא בצרור החיים נשמתו תהא צרורה.

(לחן עליונה לדרוש) משה למרום עלה, יום הששי ויכלו ויזעו שומרי הבית כולה, נהפכה הרינה לאנחה, צוחה רבתה, כי רכב ישראל סע למנוחה, ויגוע יצחק. משה מת בנשיקה, חלחלה נפלה ואין להצילו בתפלה וצעקה. זרח אורו כאש ונחל, קם כשחל, מהרהור עבירה פחד וחל. ויעתר יצחק.

(לחן תחתונה לדרוש) משה מת כי בא שש, ונקבר גרול הנוצה וארך האבר. שאו קול יללה כל גבר. פתחו בקינה על השאת והשבר. ובכו את השריפה כל חובר חבר. רועה צאן חבר. אסף תם וגבר. צעקו מר בכל עבר. על ויחן יצחק.

(לרגלו) יום הששי. נהסך ליגון משושי. מרע טוב, לחרשי. טבת מנוולתא נסע קדושי. ותזנח משלום נפשי לפ׳ק. מעלליו בקהל אומרה. שבחו עצמה לספרה. לא קם כמשה עליו נאמרה. הודו שפירא באר התורה. יציץ מגזע גאונים גדולי המורה. חקים ומשפטים בק׳ק ליסא ובומסלא ובכל מדינת פיהם יצא ברברה. ה׳ה הרב הגאון מ׳ו משה יצחק זצ׳ל אב׳ד במדינת פיהם בהרב מו׳ה מיכל שפירא זצ׳ל. נין ונכר להגאון המפורסם מהר׳ש זצ׳ל. ילאה פה ולשון תהלתו לרברה. חבורים וספרים הרבה איזן וחקרה. יקראו בשם לחי רואי. צלל גפ׳ת כשורה.

א״ח פלם במאזנים .באר מים׳ נקרא. להשיב לשאול מלא דבר .קול ענות גבורים׳ חבר. מי יוכל לספר תהלתו. כל התורה היה שגור על שפתו. טעם זקנים ורשותיו. זולת אלהים עין לא ראתה נשמתו.

(חזן עליונה לנפון) מהרו ועושו שיחו. ומעל ספר דרשו. הלום גושו. ידים פרשו. צעקו ואל תחשו. חשכו עיני. רמע עשושו. קול בכו כל יחבושו. את נשמת ד׳ צרורה בצרור החיים. יתפלל בעדינו לאלהי השמים. יסיר אפו ויאמר לצרותינו דים. כויעתר יצחק.

(חזן תחתונה לנפון) שאו מספר תמרורים. פתחו שערים. ישמיעו קול תרועה ושברים. אבר מחמדים לדורים. צעקו והליילו כל העמים. צדקתו למגרולים ועד קטנים. למיליו יקימו כושלים אב ליתומים. לב אלמנה ירנן בדברי נחומים. וינחם יצחק.

95.

פה נקברה מרת רחל בת ר׳ שמואל הכהן ז״ל נ״ה אשת הראש כמר יצחק רופא ז״ל.

מנשים באהל תבורך בשערי. אשת חיל יקרה כחמרה וברה. מלחמה נתנה לדלך בסתרה. חכמת נשים בנתה ביתה בהדרה. בזה תשחק ליום אחרון שם נשמתה צרורה. עם שאר הצדקניות שבגן ערן מנוחתה בתדירה. שנת ה׳ אלפים שמ״ה ליצירה.

96.

(לרחם המלכה נפטל חריה)

אליה סליק לגבוה. אריה רבי אליהו.

אלי ואליה. נהי ובכי׳ תאניה ואניה. שממה ושוממה לעדרת אליה. הילולו הה ליום החמישי. כי בצהרים העריב שמשי. בעת צרה לס״ק חית ניסן. מונאילן גדול אלון חסין. החריף הגאון הגדול מוכתר בנימוסין. ומעוטר ביחוסין. מהרי״ד אלקת ז״ל דרשן ור״מ פ״ם. ואב״ד ור״מ בטיקטין והגליל ורב בחבורא קדישא ג״ח. בעל ספר אליה זוטא על א״ח ואלי רבה על א״ח ויו״ד. בהגאון הרב מרינה

מוהר"ר וואלף נרו בן הגאון המפורסם מוהר"ר אהרן שמעון
שפירא זצ"ל.

גאון ישראל וקדושו, רכבו ופרשו, הוי כי כבה שמשו.
וכי נח הרוח אליהו. **מהרר**י עוז. החכמה לחכם תעוז.
היה לצור מעוז, הנה אליהו. **אליהן** עלה, גם רלה רלה.
למלחמה ולתפלה, ויגש אליהו.

(חכן עליונה לנפון)

אך לזאת יחרד הלך ויתר. **שומו** שמים על המתיר
והאוסר
לא הניח דבר שלא ליכן כבנתר. **פירושים** אשר בנה וסתר.
בתים עשר
וקשה ויתרץ בהם חולם ופותר. יפרוש כנפיו על הרי
בתר כנץ וכנשר.
העמיד תלמידים גדולים רי והותר. **ראש** וסוף אמת להם
ויתר, ומסר
ובמתק דרשותיו בהן לנתר. **אורר** מהפך כערתר,
כפירות גינוסר.

(חכן עליונה לדרוס)

אמרו לצדיק כי טוב. **שבחו** כי נטיעות שנטע
בגן רטוב
לכ חכם לימינו פיהו ישכיל. **פומי** מחכים עלי פומי
מורה ומשכיל
יאומן שבחו כי ימנה ויסופר. יכה רביר וילכוד את קריית
ספר
החסיר והעניו מתלמידי הלל. **ראש** הניעו תמרים גנוחי
נבחי ויליל ויליל
ויאבד החכמה ובינה תסתר. **אל** עליון ילוננהו בעליו
יושב בסתר.

(חכן תחתונה לנפון) **אוה** בי נרמרתי זכי לקח ממנו,
בהעלות אליהו בסערה. **לא** אחשה גהון. נברו ארזים
ונשבה ארון. לזאת אזעק מרה. ידיו רב לו, דעת שפתיו
ברור מללו. במחיקות וחריפות בטעם וסברא. **הגדל** תורה
והצדר, שת לו ערך ערך, ותמלא כל הבית אורה. ויחבר
את היריעות ברושיו ותמלא הארץ דעה אנשים של צורה.

(לחן תחתונה לדרוש) **אהה** כי עד נפלה, התורה והגדולה, ואל ראש הכרמל עלה אליהו. **לבש** חלוקי דרבנן, חריף ושנן, כרב ענן, בשני סדרי אליהו. **ושב** קושיות וספיקות, כולן אצלו בחזק בדוקות, והמרים למתיקות, בעי' תלמיד אליהו. **העמיד** תלמידים רבים, אמריו יזלו כרביבים. רבים וטובים, בטלו ברכב בשני אליהו. ומביתו לא פסקה ישיבה, כבשני דרב יוסף ורבה, פרוש מיראה ומאהבה, כמו אליהו.

(מלאחוריו) מכתב לאלי'.

חגרו שקים ושוטטו ברחובות. אראלים נצחו מתוקים השמיעו יבבות. כי כמעלי שמשי. דמארות לחמישי. שלח חשך ויאמשי. ח' ניסן קראני אסון תע"ב לפ"ק לבי הומה. איך נפל גבור ויאבד כלי מלחמה. ויעל מלאך ד' זה אליהו עליה זו יריד היא לנו. כי נאסף בחטאנו מאור עינינו. אין אתנו מורינו ורבינו. רוח אפינו מחמר עוזנו. הגאון המופלג ברורו מוהר"ד אלי' ריש מהיבתא וריש כלה נפלא פראגא מתא ואב"ד ור"מ בק"ק טיקטין והגליל. נראה בעליל. הוציא יקר מזולל. בספריו על כל התורה גולל. ובחבור חדושי הלכות ע"ז אלי' יצק ובלל. ועל כל הטורים כולל. וספר צפחת השמן כל סיג ופסולת דורך ומולל. בש"ת מוליך יועצים שולל. בן הר גבוה ותלול. הגאון המופלא הרב המדינה מוהר"ר וואלף שפירא נר"ו. המקום ינחמנו מצערנו.

אריה ומרבעתיה חזינא. להאי שופרא דכלע בעפרא קא בכינא. בריביעי נטלו המאורות. כ"ו בשבט עברתו הלביש שמים קדרות. **בעת** רעה למספר הדורות. הרוני לענה השביעני במרורות. בפטירת צורבא מרבנן מעלי וצנוע. קצין ושוע. הרב המרומם מהר"ר אריה ליב זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק לייפן בהגאון המופלג ברורו מהר"ר אלי' שפירא ריש מתיבתא וריש כלה פה פראג יע"א.

הרב בכי ואוני. דמע תרד עיני. כי לקח מני. במעלי וזרוני. **מהרו** רוצו. נעו גם נצו. על שרים חלצו. בעם פוצו. **אריה** בשבחו. נרדו נתן ריחו. הלך נכוחו. פי

שנים ברוחו. **ליבו** חכמה קבץ. כבן יעבץ. תורה רבץ. כאריה רבץ. ומי יקימנו. רוח ה' בנ"ע עליון תנחנו. (מלחוריו) ביום הרביעי שלח ידו אך לא בעי. לענה ודוש השביעי. כי ד' הוגה על רוב פשעי. כז שבט עיני מקור רמעה נו**בעת** (לפ"ק). כי יד ד' בי נוגעת. מ"הד בי פוגעת. בהערד ארי שבחבורה. בעל קומה ובעל צורה. הרב המופלא הקצין כמהורד ארי' ליב אב"ד ור"מ דק"ק לייפן בהגאון המופלג מוהרד אלי' שפירא וצללה"ה ריש מתיבתא וריש כלה פה פראג.

מהרו חושו. הלום נושו. מעל ספר דרשו. ידים פרשו. קראו למקוננות, יקוננו ויספדו. **אריה** ביער דמירתי. אשאג הוי על חטאתי. כפלים לקיתי. על כי לעפר ישכן כבודו. **ליבי** ער. בקרבי יסתער. סופה וסער. יספדו לו הוי אהרן והוי הודו. **שפירא** בתורה ומידות. לו חמש ידות. לכל בעל משה ידות.

97.

ושמואל מת ויספדו לו כל ישראל, בחמשה עשר בשב"ט מוסר, צדיק לדורו נחסר, נהפך לאבל כנורי ועוגבי נשבת ביום אשר לחמו כפל, ה' אמר לשכון בערפל, ונקבר בט"ז יום חשך ואפל, על הערד מבד מ"ש ראש עיקר ולא טפל, כי **שך** גדול היום נפל לפ"ק.

ושמואל שוכב בהיכל ד' הוא ניהו (הרב) רבה המרומם המופלג כמוהרד שמואל ראש בד מ"ש ורב ומ"ץ לערת ישורון חצר הגדול בן הגאון המפורסם ערוגות הבשם כמוהרד אלי' שפירא ריש מתיבתא וריש כלה פה פראג ואב בית דין ור"מ בכמה קהלות וצלה"ה.

שמעו נא הביטו אם יש מכאוב כמכאובי. וי זעקו על האברה אשר אבד ונתפם בעון חובי. **אזעק** לשמים, מר אקונן ואמרר בבכי. **ברא** כרע ראבא **אלי'** נאון עוזינו, ריחו נודף כבושם וכמר רכי. **רביעו אלי'** בסילוקו, במר נפשם צעקו רכב ישראל אבי אבי. להאי **שפירא** רגלע בזכרי כרקב בעצמותי ורצח בלבבי. זכותו יגן מחלה להפר

מקרבי ולהפך לשמחה יגוני ועצבי. לראותו לעת יקיצו וירוננו שוכני עפר, נפשי ותאבי. כבוא איש צמח שמו דודי גואלי וקרובי. רוחו הנדיבה ונשמתו הקדושה והטהורה יהיה צרורה בצל צח בסור אלהים השומע שועת ניבי.

98.

נח נפשי' דר' שמעון ועלה לשמים. וכא השמש בצהריים. בעון הדור הגלקה בכפלים. קשה סילוקו כחרבן ירושלים. וכגלות יהודה ואפרים. עש"ק כ' אלול תע"ד לפ"ק.

חכם אלוף וגאון, סאון סואן, הרב הגדול מוהר"ר שמעון זצ"ל בעל ספר סלת למנחה אב"ד ור"מ דק"ק רוידניץ ורב במדינת פפאר"ץ ודרשן פה פראג יע"א בן הרב הגאון מוה' יעקב בקאובן נרו דריין מו"ש פ"פ ואב"ד ור"מ דק"ק וורמייישא יע"א.

שמעוני ובכו כל מרי לבב. כי נעדר ממני **יתר וחובב**, הגלגל סבב. נפל הגורל על רבי שמעון. **בן** מבין אמרות טהורות, חכם וגאון מחכמי דורות. פניעני קורות, ורבו הצרות משמת רבי שמעון. **מהרר**י טרף ולא מחלד, פיה' מפה הוגלד, נעדר חכם ראה את הנולד. וילידי אמי תלד כר' שמעון. **יעקב** לא פסיק טעמי' ולא נמר, ארז ותמר, דרש כמין חומר, נקי כצמר. נשמתו יגנז השומר בשמי'מעון.

(חנן עליונה לדרוס) **שעו** מני אמרתי, במסתרים תבכה נפשי ובבכי אמרר. **מ**קירות לבי שועתי, תעלעל קרן ראשי. ורוחי אקרר. **ע**רשי אמסה כרמעתי בבכי מסכתי תירושי, אנינות אגרר. **וי**שמע אלקים נאקתי, אשר אועק ליום קומי ואבל אעורר. **נ**חומים ישיב לדעתי פאר תחת אפר ושמחה לי יברר.

(חנן תחתונה לדרוס) **שפיר** שמעוני וטבעו יצא בעולם. **מ**עשיו זכאים ולבו פתוח כפתח האולם. **ע**יניו כיונים על אפיקי מים כתר תורה הולם. **וי** עמודיו עשה כסף משבצים ספיר ויהלום. **נ**בון וחכם כאיש פותר חלום.

(חנן עליונה לנפון) **שבח** מגדל עוז ותפארה נשגרה. הוסר המצנפת והעטרה. **מע**י ככנור יהמה. ורוחי בקרבי

נסערה. כי מטה ישע נערה. ועל אלה אני בוכיה, ועיני נגרה. ושערות בשרי עלי תבהמרה. נפשי עלי תשתוחח ודמי נצרר, בציה תהא נשמתו צרורה.

(לחנן תחחונה לנפון) שמחת מעוזי ערבה ושושני נהפכה. מתוגה נשבר לבי וקוננתי עליו איכה. על שבר בת עמי קודר אלך, ובמרירות אבכה. ואתאנח בשברון מתנים להולך בכו בכה. נאמן בבריתיו יזכהו לנחלת אשרי כל חוכה.

(מלאחריו) שמחה שבת. ממני מנחם נשבת. ערב שבת. ונר אלהים נכבת. נורע שמו בשער בת. שאו מרום עיניכם ונהו נהי וקינים. על מבחר פנינים. נוצר תאנים. רבריו ערבים כבכורי ענבים ורמנים. צעיר לימים ושנים. הרב המופלג. מעלה מנה יפה במזלג. מלבין כל ספק ושלג. דרש טוב לעמו. לשד השמן טעמו. מוהר"ר שמעון דרשן אב"ד ור"מ דק"ק רוידניץ ומרינת פפאלץ בן הגאון המופלג מו"ה יעקב בקאובן נר"ו רמ"ש פ"ם ור"מ דק"ק וורמיישא יע"א.

שמעו נא אחי וריעי, אשר אני נושא קינה. בן יחיד אילן שהול נטעתיו על פלגי מי תבונה. רב גוברי וחילי תקיף לאורייתא מת בן לדשנה. גאון ישראל ענה בפניו בחטאת הדור ועונה. מהר כשה לטבח ביסורים נגש והוא נענה. יעקב שלום בתורה ירו רב לו באמת ואמונה. ב"א (בחקאובן) למנוחתו וינוח על משכבתו מנוחה נכונה.

99.

כש"ק כ"ה שבט תי"ט לפ"ק.

פ"נ הגאון הדרשן הגדול והמופלג ה"ה מוהר"ר משה סג"ל בכהר"ר אברהם ווילרשטיין זצ"ל.

מארי דקבלה. ובתורה וגדולה. שר הצבא. כאביי ורבא. העמיד תלמידים. יום ג' י"ז תמוז תי"ט לפ"ק.

ואשתו הרבנית והחסידה מרת שרה בת הנעלה כהר"ר משה בילהיוות מק"ק פוזנא אשה חשובה במאד ומאד לפ"ק.

שבחה האשה החשובה והגונה. דרפה מצות גדולה וקטנה. התפללה בערב

רבים ונכבדים. דרש מרגניתא. כרוי אורייתא. ראש המדברים. במדרשים ובמאמרים. שבחו מי מנה. ממעשיו נאמנה. נצחו אראלם. עמור העולם.

וכבקר כבוונה. בת נהגה כבוד בשלחנה. כהררי אל צדקה לאביון ולאביונה. משאה ומתנה היה באמונ'. היתה לקרבן בשמי מעונה.

(לחן תחתונה לדרוש) משכא שמעתתי כמשכא מיא מן נהרא. ששה תלמוד ירע בעל פה בפלפול וסברא. הוא מהל'ו צדיקים שבכל דרא.

(לחן עליונה לדרוש) משה מקהיל קהלות לדרוש התורה, ראוי זה היה שהשכינה עליו שורה. שואל ומשיב חריפות חרודים חרודים, והאיש משה עניו מאר מכל הקרמ'. היה איש צדיק תמים ברורותיו, וכיש דורשים לשבח ולתהלה.

(לחן תחתונה לנפון) מגירסא לא פסיק פומיה בימים ולילות. שחיבר כמה ספרים לכבוד נורא תהלות. היה ראש ישיבה ואב'ד בכמה קהלות.

(לחן עליונה לנפון) מחדש חידושים, במאמרים ופירושים, באלה התורה והחקים. שבחו מי מנה. זה חכמה קנה, מגלה סודות עמוקים. היה חסיד היה עניו, זקן בא בימיב ראש המדברים בכל מקום.

(מלאחריו) בשיק כ'ה שבט תי'ט לפ'ק.

פ'נ הגאון הדרשן הגדול המופלג האלוף המרומם מו'ה משה סג'ל זצ'ל בן הגעלה כהר'ר אברהם זצ'ל ממשפחת ווירשטיין.

מארי דשמעתתי' פלפולי חריפתי' וה' עמו שהלכה כמותו. שמו נורע בשערים, ויורע בכל הספרים, אשרי יולדתו. היה רורש כל התורה, מבראשית עד גמירא, מדי שבת בשבתו. דורש נאה ומקיים, ברוחו פי שנים, קיים ולימד אמרינן כמותו. ראש המדברים, בפוסקים ובטורים, ועשה רין אמת לאמתו. שואל ומשיב בעניניב. ירע התורה בע' פנים, לא ירע איש גבורתו. נצחו עליונים, ולקח לשם מעונים, מיכאל הקריב נשמתו.

100.

אלי הגה וקי. בשנים ועשרי בו נהי. שנת **שללו** לאלף החמשה. נשללה האשה. עטרת ראשנו נפלה. **שרה** אשת יוסף כ"ץ ז"ל החסודה. זולת לעני פתחה ידה. רבורה בנחת ויופי. בלי שמץ ודופי. מתמרת היתה לבי"ת קוד'. מקדמת ומאחרת לכל דבר קוד'. בנים לתורה גדלה ופרנסה. יראת ד' היתה .... זכותה יעמוד .... ראתי ....

101.

ט"ו מרחשון יום שלא נאמר בו טוב. נתבקש למצלה אחי טוב. ראש ב"ד מ"ש תואר צלמו הוסר. כל שמעו תכמר שערות בשר. שנת למרו היטב ושובו **שחרן** מוסר לפ"ק פה ננוז וטמון. מלא האומר מן א' מח"ק נ"ח הרב האלוף והמרומם מופל' בתויה. תלמידיו ממנו נתמלאו אורה. חסיד ועניו. קרן עור פניו. כמהורד יאקב רב"ד מ"ש ב"ה מרדכי ווינר מהמבורג זצ"ל.

ושבי אדמה. קול ברמה ספדו בכל חוצות. כי נשבת שמחה וריצת. **יקב** חצב בו, מקרא משנה תלמוד הלכות אגדות פלפול וחריצות. כתב חבורים ברעת ובמועצות. **ווי, נר** אלקי כבה ואבד חכמת חכמיו בינות ועצות. עוינו גרמו שאחזתנו פלצות. מיתתו מכפרת כקטורת וכקרבנות הרצות. עמידתו לתחי עם צדיקי עולם, ברצון שולח מים על פני חוצות.

102.

מארזים נפלה שלהבת. שמחה וגיל נשבת.
יום ד' עשרים יום לחרש טבת. ת"ח לפ"ק.

יום ההוא לאבל. כי לקבר אזל. רב החובל. הגאון מהר"ר פייבל סג"ל דושניז ר"ה זצ"ל.

אני הגבר. כמו ארבר. מפני שבר
ישבתי בדד. השבתי הידד. כי שדד

גאון

ספרו ואנו. בהבוריו באנו. כאלו נתנו
סיני, ועוקר הרים. כצבי בהרים
מה"ר

באר תורה. נמרא שיתא סידרא. אלה דברי
אב לרחם. לזאת לנחם. אין מנחם
נחמיה

רבנן ותלמידיהם. ראו עיניהם. וימלאו כליהם
רולה ומשקה מים. מבאר חיים. נקי כפים
בר

לבב חכמה (פי) נב"א. אריה ולביא. בתורה שצוה
למה נגרע. איש סר מרע. בו יתברכו זרע
אברהם

הצדיק אבד. מתוך שנת העובד. ועבד
לו עשר ידות. במעלות ומדות. זאת עבודת
הלוי

פני עניים חפו. האמר היש פה. זהבו וכספו ה
שכיב וניים. חלקו בחיים. מדליו מים
ז"ל

היום יום ד' כ' לחדש טבת ת"ח לפ"ק.
פ"נ הגאון פאר הדור המופלג בתורה ובחסידות ה"ה האלוף המרומם מוהר"ר נחמי' נקרא ר' פייבל רושניז ז"ל.

נשבת משער, עונה ועד, ביום סופה. חסיד ועניו, עודרך בשניו, בלי עון נספה. מהונו פזר, לעניים עזר, במתן בסתר אף יכפה. וירדו מים עיני, מרוב עוני, אחזתני זלעפה. הן אראלים, נדמו כאבלים, הן עקה הקיפה. בצל שדי יתלונן, זית רענן, פרי תואר יפה. רואים יאשרוהו, מי כמהו, ועליהו לתרופה. אומנתו תורתו, ותהלתו תמלא מגלה עפה. בחבוריו היקרים, נודע בשערים, פלפלא הריפה. רואי חבורו, יאמרו לעמתו, אמרתו צרופה. העמיד תלמידים, רבים ונכבדים, ספוג ונפה. מליו יוחקו למשמרת. בעט עופרת. מי יתן איפה. סתרי קבלה. מי גלה, לזה ששמו ש"צ ומופה. גבר חרון, ונשבה הארון, תוכו אהבה רצופה. לימד וקיים, חלקו בחיים, על כל כבוד חופה.

(מן הנד) נפלה עטרת ראשנו, נאון תפארת בוצינא נהורא. חברים מקשיבים לקולו, תמים פעלו, מי כמוהו מזרה. מגן הוא לכל החוסים, ועומד בין הדבים, עליו

שכינה שורה. יושב בישיבה ותורה הרבין, כאשבר יעבץ, משפתים רובץ. שר התורה. העמיר תלמידים, אנשים מכומרים, שערים בית נשמתו צרורה. פאר הדור ונזרו, לצורה נהפך חומרו. יראת ד' אוצרו. יקר מפז ופנינים. שפתותיה שושנים. שהכל אליו פונים. וישבו יושבי בצלו. קדוש יאמרו לו. כבוד אומר כולו. ועתה נפשנו יבשה. כל הדבר קשה. מי יוכל לפרשה. והוא לפשעים יפגיע. ונפש אביון יושיע. ועתה הלך להרגיע. לתאוה יבקש נפרד. לזאת לבי יחרד. דודי לגנו ירד.

(גס מן הגד) דור חמישי שבה הנה

נפשו בד' רבקה. שנת העובד מתוקה. יצא נשמתו בנשיקה. חכמתו בחוץ תרונה. זיוו והדרו פנה. היו לראש פינה. משמים השליך ארץ. בסוד קדושים נערץ. מי יעמד בפרץ. יזלו כמים רמעתי. כי רבות אנחתי. עליו אומר לחכמה אחותי. הן אראלים צעקו. יתנו עריהן לצרקו. צרק ושלום נשקו.

103.

ביום ב' דר"ח אייר שבר ושור כלה לפ"ק.
וילך איש מבית לוי למעלה.

פ"נ המושלם והמעולה כהר"ר אליעזר ב' האלוף התורני מו"ו יעקב רושנים ס"ל ז"ל ע"ה משפחת הורוויץ. אב בחכמה ורך בשנים נאסף בלא זמנה. להאי שופרא מיעקב אנא קא בכינה. ידו פתוח לעניים ות"ח מנכסיו היה מהנה. עסק באורייתא ביממא. ובלילה נרד שינה. זאת עבודת הלוים סביב ליראיו היה חונה. רם שוכן מעונה יקרב תחת כנפי השכינה.

104.

(תמונת רחם שור ותחתיו כתוב:)

מזלו היה כשור. נפטר ונטמן ביום א' כ"ח חשון שפ"ח.
פ"נ היקר והנעלה. הנחמד למטה ולמעלה.
כמר משה בן כהר"ר אייזק מרגליות זצ"ל.

שכינה שורה. יושב בישיבה ותורה הרבין, כאשכר יעבץ, משפחים רובץ. שר התורה. העמיר תלמידים, אנשים מכומרים, שערים כ"ה נשמתו צרורה. פאר הדור ונזרו, לצורה נהפך חומרו. יראת ד' אוצרו. יקר מפז ופנינים. שפתותיה שושנים. שהכל אליו פונים. ישבו יושבי בצלו. קדוש יאמרו לו. כבוד אומר כולו. ועתה נפשנו יבשה. כל הדבר קשה. מי יוכל לפרשה. והוא לפשעים יפגיע. ונפש אביון יושיע. ועתה הלך להרגיע. לתאוה יבקש נפרד. לואת לבי יחרד. דודי לגנו ירד.

(גס מן הגד) דור חמישי שבה הנה

נפשו בד' רבקה. שנת העובר מתוקה. יצא נשמתו בנשיקה. חכמתו בחוץ תרונה. זיוו והדרו פנה. היו לראש פינה. משמים השליך ארץ. בסוד קדושים נערץ. מי יעמד בפרץ. וזלו כמים רמעתי. כי רבות אנחתי. עליו אומר לחכמה אחותי. הן אראלים צעקו. יתנו עריהן לצרקו. צרק ושלום נשקו.

103.

ביום ב' דר"ח אייר שבך ושוד כלה לפ"ק.
וילך איש מבית לוי למעלה.

פ"נ המושלם והמעולה כהר"ר אליעזר ב' האלוף התורני מו"ז יעקב רושנים ס"ל ז"ל ע"ה משפחת הורוויץ. אב בחכמה ורך בשנים נאסף בלא זמנה. להאי שופרא מיעקב אנא קא בכינה. ידו פתוח לעניים ות"ח מנכסיו היה מהנה. עסק באורייתא ביממא. ובלילה נרד שינה. זאת עבודת הלוים סביב ליראיו היה חונה. רם שוכן מעונה יקרב תחת כנפי השכינה.

104.

(תמונת רחם זור ותחתיו כתוב:)

מזלו היה כשור. נפטר ונטמן ביום א' כ"ח חשון שפ"ח.
פ"נ היקר והנעלה. הנחמד למטה ולמעלה.
כמר משה בן כהר"ר אייזק מרגליות זצ"ל.

ביושבי תבל. עוררו אבל. רב החובל. מפרחיו ציצו נובל. בחור מעם. יקר מאבני שוהם. אמרו נועם. ללא עתו לקבר יובל. חתן תורה בלמודים. חבו ממחקים וכלו מחמדים. נערך בעון הדור, סבל. יש שכר לפעולתו לחזות השם ולבקר בהיכלו. זה חלקו מכל עמלו. זכותו יגן מכל שור ושבר ובהלה. ועמידותו יהא עם כל הכתוב לחיים במשוך היובל.

106.

יום א׳ יור ארר שצ״ג לפ״ק.

ויתהלך חנוך את אלקים הלא הוא החסיד האלוף המרומם מהורד חנוך חכם וסופר זצ״ל בן החסיד כהרד משה ר׳ העניי זצ״ל א״ש ב״ה ספר מוסר נקרא ברנטשפינגל.

על שפים שאו קינה. על עטרת שושנה. אשר הוחזרה לישנה. תחת כסות השכינה. נשמת רוח חכמה זה קנה. מקרא תלמוד ומשנה. נאמן בית הכי נכבד הוא משלושים שנה. שמש וספרא רבה פה קריה נאמנה. ידיו ולבו היו לאל אמונה. בן ס״ט שנים וימים שמונה. ענוותנותו וצדקתו מי מנה. בצדק נחזה פניו כהקיץ תמונה. תהא נפש הצדיק צרורה וצפונה. בצרור החיים ובשערי אמונה.

107.

ט״ז מנחם ת״ע.

אחזו אראלים בארון הקדש. איש אלוקים קדוש. הרב הגאון המופלג בתורה ובחסידות. ישב על מדין והוראה מבד מורה שוה שע״ה פה מהורד מנחם זכריה מענדל זצללה״ה בהאלוף המרומם מוהורד צבי הירש שפירא ז״ל. חתן האלוף המרומם החסיד העניו הישיש מוהורד יוסף גינצבורג זצ״ל.

מנחם רחק ממני לזאת אני דאבה. זכך רב טובו יביעו באוהלים שבו אליה בא. יקב חכמתא לחכימין. ורבים השיב לתשובה. מאור השמש בצהרים ונר אלוקים כבה. עביד דלא לשתכח תורה. פנה דרך בערבה. נודע פעלו

מפי עוללים ויונקים, יסד עוז כמדרש רבה. דן ידין יורה מורה לצדקה צדק רדף באהבה. למד דעת כיעבץ רב פעלים לאלפי רבבה. נשמתו עדן זכר צדיק לברכה לחיי העולם הבא. יושב בסתר עליון בצל אל למעלה בישיבה.

108.

ביום שבת קודש ז' ניסן ויתנחם לפ"ק.

נצטער בשם טוב איש צדיק תמים ויירא את ד' מנעוריו מן המהדרין ומדקדק במצות ועוסק בגמילת חסדים נודע בשערים שמו הטוב ודרכיו אמונה. למד ושימש תלמידי חכמים בכל עת ועונה. ה"ה כהר"ר אפרים פישל בן המופלג מוה' מאיר בומש מרגליות זצ"ל מבומסלא. ובסוד קדושים מצבתו שלשלת היוחסין מגוע הגאון מהר"ל מפראג זצללה"ה. לתחי תקום עם כל הכתוב לחיים בירושלים תוב"ב.

109.

פאווא בת רבי טריסטל ז"ל אשת רוב קצב.

כאן טמונה. אשה צנועה והגונה. מעשיה הטובה מי מנה. כל כוונתה לשוכן מעונה. פאווא ז"ל היתה שמה. שם שמי' שגור עמה. יד חשון הלכה לעולמה. שנת שמ"ד לפ"ק.

110.

ה' ר' מנחם שצ"ט לפ"ק. (אגל הגאון ר' דוד גאמ)

פ"נ הגאון הגדול מופלג בתורה וחכמה וחסידות ה"ה מהור"ר ליב קרומנויא דרשן ודיין בק"ק פראג בן הגאון החסיד מהור"ר יחזקאל זצללה"ה תהא נצבה"ה.

111.

(ליתן) ביום ר' ר' סיון שפ"ד

. . . ויקרה מרת הענדל אשת מה"ר משה ריין. אשה חשובה והגונה פה נקבר'. ביראת ד' היתה מתגברת.

מנשים באהל תבורך כיעל אשת חבר. מלחמה נתנה לברכה ובשבר. מקרבת הנאתה בלחם וכר. משכמת ומערבת עם הצבור. זכותה יעמוד לדור דור. ותהא נשמתה צרורה בצרור החיים עם נשמת שרה רי"ז.

(לזמל) ביום ג' י' כסליו שפ"ו.

נגנז הארון של הראש והקצין האלוף המרומם הדיין הגרול החסיד מהר"ר משה דיין זצללה"ה סנ"ל.

כל איש ישראל יבכה וילל. אי חסיד אי עניו מתלמידי של הלל. על נפילת מי לנו גדול ממשה בישראל. למרום עלה יקותיאל. מסילה הגולה בית אל. משיב כענין וכהלכה שואל. איש חמודות כדניאל. שקולה משה כישראל. מבקש היה חנינה על עם אל. כחנניה ועזריה ומישאל. צדקתו כהררי אל. יעמוד לכל ישראל. ער ביאת הגואל. תנצב"ה.

(לחוריה) פה נטמן האלוף המרומם הראש והקצין הדיין המצוין מהר"ר משה דיין סנ"ל ואשתו מרת הענדל בת הקצין כמר מאיר געל יעקלש כ"ץ. וימת עבד ד' משה. תורה צוה לנו מורשה. אברה ראשה. לאיים ולחרישה. תפארת ישראל וקדושו. בכל עת משפט וצדקה עשה. תנצב"ה.

112.

יעקב **רופא מה טובו** אהליך.

פ"נ איש נאמן. מופת הזמן. תורה ותכשיטין בב"ה החדשה נתן. זכרון ליום אחרון, ונרות ב"ה הדליקן. וידיו פתח לעני ואביון. יעקב בר יצחק רופא זלה"ה. כ"ה אדר שנ"ה לפ"ק. תנצב"ה.

113.

נתן בר יצחק רופא ז"ל.

נפלה מראשי עטרה. איש הולך תמים בדרך ישרה. מלא חכמה ותבונה. משאו ומתנו באמונה. וקריהו אסון. ביום התורה נתן. כמר נתן בר יצחק הרופא ז"ל בר אבוהון ממשפחת מהר"ר מאיר פפעפירקארין. בחג השבועות יום ראשון. שנ"ו לפ"ק הלך לישון. תנצב"ה.

114.

ליל ש״ק י״ז כסליו תק״ל לפ״ק.

ויהי העם כמתאוננים. אנן מה תהא עלן. לן יאות למבכי ולספוד לצרה. כי נטל עטרת ראשינו שר התורה. הרב המאוהג המפורסם גאון עולם משוש דור. מי כמוהו מורה צדק יסוד עולם ראש רבי דינא רבה דקהלתנו המפוארה. כבור מרנא ורבנא מהרר מאיר בי האלוף ר׳ פישל בומסלא זצלה״ה.

נתקדש ידיד מבטן ונתמלא הבית אורה. למד ביניעה ותידד שינה מעיניו לילה כיום להאירה. החזיק בית המדרש, הגדיל תושיה לכל באי השערה. יותר מארבעים שנה הצמיד תלמידים הרבה סמוך ונראה להוראה. מניהו רבנן ירין ויורה. אליו יביאון רבני הדור שיות ליבאר להם כל חמירא. איה שוקל איה סופר מפאר מעלותיו אשר לא נמצא כמותו תמורה. ונשמע קולו בבואו אל הקדש בפשטים ודרשים מתוקים ודברי תוכחותיו להשיב רבים לדרך ישרה. הוי אדון הוי הודו יספרו בכל קהלות ערת פזורה. עלי בן הגבירה. חתן הרב החסיד מוה משה גינצבורג זצ״ל דיין מוש דקהלתנו, אשר בעברו לארץ הקדושה נפטר ונקבר בק״ק צידון המעטירה. זכותם יגן עלינו בתדירא. ונשמתם בצרור.

(למזל) האבן הזאת תהיה לעדה. כי נטמן ראש מבני אפרים ויהודה. שבחו עצמו לספרה ולהגידה. תורה וגדולה היה אצלו באגורה. הרביץ תורה בקהל ועדה. על הלכתו כולם נתנו הודה. מי ימלל גבורות מאיר. ישמיע כל תהלת תורתו. אולם ופתחו צר למול רוחב פתח לב חכמתו. ומתק מצוף אמרות טהורות ורבים מקשיבים לעצתו. רזון שולח במשמנינו חכמי ישראל כי נעדרה אותו. במהרה יבולע המות וימחה מעל כל פנים דמעה. והקיצו ורננו שוכני עפר לראות פני אלקים השוכן מעונה. מתינו יחיו ולא יקבו עוד עצמות קנאה. נדחינו יקבץ מארבע פינה. סלה תתלונן נשמתו בצל שדי להנות מזיו השכינה. לעמוד מבין המתים ובין החיים יחד ופנה. אל אמונה יגן בעדו, וישוב אותנו לרחמה.

(להגלו) יום ש"ק י"ז כסליו **וכנח נפשו** דר' מאיר. בא יום הפקודה אשר בו ספדו שרים. כנל רחובות מכפר וחלחל במתנים. על בן הגבירה הבן יקיר אפרים. הדה כבוד מרנא ורבנא אשר ברוחו היתה פי שנים. הרב המובהק חסיד ועניו חכם הכולל מ"ו מאיר ראש בד' הגדול דקהלתנו בן האלוף ר' אפרים פישל בומסלא זצ"ל. אשר כל מבקש רבר ד' זו הלכה ברורה והיה להם למאיר עינים. מאיר לעולם באור תורתו יותר מארבעים שנה שהרביץ תורה והעמיר תלמידים מנייהו רבנן ומנייהו דיינים בקהלתנו. ואליו יאספו מקצות הארץ לשמוע דברי אלקים חיים. בנגלה ובנסתר גלה להם טפח ומכסה טפחיים. בורח מן הכבוד מבלי להחזיק עצמו לכך ומורה על ראשי קהלות גדולות ונחבא אל הכלים כלי חפץ חפצי שמים. בעשר אצבעות רלעו באורייתא מלא חפנים. ובשנת תיק"ד אש נשרפו כל שכיות חמדותיו מכל מחברת הקודש שבור כולת מנופה אשר על זאת נצטער אותו צריק כל ימי היותו בחיים. ולערב לא נח ידו בחבור נחמד יושק שפתים. זכותו יגן עלינו ונשמתו תתלונן באור פני מלך חיים.

(מן הנד) מה נורא המקום הזה. כי נטמן בו אבי כל חוזה. אשר יאמר עליו כי הוא זה. מזה בן מזה. מחזה שרי יחזה. ונשמתו בצל שדי תחסה. והגוף ינוח בקבר עד יעמד לתחיה במאמר כל עושה. מכאן לקובלנא מן התורה. אלי ונהי על רבלע האי שופרא. ויעץ ונשואפנים בנגלה ובנסתר זרוע עם גבורה. ראש בית דין בקהלתנו המפוארה. בקי בחררי התורה. ונשאר חכמות ידו לא קצרה. מעת הוסר התמיד אשר התמיד בלמודו כחשכה כאורה. ספוד לתלמידי דבי רב שלא מצאו כמותו תמורה. לאורו הלכו חכמי דרא. אם לביניה קרא. זכזוכו לחיי עד ונשמתו ב"ה צרורה. וצרקתו יגן עלינו עד ביאת המבשר נשודה.

115.

יום ד׳ כ״ג טבת תקמ״ב לפ״ק.

פ״נ חר מביה דינא מרש דקהלתנו וזקן מחזק רגזח. ובסוף ימיו נתקבל לאבד במדינה ווערצבורג. ה״ה הרב המופלג. תנא ופליג. המאהג הותיק ועניו החריף והבקי מוהרר לוי בן מוהרר מענדל פנטא זצ״ל.

לויות חן והדר לראש נפל, לא בנעימים. פיו פתח בחכמה אמיתית לילות וימים. נפת תטפנה שפתותיו שושנים. מהור רעיונים ונקי התשוקות ודמיונים. אדם כי ימות נאוה לקיים, ומימיו נאמנים. זכרו עומר לנצח שהעמיר תלמידים הגונים. צדקתו עומדת לו לעולמי עולמים. למד לאדם דעת ובינה למבינים.

116.

יום ד׳ י״ב אייר בצל שדי יתלונן לפ״ק.

פ״נ הרב המאהג המפורסם העניו החסיד החריף והבקי כבוד שמו מוהרר זרח בן מוהרר מאיר אירדליץ זיל.

ארץ לוטי בעלטה ושמים בערפל. בשגם השמש נא אשר זרח במו אופל. רגשו מוסדי ארץ, תבל ויושביה אף בוחן ואופל. הלא תדעו כי היום שר וגדול בישראל נפל. מושל ביראת אלקים צדיק ועניו ורוחו שפל. מורה רעה לתלמידיו ארבעים שנה בתריר. שאל נא על הדרך, הנמצא כזה איש מדור דורים. הי׳ יקר כזה, ולא אבה מעולם להנות מאחרים. זה קבר איש אלקים. עמדו והתעוררו העוברים. ראו איך אבן השהם נרבק כין רגבי הרים. חלחלה ורעד בא בא, מי ער (עור) יגהה מזוירים. זבול ומעון פתחו שערים ויבא צדיק יסוד עולם. להמליץ טוב בעד יתר הפליטה לצורם וגואלם.

117.

בליל שבת קדש לפרשת שקלים כ"ה שבט תאו ויו לפ"ק.
עלה משה למרום. וביום א' כ"ו שבט ת"ו נקבר ונטמן
באהרן. האלוף המרומם החסיד מוהר"ר משה סופר ריין
מוש"ץ בן החבר ר' יצחק זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק
ליכטענשטאדט ואנפי' גליל העליון וגליל התחתון.

וימת משה עבד ה' רבה בישראל. איש חמודות כדניאל.
משיב כענין וכהלכה שואל. מקרא הלכתא מתניתא ברייתא
ספרא וספרי כעתניאל. לאות ומופת בישראל. עוף הפורח
באויר נשרף בתורא כיונתן בן עוזיאל. מי לנו גדול ממשה
בישראל. כלי קודש נזר ועטרה חמדת ישראל. משה היה
רועה נאמן בישראל. כי קב"ה קא משכח בשבחי' דמשה.
לא כן עבדי משה. רעייהון דרבני מהמניה דכל בית ישראל.
לא קם עוד כמשה חד בדרא בישראל. על זה האיש משה
עניו מאד. צעקו חוצה נהי וככי מלאכי אל. על כי נאסף
על עמו חכם עדיף מנביא מישראל. נפשו צרורה בצרור
החיים עם שארי צדיקים וחסידי ישראל. החונים
ומסתופפים תחת כנפי אל.

118.

יום ד' י"ז מרחשון שצ"ח לפ"ק.
עיני עיני נגרה מים על פטירת א"מ הפרנס ומנהיג המדינה
החבר ר' יהודה ליבמאן בר אליעזר ז"ל.

יהודא היה ראש המדברים. היה משתדל ביחיד ורבים.
ומלחמו היה נותן לרלים. דבריו היו דברי צדק ומישרים.
אל מול פני שרים ונכבדים. ביתו היה פתוח לאורחים.
רגיל היה לעסוק בתורה ובנביאים. איש חי ורב פעלים.
לבו היה נכונים ואמיתים. ידיו היו פתוח ליתן צדקה
לעניים. עושה צדקה מגדל בביתו יתומים. זך וישר היה
בגמילות חסדים. רזים של תורה אליו היו גלוים. זה
האיש היה חסיד בכל ענינים. צדיק היה בדורותיו. ואיש
תמים. לאל שוכן מעונים. נבון היה וחכם. כל רזים אליו
לא היה צפונים. תנצב"ה.

119.

יום ד' י"ב תשרי תקמ"ג לפ"ק.
פ"נ זקן אחר מח"ק ג"ח הרב המרומם מוהר"ר ליב בן
הנעלה כה"ר יוסף קסוויץ זלה"ה.
הגה והי אוצק במרה. כי שר וגדול נפל בישראל. **און**
יאוננו האוננים מספד רב כמספר בעמק יזרעא. **המופלא**
כבכהררין העניו והחסיד נתבקש לרומי אל. **ראש ב"ד**
מקודש למעלה רב פעלים מקבצי אל. **מי** כמוהו מורה
הוראה ומשיב דבר לכל שואל. **לימד** דעת את העם תורה
ומצות דרכי האל. **ויותר** שהי' חכם היה עניו גדול כיקותיאל.
בקי היה בכל חדרי התורה כבן עוזיאל. **קדוש** יאמר לו
כי רבים השיב מעון מרגיזי אל. **סבל** עונותינו ונרפא לנו
בחבורתו. **וי** איך אנחם כי אזכור רב צדקתו. **ושית** על
עפר בצר אוצר חכמתו. **ויפלס** נתיב לרבים אנשי העיר
והמדינה בתבונתו. **צדקתו** תעמוד ותהי בצרור ה' נשמתו.
אף בשרו ישכון לבטח. יחוננהו שדי בחמלתו.

120.

(אלול מהרל מפרשג) יום כ' ג' ניסן שע"ו לפ"ק.
כבוד מרנא ורבנא גדול מרבן שמו. מהר"ר אברהם בן איש
חי יעקב נתן חזן זללה"ה.
איש חכיר אלוה עניו. צדקת ר' עשה כל ימיו. גדול
בחכמה ובמנין. שואל כהלכה והשיב כענין. רבץ תמיד
תחת משאו משא של תורה. באהל מקנה וקנין. לא הגיע
כמעט עדיין לחצי שנותיו. אוי נא לנו כי נהרסו שיורותיו.
תנצב"ה.

121.

מהר"ר אברהם בן מהר"ר אביגדור זלה"ה תנצב"ה.
אב בחכמה. רם **בתעלומה.** **הנשר** הגדול אשר לו
הרקמה. **מהרר"א** זיל. נגר ובן נגר. תורת ה' אלקיו ואגר.
יותר מעשרים שנה היה פה אב"ד וראש ישיבה. תורת ר'

היה עליו חביבה. נקי היה בתורה ובכל ספרי חכמה. ובשבת ג"ש יצאה הנשמה. בתשרי בכ"ז לחדש. היה בכי ויללה בגודש. ותהא נפשו צרורה בצרור החיים. את ד' אלקי השמים.
גם פה נטמן. איש נאמן. יעקב לוי שוחט שמו. הלך לעולמו. יום ב' י' באב ש' לפ"ק.

122.

פ"נ אפר הקדושים. ישראל בר ישעי' הלוי הורוויץ. וחתנו ר' משה בר יואל. שמסרו לשלהבת אש נפשם. וברבים קדשו השם. ולהיות גופם טהור בלי אשם. כונו כניהם לחשם. בקול שמע ישראל רחשם. ליצא נשמתם באחת בקשם. כי בכל תורת משה אין להם להאשם. והגיע הפארת ישראל אל ארץ אופל. וגם משה נגש אל הערפל. יום ו' כ"ז בסליו שכ"ט לפ"ק.

123.

מוהר"ר יוסף בן מוהר"ר ישראל קיצינגין.
אנחה ואהימה, לאב בחכמה, רך זך בשנים. נקרא אברך, זרע ברך, בן זקונים. קנה בינה, לו למנה, יקרה מפנינים. רבינו יוסף, בקשה ככסף וכמטמונים. עסק בתורה ובמשנה תלמוד ומדרש, שנה ופירש למביניים. בהלכות ואגדות. לו עשר ידות. אליו נמנים. בכל מדע, לראש נודע, הכל עונים. חסיר ועניו, נגר זקיניו, עליו מקוננים. ארון הקודש נגנז, יום ב' ו' אב שס"ז לאדרי יוסף לפ"ק. ואהלו זו אשתו החסודה והצנועה חיה כשמה ירוע, הלכה לעולמה יום ד' ח' אב שס"ז ל'. תנצב"ה.

(לענר הזמי) היום יום ב' י"ג אלול שצ"ט לפ"ק.

פ"נ האלוף מה"ר זעליג בכהר"ר גרשון חפץ זצ"ל.
עד הגל הזה והמצבה ביניכו. כי עלה המות בחלונינו. אוי לנו כי חטאנו. אבינו מאור עינינו. זך עניו לכל ישראל גמל חסדים. לכן שאו קינה וקראו למקוננים. על זה אין אמונה. נב"ה נתונה. גם נקבר עליו נכדו בן משולם י"ץ.

124.

(אצל קבר מרדכי מייזל)

הגאון מהר"ר חיים בן הגאון מהר"ר אייזק זיל איש מעלינג.

חסכו עינינו ודמע על לחיים נגרה. איכ' נפל מראשינו נזר ועטרה. ומות מחיים נבחרה. נסתם באר מים חיים אשר כרה. שתתו עדרי אמונה תדירה. הלך בדרך חיים נר מצוה ואור תורה. לנו עזב זעקת מרה. ר"מ נ"י פטיש החזק אזיל מעזרה. איה הסיר ועניו שפתי תורה. אורח חיים למעלה ישרה. על כן נפשו בצרור החיים תהא צרורה.

הי' ניסן שס"ה נטמן לקבורה.

125.

יום ר' ט' תמוז שצ"ד. ויגוע וימת אליעזר עבד אברהם בן היקיר כמר מרדכי ב"ש זצ"ל.

והאבן גדולה על פי הבור. להודיע שפה איש נכבד קבור. לכל דבר שבקדושה היה מזומן. גבאי היה אצל מזמרי תהלים בהמון. השכים והעריב לב"הכ ערב ובוקר. גבאי היה אצל שומרים לבוקר. והיה חסיד בכל ענינים. גם היה אצל חבורה ג"ח של אמת כמה שנים. בכל יום קבע עתים לתורה. גם היה גבאי אצל אמירת לבוש אורה. תפלתו עשה בכונה. גם היה גבאי אצל סנדקאות כמה שנה. כל ימיו היה נהג כשורה. במדה ובמשורה. ותמיד יתומים בביתו. ומלאכי מר יבכיון על פטירתו. בכן בצ"הצ נטמתו.

126.

(כתובה נגד בית החולים) ריזל אשת מרדכי . . .

אשא אבל וקינה. שמוממה בעמק השוכנה. וקנתה שם טוב בעולם. העניים לא השיבה. הך ונכלם. וגריב' היתה ובעלת צדקה. הב. מגנת. מהבהב ועלוקה. יום ב' ניסן רמ"ה לקבורתה. בצרור החיים תהא צרורה נשמתה.

127.

(בחומה נגד בית החולחים)

קול בכיה וקינה. על אשת חיל צנועה והגונה. אשר פה קבורה וטמונה. בכל מעשים טובים היתה מזומנה. הרבנית מרת רוזל בת הרר יעקב הכהן שמה. אשר הלכה לעולמה. ביום השבת כ"ד ימים לחדש תשרי שנת ריי"ג לפרט הנצב"ה אאא"ם.

128.

ביום כ' ער"ח ניסן שצ"ט.

ויאסף אל עמו וסגר את יום. וינוע וימת היקר והנעלה כהרר אברהם בן הראש והקצין כהרר יעקב בת שבע זצ"ל.

אבל יחיר עשו לבכו שחורים. ברמה נשמע קול בכי תמרורים. רבו יללה וקנים עם נערים. הלילו הה ליום גדלו שברים. מפני גווע (תבכה) נפשי במסתרים. בעצם תמו מת מות ישרים. נריב נדיבות יעץ ושלם נדרים. הלא בתום לבבו יהלך במישרים. רץ כצבי כעבודת יוצר הרים. יועץ פלא נודע שמו בשערים. עזולה כזולה כליל אי' מורי' והורי'. קול יליל והלל כשדה כנורים. בנפול עטרת ראשינו פאר כתרים.

129.

מהרד ישעי' לוי הורוויץ. יום ו' ט"ז כסליו שס"ז.

פה טמון. איש חכיר ישר ונאמן. שנים רבים היה מנהיג הקהלה. קולו היה ערב בתחנונים ובתפלה. לעני ורש חלק מעצתו מעולה. על קידוש השם מסר גופו ובא מת בעגלה. נשמתו למעלה על'. תנצב"ה.

130.

(נחומה נגד בית החולים) הענריל בת אשר הלוי זצ"ל.

פה נטמנה. אשה נאמנה. שבחה מי מנה. אשה זקינה וחשובה. בלתי שמץ (וחובה). ולא עלה עולה על לבה. .. לשם שמים היתה לבה. הגתה בתורה בעמידה ובישיב'. רצ"ד לפ"ק נקברה בשיכה טובה. כ"ז תשרי.

131.

ר' י"ד תשרי תע"ד לפ"ק. פ"ט אשה חשובה מרת שפרינצל בת ר' דוד ר"מ אולם אשת הר"ד יעקב בן אברהם ר"ע שמש זי"ל. תהא נשמתה צרורה בצרור החיים.

132.

ביום ד' צום כפור יצאה נשמתה. וביום ה' י"א תשרי שצ"ד באה אל מנוחתה. הצנועה מרת חוה בת מאיר שרייבר זי"ל אשת היקר כמר אליעזר ב"ש י"ן.

מר לי מר כי קם עלי צרה. שנפל מעל ראשי נזר ועטרה. שמתה עלי אשתי קדושה וטהורה. חכמת התמימה והישרה. אין לכסף הודה והדרה. בתפילתה היתה נזהרה. בלב ונפש מרה. יתומים על שולחנה תדירה. צנועה כרבקה וכשרה. צדקותיה וחסידותיה וענוותנותיה אין לספרה. יפה כחמה וכלבנה ברה. ודי יזכנו עבורה. ובצרור החיים תהא נפשה צרורה.

133.

נפטר יום ב' י"ב תמוז תקל"ה לפ"ק.

פה נטמן עסקן במצות וג"ח עם החיים והמתים כל זמן. ולבקר חולים תמיד היה מזומן. גבאי צדקה גאמן ולעני רחמן. השכים והעריב לב"הכ וגודע בשם טוב כשמן. המרומם. והנעלה הר"ר אברהם הלוי גבאי דמתא ואחד ממנורי חיק דנ"ח ב' המנוח הר"ר מאדל ריס סנ"ל זי"ל.

134.

(נוכח ניט דחיק) יום א׳ ר״ח סיון שצ״ב.
הבתולה פעסיל בת הקצין הנעלה כהר״ר חיים י״ץ טריווש.
פ״ט צנועה והגונה. בעיני כל רואיה נשאה חנה. תנצב״ה.

135.

במוצאי שבת וי אברה נפש ג׳ כסליו תפ״ה לפ״ק.
נטמן בלא עת וזמן המשכיל והנבון כהר״ר מרדכי מאדל
בן הקצין כ״ה אברהם סג״ל זיל ריס מבערלין. נכד הרב
המפורסם אב״ד ור״מ דק״ק שנייטך ואגפיה מהור״ר מאדל
ס״ל זצ״ל דיין מווינא.
מן השמים ירחמו. איש טוב טעמו. רי חלב עזים
לחמו לעניין נתן. לשמים הקדיש ס״ת ותכשיטין שוי׳
מאתן מאתן. ורחים רבנן וחתנו רב שנון למד באיתן. יזל
נכרו מאדל נקרא בשמו בן ה״ה מ״ו שמואל י״ץ נקבר בצדו
ונב״ה תנוח ותנתן.

136.

(וואַפפען) יום ג׳ ז׳ אדר שני שצ״ט לפ״ק.
זה נגנז ונטמן הנעלה כ״ה נתן בן הראש והקצין כהר״ר
יעקב ב״ש זצ״ל.
הלילו במר וספרו. הוי ארון והוי הודו. הארץ האירה
מכבודו. ועליו יציץ נזרו. רחץ בנקיון כפו. מתחלתו ועד
סופו. רוח אלהים באפו. יראת ד׳ אוצרו. נתן ד׳ לקח.
תמור דם מקח. עסים מיין הרקח. צוף רכש יערו. וכד׳
נפשו רבקה. מכל עון מנוקקה. הי׳ גבאי צדקה. לאביונים
נתן פזרו. נחנו פשענו ומרינו. והוא מחולל מפשעינו.
הורד כבודו ונאונו. ועל ירכתי בורו. היה חסיר היה עניו.
רך משניו. וגע במיעוט שנים. במצות שוכן מעונים.
עגמת נפש כל אביונים. קול פחדים באזן. . . . (נזכר)

137.

יונה בר מאיר פוריא פעצירקורן זיל.

. . . יום ב' ה' ניסן שמ"ו לפ"ק.

פה נטמן. איש נאמן. בכל לב ורעיון. כיונה תחת הקרקעון. יונה האמתי. ליתומים ודלים קרא אכלו מפתי. מבאו ומתנה. היתה בנאמנה. הוא יונה בן מאיר. ממשפחת מיוחסת האיר. הפיל הגורל על יונה. הפריז מממונו וקנה . . . כיונה. בכל שנה קרא בכונה. גם הפריש ראויה מנה. לכתוב הגונה. ספר תורה לכבוד אל אמונה. בזכות זה ההא נשמתו טמונה. בצרור החיים כבראשונה.

138.

היום יום ב' י"ג חשון תי"ד לפ"ק.

ויקרא מלאך ד' זו פנחס ונתבקש בישיבה של מעלה. כי מלאך ד' צבאות הוא ומפיהו יבקשו תורה יום ולילה. היה הגאון הגדול האלוף המרומם מוהר"ר פנחס הורוויץ סג"ל אבד"ק היה כמה שנים אב"ד ור"מ במדינת אשכנז וגם פה פראג מורה הוראה ודיין מו"ש זכותו יעמוד לנו וכל ישראל אמן.

פה שהפיק מרגליות ותני מתניתא הלכתא ותוספתא כפרי וכפרא. נח לעליונים וגם נח לתחתונים חסיד ועניו ומתלמידי אברהם ועזרא. חס ושלום אם נשתכח תורה מישראל בפלפוליה וחריפותו היה מהדרא. סיני ועוקר הרים בפלפוליה ובחריפותו טוחן זו בזו בסברא. הלכה כמותו בדינא ובכל מקום מדמה מילתא למילתא ולא יחטא כשערה. לימד וקיים אמרינן ו..אמן לו צדיקים המכתבלים באספקלרי המאירה. וילן בחוך העמק עומקה של הלכה וממנו משפטיו וריניו הוציא לאורה. ודע שכה תלמוד בעל פה ותני יושב בישיבה והרביץ תורה.

139.

יצאה נשמתו בטהרה ביום ש׳ק ד׳ (ך?) אדר ראשון תצ״א.
פ״ט האלוף המרומם הראש והקצין נשיא בישראל החסיד
מהר״ר חיים וואל זצ״ל בן הגאון ה״ה מהר״ר אברהם.

שאו מספר וקונגו בתמרורים. על צדיק חסיד מוכתר
בכתרים. פרנס ומנהיג עדת אבירים. ארבעים שנה בדרכי
ישרים. למד ולימד את אחרים. תקן בתי קלויזן והדרים.
ללחום מלחמת ד׳ בגבורים. למצוא טרף לזקנים ונערים.
אראלים צאו וצעקו מרה. חסיד מופלג בפרישות וטהרה.
עסק יום ולילה בתורה. מקרא ומשנה גמרא סברא. בספרי
הקבלה ומדרשי התורה. חמדת ישראל נזר ועטרה. ראש
ומנהיג לבני אמונים. דיין מצויין בשבת תחכמונים. חכם
וזקן ונשוא פנים. בשיבה טובה בן ע״ה שנים. בא אל
מנוחת שאננים. עטרת תפארת לבני בנים. יצא מחיים
אל חיים. תהא נשמתו צרורה בחיים.

(לתחוויה) פ״ט האשה חשובה מרת רעלינה אשת הקצין
כמהר״ר חיים וואל ז״ל.

רעלני כף רעל שקינו יאמר הקינה. על פטירת האשה
חשובה ונפוצה. לכל המצות היתה מזומנה. הזקינה
שבעים חמשה שנה. ראשונה הקדימה לתפלה ולתחנה.
ערב ובוקר וצהרים במקום חנינה. לשם התפלה התפללה
בכוונה. החזיקה לומדי תורה ביפה מנה. משאה ומתנה
באמונה. בצרור החיים נשמתה תהא נתונה.

140.

ארון העדות אשר מזה ומזה המה כתובים
פ״נ המשורר הגדול האלוף התורני מהר״ר יששכר בער חזן
בן הרר שמעון חזן ז״ל ונפטר ביום ה׳ ה׳ כסליו שפ״ו לי׳.
בעל המחבר כפר **זו היא אם המסורה** לפ״ק תנצב״ה.

(לעבר הזמן) **מהר** רצון קונו לעשות ברננה. ויהי ירין
ולבו לאל אמונה. להתפלל לאל שוכן מעונה. ביראה
בכוונה בכל עת ועונה. שליח צבור פה בעיר נאמנה.

כב״ה מייזל ויבנה. **בערב** ובבוקר השכים בתורת התמימה. לילות וימימה. מוציא לאור ספר אם (המסורה) המוסרה. ולימד דעת בפירוש מחזור סליחה לכל יודעי מזימה. **חזון** למועד ונבון לחשים. קול לו קול עליו׳ במוקדשים. בקי בתלמוד משניות ומדרשים. בדקדוק ונשרשים. חכם גדול בין חכמי חרשים.

141.

ט״ז אייר שפ״ד נפטרה ווירדל בת הקצין הראש והגדיב ומנהיג כמר יעקב בת שבע. הבתולה מתשעה שנים. הלכה לעולמים. וגמלה חסד עם עשירים ואביונים. תנצב״ה.

142.

פה נשמן. איש ישר ונאמן. ראש וקצין ומנהיג הקהלה מאיר בר יוסף סג״ל זיל ברנדיס.

אשא קול נהי ובכי ואלילה. ואוריד כנחל דמעה יומם ולילה. על עטרת תפארת ראשנו כי נפלה. ראש וקצין ומנהיג הקהלה. נשא ונתן באמונה לשם ולתהלה. השכים והעריב לבית התפלה. הכנם אורחים בגילה. ועוד הוסיף לעשות כאלה וכאלה. על כן מלאו מתני חלחלה. על מיתתו אשר כשריפת בית אלקינו שקולה. ונהפך עלינו השמחה וצהלה. ליגון אבל ובהלה. ביום ב׳ כ״ד אייר ס״ט לפ״ק המות כינינו הברילה. וארון אלקים ממנו נלקחה ונטלה. ולמרום עלה והועלה לעולה. צרקתו יעמור לנו סלה אמן תנצב״ה.

143.

יום ד׳ ה׳ חשון שנת סר צלי.

וינוע יצחק ויאסף הראש והקציו מהרד יצחק נקרא ר׳ אייזק בן הר״ר שמואל נ״ש ר״ה ז״ל.

מספר מר. שרי המר. ריחי נמר. כשרי סמר.
מפחד יצחק.

השביעני מרורים. מי המרים. כאשר ירים. מרום הרים.
ויגוע יצחק.

ראש המדברים. בכל עברים. במחנה העברים. בגנים
וחורים. השומע יצחק.

רועה עדרים. בין הגברים. לזקינים ונערים. פניס
מסביבים. פני יצחק.

וורע נגן. כתרים מנין. אלף המגן. בתפלתו להגן.
ויעתר יצחק.

צדיק כתמר. סבר וגמר. כמין וחומר. שפתותיו ככומר.
שיח יצחק.

חיקר ותיקן. מנהג ווותיקין. מילי דנזיקין. והדברים
עתיקים. עם יצחק.

קרובים ורחוקים. מעפר מקים. לחם חוקים. לעניים
צועקים. תולדת יצחק.

נפת תטופנה. שפתותיו כשושנה. דרא קנה. נטע
נאמנה. זריעת יצחק.

שר הצבא. בשלום יבא. לד׳ ערבה. כקרבן נרבה.
עקידת יצחק.

144.

מהר״ר משה שר בן הר׳ אברהם. ו׳ כ״ש טבת סכ״ז.

אריי בחבורה גרורה. דרשן היה ומורה. זיוו חכמה סהורה. ודיו כאמתו לאורה. מה נשתנה סרורה. עשה פירוש צורה. קול רם שירה. תפלה תוכן תיקן תריירא.
תנצב״ה.

145.

ביום ג' ר' מרחשון חיו גימל לפ"ק. פה נטמן ההסיר איש כהן לאל עליון הי"ה מהר"ר משה בר אורי הכהן.

משה עלה אל הבורא. ורוח אלהים מרחפת בקדושה וטהרה. ומשתמ' במצות ד' ברה. ותלמודו בידו צרורה. מקרא משנה וגמרא. לא פסיק פומיה מגירסא תדירא. האלמנמר האלאגמורא. משה שפיר קאמרת בשפה ברורה. צדקת ד' עשה לרבא ולזעירא. ומשפטיו עם שה פזורה. היה בקי בכל הפוסקים שאלות ותשובות קלה וחמורה. היה פה ק"ק ריין הגדול ומורה צדק כשורה. ובק"ק מעץ היה אב"ד ור"מ הדרה ומרה. לא קם בישראל עוד כמשה חד כדרא. איש צדיק תמים בדורותיו לשבח יקרא. מי לנו גדול ממשה בחבורה. אי חסיד אי עניו כמשה ונפש יקרה. תנצב"ה.

146.

יום ב' ח"י טבת תיו עין טית לפ"ק.

פה קבורת האשה הזקינה החשובה והצנועה מרת מושקט בת הנעלה דוד חייט ז"ל אשת הראש והקצין הנעלה כ"ה יצחק טויסק פרימז ז"ל. שבחה מי יוכל למלל. לכן אין גומרין עליה את ההלל. תנצב"ה.

147.

(לימין) יום ד' י"ז אלול תל"ו לפ"ק.

פה נטמן שופט בן שופט הנעלה כהר"ר בער בן הישיש הנעלה ר' שלמה כ"ץ פנטא ז"ל.

איש חמורות. לו עשרירות. בעל אגרות. ראש המרכרים אצל מלכים. שופט את העם בישרים. ללומדים עשרה כבודים. מתנות חמורים. בכל מאודים. יתומים ואלמנות תמיד אצלו על שולחנים. ומקבל אורחים בפנים נאות. תבלחו בכיון. בנפש ועיון. כהן צדק לאל עליון. לכן תנצב"ה.

(לחמל) יום ד' ט"ז טבת תיו לפ"ק.

וינוע וימת הישיש הנעלה כהר"ר שלמה בן הקצין כהר"ר יוסף כ"ץ פנטא ז"ל.

שלום היה בכל החכמות ומדות ובמ"ט לעיני כל העמים. מנהיג ושופט היה כמה שנים. שתרלן נדול וסרקליט למצוא חן בעיני השרים. קל כנשר לקרש שמו הגדול בנעימי. כשלמה מלכו אשר נכלל בתוך כל הקדושים. זן ופרנס בביתו קטנים וגדולים.

148.

ויגוע ויאסף בשיבה טובה האלוף המרומם מהר"ר א' מארווטשק הרשן. ביום כ' כ"ה וארר שנ"ט לפ"ק.

עד הגל הזה ועדה המצבה הזאת בינינו. שעלה המות בחלונינו. ולקח עטרת ראשינו. מהר"ר אליעזר הדרשן הגדול דורש טוב לעמינו. האלוף הנדול בתורה. במדרשי' ובקבלה ובגמרה. חסיד נדול ותפילתו בכוונה. ידיו אמונה צדקותיו שבחיו מי מנה. הלא נלוים וידועים הם בכל פנה. מיתתו יכפר נא. תנצב"ה.

149.

(לזל מנכת הגאון מהר"ר תופנהייס)

(חמונת זאב) (מלפניה)

זאב נטרף בבוקר יום ד' י"ז מרחשון שצ"ב.

י"מ ואב"ד של כל מדינת פיהם החסיד הגאון הגדול מהר"ר שמעון וואלף אויערבאך נ"מ דוד טעבל ז"ל.

יום מאירה וארירות ומרירות. בו נחסרו המאורות. השמים בעבים קדורות. נקבע בכי לדורות. על אב"ד שנקבר באדמה. י"ז לחדש שהלבנה פנימה. היו לנו לחומה. משבית אף וחימה. כשמת נלקה החמה. כיום שבו מתו הכימא. ראתחמיאו כוכבי' בימא. ושבעו מרובי רמא. נחיתו כיפי דברדא משמיא. ועמורי אחיתומיא. ועשתעו פלמניא. ואתקצצו אנדרטיא. ואיעקרו ארזיא ואילניא' הוי אהזיכסדו לו עיליאו אתכליא. רבאון עירא שפלא ונשיא.

(תמונת זאב) (מלאחוריה)

היה אב"ד ור"מ בטורבין, לובלין, פרעמסלא, פוזנן, וויען, פראג וכל אגפיהון כל הקהלות האלה, וויי וויי יצווחו בפה מלא. אוי נא לנו כי עטרת ראשנו נפלה. לויתן בחכה הועלה. נתבקש בישיבה של מעלה. ככה נר ישראל מנורה זהב כלה. והנה אימה חשיכה גדולה. יום ענן וערפל חושך ואפילה. ומי יורה לנו דרך ומסילה. מי יוכיח לרבים ויסיר המכשלה. הספרים שחיבר מי יוציאם לאורה ויגלה. חנרו שקים ספדו והלילו בחלחלה. מספר מר תמרורים בבכי ויללה. הורידו כנחל דמעה יומם ולילה. נב"ה.

(תכן למטה לד דפון) (תמונת זאב)

התבוננו קראו מקוננות הנה. נער וזקן יתום ואלמנה. מכל המקומות ומכל פינה. קדמה וימה נגבה וצפונה. המה יעבירו קול במחנה. בשבון לב ונפש נענה. בבכי וזעקה יהגו כיונה. כמו תנים ובנות יענה. שאו על שפיים קינה. ועינים כנחל דמעה תרדנה.

(תכן למטה לד דרוס) וישן מפני חרש תוציאו שנתקלקל בנר"ש לפ"ק..... בשיר וקול תורה לפ"ק..... ר' מתוחה..... חרוז הזה.....

(תכן העליונה ללד לפון)

חסיד מן הארץ אב"ד. נפל החכה בשוטף נחל. בזכותו הדור לא נאבד. פשעים העביר ועוונות מחל. מתוקה שינה של העובד. מעץ החיים הרבה יאכל. תמים ינחל טוב ווכד. שי עולמות הוא נוחל.

(תכן העליונה ללד דרוס)

אי חסיד אי עניו. קדוש ופרוש בכל עניניו. אלופים וגאונים תלמידיו כבניו. שתו בצמאם ממעייניו. חכמתו האיר לארם פניו. חנופה לא בא לפניו. לאמתו דן משפטיו ודיניו. על מכוניו ועל אופניו.

150.

אשא קינה על ספיים. ובכי תמרורים בכפלים. עד בת נדיב ובת פעמים. שבחה אין לפרט בשפתים. אשרז

צנופה והגונה. מר׳ דרעזיל בת הר״ר יצחק כהן. אשת בנימן כ״ץ פאפרש אשר מתה יום ג׳ כ״ג אייר שס״ב לפ״ק. תנצב״ה.

151.

אליעזר שלום ז״ל.

פה טמן: איש הסיד ראש הקהל ונאמן. צנצנת המן. יחד התקוע במקום הנאמן. איש שהשלום שלו. שור וחמס לא ישמע בגבולו. יצא נשמתו בקדושה ובטהרה. כשנת ש״נ ליצירה. בצום גדליה. תנצב״ה.

152.

ויגוע האלוף כ״ה פתחיה הסופר. ביום ו׳ כ״ה טבת שנ״ש לפ״ק.

ער הגל הזה והמצבה בינינו. שעלה מות בחלונינו. לקח עטרת מראשנו. איה שוקל וסופר. הנותן אמרי שפר. יותר מלי שנים היה סת״ם ונאמן הקהלה. למדן וחזן לש׳ ולתהלה. תפלתו בכוונה ידיו אמונה. מיתתו כפרה לעדת מי מנה. תנצב״ה.

153.

פ״נ האלוף המרומם מוהר״ר אורי נקרא ר׳ פויבר ריין זצ״ל בן הישיש הנעלה כמר שמואל נקרא שמעלקי נ״ח ז״ל. ביום ג׳ ד׳ מרחשון תיו לפ״ק.

קול חרדה ומרה. כל לב נמס ורוח נשברה. כי נצחו עליונים את התחתונים בגבורה. ונשבה ארנא עם צדיק תמים בדרא. והארם גדול בתורה. משולש במקרא משנה וגמרה. דברי חכמים וחידותם קלה וחמורה. וכל מדרש אגדה וספרי וספרא. ועומק כל מימרא. הא למינמר הא לאגמורא. כהלכה מסיני ומסרה. ראש ומסביר בפלפול וסברא. חריף ובקי משנתו קב ונקי וברה. שואל והסיב כספה ברורה. וקשיא לדוכתי לא הדרא. מעודו לא פסק פומיה מגרסא ישרה. תמיד חשקו ונפשו קשורה. מרמש

ועד צפרא צדקה ד' עשה תדירא. ומשפטיו עם שה פזורה. צדק צדק נכח ב"ד יפה הורה. כמה שנים היה דיין אמת וחכם יורע פשרה. מופלג בחכמה מפוארה. היה חרד וחדיז ומהיר לענין חכורה. ביראת ד' טהורה. על אלה נהי ובכי כי נערה התואר והדרו. נפשו תהיה צרורה בד' הנשמה יקרה.

154.

נתבקש בישיבה של מעלה החסיד המופלג בחסידות כל ימיו הי"ה מהר"ר יוסף בן הגאון הגדול ר' מיכל זצ"ל נ"צ.

ביום ש"ק י"ז לחודש תשרי תיו לפ"ק.

לא עליכם כל עוברי דרך. מכאן לקובלנא מן התורה. מלאכי מעלה מר יבכיון. על שופרי דיוסף דבא לארעה. הנמצא כזה איש אשר רוח אלקים עליו היה שורה. ששה דברים שמנו חכמים שראוי לשרה עליו שכינה. כי בו היה רוח חכמה ודעת ובינה. כולם נתקיימו בבן פורת יוסף. וירכיבהו במרכבה ויספדו את יוסף. אבל גדול ועד רבה. וקיים זה מה שבזה מקרא משנה וגמרה. מנהיג הדור ונ"צ פנה זיו והדרה. ויחן יוסף את פני העיר בבנין ג"ח ועבודה רבה. אי חסיד אי עניו כיוסף. הנתפס בעון דורו בנזירה. בחסידות ובזריזות בפרישות ובטהרה. זכותו יעמוד לנו לכפר על עון בתדירא. ונב"ה ת' צרורה.

155.

יום ד' י"ג אלול תנ"ה לפ"ק.

(לימין) פ"נ יניק וחכים הנעלה כ"ה מנחם מענדל נן האלוף מהר"ר יוסף בן הראש והקצין הרב המופלג מוהר"ר יצחק חיות זצ"ל תנצב"ה.

(לשמאל) יום א' ט"ו טבת תנ"ה לפ"ק.

פ"נ הנעלה הר"ר ישראל בן האלוף מוהר"ר יוסף חיות י"ץ.

ישראל אשר בך אתפאר. שמן תורק בכלי מפואר. רץ עם ענוים להתפאר. את התורה הואיל באר. לנר מצוה ותורה אור. ולדרך חיות לכו בער. לכן ד' סניו אליו יאר.

156.

(לימין) יום ג' כ"ט ימים בחדש תשרי תס"ח לפ"ק.
פ"נ איש ישר אחר מחבורה קדישא של גומלי חסדים בקצין הנריב הנעלה כהר"ר נריל ע"ה בן המנוח האלוף החסיד מוהר"ר עזריאל שמש נאמן הקהלה זצללה"ה. תנצב"ה.
(לשמאל) יום ד' עשרה ימים בחדש אדר תכ"ה לפ"ק.
פ"נ האלוף החסיד הנאמן הקהלה מהר"ר עזריאל בן המנוח האלוף החסיד הנאמן הקהלה מוהר"ר ברוך שמש זצלה"ה. תנצב"ה.

157.

יום א' ב' מרחשון תע"ז לפ"ק.
פה נטמן אחר מח"ק רג"ח הנעלה כ"ה ליב בן החסיד האלוף מוהר"ר עזריאל שמש זצלה"ה. כל ימיו ברוך ישרה ומ"מ עסק באמונה. ובבית ר' עשה תפלתו בכוונה. תנצב"ה.

158.

יום ד' כ"ט אלול שצ"ט לפ"ק.
פ"ש הרבנית מר' מרים אשת הגאון מהר"ר אברהם חיים זיל אב"ד ור"מ דק' ווין.
משמים נלחם. לא המל ולא ריחם. ואין מנחם.
עד ירחם אל.
ריחה טוב כצרור מור. הילולה לא נגמר. בפני מלך
שר מר. עברי גוי ישמעאל.
ילל ובכי ירד. על כי אותה לשאול הורד. וזאת
ליהודה עור רד. עם קרושים עם אל.
מעשיה רבים יודעים מהללים בתשבחות. הוי אחי
הוי אחות. בית אב ומשפחות. מכנפת ישראל.
בנה קרא בנפש מרה. בכי ושירה האמורה. איך נופלת
מאיגרא רמה לבירה. ובא לציון גואל.
תמיד השכילה אל רל. קטון ונרול. מביתה לא חרל.
לוה ושואל.

מיעטיה היה לש״ש ולתועלת. היא אחת דאמר קהלת.
יראת ד׳ חכמה ומוסר׳לת. וצדקתה כהרי אל.
רוח נפש נשמה. עיה השמימה. אשר הי׳ אשמה.
אל כו׳) המון ישראל.
מי יוכל למלל תהלתה. חן הזיק על שפתה. ואין חקר
לתבונתה. כאב אוריאל בצלאל.
שיח אריד ואומר. מר נפש מספד מר. מתק הוחלף
ממר. כי המר לי שדי אל.
ד׳ תמים פועל צור. מחסה אל כל היצור. נפשה
בצרור חי צור. כפי על ישראל.

159.

(לד ימין) ה׳ רב תמוז תנ״ד לפ״ק.

וי לא יעדי מפומי ולא אחשה בגרון. על שבר בת אמי כיום אף וחרון. חסך לכל יומי ויהי בנסוע ארון. גברו אראלים למצוקים ונשבה ארון הקודש. נכפלו הצרות בזה החורש. בפטירת גברא מעלי וצנוע. קצין ושוע. האלוף מוהרי״ד אהרן ט״ה שלקיווערט בן האלוף מהרי״ד כיני חתן הגאון הגדול מ׳ שמעון שפירא זצ״ל.

מהרי טרף אשתולל. הר גבוה ותלול. מזיח כמוזה
עולה כליל. וכפר אהרן.
אהרן קדוש ד׳ מכובר. צריק לדורו אבר. אוהב שלום
כבן יוכבד. הוא אהרן.
בן יושבי נטעים וגדרה. ותהי על שכמו המשרה.
קצין ומנהיג דרך ישרה. כצאן עמו כאז ביד
משה ואהרן.
מהר סיני יצא חורבה. אימה חשיכה וצרה קרובה.
עון הדור רדפוהו עד חובה. כי פרעו אהרן.
לכן תנצב״ה.

(לד שמאל) יום א׳ יד כסליו תע״ה לפ״ק.

מתה הגבירה וצפירה. יקרה זכה וברורה. רוחמה על עני ואביון בסתרה. ליתן צדקה במהרה. מדותיה הטובות אין לשערה. ההלל עליה אין לגומרה. הלא היא ברכת בני עמי הנדיבה מרת מירל בת הקצין האלוף מהרי״ד אהרן

זצ"ל שלאקיווערט נכד רבינו הגדול הגאון המפורסם מוה"ה אהרן סמעון ספירא אשת הנעלה כהר"ר אברהם בהקצין האלוף מוהר"ד אנשיל גינצבורג.

מר ויילל אזעק ואקונן. שעו ממני בבכי אתאונן. וכבו כל מרי לב יזלו עינים. יטפחו ויענו יפרשו ידים. רכה בשנים ואם בחכמה. איכה היתה כדומן לארמה. לרעבים האכילה מלחמה. נשמתה תשכון בשמי מרומה.

160.

ביום ה' ד' רחנוכה כ"ח כסליו תקל"ט לפ"ק. פה נקבר הקצין הנעלה כהר"ר שמעון בן הנעלה כהר"ר אברהם ז"ל אח להרב הגאון מוה"ה משה זצ"ל שנסע מפראג אל א"י. בני הרב מ"ו אנשל גינצבורג ז"ל.

שבעים היה כבן שיבה. מצאה בהם כביר ידו. עושר ונכסים היו עמדו. ועושק וגזל שנא באיבה. נפשו חמל כמרומים שהדו. באשמורת הבוקר חש לעמוד. נוכח עליון לבבו שפך. ואחר נשא ונתן באמונה. אחרים ונכדיו להחזיק ללמוד. ברבורו עמד ולא הפך. רחמי אל נעדר בתבונה. המון צדקותיו יזכרו סלה. מעט אשמיתיו ישכחו בחמלה. ד"ל לנסוע מארץ רהב. מן כיסו לדודו, זהב עירה. שאל משכנו אהב. לכן יה שאלתו יהב. גנזי חיים יחונן נשמתו. ברק זוהר זיו שכינתו.

161.

(מלפניה) שמעיה בר עבריל גרוינים. יום ג' ג' אלול שע"ז. פ"ט איש נאמן. כל ימיו הלך בדרך נכונה. ומשאו ומתנו באמונה. ותפלתו עשה בכוונה. בשם טוב הלך לעולמו אמן ס'. תנצב"ה.

ט"ו ארר שני תק לפ"ק. פ"ט צנועה והגונה. כחנה הפנינה. אשר מעשיה לאל אמונה. מרת פעסיל בת כמר חלמן עבריל י"ץ אשת כמר משה טיפליץ י"ץ. תנצב"ה.

(מלחוריה) . . . אשת . . . נרונים.
פטירתה יום ה' כ"ח כסליו שס"ג לפ"ק.
פה שמונה. אשה חשוב' והגונה. פיה פתחה בחכמה, נתנה לדלים מלחמה. עוז והדר לבושה. יראת ד' עטרה לראשה. סמכה לעני כפיה. מעוטרת בחן וביופה. למקוננות אקרא בנהימה, וקול נהי ארימה. בת מלך פנימה צנועה תמימה. שמע יה צדקתה, ובצרור החיים תהיה נשמתה.
רבות בנות עשו חיל, ואת על כלנה עלית.

162.

ר' ניסן ש"ץ. פ"נ הגאון מוהר"ר אברהם בן מוהר"ר שלמה יעקב זצ"ל אב"ד דק"ק.
אין לפורש ולספר בדברים. בלימודו שלמר בדעת בירורים. רב חסד עשה לאנשי ישרים. הרבה ישיבה אסף וקבץ בעיירים. מעשיו הם כולם כשירים. תנצב"ה.

163.

יום ג' ח' ניסן ג"ת לפ"ק.
פ"ט הרבנית מרת בילוש בת הגאון מהר"ר אברהם חיים אב"ד ור"מ דק' ווינא אשת האלוף מהר"ר משה בהגאון מהר"ר ליפמן לוי העלר בעל תוס' י"ט נר"ו אב"ד ור"מ דק"ק קראקא.
התשכח אשה בילה. כי לא מצאתי בכל אלה. מלאתי יגון ואנחה. שוד ושבר בלי הנחה. המס נמס לבי וערבה כל שמחה. ליעפר נפשי שחה. וכבודי לארץ נשתפכה. ויען כי העולם נהפכה. הוי ואבוי חבל וזעקה וצווחה. על אבידה פסידה והברחה. לא מהדרה ולא משתכחה.
רבון דעלמא תהא נפשה צרורה בצרור המנוחה.

164.

פ"נ איש אמון אצלו אמון האלוף המרומם החסיד מוהר"ר אברהם בן.. שמעון הייר ז"ל מחקק. יום א' כ"ו טבת ש...
אב בחכמת רם בתעלומה גבר בגבורי. ביראה וטהרה

וזריזות ופרישות גמירי. דיב כח מעשיו הישרים אין לספרים. הלך למנוחות ורוב טוב הצפון לישרים. מנוחתו ינוח במשכנות רום הרים. העמיד תלמידים הרבה הגונים ורבנים. ודין היו ידי אמונים מפו ומפנינים. וד ושם היה לו בספרי חכמה עמוקים וטובים. דרכיו וצדקותיו יעמוד לנו ולדורות אחרונים. זן פרנס עניים ודלים ואביונים במטמונים. לפרט כל מעלותיו אי אפשר על מצבת אבנים. בכן תהא נפשו צרורה בצרור החיים. את ד' אלהי שמים.

165.

שפ"נ. וד' פקד את שרה בת מהר"ר משה ר' זאלקינרס מק"ק קראקא. אשת האב ב"ד מוהר"ר משה ר' מענדלס. שרתי במדינות, ורבנית. דבות בנות, מקוננות. היה מטוהרה, ותמת שרה. בליל שני, דראש השנה. תאני ואני, ליפה כלבנה. מהר כהרף, נטרפה טרף. מבית הטבילה, יבב ויללה. שוע בעלה, וכל הקהלה. דסמים עלה, לכפר תלולה. זכרוני יעלה, לשון וצהלה. לשמחה לפ"ק. לטוב יופק. תנצב"ה.

166.

יום ז' ש"ק י"ד סיון שפ"ב לפ"ק פרשת נשא את ראש בני גרשון הה"ה הקצין כהר"ר יצחק בר משה הכהן פאפערש הגרשוני.

פה נטמן. צנצנת המן. עם קדושים נאמן. ופה נקבר. רב וחבר. חכם ונבר. ועפר יצחק צבר. ופה חביון. כהן לאל עליון. לחזות בנועם אפריון. אשר צדקת ד' עשה בישראל. מנהג עדת אל. מרוזני ארץ. בהשתדל נמרץ. עמד בפרץ. ועד' המצבה לאיתן מושבו. יושב בשמים יצחק בן משה הכהן. ובמרומים קנו. עם בנו. מיכל הנעקר על פני יצחק אביו, ובזרוע ימינו. תנצב"ה.

(מלחוריה) ביום השני שלא נאמר בו כי טוב י"ג אלול שצ"ש.

עקידת יצחק בנו. הנעקר זרע ישראל אוהבו. תחן מגדיד ישראל חיים בכהר"ר יצחק כ"ץ פאפערס.

167.

ישראל בר עזריאל ז"ל.

(לימין) כמר איליל. על בן עזריאל. רעה ישראל. היה לפעם. ויח' ראשי עם. צדק' ד' עשה. ובמ' נסה. נקבר יום ה' י"ח אלול. תנצב"ה. (לשמאל) ואצר בחרט. על כתו צרט. הגה ונהימה. שהלכה לעולמה. אשה יפה וברה. תמימ' ישרה. יום קבורתה תמוז רס"ה ברי"ח תמוז תנצב"א.

168.

מהר"ר אבא מרי בן הגאון מהר"ר אליה זצ"ל חלפן רופא. ח' אלול שמ"ז.

אבא אל מקדש אל. מרי אזעק הוי אריאל. כי נאסף אל אל. הוגה תורת ישראל. חכמת הקבלה כסף ויואלו. דעת מה פעל אל. רופא לחחלואי ישראל. אחריו בכו בית ישראל. יזכה לתחי' מלאך הגואל.

169.

מנחם בר יעקב ז"ל.

אשא קיני' ואהימה. על פטירת איש יקר ונעלה. בכל מיני מעלה. ראש הקהל ומנהיג הקהלה. ובכל עת עשה בכוונה גדולה התפלה. ומשא ומתן היתה באמונה. ועכשיו נתבקש לבית עולמו בגזירת קונה. לכן אצעק בקול מר תאניה ואניה. ונקבר ביו' ב' בצום גדליה. בסנת נשא אותו לבני עליה. ותסתר אותו תחת כנפי השכינה. תנצב"ה.

170.

פ"נ החכם ישראל שלמה הנקרא זלמן גרונים בר יהושע. אשא יללה וקינה. על איש שידיו ולבו לאל אמונה. עפר מצותיו מי מנה. צדקות ד' עשה באמונה. השכים והעריב בשבחות וברנה. לאל שובן מעונה. כל כוונתו והליכתו היה לשם שמים. בכן נתבקש לראות באור החיים. יום א' ר"ח סיון שין לס"ה. תנצב"ה.

168. Abba Mari S. des Gaon Elias Chalfan Roſe, Kabbaliſt und Arzt, ſt. 1586. Dieſe Familie Chalfan, in welcher ſich die talmudiſche Gelehrſamkeit mit der Arzneikunde vereint durch mehrere Generationen vom Vater auf den Sohn fortpflanzte, ſoll urſprünglich aus Frankreich ſtammen, doch finden wir ſie zuerſt in Italien. Bereits 1530 treffen wir einen Arzt, Elias Chalfan, als Freund des berühmten Salomo Molcho in Venedig,[178]) 1550 ebendaſelbſt den Arzt und Rabbiner Elias Menachem Chalfan S. Abba Mari's,[179]) welcher gewiß der Vater unſeres im Eingange genannten Abba Mari iſt. Deſſen Sohn Elias Chalfan, ebenfalls Arzt, ſtarb in Wien 1624,[180]) ſo wie auch der letztgenannte Sprößling dieſer Familie, Jizchak S. dieſes Elias, ebendaſelbſt noch bei des Vaters Leben 1617 verſtarb.[181])

169. Menachem S. Jakob's GV., ſt. 1590.

170. Iſrael Salomon, vulgo Salman Geronim S. Joſchua's, ſt. 1590.

---

[178]) Joſef Hakohen, Chronik. Chalfan wird daſelbſt בן איש אפרתי genannt. [179]) Iſſerls RGA. [180]) Frankl W. Gr. N. 57. [181]) Ibid. N. 32.

wurde wahrscheinlich nach der Abreise des Isaias Horowitz, Prager Oberrabbiner, welche Stelle er daselbst jedoch nicht lange bekleidete, da wir 1627 schon dieses Amt von Lippmann Heller okkupirt finden. A. 1612 war Moses Mendels SchR. in Frankfurt am Main[175]) und um 1636 OR. in Posen.[176]) Von ihm ist die bekannte Selicha משל בעליונים, ein Gebet um Abwendung einer grassirenden Seuche.

Sein Sohn Israel hat ein Werk מראה צרק Register über die wichtigsten Abhandlungen im Talmud wie auch einen solchen zum של"ה verfaßt.[177]) Auch seine Tochter Edel kennen wir als Schriftstellerin. Sie schrieb Compendium des Josippon in jüdisch-deutscher Sprache (קיצור יוסיפון בל"א), Krakau 1670.

166. a) Jizchak S. Moses Popper's Kohen, Gersonide, und sein Sohn

b) Michel, st. 1622. Ein anderer Sohn

c) Israel Chaim S. des Jizchak Popper, starb als Bräutigam 1639.

167. a) Israel S. Esriel's, wahrscheinlich der Vater des oben (N. 20) erwähnten Vorstehers Esriel S. Israels, und

b) Zart seine Tochter, Gattin des Moses S. Gerson's, starben beide 1505.

---

[175]) Approbation zu שפע טל. [176]) Approbation zu שער השמים. [177]) Vorwort zu טבלא של שי"ש am Ende des של"ה. Schem Hagdolim Ed. Benjakob מערכת כתבים N. 217.

11. דרכי הוראה Belehrung in Fällen, wo ſich die Poskim widerſprechen.
12. חורת אשם Ueber Iſſerls חורת חטאת 3 Theile.
13. שיות Rechtsgutachten.
14. מגילת איכה Die Geſchichte ſeiner Einkerkerung, welche ſich in hunderten v. Exemplaren erhielt, und die Moſes Körner zuerſt edirte. Breslau 1836.
15. Noch 3 Theile מערכי מלך über den ריאש. Ordnungen Moed Naſchim und Neſikin.
16. בריח מלח Regeln über das rituelle Einſalzen des Fleiſches, in jüdiſch-deutſcher Sprache, gedruckt Amſterdam 1718.

Außer dem ſind noch 2 Selichoth von ihm verfaßt worden, als 1620 nach der Schlacht am weißen Berge die Prager Juden von der allgemeinen Plünderung verſchont wurden. Dieſelben, beginnend ארכו הימים und אנוסה לעורה werden in Prag noch immer alljährlich 14. Marcheſchwan, dem Jahrestage jener Plünderung, in der Altneu-Synagoge rezitirt. Nach Fürſt ſollen auch סליחות על גזירות אוקריינא von ihm verfaßt und Prag s. a. erſchienen ſein.

164. Abraham S. Simon Heidt's aus Lemberg, daher vulgo auch Lemberger genannt, Typograph, druckte v. 1585 bis 1628, ſt. Anfangs 1629.

165. Sara Tochter Moſes Salkind's aus Krakau, Gattin des OR's Moſes Mendels, ſt. im Herbſt 1622. Ihr genannter Gatte Moſes S. Jeſaias Menachem Bacharachs aus Krakau,

1. Kommentar zum Bechinath Olam, Prag 1598 anonym.[174])
2. צורת הבית Schilderung des Tempels, den der Prophet Ezechiel beſchreibt, Prag 1602.
3. Anmerkungen zum גבעת המורה, einem Kommentar zum מורה נבוכים, Prag 1611.
4. תוספות י"ט Kommentar zu den Miſchnajoth, Prag 1614—1617.
5. מערני מלך פלפלא חריפתא Ueber den ריאש Ordnung Neſikin, Prag 1619.
6. Jüdiſch-deutſche Ueberſetzung des Moralbuches אורחות חיים, Prag 1626.
7. מערני מלך לחם חמודות Ueber den ריאש zu Berachoth nebſt Excerpten zu andern Traktaten, Prag 1628.
8. Vortrag, gehalten פ' חיי שרה in Wien, nach dem Aufhören der Peſt, Prag s. a.

Handſchriftlich hinterließ er:

9. טוב טעם Kabbaliſtiſche Erklärung des Bechaje.
10. מלבושי י"ט Bemerkungen und Kritiken zum Lebuſch Orach Chajim und Eben Eſer, cod. Oph. 609 Qu.

---

[174]) Zunz (Z. G. u. L. S. 280) weiß nur, daß die Vorrede יום טוב unterzeichnet iſt; aber Joſeph b. Iſachar in der Vorrede zu ſeinem 1608 erſchienenen יוסף דעת ſagt, daß er in ſeiner Jugend einen Kommentar zum בחינת עולם geſchrieben, aber der Gelehrte Jom Tow Levite aus Prag האלוף התורני כמה' יום טוב סג"ל מפראג ſei ihm zuvorgekommen; und in מגילת איבה ſagt Heller ausdrücklich, daß er einen ſolchen Kommentar in ſeiner Jugend verfaßt, weßhalb wir ihm das erwähnte Werk vindiziren mußten.

war ein Schüler des Jakob Günzburg, OR. in Friedberg,[169]) und war nicht nur in den rabbiniſchen Wiſſenſchaften eine Zelebrität, ſondern auch profanen Studien nicht fremd, in den mathematiſchen ſogar ſehr bewandert. Es ſcheint, als habe er 2 Frauen gehabt; die erſte war die Tochter des Ende 1586 verſtorbenen[170]) Aaron Aſchkenas, Spitalvorſteher in Prag[171]); die zweite, Rachele, hatte Pincas Horowitz in Krakau, erſten Vorſteher der Judenſchaft ſämmtlicher 4 polniſchen Provinzen, S. des Prager GV's Salman Jeſchaijah Horowitz und Schwager des Moſes Iſſerls (רמ״א) zum Großonkel. Er hatte eine zahlreiche Nachkommenſchaft, nämlich 4 Söhne: Moſes in Prag, Samuel in Niemirow und Abraham in Lublin,[172]) Löwe in Brecz Litewſky, der jedoch noch vor ihm ſtarb; und 5 Töchter: Nachle Gattin des Aaron Löwy S. Koppels in Wien (ſt. 1632), Niſſel Gattin des Wolf Slowes, Nöſel Gattin des ScHR's Jakob Joſef Kohen in Turiſk, Rebeka Gattin des Hirſch in Krakau, und ſchließlich Dobriſch Gattin des Samuel S. Jakob Batſchebi's in Prag (ſt. 1643)[173]). Er verfaßte folgende Werke:

---

[169]) Supplement zu Z. D. I. A. 5370. Aſulai ſagt, daß er ein Schüler von Ephrajim Lenczyc geweſen wäre, welches aber ſehr unwahrſcheinlich iſt, da Letzterer bis 1604 in Polen lebte, Heller aber 1597 ſchon in Prag RA. war.
[170]) Grabſchrift in Prag. [171]) תוספות י״ט Titelblatt.
[172]) Geboren A. 1615. (S. Schlußwort im מערני מלך).
[173]) מגילת אסתר.

gen nach Wien geführt wurde, welchen Verlauf der Gefangenſchaft, ſeine Freilaſſung und Verurtheilung zu einer Geldſtrafe derſelbe in ſeiner jetzt gedruckten Erzählung "מגילת איבה" ausführlich beſchreibt. 1631 wurde er als OR. und SchR. nach Niemirow in Podolien berufen, 1634 übernahm er das Rabbinat in Wladimir in Volhynien,[166]) aber auch da ließ ihn die Tücke des Schickſals nicht ruhen. Die kräftigen Maßregeln, die er in den damaligen polniſchen Synoden gegen die zu jener Zeit eingeriſſene Käuflichkeit des Rabbinats ergriff, zogen ihm viele Feinde zu, die ihn bei der Regierung verläumdeten, ſo daß er einige Zeit ſeiner Stelle verluſtig ward. Erſt nach Aufklärung der Wahrheit wurde ihm nach Wladimir zurückzukehren geſtattet. A. 1643 wurde er OR. und SchR. in Krakau,[167]) woſelbſt er, nachdem er in ſeiner Krankheit noch den Beinamen Gerſchon erhalten, Mittwoch 9. Auguſt 1654 ſtarb.[168]) Er

[166]) Joſt (Geſch. d. Iſr.) ſagt, er hätte nach einander die Rabbinate von Namirow, Wolin, Primislaw, Ladmer bis 1613 bekleidet. Außerdem, daß alle Ortsnamen hier korrumpirt wurden, iſt auch die Angabe der beiden mittlern gänzlich falſch, denn von Przemyſl (nicht Primislaw) wurde er zwar berufen, ging aber nicht hin, und eine Stadt Wolin gibt es gar nicht, und iſt dies blos die jüdiſch-deutſche Schreibweiſe für Volhynien, die Provinz, in der Wladimir (bei Joſt „Ladmer") liegt. [167]) Bis hieher ganz nach מגלת איבה. [168]) Grabſchrift in Krakau. Im Nachtrag zu Z. D. heißt es fälſchlich, daß er שנת תי"ט — 1649 ſtarb, ein Irrthum, den Aſulai (שם הגדולים) und ſelbſt der ſonſt umſichtige D. Caſſel (deſſen Ausgabe des קורא הדורות p. 47 b. Anmerkung 8) theilt.

b) Peſſel Tochter Salman Eberl's, Gattin des Moſes Teplitz, ſt. 1660.

c) Peſſel Tochter Schmajahs, Gattin des ... Geronim, ſt. Ende 1602.

162. Abraham S. des OR's. Salomon Jakob, wahrſcheinlich SchR., ſt. 1610.

163. Beluſch Tochter des (N. 158) genannten Wiener OR's Abraham Chaim, Gattin des Moſes, Sohn Lippmann Heller's, OR. und SchR. in Krakau und Verfaſſer des תוספות י"ט, ſt. 1643.

Ihr genannter Schwiegervater, Jomtow Lippmann Heller Wallerſtein, Levite, S. Nathan's, ward im Jahre 1579[163]) in Deutſchland[164]), wahrſcheinlich in Baiern, geboren; ſein Vater war in einem Alter von 18 Jahren, noch vor deſſen Geburt geſtorben, und Heller daher bei ſeinem Großvater Moſes Wallerſtein, einer der berühmteſten Rabbiner, erzogen worden.[165]) Seit ſeinem 18. Jahre, von A. 1597 bis 1624, wurde er in Prag jährlich neu zum RA. gewählt. Ende 1624 wurde er OR. und SchR. in Nikolsburg, ein halbes Jahr ſpäter in Wien, wo er bis 1627 blieb. Dort erwirkte H., daß den Juden, die früher in der Stadt zerſtreut waren, die itzige Leopoldſtadt als eigenes Quartier eingeräumt wurde. In dieſem Jahre wurde er OR. in Prag und ein halbes Jahr darauf auch SchR. daſelbſt.

1629 war für ihn ein beſonderes Unglücksjahr, indem er auf Allerhöchſten Befehl gefan-

[163]) תוספות י"ט, Nachwort. [164]) Ibid. כללים Abſchnitt 9, §. 7. [165]) מערכי מלך, Vorrede

156. a) Gabl S. des Gemeindedieners und Notars Esriel, GV., starb im Herbst 1707. b) Esriel S. des Gemeindedieners und Notars, Baruch Schames, an dessen Stelle er kam, st. 1665. Es sind dies die Stammväter der noch bestehenden Prager Familie Zappert.

157. Löw auch ein S. des eben genannten Esriel Schames, st. Ende 1716.

158. Mirjam Witwe des Abraham Chaim, DR. und SchR. in Wien. Sie lebte in Prag bei ihrem Schwiegersohn Moses Heller S. Lippmann's (בעל תוספות יט) und st. im Sommer 1639. Ihr Gatte aus Opatow in Polen war in Wien 1623 gestorben.[162])

159. a) Aron Schlackenwerth S. Sinai's, welcher Letztere ein Schwiegersohn Simon Spira's war, Gemeinderepräsentant, st. 1694.

b) Mirl Tochter des vorgenannten Aron Schlackenwerth, Enkel des DR's Simon Spira, Gattin des Abraham S. Anschel Günzburg, st. Ende 1714.

160. Simon S. des genannten Abraham Günzburg, einer der Honoratioren der Gemeinde, st. 70 Jahre alt Ende 1778. Seines Vaters Bruder Moses Günzburg unternahm aus Frömmigkeit eine Reise nach Palästina, starb jedoch auf dem Wege in Sidon.

161. a) Schemajah S. Eberl Geronim's, wahrscheinlich ein Bruder der oben (N.28) genannten Gattin Jakob Bath-schebi's, st. 1616.

---

[162]) Frankl W. Gr. N. 53.

Aktuar und Notar der Gemeinde[158]), auch Vorbeter[159]), ſt. Anfangs 1599.

153. Uri Fauwer S. Samuel Schmelka's, RA., ſt. Ende 1639. Sein genannter Vater Schmelka S. des Chajim Schames war in Prag Prediger, Rabbinatsaktuar unter Ephraim Lenczyc[160]) und Volksſchriftſteller, verfaßte folgende Werke, als:

1. פירוש על המסורת Supplement zu Elia Levita's Erläuterungen über die Maſorah. Prag 1610.
2. סדר נשים Regeln für Frauen über die 3 ſie allein betreffenden Gebote. „נרה, חלה, והדלקה, in jüdiſch-deutſcher Sprache. Prag 1629.
3. לוח Das Ein Mal Eins. Prag s. a.
4. שום שכל Ueber die Maſorah. Krakau s. a.
5. הגהות לשחיטות ובדיקות Anmerkungen zu Jakob Weil's Schlachtregeln. Prag 1668.

154. Joſef S. des Gaon Michel, GV. und Armenvater, ſt. im Herbſt 1639.

155. a) Menachem Mendl S. Joſef's, Enkel des Rabbiners und GV's Jizchak Chajoth, ſt. im Sommer 1695, b) und deſſen Bruder Iſrael S. Joſef Chajoth's im Jänner 1695. Der genannte Großvater Jizchak S. Elieſer Chajoth's war 1675 Prager GV., RA. und Prediger.[161])

---

[158]) Als ſolcher erſcheint er ſchon im Stammbrief der Beerdigungsbrüderſchaft v. Jahre 1564. [159]) Auch als Korrektor finden wir ihn 1586. (Zunz Z. G. u. L. S. 276). [160]) Gedenkbuch der Brüderſchaft. [161]) Approbationen zu תנא רבי אליה Prag 1675, Memoirbuch der Altneu-Synagoge.

146. Muskat Tochter des David Chait, Gattin des ersten GV's (Primator) Jizchak Taußig, st. Anfangs 1719.

147. a) Beer S. des greisen Salomon Fanta Kohen, Judenrichter, st. 1676, b) und sein Vater Salomon S. des vornehmen Josef Fanta Kohen, viele Jahre GV. und Judenrichter, wirksamer Fürsprecher und Anwalt der Gemeinde (für deren Wohl er selbst mit Gefahr seines Lebens thätig war) bei den hohen Landesbehörden, st. Anfangs 1640.

148. Elieser Morawtschik, Prediger, st. hochbejahrt 1599.

149. Simeon Wolf Auerbach S. David Feivl's, OR. und SchR. in vielen Gemeinden, anfänglich in Polen als in Turbin, Lumble, Lublin, Pšemyšl (1615)[157]), Posen, dann in Wien und endlich in Prag, wahrscheinlich an der Stelle des von der Regierung abgesetzten Lippmann Heller's, wo er zugleich Landesrabbiner von Böhmen war, st. Mittwoch 12. November 1631.

150. Dresl Tochter Jizchak Kohen's, Gattin des Binjamin Popper, Kohen, st. 1602.

151. Elieser S. Schalom's, GV., st. im Herbst 1542.

152. Petachja Sopher S. des ermordeten Josef aus Ofen, war mehr als 35 Jahre

---

[157]) Approbation zu יד נחלין.

1631. b) Ganz dasselbe Alter erreichte dessen Gattin Rehle, die ihm nachstarb.

140. Isachar Bär Kantor, S. des Simon Kantor, Vorbeter in der Alt- und Meisel-Synagoge, Verfasser eines grammatischen Werkes אם המסורה, st. Ende 1625.[155])

141. Freudel Tochter des GV's Jakob Bat-schebi v. Treuenberg, ein Mädchen von 9 Jahren, st. 1624.

142. Meir S. des Josef Brandeis Levite, GV. viele Jahre, st. 1600.

143. Jizchak Eisik S. Samuel Neustadtel, GV., st. Ende 1629.

144. Moses Schad S. Abraham's, Prediger[156]), st. Anfangs 1607.

145. Moses S. Uri's, Kohen, früher ON. und SchN. in Metz, sodann NA. in Prag, st. Ende 1642. Wir sehen uns zu bemerken veranlaßt, daß wir in der von Carmoly, in Jost's Annalen 1840 mitgetheilten Reihenfolge der Metzer Rabbiner, nicht nur unsern Moses b. Uri nicht finden, sondern dort nicht einmal eine Zeitlücke sahen, in der man ihn unterbringen könnte. Einen Metzer Rabbiner Moses Zissa erwähnt Simson Bacharach in חום השני RGA. N. 68.

---

[155]) Ein Sohn Simon, ebenfalls Kantor, st. 1645 in Wien. (Frankl W. Grabschriften N. 149.) [156]) War auch Korrektor des A. 1586 bei Mordechai Zemach gedruckten Machsor's. (Zunz Z. G. u. L. p. 276.)

133. Abraham S. des Modl Rieß, Levite, aus Berlin, Gemeinde-Armenvater, st. 1775.

134. Pessel Tochter des Chajim Treves, unverheiratet, st. 1632.

135. a) Mordechai Modl S. des Abraham Rieß, Levite, aus Berlin, Enkel des Modl RA. in Wien und OR. wie SchR. in Schneitach, st. Ende 1727. b) Ein Kind seines Sohnes Samuel, nach ihm Modl benannt, liegt ihm zur Seite begraben.

136. Natan, zweiter S. des GV's Jakob Bat-schebi von Treuenberg, Armenvater, st. jung wie sein Bruder Abraham (N. 128) im Jahre 1639.

137. Jona S. Meir Poria Pfefferkorn, Gemeindeältester, widmete eine Gesetzrolle der Altneusynagoge, st. 1586.

138. Pinchas Horowitz, Levite, Schüler Falk Kohen's (סמ"ע), RA. in Prag, dann 1620 OR. in Fulda, in seinen letzten Jahren wieder RA. in Prag[152]), hatte in der Altneusynage seinen Sitz an der Südwand, nahe am Tabernakel,[153]) st. Ende 1653.

139. a) Chaim Wohl S. des Rabbiners Abraham, 40 Jahre GV., stiftete Lehrschulen, lag ununterbrochen den Talmudstudien ob, st. in einem Alter v. 75 Jahren, Samstag 20.[154]) Adar

---

[152]) מעשה נסים. [153]) חות יאיר RGA. N. 123.
[154]) Der Zweifel, ob ד oder ך hier zu lesen sei, behebt sich durch die Kalenderberechnung, die nachweist, daß in jenem Jahre wohl der 20. Adar, aber nicht der 4., auf einen Samstag fiel.

sterlitz in Mähren, 1592 schon RA. in Prag,[148] st. 1608.

125. Elieser S. des greisen Mordechai Basch, Vorsteher vieler frommen Vereine, st. 1639.

126. Rösel, Gattin des Mordechai, st. 1485.

127. Rösel Tochter des Jakob Kohen, st. im Herbst 1452.

128. Abraham, ältester S. des erwähnten (N. 28) GV's Jakob Bat-schebi, heiratete 1616 Sorel die Tochter des Jakob Koppel in Wien,[149] war 1631 in Wien, trug auch zum Lösegeld Lippmann Hellers bei,[150] 1632 wohnte er wie sein Vater in Gitschin; nach des Vaters Tode kehrte er nach Prag zurück, wo er im Frühling 1639 starb. Seine Witwe überlebte ihn noch 21 Jahre.[151]

129. Jesaias Horwitz, Levite, Gemeindevorsteher, gab sein Leben Preis für die Heiligung des göttlichen Namens, und wurde todt in einem Wagen gebracht, st. Ende 1606.

130. Hendel Tochter Ascher's des Leviten, st. 1533.

131. Sprinzel Tochter David M. Ulem's, Gattin des Jakob S. Abraham E. Schames, st. 1713.

132. Chawa Tochter Meir Schreiber's, Gattin des Elieser Basch (N. 125), st. im Herbst 1633.

---

[148]) Z. D. I. A. 5343. [149]) Aktenstück in den Prager Stadtbüchern. [150]) מגלת איבה. [151]) Deren Grabschrift.

Tode Jakob Pollak's und des oben (N. 76) genannten Eisik Margolioth, st. Samstag 7. Oktober 1542. Kurz vor seinem Tode wurde vom böhmischen Landtage die Austreibung der Juden aus Böhmen berathen; worüber wir von unserem A. noch eine sehr schöne Selicha אנא אלהי אברהם, ein Nothschrei der geängstigten Gemeinde, besitzen. Außer diesem Gebetstücke schrieb er noch sehr geschätzte

1. Glossen zu den 4 Turim, wovon zum Orach Chajim edirt, Prag 1540.
2. Kommentar zum Pentateuchraschi.

b) Jakob Lewi, Schochet, st. 1543.

122. Israel S. des Leviten Jesaias Horowiz und sein Eidam Moses S. Joel's, Märtyrer, bestiegen den Scheiterhaufen mit dem Gebete „Schma Israel" im Munde, Freitag Abend 17. December 1568, in der Woche, in der man den Abschnitt las: „Ihr aber zieht in Frieden hinauf zu euerem Vater" (Genes. 44. 17.) wie im Seelengedenkbuche sinnig bemerkt wird.

123. a) Josef S. Israel Kizingen's, Talmudist, st. so wie seine Gattin Chaja, die ihm schon in 2 Tagen nachfolgte, 1607.

b) Selig S. des Gerschon Chefez, und sein Enkel, ein Kind seines Sohnes Meschullam, st. 1639. Ein Bruder Enfel b. Gerson war RA. in Prag und st. daselbst 1629.[147])

124. Chajim S. des OR's Eisik Melling (N. 14) erst OR. und SchR. in Au-

[147]) Grabschrift.

abſchreibung willigen, ſo lange Eidlitz ſein Geſchenk nicht annahm. Keiner wollte nachgeben, die wachſende Noth und das Zureden ſeiner Freunde bewogen Eidlitz endlich, in die unerläßliche Bedingniß ſeines großmüthigen Gegners einzugehen. Doch nur ſcheinbar, denn nach dem Tode Eidlitz's fand man die Rolle Dukaten unverſehrt mit einem Zettel daran, in welchem ſeinen Erben aufgetragen wurde, die Rolle ihrem urſprünglichen Eigenthümer Frankl zurückzuſtellen, was denn auch geſchah.

Er war ein tüchtiger Mathematiker, und ſchrieb auch מלאכת החשבון מלאכת מחשבת betitelt, Arithmethik in hebräiſcher Sprache. Prag 1775. אור לישרים Agadiſche Vorträge. Prag 1785.

117. Moſes Sopher Sohn Jizchak's, OR. und SchR. in Lichtenſtadt und der dortigen Bezirke, RA., ſt. Anfangs 1646.

118. Jehuda Libmann S. Elieſer's, Landesvorſteher, ſt. Ende 1637.

119. Löw Sohn des Joſef Kaſſowitz, 1752 ſchon RA.,[145]) nachher auch Präſes des Rabbinatskollegiums[146]), ſt. 1782.

120. Abraham Sohn Jakob Nathan Chaſan's, Talmudgelehrter ſt. 1616.

121. a) Abraham S. Avigdor's, vulgo Abraham aus Prag, mehr denn 20 Jahre OR. und SchR. Erſteres wahrſcheinlich ſeit dem

[145]) Schreiben des Prager Rabbinatskollegiums in לחות הערות. [146]) Approbation zu בגדי ישע Prag 1773.

Günzburg, der auf dem Wege nach Palästina in Sidon starb, versah das Rektorat mehr als 40 Jahre, st. Ende 1769. Seine verfaßten Schriften wurden 1754 in der großen Feuersbrunst ein Raub der Flammen.

115. Lewi Fanta S. Mendl's, 1779 RA. in Prag, wurde 1780 kurz vor seinem Tode als ON. nach Würzburg berufen, ging aber nicht hin, st. Anfangs 1782.

116. Moses Sarach S. Meir Eidlitz, SchR. bereits 1752, st. 1786. Er war einer der uneigennützigsten edelsten Männer, und wollte nie von seiner talmudischen Gelehrsamkeit den geringsten Nutzen ziehen. In früherer Zeit wohlhabend, dann verarmt, darbte er lieber, als daß er irgend ein Geschenk angenommen hätte. Es zirkulirt hierüber noch eine bewährte Anekdote: Von der damals neu eingeführten Judensteuer blieb die auf ihn anfänglich, als er noch wohlhabend war, repartirte bedeutende Quote, lange Zeit, nachdem sein Vermögen immer mehr zusammengeschmolzen war, dennoch immer auf derselben Höhe, ohne daß er dagegen Schritte that. Erst dann, als ihm die Entrichtung desselben ganz unerschwinglich wurde, wendete er sich, auf das Andringen seiner Freunde, an den damaligen Primator Israel Frankl, um ihm seine Lage und die Unmöglichkeit der Steuerzahlung vorzustellen. Als Antwort darauf sandte ihm Frankl eine Rolle mit Dukaten, die aber Eidlitz anzunehmen durchaus verweigerte. Frankl glaubte sich verletzt, und wollte in keine Steuer-

108. Ephraim Fiſchel S. des ausgezeichneten Meir Bums Margolioth aus Bunzlau, Abkömmling des Löwe b. Bezalel, ſt. 1754. Es iſt dies der Vater des ſpäter (N. 114) vorkommenden berühmten Prager Schulrektors Meir Fiſchel.

109. Pawa Tochter des Tröſtel, Gattin David Fleiſchhauer's, ſt. Ende 1583.

110. Löw Krumenau S. des Gaon Ezechiel, Prediger und RA., ſt. 1639.

111. a) Hendl Gattin des RA's Moſes Dajan, Tochter des Meir Gel Jekel's Kohen, ſt. 1624, b) und ihr Gatte Moſes Dajan S. Dawid's, Levite, RA. ſchon 1615 unter Iſaias Horowitz[143]) und GV., ſt. Ende 1625.

112. Jakob S. Jizchak Roſes widmete Geſetzrolle und Ornamente der Altneuſynagoge, ſt. 1595.

113. Nathan S. Jizchak Roſe's aus der Familie des Rabbiners Meir Pfefferkorn,[144]) ſt. 1596, war wahrſcheinlich ein Bruder des vorgenannten Jakob Roſe.

114. Meir Sohn des Ephraim Fiſchel Bunzlau, Präſes des Oberjuriſtenkollegiums und SchR., Schwiegerſohn des RA's Moſes

---

[143]) Nachdrucksverbot im בבא קמא zu ים של שלמה, Prag 1615. [144]) Dieſer Name erſcheint auch in der Grabſchrift N. 137 vom Jahre 1586, und erhält daſelbſt das Epithet משפחה מיוחסת. Vielleicht daß das räthſelhafte, vereinzelt ſtehende Wort פסעפרקורן im Anhang zu Juchaſin ſich auf dieſen Meir Pfefferkorn beziehen mag. S. Zunz in Geiger's Ztſchrift IV. S. 202.

102. Nehemias Feiwel Duschenes, S. Abraham's, Levite, GV., SchR. und rabbinischer Schriftsteller, st. jung Anfangs 1648.
Er schrieb:
דברי נבא Bemerkungen zum Talmud, wozu am Ende noch beigefügt
פי נבא über einige Ritualgesetze. Amsterdam 1688.

103. Elieser S. Jakob Duschenes, Levite, aus der Familie Horowitz, ein mildthätiger Mann, st. jung 1742.

104. a) Moses S. des oben (N. 75) bemeldeten Gemeindevorstehers Eisik Margolioth, heilte Kranke unentgeldlich, st. Ende 1627.
b) Abraham S. Isserl N. T. (N. Todros?) Kantor in der Altneusynagoge, st. 1628.

105. a) Rebeka Tochter des oben erwähnten SchR's. und Predigers Elias Spira, Gattin des Gemeinderepräsentanten Wolf S. des Rab. Bermann, Levite, der in Fürth und andern Gemeinden Rabbiner war, st. Ende 1740; und b) deren Sohn Bermann S. Wolf's Enkel des Rabbiners Bermann in Fürth, starb als Bräutigam Anfangs 1741.

106. Henoch S. Moses N. Hene Altschul, des Verfassers des bekannten Sittenbuches „Brandspiegel," war mehr als 30 Jahre Gemeindediener und Aktuar, st. im Alter v. 69 Jahren und 8 Tagen. A. 1633.

107. Menachem Zacharias Mendl S. Hirsch Spira's, Eidam des frommen gelehrten Greises Josef Günzburg., RA., st. 1710.

99. a) Moſes S. Abraham Wallerſtein's, Levite, Prediger in Prag, früher Rabbiner in mehreren Gemeinden, ſtarb bejahrt Anfangs 1659. b) Seine Gattin Sara, Tochter des Moſes Bilhiwes aus Poſen, folgte ihm noch in demſelben Jahre nach.

100. Sara Gattin des Joſef Kohen, ſt. Sonntag 24. September 1606. Dies iſt der Grabſtein, der durch die böhmiſchen Hiſtoriker Dobner und Schaller ſeines Alters halber, das ihm dieſe Gelehrten vindizirten, zu beſonderer Berühmtheit gelangt. Durch ungenaue Abſchrift und einer kleinen ungrammatiſchen Lizenz des Verfaſſers dieſer Grabſchrift verleitet, rückten ſie das Alter dieſes Leichenſteines um ein ganzes Jahrtauſend hinauf, und gaben ſich dem Wahne hin, dieſes Denkmal ſei nicht nur vor der Gründung Prags, ſondern ſogar 72 Jahre vor Ankunft der Slaven in Böhmen errichtet worden. Näheres hierüber behalten wir uns für eine andere Gelegenheit vor.

101. Jakob S. Mordechai Wiener aus Hamburg, nennt ſich 1742 einen Einwohner Prags, war 1744 ſchon alt,[141]) 1752 Rabbinalgerichts-Präſes[142]), ſt. Ende 1753.

Er verfaßte:
קול קול יעקב. Prag 1802.

---

[141]) Vorrede zu קול קול יעקב, welches er 1742 zu verfaſſen begann und 1744 vollendete. [142]) Jonat. Eibeſchütz לחות העדות.

Der größte Theil dieſer Schriften jedoch wurde durch die 1754 in Prag ausgebrochene große Feuersbrunſt gänzlich vernichtet.[136])

b) Arje Löw S. des obengenannten Elias Spira, OR. und SchR. in Böhmiſch-Leipa, ſtarb ſeinem Vater um einige Monate vor, auch 1712.

97. Samuel, ein anderer Sohn dieſes Elias Spira, Präſes des Rabbinatskollegiums und Rabbiner der Großenhofſynagoge, ſt. Anfangs 1740.

98. Simon Backofen, OR. und SchR. in Raudnitz, dann Rabbiner in der Pfalz, zuletzt Prediger in Prag, Sohn des Jakob Backofen, auch Jakob Reiſcher genannt, ſt. 1714. Der genannte Vater, Verfaſſer des שבות יעקב, war Schüler Simon Spira's, Eidam Wolf Spira's[137]), und mit David Oppenheim verſchwägert,[138]) 1709 Präſes des Rabbinatskollegiums in Prag, nachher OR. in רישא in Polen, ſodann Landrabbiner in Anſpach,[139]) 1713 OR. im Worms, 1719 in Metz, ſtarb daſelbſt 1733.[140])

Simon verfaßte:

שמן למנחה Anmerkungen zu ſeines Vaters מנחת יעקב und חורת השלמים, mit dieſen zuſammen edirt. Fürth 1763.

---

[136]) אליה רבה Vorwort. [137]) שבות יעקב. וועד לחכמים Titelblatt. [138]) שבות יעקב N. 39. [139]) Ibid. Titelblatt. [140]) Carmoly in Joſt's Annalen 1840 S. 96. Wolf B. H. I. p. 596, und nach ihm der Oph. Catal., laſſen ihn Dajan in Bamberg ſein.

94. Moſes Jizchak S. Jechiel Michel Spira's, Enkel des OR's Simon Spira, Schwiegervater des berühmten Jonathan Eibeſchütz[134]), Rabbiner in Liſſa, in Bunzlau, dann Landrabbiner von Böhmen, wahrſcheinlich ſeit dem Tode Oppenheimer's, ſt. Ende 1749. Er hatte mehrere Werke verfaßt, von denen jedoch keines mehr vorhanden iſt, nämlich:

באר לחי רואי Talmudiſche Bemerkungen.

באר מים חיים Ueber den Orach Chajim.

קול ענות גבורים Rechtsgutachten.

95. Rachel Tochter Samuel Kohen Gaff's, Gattin des GV's Jizchak Roſe, ſt. 1585.

96. a) Elias S. des oben (N. 65) genannten böhmiſchen Landrabbiners Wolf Spira und Schwager des Jakob Reiſcher, zuerſt OR. und SchR. in Tiktin, 1706 ungefähr RA. dann SchR. und Prediger in Prag, ſt. 1712.

Er wurde bei ſeinem Großvater Simon Spira erzogen,[135]) und verfaßte:

אליהו זוטא Ueber den Lebuſch Orach Chajim. Prag 1689.

אליה רבה Ueber den Orach Chajim. Sulzbach 1757.

אליה רבה Ueber 6 Talmudtraktate. Fürth 1768.

Unedirt blieben: Ein Werk über die heilige Schrift, eines über die 4 Turim, ein אליה רבה über den Jore Dea, ferner Vorträge über den ganzen Pentateuch und ſchließlich auch RGA.

---

[134]) Dieſer hielt auch unſerm Sp. eine Trauerrede, abgedruckt יערות דבש I. p. 100. [135]) Vorrede zu אליה זוטא.

zog Waisen, unterstützte Rabbinen, vertheilte jeden Festtag unter die Armen so viel Fleisch als seine sämmtlichen Kinder wogen, widmete der Altneusynagoge einen kupfernen Kandelaber und spendete jährlich das Oel, um die ewige Lampe (נר תמיד) zu unterhalten; st. 1656.

89. Israel S. Salman Jesaias Horowitz, Levite, st. 1572. Von dem Vater Salman Jesaias heißt es, daß er ein Gotteshaus gebaut und für die Gemeinde sein Leben gewagt. Möglich, daß dies derselbe ist, dessen oben (N. 24) genannter Sohn Aaron Meschallem die Pynkassynagoge gebaut. Unser Israel mag identisch sein mit dem von David Gans als hochbejahrten Greis erwähnten Israel Horowitz.[133])

90. a) Lamm Horowitz, Levite, Armenvater, st. 1613. b) Jehiskias S. Lämmels, Levite, wahrscheinlich Sohn des vorgenannten Lamm Horowitz, Rabbinatskursor unter Simon Spira, st. Ende 1654.

91. Vögele Tochter des ÖR's Löwe b. Bezalel, Gattin des RA's Jizchak b. Simson Kohen, war talmudisch gelehrt wie ihre oben (N. 84) erwähnte Tochter, st. Anfangs 1629.

92. Jechiel S. Josefs, S. Kalonymos Jeruschalmi, SchR. und GV., st. Anfangs 1598.

93. Chajim S. Naphthali Kohen's, Rabbiner in Lublin und Enkel des oftbemeldeten Rabbiners Jizchak b. Simson Kohen, Schwiegersohn Löwe b. Bezalel's, st. 1698.

[133]) Z. D. II. A. 1513.

schi's Pentateuchkommentar, Targumim und Midraschim sogar ohne Kommentar; auch in der profanen Literatur war sie bewandert und schrieb einen edlen, erhabenen Styl. Sie war geboren 1585, wurde zu 30 Jahren schon Witwe, kehrte 1621 mit ihrem 15jährigen Sohn Simson zu ihrem Vater nach Prag zurück, wo sich Jesaias Horowitz (שלה) vor seiner Abreise nach Palästina, vergeblich um ihre Hand bewarb.

Als ihr Sohn Simson 1650 in Worms das Rabbinat antrat, begleitete sie ihn, blieb aber nur ein Jahr bei ihm, worauf sie sich auf die Reise nach Palästina begab, jedoch auf dem Wege in Sophia starb.[132])

85. a) Binjamin Wolf Sohn Anschel Spira's, Enkel des Prager OR's Simon Spira, st. Anfangs 1715, und b) seine Gattin Ester Tochter des Leviten Jakob Koppel, Gemeindevorstehers in Wien, st. 1720.

86. Samuel S. Salomon Lasch's, Lewite, Enkel des oben (N. 65) erwähnten Wolf Spira's, Rabbiner in der Klausshnagoge und Gemeindevorsteher, st. Anfangs 1752.

87. a) Phöbos S. Eleasar Manles, OR. und SchR. in Böhmisch-Brod soll RGA. verfaßt haben, st. 1707, und b) seine Tochter Sorl Gattin des Dawid Koref, Kohen, st. 1705.

88. David Sohn Moses Koref, Kohen, Fleischhauer, ungemein wohlthätig, er-

[132]) חוות יאיר Vorrede.

2. Gloſſen zu פענח רוא, einem kabbaliſtiſchen Werkchen von Jizchak b. Juda ha-Levi. Prag 1607.
3. Deutſch. Pentateuchkommentar. Prag 1608.
4. Bemerkungen zum מדרש שוחר טוב. Prag 1613.

Auch ſchrieb er Vorreden zu einem Vortrage ſeines Schwiegervaters, der Prag 1593, zu den R. G. A. Meier Rothenburg's, die Prag 1608, und zum ספר החיים des Chajim b. Bezalel, das Prag 1611 erſchien. Er liebte es in ſolchen Vorreden Acroſtiche anzubringen. Aſulai machte ſchon darauf aufmerkſam, daß in der zu Rothenburg's Reſponſen das Akroſtich אנכי חולעת ולא איש חרפת אדם ובזוי עם, יצחק בר שמשון הכהן זכרו לברכה, חתן הגאון הגדול מהרר ליב נרו חוק ואמץ אמן סלה enthalten ſei; wir fanden in der Vorrede zu פענח רוא ein Aehnliches אני הקטן והדל באלפי וצעיר בחכמה, יצחק בר שמשון הכהן זצ"ל ר"ה החן הגאון הגדול בישראל שמו מוהרר יהודה ליווא נרו מפראג. נפניתי למלאכה זו יום חמישי ל"ג לעומר שפיז לאלף הששי ליצירה חוק ואמץ אמן. Sogar in einem jüdiſch-deutſchen Gedichte, vor ſeinem Pentateuchkommentar, flocht er das Acroſtich אני יצחק בן שמשון כהן ein.

Unter dem Titel סדרי בראשית wollte er ein kabbaliſtiſches Werk, Zahlenſpielereien mit dem Worte Bereſchith herausgeben.[131]) Seine Tochter Chawa, Gattin des Abraham Samuel Bacharach, Rabbiners in Worms, war ungemein gelehrt, verſtand hebräiſch und aramäiſch, las Ra-

[131]) פענח רוא Gloſſen zu בראשית.

83. a) Rëuben Sopher S. Hoſchki[130] Kohen Sopher's, Schwiegerſohn des oben (N. 10) erwähnten O. Rs. Ephrajim Lenczyc, ſt. im Frühling 1673. Er war Geſetzrollenſchreiber und Autor folgender Werke:

ילקוט ראובני Midraſchimſammlung alphabetiſch geordnet. Prag 1660.

ילקוט ראובני הגדול Nach den Stellen des Pentateuchs geordnete Midraſchim. Amſterdam 1681.

דבר שבקדושה Anleitung zu einem frommen Lebenswandel. Sulzbach 1684.

עונג שבת Gebete für den Sabbath. Sulzbach 1684.

b) Moſes Chajim S. Leſer's S. Todro's, Abkömmling eines (auf der iberiſchen Halbinſel) gewaltſam zum Chriſtenthum Bekehrten, Prager Gemeindevorſteher und Talmudgelehrter, ſt. hochbejahrt im Jahre 1709.

84. Jizchak S. Schimſchon Kohen, R. A. und Gemeindevorſteher durch viele Jahre, Eidam des Löwe b. Bezalel und Vater des Frankfurter und Poſner Rabbiners Chajim Kohen und des Lubliner Rabbiners Naphtali Kohen, ſt. im Frühjahre 1624. Er verfaßte:

1. Ergänzungen zu חתן דמים, einem Pentateuchkommentar von Salman Runkel. Prag 1605.

---

[130]) Dieſer Vatersname, ein polniſches Diminutiv von Joſua, ſcheint nicht nur von De Roſſi, ſondern ſelbſt von Zunz für einen Familiennamen gehalten worden zu ſein. Der Erſtere (Diz. stor.) nennt unſern Autor romaniſirt „Ruben Dſchi", der Andere (Z. G. u. L. S. 402) „Ruben Höſchki."

מלא חפנים nicht zu erhellen vermochte. Seine Schriften, von denen nur der kleinste Theil in Druck erschien, und der Rest spurlos verschwunden ist, waren fast sämmtlich mathematischen und naturwissenschaftlichen Inhalts als:

אילים und מעין גנים von ihm selbst herausgegeben. Amsterdam 1629.

מצרף לחכמה Scheinbare Apologie der Kabbalah, von seinem Schüler Sam. Aschkenasi edirt, Basel 1629.

גוכלות חכמה Ueber die Kabbalah, von demselben edirt, Basel 1631.

אגרת אהה Ein Schreiben an einen Karäer, eine Skizze der jüdischen Literaturgeschichte enthaltend, v. Geiger in seinem מלא חפנים Berlin 1840 herausgegeben, mit deutscher Uebersetzung, kritischen Anmerkungen und einer biografischen Einleitung. Derselbe zählt dort im Ganzen 29 Werke auf, die del Medigo verfaßt.

82. Josef S. Abraham Kalmanka's, D. R. und Sch. R. in Polen und Böhmen, st. in einem Alter von 56 Jahren[129]) Sonntag 12. Oktober 1636. Eine Approbation von ihm soll sich zu dem 1635 erschienenen גלילות ארץ ישראל v. Gerson b. Elieser finden.

---

[129]) In den neugeprägten altertümelnden Legenden der Prager Judenstadt, wurde das בן מאה ועשר שנים wörtlich genommen, und darauf hin eine ganze Sage fabrizirt. Man übersah aber, daß dieses מאה punktirt sei, und nicht wörtlich sondern buchstäblich genommen, nämlich nach dem Zahlenwerth, berechnet werden müsse, ein Witz, der sich oft findet, z. B. auf dem Portrait des Moses Chefez, in der Vorrede zu שפע טל, in Bacharach's חוות יאיר (Vorrede zu שמן המאור) u. a. m.

ſoph und Touriſt, Schüler des berühmten Galilei, Leibarzt des Fürſten Radziwil, geboren 16. Juni 1591 in Kandia; im Alter von 15 Jahren ſtudirte er an der Univerſität in Padua, und zu 22 Jahren hatte er bereits ſeine Studien beendigt. Er unternahm nun, von Wiſſensdurſt getrieben, Reiſen von einem Weltende zum andern, er ging nach Egypten, der Türkei, Wallachei, Polen, Lithauen, Rußland, Deutſchland, Dänemark, Holland u. ſ. w.[125]) Der Grabſchrift nach war er auch Obberrabbiner in Hamburg wie auch im Bezirk Amſterdams.[126]) Er ſtarb Samſtag den 1. Tag[127]) Sukoth 5416= 16. Oktober 1655. Er war einer der freiſinnigſten Männer ſeiner Zeit, dennoch nicht ganz von Aberglauben frei[128]); dem Karäismus ſchien er nicht abhold.

Jedoch müſſen wir auf den merkwürdigen Umſtand aufmerkſam machen, daß, ſo genau wir auch die Lebensſchickſale wie die literariſchen Leiſtungen dieſes ausgezeichneten Mannes bis 1628 verzeichnet finden, ſo unbekannt ſind dieſelben ſeit jener Zeit bis zu ſeinem Tode. Die letzten 27 Jahre ſeines Lebens ſind in undurchdringlichem Dunkel gehüllt, das ſelbſt ſein neueſter deutſcher Biograf, der gelehrte Dr. Geiger, in ſeinem

---

[125]) Geiger, Melo Chofnaim. [126]) Dasſelbe ſcheint auch aus der Vorrede ſeines Schülers Samuel Aſchkenaſi zu נובלות חכמה hervorzugehen. [127]) Vorrede zu תשובה מאהבה I. des Eleaſar Fleckeles, der das Epitaph noch las, bevor der Grabſtein, wie itzt, zertrümmert war. [128]) S. Elim p. 82.

1. Einige Rechtsgutachten und Bemerkungen im בית יהודה und שיורי כנסת הגדלה א"ח, שבות יעקב, חוות יאיר.
2. Novellas zur סוגיא ד' מיחות. Prag 1725.
3. Novellas zum Seder Moed. מוער דוד
4. Gebete und religiöse Lebensregeln den kabbalistischen Schriften Jizchak Luria's gemäß. Fürth 1691. הנהגת אדם

Unedirt kennen wir folgende, als:

5. Alphabetisch geordnetes Lexikon über alle im Talmud vorkommenden Orte und der dort sich zugetragenen Ereignisse. מקום דוד
6. Sammlung von Midraschim nach Art des ילקוט חדש. מצידת ציון
7. Kommentar zur Bibel. יד דוד
8. Vorträge. תפלה לדוד
9. Collectaneen und Zuschriften von Amtsgenossen. שלל דוד
10. in בתים abgetheilt, mehre Bände zumeist rituellen Inhalts. עיר דוד
11. Rechtsgutachten, schon im לקט הקמח erwähnt, ebenfalls mehre Bände. נשאל דוד

Außerdem noch eine Menge von Werken, Novellas zu vielen Talmudtraktaten, agadische Vorträge, Kommentare über kabbalistische Werke, wie auch Varia, wovon viele in der Michaelischen Bibliothek, 24 im Besitze eines polnischen Privatiers in Viasen unweit Wilna, sich befinden[124]).

81. Josef Salomon S. Elias del Medigo, aus Kandia, Arzt, Mathematiker Philo-

[124]) Zunz, Z. G. u. L. S. 244.

hen, so wird dieser noch durch die im Epitaph enthaltene Notiz erhärtet, daß die Verzehntung seines Vermögens, die er nach Vorschrift an die Armen und an die Gemeinde entrichtete, mehr als 50,000 Reichsthaler betrug. Er hatte erst Genendel, die Tochter des Lippmann Kohen, Gemeindevorstehers in Hannover, zur Frau, welche wahrscheinlich 1713 während der Pest starb;[121]) seine zweite Gattin war Schiffre, die Tochter des (N. 65) genannten Landesrabbiners Wolf Spira. In seinem Alter erblindete er. Er starb Mittwoch 23. September 1736. Der im Jahre 1714 als Sabbathianer verketzerte und verfolgte Nehemias Chajun fand kurz zuvor, als er nach Prag kam, bei ihm und seinem dritten Sohne Joseph freundliche Aufnahme, physische und moralische Unterstützung.[122]) Selbst dann, als Oppenheim in den allgemeinen erbitterten Kampf gegen Chajun mithinein gezogen wurde, scheint er noch immer ein direktes Einschreiten vermieden zu haben.[123]) Auch verweigerte er seine Mitfertigung, als A. 1725 Jonathan Eibeschütz in Verbindung mit mehren Rabbinern den Bannstrahl gegen die erwähnte Sekte schleuderte. Er wird in der Grabschrift als guter Mathematiker gerühmt. Als talmudischer Schriftsteller war er sehr fruchtbar, und so wenig von ihm edirt ist, so zahlreich sind seine noch vorhandenen handschriftlichen Werke. Im Druck erschien von ihm:

---

[121]) Von demselben Jahre findet sich ein Vorhang der heiligen Lade in der Altneu-Synagoge, den Oppenheim für das Seelenheil dieser verstorbenen Gattin widmete. [122]) דברי נחמיה, Vorwort. [123]) Jakob Emden תורת הקנאות.

80. Dawid S. Abraham Oppenheim's, geboren zu Worms 1664, Neffe des Wiener Hoffaktors Samuel Oppenheim[116]), Schüler des Gerſon Oulif Aſchkenaſie, Rabbiner in Metz, ward 1686 O. R. in Brecz in Lithauen, im September 1690 in Nikolsburg und Mähren,[117]) 1702 in Prag als Oberrabbiner und Schulrektor gewählt, 1713 wurde er auch Landesrabbiner über eine Hälfte Böhmens,[118])1718 über ganz Böhmen, in welchen Aemtern er von den Kaiſern Leopold I., vermittelſt Urkunde v. 20. Feber 1705, von Joſef I., laut Urkunde v. 29. Feber 1705[119]), und von Karl IV., mittelſt Urkunden von 28. April 1713 und 19. Sept. 1718, beſtättigt wurde.[120])

Er war ein außerordentlicher Bibliophile, und ſeine hebräiſche Bibliothek, die ſchon Wolf auf 7000 Bände, worunter etwa 1000 Handſchriften, ſchätzte, iſt weltberühmt. Dieſelbe iſt bekanntlich nach mancherlei Schickſalen in den 30ger Jahren zum Bedauern aller deutſchen Orientaliſten von der Oxforder-Univerſität angekauft und weggeführt worden. Läßt dieſe höchſtſeltene Büchersammlung, die auch die koſtbarſten Bücher und Manuſkripte der hebräiſchen Literatur, durch Agenten in allen Welttheilen aufgekauft, in ſich faßt, ſchon einen Schluß auf den Reichthum Oppenheim's zie-

---

[116]) Zunz Z. G. und L. Seite 235. [117]) Bacharach חוות יאיר N. 166. [118]) Ueber die andere Hälfte war der oben (N. 65) genannte Wolf Spira, Landesrabbiner. [119]) Dieſes Datum iſt gewiß ein irrthümliches, da 1705 als Gemeinjahr gar keinen 29. Feber hatte, auch kam Joſeph I. erſt im Monat Mai jenes Jahres zur Regierung. [120]) Orient 1845 N. 3.

ein Sohn des berühmten Jakob Margolioth in Worms, dem Freunde Joseph Kolons, des Jehuda Minz, und des berühmten Reuchlins, und schrieb eine Vorrede zu seines Vaters סדר גטין והליצה[114]).

b) Auf der Rückseite dieses Grabsteines hat man das Epitaph einer um mehr als 100 Jahre später verstorbenen Frau und eines Mädchens angebracht, nemlich Serl, Tochter des Leviten Natan Duschenes, Gattin des Jakob Kreitschdorf, st. 1639, und ein noch namenloses Mädchen, Tochter Jizchaks.

77. Sabbatai S. des Jesaias Horowitz, Levite, Gemeindevorsteher, vielleicht auch Rabbinatsassessor, st. 1555. Es ist dies der Großvater des oben (N. 46) erwähnten של"ה, von welchem Scheftel Horowitz in seinem Testamente (צואת ר' שפטל) bei Anführung seines Stammbaums sagt, daß sein Grab in Prag unweit des Grabes seiner Mutter Chaja sei. Der Vater dieses Sabbatai, Jesaias, war Schwiegersohn des seiner Zeit berühmten Oberrabbiners Akiba in Ofen.[115])

78. a) Israel S. des Josef Horowitz, Gesetzrollenschreiber, st. am ersten Tage des Schebuothfestes 1599, und b) sein Sohn Josef Horowitz schon vorher im Herbst 1598, beide an der Pest.

79. Matrona, Tochter des Jesaias Marlo, Levite, aus der Familie Horowitz, Gattin Karpel's, st. 1596.

---

[114]) Anhang zu Juchassin. [115]) Testament des Scheftel Horowitz, zu Ende des שער השמים und des ר' נוחלין.

67. Hirsch Pollak S. Jakob's, st. 1547.

68. Sorel Tochter des W. Meier Reitl, Gattin des gelehrten Moses Plazker, st. Anfangs 1591.

69. Meschalem S. des Gelehrten Simeon Stang, Levite, st. Ende 1521.

70. Salomon S. Gerschon Kohen's, Typograph, Bruder des oben (N. 25) genannten Mordechai Zemach, st. 1547.

71. Reminissel, Gattin eines Rabbiners, st. 1594.

72. Chiskia Feiwel Weißwasser[112]), Gemeinde- und Landes-Vorsteher, st. Ende 1599.

73. Muskat Tochter des Chaim Pardubiz, Gattin des Jekl Moschels, st. 1593.

74. Avigdor S. Moses Margolioth, einer der Honoratioren der Judengemeinde und Vorsteher, st. 1608.

75. Eisik S. Moses Margolioth, Gemeindevorsteher, st. 1583.

76. a) Jizchak Eisik Margolioth, gemeinschaftlich mit Jakob Pollak, dem Erfinder der Chillukim, Oberrabbiner und Schulrektor,[113]) erblindete im Alter, st. noch nicht 70 Jahre alt, Sonntag 19. März 1525. Er war

---

[112]) Nach dem gleichnamigen Städtchen in Böhmen, wodurch Zunz, der diesen Namen Weißwascher schreibt (Z. G. u. L. p. 263), zu berichtigen ist. [113]) Z. D. I. A. 5290.

jim[109]) S. des Lubliner Oberrabbiners Naphtali Kohen, ſt. Ende 1706.

61. Abraham S. Jechiel's, ſt. jung den Märtyrertod 1595.

62. Chajim S. Jizchak Kohen's, ein berühmter Talmud-Dozent wurde nahe bei Zwittau ermordet 1510.

63. Kalman S. des ermordeten Moſes, ſt. 1613.

64. Juda Leon, S. des Arztes Elia Nantua,[110]) war wie ſein Vater praktiſcher Arzt und ſt. jung. Das Todesjahr iſt nicht angegeben.

65. Benjamin Wolf S. des oben (N. 31) erwähnten Simon Spira, Rabbinatsaſſeſſor und Verwalter der paläſtiniſchen Almoſengelder, während des Interims von 1680, dem Tode ſeines Vaters, bis 1702, wo Dawid Oppenheim aufgenommen wurde, Oberrabbinersſubſtitut, ſeit 1705[111]) böhmiſcher Landrabbiner, ſt. in einem Alter von 75 Jahren, Freitag 11. Jänner 1715.

66. Aaron Jechiel Michel älteſter S. des eben genannten Wolf Spira, Rabbiner in der Neu-Synagoge, ſt. im Herbſt 1723, verfaßte:
מים קדושים Ueber סדר קדשים,
לב ים התלמוד Kommentar zum תלמוד ירושלמי.

---

[109]) Dieſer, ein Enkel Jizchak b. Simſon's und ein Urenkel Löwe b. Bezalel's A. 1698. (S. Grabſchrift Nro. 93.) [110]) Ein Joſef Nantua war 1616 Arzt in Prag, und ſein Sohn Juda Löw daſelbſt ſeit 1628 viele Jahre Prediger. (קול יהודה Vorrede.) [111]) Damals ging Abraham Brod, der frühere Landrabbiner, nach Metz.

54. Juda Löbl S. Moſes, Synagogendiener, ſt. 1550.

55. Bela, Tochter des Lewiten Moſes und Gattin des Leviten Iſrael, ſt. 1594.

56. Juda S. Meier's aus dem Städtchen Taus in Böhmen, ſt. Ende 1531.

57. Das Grabmal dreier Brüder, Elieſer Liebmann, Moſes Aaron und Jizchak, Söhne Naphtali's, ſtarben ſämmtlich 1594; Jizchak kurz vor ſeinem anberaumten Hochzeitstage.

58. Schalom S. des Gelehrten Jizchak Mita, ſt. Anfangs 1594.

59. a) Salman, S. Moſchel's, Rabbinatsaſſeſſor, kam um in der großen Feuersbrunſt, welche Dienſtag den 21. Juni 1689 faſt das ganze Judenviertel Prags, darunter 11 Synagogen und alle Dokumente des jüdiſchen Rathhauſes verzehrte, mit ſeiner hier benannten Gattin

b) Mirjam Tochter des Jakob Tein. Beide wurden in dem Waſſerbehälter eines Reinigungsbades (מקוה) gefunden.[107])

60. Chaja Tochter des Jechiel Luria, S. des berühmten Arztes und Gemeindevorſtehers Salomon in Lublin,[108]) Gattin des Cha-

---

[107]) Memorialbuch der Hoch-Synagoge. [108]) Meir Lublin's RGA. N. 62. Seine Schweſter war 1559 in Krakau (Luria RGA. N. 21). Natan Basſchebi (N. 136) hatte 1626 deſſen Tochter Chanah zur Gattin, und eine Schweſter unſerer Chajah, Namens Eſter, heiratete 1631 in Lublin Abraham, Sohn Lipmann Heller's (מגלת אי"כה.)

ſer Knabe iſt von mütterlicher Seite ein Enkel des erwähnten Ehepaares Jeſaias und Chaja Horowitz, und ſein Vater Feiwel, Eidam des שלה,[106]) Verfaſſer von Anmerkungen und Mittheilungen alter Leſearten zum Pentateuch-Raſchi, die Hanau 1614 erſchienen.

47. Jakob S. Nathan's, viele Jahre Gemeindevorſteher und Armenvater, ſt. 1584.

48. Slowe Tochter des Chajim Pardubitz, Gattin des Falk Nauburg, ſt. Ende 1546.

49. Baruch Sohn Jizchak Weiſel's, Gemeindevorſteher, ſt. 1550.

50. Pinchas, ein gelehrter Rabbiner, ſt. am Vorabende des Verſöhnungstages 1495. Im Memorialbuche der Altneuſynagoge wird er ein Sohn des הקדוש (bekanntlich das Epithet eines gewaltſam Ermordeten oder Religions halber Hingerichteten) Jonathan genannt. Möglich iſt dies derſelbe Pinchas aus Prag, den der שלשלת הקבלה um dieſe Zeit zuſammen mit Katriel aus Krakau und Nathan aus Eger anführt.

51. Rele Tochter des Abraham Kohen, ſt. 1547.

52. Moſes S. Lippmann Beck's, der letzte auf dieſem Friedhof Begrabene, ſt. im Frühjahre 17. Mai 1787.

53. Löwe, ein Gelehrter, auch Abkömmling berühmter Rabbiner, ſt. Ende 1539.

---

[106]) In ſeiner Vorrede zu dem, Hanau 1612 erſchienenen Werke שפע טל unterzeichnet er סייבל בן החסיד הגאון מוי דוד זכרי' המכונה ר' מענרלן.

ethiſchen und ſocialen Elemente ein großer Platz in dieſem Buche eingeräumt. So finden ſich dort Abhandlungen über Nächſtenliebe, Jugenderziehung, Beſcheidenheit, Freigebigkeit, weltlichen Umgang, Keuſchheit, Mildthätigkeit, Wahrhaftigkeit, Fleiß, Mäßigkeit u. ſ. w. Welches Bedürfniß das Werk dem Volke wurde, zeigen die verſchiedenen Kompendien, die bald dem Erſcheinen desſelben folgten. Außerdem ſchrieb Jeſaias:

שער השמים Kommentar zu den gewöhnlichen Gebeten, in Jeruſalem verfaßt, und edirt Amſterdam 1717.

בנרי ישע Bemerkungen zum סדר טוער נרדי erſchien Amſterdam 1757.

Er hinterließ 2 Söhne: Scheftel, der 1660 als Oberrabbiner zu Wien ſtarb,[104]) und den Rabbinatsaſſeſſor Jakob in Krakau. Uebrigens war dieſe Familie, wie die der Spira, ein wahrer Bienenſtock des Rabbinats, aus der ganze Reihen von Rabbinern und Talmudgelehrten hervorgingen. Das Sterbejahr ſeiner hier begrabenen Gattin Chaja iſt auf dem Leichenſteine nicht angemerkt, doch ſcheint es 1620 zu ſein.[105]) Auf der Rückſeite des Grabſteines befindet ſich das Epitaph des im Beginn des Jahres 1621 verſtorbenen Knaben, Zacharias Mendl, Sohn des Chaim Feiwel, Oberrabbiner in Bunzlau. Die-

[104]) Frankel, Wiener Grabſchriften N. 254. [105]) Da es im Memorialbuch der Hoch-Synagoge heißt, daß er bald nach dem Tode ſeiner Gattin nach Paläſtina abgereiſt ſei, und das ארר השני in der Grabſchrift auf ein Schaltjahr hinzeigt, welches in den letzten 4 Jahren vor ſeiner Abreiſe, nur שנת ש"ך — 1620 — war.

würdig ist sein Urtheil über Moses Isserl's, den Lehrer seines Vaters. Dieser Mann, den man in neuerer Zeit für den erschwerendsten unter den Rabbinen hält, und den ein Reformsüchtiger einst „den Hemmschuh allen Fortschrittes" gescholten, gilt unserm שלה, bei aller Achtung, die er für ihn hegt und bekundet, als ein, besonders seinem Zeitgenossen Salomon Luria (מהרש"ל) gegenüber, oft ohne gehörigen Grund, die laxere Observanz begünstigender Dezisor, dem zwar durch besondere Himmelsgunst das Glück zu Theil wurde, daß der ganze Occident seine Ansichten adoptirte, von denen unser Horowitz nichts destoweniger in einer bedeutenden, dort namhaft gemachten Anzahl von Fällen abzusehen und sich darin der strikten Meinung Luria's zu fügen, seinen Kindern empfiehlt.[103]) So rigorös er aber auch in ritueller Beziehung ist, in Sachen der Moral ist er aber noch weit rigoröser. So fordert er als Konsequenz der Wahrheitsliebe, daß Kaufleute ihre Waare nicht über Gebühr loben, die Käufer sie nicht, um billiger zu kaufen, tadeln sollen, daß jeder Theil den Preis für den er die Waare geben oder nehmen wolle, sogleich angebe; daß man Beleidigungen und zugefügte Unbill allsobald verzeihe; denn meint er, die Menschheit bilde gleichsam einen Körper; so wenig nun ein Glied an das andere, wenn es auch von ihm beschädigt wurde, Rache nehmen werde, eben so wenig dürfe ein Mensch seinem Nächsten Böses mit Bösem vergelten. Ueberhaupt ist dem

[103]) Ibid. p. 74b. ff.

führte ihn jedoch dem Gebiete der damals herrschenden kabbalistischen Mystik zu, wo man in Buchstaben-Mutationen und Zahlenspielereien die Lösung der wichtigsten Probleme der Menschheit zu finden glaubte. Das genannte Werk besteht aus 2 Theilen: דרך חיים die praktischen Gebote nach den Festtagen des Jahres, und לוחות הברית sämmtliche 613 Gebote nach ihrer Reihenfolge im Pentateuch geordnet; eine Einleitung תולדות אדם und ein Vorwort עשרה מאמרות gehen voran, welche kabbalistisch-philosophische Betrachtungen über Würde und Zweck des Menschen enthalten. Jeder dieser 2 Theile zerfällt wieder in Unterabtheilungen, Alles aber in 3 Hauptrubriken, נר מצוה die speziellen, religiösen Satzungen, תורה אור die kabbalistischen Motivirungen derselben und תוכחת מוסר die sich daran knüpfenden Sittenlehren. Dazwischen sind Vorträge, exegetische Bemerkungen, Gebetsformeln, Gleichnisse und geistreiche Sentenzen eingewebt. Der Verfasser dringt darauf, daß die Jugend bereits gründliche Kenntnisse der Bibel besitze, bevor man mit ihr zum Talmudunterricht schreite, empfiehlt derselben das Studium der hebräischen Grammatik, gestattet und empfiehlt sogar für Ungelehrte das Gebet in der Landessprache, tadelt das Schaukeln während desselben wie auch den Singsang der Vorbeter, rügt sehr die sophistischen Chilukim, deren Abfassung er als schwere Sünde erklärt, und ruft ein Pater peccavi über seine eigenen derartigen Produkte aus früherer Zeit.[102]) Merk-

[102]) שלה p. 181a 182b.

nahm.[100]) In seiner Jugend schrieb er Anmerkungen zu seines Vaters עמק ברכה, über das Gebet und einige Segenssprüche, Krakau 1597. Sein Hauptwerk ist aber das שני לוחות הברית, ein vor seiner Abreise nach Jerusalem begonnenes, dort im Jahre 1628 vollendetes Opus,[101]) Vorschriften zu einem vollkommen religiösen Lebenswandel enthaltend, das er zunächst für seine Kinder als das werthvollste Vermächtniß bestimmt hatte, und welches erst 1649 zu Amsterdam in Druck erschien. Dieses Werk hatte bald in allen Gauen, wohin Israels Reste versprengt sind, Autorität erlangt, und genoß bis auf die neueste Zeit außerordentliche Verehrung. Es umfaßt das ganze jüdische Religionsgebäude vom Grundstein bis zum Giebel, von den höchsten Wahrheiten des Glaubens bis zu den minutiösesten Zeremonien und Gebräuchen, ja bis auf Klugheits- und Anstandsregeln herab. Und über Alles ist eine höhere Weihe ausgegossen, es spricht sich darin eine so felsenfeste Glaubenstreue, eine so erhabene Sittlichkeit und ein so makelloses, nur Gott geweihtes Leben aus, daß es dem Leser ganz erklärlich wird, wie der Verfasser selbst seinem an sittlich vollkommenen Charakteren gewöhnten Säkulum, als ein Heros der Frömmigkeit, als ein wahrer Heiliger, Verehrung und Bewunderung abnöthigen mußte. Das Streben nach höherer Erkenntniß Gottes und der Natur

[100]) של"ה Amsterdam 1698 p. 73b. [101]) Epigraph Ende של"ה.

1608 und 1612 finden[93]), und ſeit 1614 Oberrabbiner in Prag 7 Jahre lang.[94]) 1621 zog er nach Jeruſalem, wo er Freitag 19. November ankam.[95]) Er ward Rabbiner der deutſchen Gemeinde daſelbſt, doch bald trafen ihn ſchwere Leiden; der Paſcha ließ ihn und mehre angeſehene Rabbiner ins Gefängniß werfen, um ein bedeutendes Löſegeld zu erpreſſen.[96]) Nach ſeiner Befreiung zog er nach Tiberias, wo er ca. 1630,[97]) und bald darauf ſeine zweite Frau Chawa, Tochter des Elieſer, und ein kleines Töchterchen ſtarben.[98]) Die Familie ſtammt höchſt wahrſcheinlich aus dem Städtchen Horzowitz in Böhmen, und der Großvater Sabatai Scheftel lebte und ſtarb in Prag.[99]) Unſer Jeſaias jedoch ſcheint in Polen geboren und erzogen worden zu ſein. Er betrieb auch ſeine Studien unter dem 1591 verſtorbenen Salomon S. Juda Löbiſch, Rabbiner in Poſen und Lublin, von dem er erſt zur Zeit ſeiner Verheiratung Abſchied

---

[93]) Seine Approbation und die Vorrede ſeines Schwiegerſohnes zum שפת אמת. [94]) Vorrede zum שלה. [95]) Vorrede zu שער השמים. [96]) שם הגדולים. [97]) Genau ſcheint ſein Todesjahr nicht bekannt worden zu ſein. Sein Sohn Scheftel ſagt in der Vorrede zu עמודים וי, daß ſein Vater den שלה in Jeruſalem 2 Jahre nach ſeiner Ankunft beendigt, und abermals 2 Jahre nachher geſtorben ſei, dies wäre demnach 1625—1626; dem widerſpricht jedoch das Epigraph des genannten Werkes, in welchem es heißt, daß es שנת השבועה לס"ק, alſo 1624 beendigt worden. Natan Spira, der in מגלה עמוקות bei Gelegenheit ſeiner Trauerrede über unſern Jeſaias das Todesjahr שד"ר 1620 angibt, iſt offenbar falſch, und ſoll wahrſcheinlich שי"ן heißen. [98]) Memorialbuch a. a. O. [99]) Grabſchrift N. 77.

42. Jakob S. Moſes Aaron Teomim's, Gemeindevorſteher, ſt. Ende 1627. Dieſe Familie führte wie bereits N. 27 bemerkt wurde, den Beinamen Lämmel, wodurch die Abbildung eines Lammes auf dieſem Grabſtein erklärlich iſt.

43. Samuel S. des Rabbiners Bezalel, Enkel des Oberrabbiners Löwe b. Bezalel, Gemeindevorſteher, ſt. 1655.

44. Simon S. Juda Löw Kuh's, Levite, kaiſerl. Hoffaktor, hatte ſchon in ſeiner Jugend mit großer Selbſtaufopferung, die ihm Haft und Leiden zuzog, der Gemeinde einen bedeutenden Dienſt geleiſtet, errichtete in ſeinem Hauſe eine Lehrſchule für Talmudiſten, und fundirte vor ſeinem Tode eine namhafte Summe um von den Zinſen mittelloſe Rabbinen zu unterſtützen; ſt. Ende 1773.

45. Samuel S. des frommen Mendl Joß aus Krakau, Lehrer am großen Bet-Hamidraſch, war blind, ſt. jung 1721. Der berühmte Jonatan Eibeſchütz ſoll einer ſeiner Schüler geweſen ſeiu.

46. Chaja, Tochter des frommen Gelehrten und Gvſt. Abraham Maul aus Wien,[92]) Gattin des prager Oberrabbiners Jeſaias der Levite. Dieſer letztere Jeſaias Horowitz, S. Abraham's, S. Sabatai Schefteles, S. Jeſaias, nach ſeinem Hauptwerke gewöhnlich שלה genannt, war Oberrabbiner in vielen Gemeinden, als: Poſen, Krakau, Wien, Frankf. a. Main, wo wir ihn

[92]) Memorialbuch der Hof-Synagoge.

34. Abraham S. des in Böhm. Leippa ermordeten[90]) Salman aus Posselberg, war Rabbinatsassessor und Schulrektor, st. 1746.

35. Menachem S. Ascher Mazzerato aus Rovigo, ausübender Arzt, st. im Sommer 1680.

36. Moses Nikolsburg, Abgesandter aus Jerusalem, S. Elchanan's, Prediger's in Nikolsburg, st. im Herbst 1713.

37. Löw S. des Gemeindevorstehers Aaron Reiterls Kohen, st. 1742.

38. Schemaja S. des oben N. 28 genannten Gemeindevorstehers Jakob Basschewi, ein junger Talmudbeflissener, überlebte seinen Vater nicht lange, st. im Sommer 1634.

39. a) Salman S. Bendit Emrich's aus Lipstadt, praktischer Arzt; die Grabschrift rühmt von ihm, daß er die Gemeinde zur Zeit der grassirenden Pest nicht verließ und sein Leben in die Schanze schlug, um Andere zu retten, st. Ende 1729.

b) Moses S. des eben erwähnten Salman, ebenfalls Arzt, st. 1742.

40. Abraham S. des Vorbeters Aaron, S. Abraham Stroi st. im Knabenalter 1574.

41. Menachem Sohn David's, vulgo Mändel Wolf, Gemeindevorsteher und Mitbegründer des Beerdigungsvereins im Jahre 1564[91]), st. 1581.

[90]) יערות רבש I. p. 75. [91]) Stammbrief a. a. O.

ließ vor seinem Tode unserm Simon Spira durch seinen Sohn Abbitte thun.[87]) Die von ihm verfaßten Werke scheinen ihm bei einer Plünderung abhanden gekommen zu sein, doch wird er von seinem Enkel Elias Spira in אליה רבה zitirt. Im Druck erschien bloß מראה יהוקאל קטן, Auszüge aus seinem größern kabbalistischen Werke מראה יהוקאל, excerpirt von Jecheskel Kindeles, Rabbiner in Nachod, Prag 1695.

32. Jona S. des Elia Bunzlau, auch Landshofer genannt, ein gelehrter Talmudist, st. in einem Alter von noch nicht 35 Jahren[88]) im Herbst 1712. Als Kenner der Kabbala wurde er nebst Moses Chasid von dem Sch. R. Abraham Brod einst nach Wien zu einer Disputation mit den Sabathianern geschickt, zeigte sich aber seiner Mission nicht gewachsen.[89]) Er verfaßte:

בני יונה Erklärungen und Diskussionen über Hilchoh Sefer Tora und Masoroth, Prag 1803.

כנפי יונה Ueber den Jore Deah, Prag 1812.

מעיל צדקה Rechtsgutachten, verfaßt 1710, Prag 1757.

צואה Moralisches Testament, aufgenommen im דרך טובים, Frankf. a. M. 1717.

מאורי אור Ueber Correktionen in einer Gesetzrolle.

33. Schaul S. Esriel's, Vorsteher der Altschul-Synagoge, widmete derselben viele Synagogengeräthe und Ornamente, st. bejahrt 1628.

---

[87]) Schebuth Jakob I. Seite 36. [88]) Vorrede zu כנפי יונה. [89]) Jakob Emden in מטפחת כפרים.

nach ihm genannten Schmiles-Thalern wissen, die er geprägt haben soll; wir konnten von allem dem keine Spur finden.

29. Josef S. Jizchak's, st. jung im Jahre 1473.

30. Sara, Tochter Jizchak's aus vornehmer Familie.

31. Aaron Simeon Spira, S. des Nr. 13 genannten Wolf, geboren im Jahre 1600, war Rabbiner zu Frankfurt, Lemberg, Brecz in Lithauen, Lublin, Krakau, Wien und zuletzt Prager Oberrabbiner und Landesrabbiner von Böhmen[85]), 40 Jahre, nemlich von 1640 bis zu seinem Tode, der Sonntag den 3. December 1679 erfolgte. Er hatte oftmals Verfolgungen zu erleiden, und soll sogar einer Einkerkerung mit genauer Noth entgangen sein, bis er endlich von Kaiser Leopold einen Freibrief erhielt, der mit goldenen Buchstaben geschrieben war.[86])

Auch hatte er einst einen Streit mit mehren Gewaltmännern der Gemeinde wegen inokulirter Eßrogim, deren Gebrauch er nicht gestatten wollte, und zu deren Erlaubniß sie den berühmten Sabbathai Kohen, vulgo Schach (ש"ך), der damals eben in Prag war, verlockten, und dann den Vorbeter der Altneu-Synagoge zum Gebrauche eines solchen Eßrogs zwingen wollten. Der ש"ך sah jedoch bald seine Uebereilung und die Intrigue ein, deren Werkzeug er sein sollte und

[85]) Vorrede zu אליה ומצא. [86]) Mittheilung des sel. Moses Wolf Zeiteles, frühern Aktuars der Brüderschaft.

Schock Groſchen Meißniſch. Dieſes Haus iſt dasſelbe, in dem ſich gegenwärtig die Großenhof-Synagoge befindet, doch ſcheint es damals weit umfangreicher geweſen zu ſein.[79]) A. 1629 ſtand er dem ſchuldlos inhaftirten Rabbiner Lippmann Heller (בעל תוספות יו"ט) mit Rath und That bei, gab aus eigenen Mitteln den fünften Theil des für ihn verlangten Löſegeldes, und erwirkte auch von andern Seiten Beiſteuer.[80]) Seine Mildthätigkeit erſtreckt ſich bis auf die Armen in Paläſtina, denen er mehrere Tauſende geſpendet.[81]) Bald nachher zog er in Folge von Unannehmlichkeiten, in die er verwickelt wurde, von Prag weg nach Gitſchin, wo wir ihn in den Jahren 1631 und 1632 finden.[82]) Er ſtarb in Jungbunzlau Dienſtag 2. Mai 1634. Seine erſte Frau war Kaudel, Tochter des Abraham, die 1616 noch lebte, und welche ihm eine zahlreiche Nachkommenſchaft hinterließ.

Wir kennen fünf Söhne: Abraham (ſ. N. 128), Nathan (ſ. N. 136), Aſcher, Samuel, der 1632 Dobriſch, die Tochter des bemeldeten Rabbiners Lippmann Heller heiratete,[83]) Schemaja (ſ. N. 38) und ein Töchterchen Freudel (ſ. N. 141). Er hatte ſich noch zum dritten Mal verheiratet, und ward im Spätherbſt 1632 in Gitſchin noch mit einem Sprößling geſegnet.[84])

Manche glauben, daß Baſchewi auch kaiſ. Münzmeiſter geweſen, und einige wollen gar von

---

[79]) Urkunden in den Prager Stadtbüchern. [80]) Megilath Ebah. [81]) Epitaph in Jungbunzlau. [82]) Urkunde a. a. O. [83]) Megilath Ebah. [84]) Urkunde a. a. O.

Reich befindlichen Wappenleuten zukommen, hiedurch theilhaftig erklärt wird. Auch wird ihm das erwähnte Adelsprädicat von Treuenberg ertheilt, damit er und seine Nachkommen solchen Zunamen in allen ihren Unterschriften, Titeln und Insiegeln gebrauchen sollen, und schließlich ihm das Recht eingeräumt, daß er keinem andern Tribunal als bloß dem Hofmarschallsamte zu unterstehen habe. Auch scheint ihm darin noch das Recht ertheilt worden zu sein, in seinem Hause in Prag eine Synagoge zu errichten, wie wir aus dem stellenweise bereits unleserlich gewordenen Dokumente dechiffrirt zu haben glauben.[78]) Als Gemeindevorsteher fanden wir ihn zuerst 1616. Der nach der Schlacht am weißen Berge in Böhmen eingesetzte kaiserl. Alter ego Fürst Karl von Lichtenstein, übergab ihm 1621 zwei in der jetzt Dreibrunnenplatz benannten, damals noch zur Christenstadt gehörigen Gasse situirte Häuser, das Eine zu 3 Brunnen genannte, und das andere anstoßende Eckhaus, welche beide dadurch, daß der frühere Besitzer derselben (ein prager Bürger) sich erhängt hatte, dem Fiskus anheim gefallen waren; denen gegenüber befanden sich noch 2 seiner Häuser, in deren einem er wohnte. Auch gehörte ihm ein großes Haus sammt Garten nahe der Moldauüberfuhr, welches gegenwärtig den Namen „Golczischer Hof" führt. Endlich kaufte er im Jahre 1627 von den Amtsmännern der großen Kreuzeskirche ein großes Haus, der Hadische Hof genannt, um 5850

[78]) Diplom im Besitz der Großen Hof-Synagoge.

Berückſichtigung des redlichen Wandels und der treuen Dienſte, die Basſchewi der k. k. Kammer durch allerhand Eröffnungen in Beziehung auf die Regalien und Intrada bisher erwieſen, und noch täglich erweiſt, wird er ſammt Weib, Kinder und Hausgeſind in beſonderen Schutz und Schirm genommen. die ihm von den früheren Monarchen Rudolf und Mathias ertheilten Freiheiten nicht nur beſtättigt, ſondern auch mehre andere hinzugefügt. Es wird ihm, ſeinen Erben und Nachkommen geſtattet, überall in den kaiſerlichen Erblanden, es ſei in Städten, Märkten oder Flecken, gleichviel ob dort Juden wohnen oder nicht, auch in Prag, Wien oder wo immer, ſammt den Seinigen zu wohnen, Häuſer eigenthümlich zu erwerben, und allenthalben öffentlichen Groß- und Kleinhandel jeder Art zu betreiben. Sowohl er perſönlich als auch ſein Vermögen und ſeine Realitäten ſind von jeglicher Art Steuer und Abgaben, auch ſeine Waaren, wenn er dem Hoflager nachzieht, von allen Mauthgebühren befreit; auch iſt ihm im kaiſerl. Quartier zu wohnen geſtattet. Ferner wird ihm und ſeinen Nachkommen ein dort ausführlich beſchriebenes Wappen, einen blauen Löwen mit 8 rothen Sternen im ſchwarzen Felde führend, auf ewige Zeiten verliehen, und ihm geſtattet, dasſelbe in Petſchaften, Inſiegeln, Gemälden und Grabſteinen, Geſchäften und auch ſonſt nach Wohlgefallen zu gebrauchen, wie er auch aller damit verknüpfter Rechte und Freiheiten, Vortheil und Ehre, ſo wie ſie allen im heiligen

im Beginne des 30jährigen Krieges, wo die Plünderungen sich bis auf die hebräischen Bücher erstreckten, gottesdienstliche Requisiten und Gebetbücher zu Hunderten verschickt. Ihr oben genannter Gatte Jakob Bas-schewi (בח שבץ) von Treuenberg, seiner k. k. Majestät Diener und Hofhandelsmann, wie er seit 1621 in allen ämtlichen Urkunden genannt wird, vulgo Jakob Schmiles, war an Reichthum, Ansehen und Wohlthätigkeit ein würdiger Nachfolger Mordechai Meisel's. Seine Verdienste um den Staat, hatten 3 nach einander folgende deutsche Kaiser aus dem Hause Habsburg anerkannt, und ihn dafür durch besondere ihm eingeräumte Immunitäten und Freiheiten ausgezeichnet. Schon im Jahre 1590 hatte Kaiser Rudolf ihm ein Privilegium ertheilt, welches Mathias, als er zur Regierung kam, konfirmirte. Kaiser Ferdinand der II. aber bestättigte nicht nur diese, sondern fand sich bewogen, ihm ein neues mit noch ausgedehnteren Begünstigungen zu verleihen, und ihn zugleich in den österreichischen erblichen Adelsstand mit dem Prädikate von Treuenberg zu erheben. Dieses Adelsdiplom ist von Ferdinand als römischer Kaiser am 18. Jäner 1622 und als König von Böhmen im September 1623 ausgefertigt, und vom böhm. Kanzler Popel von Lobkowitz und dem 1618 in Gesellschaft der Statthalter Martinitz und Slawata aus dem Fenster des prager Schlosses gestürzten Geheimschreibers Philipp Fabricius kontrasignirt. Dessen wesentlicher Inhalt ist in Kürze folgender: In

vorstehern, die den Beerdigungsverein begründeten.[75]) Er starb hochbejahrt im Jahre 1591. Sein Sohn Bezalel war vor ihm schon 1589 verschieden.[76])

26. Meier S. Eliesers, Armenvater, st. 1590.

27. Elkele, Tochter des Jesaias Teomin, Gattin Jochanan Weil's, st. 1584 in der Festung Breitenstein, wurde 1586 exhumirt und durch ihren Gatten nach Prag geführt um hier ihre letzte Ruhestätte zu finden. Diese Familie Teomin, führte den Beinamen Lämmel, von der ein Zweig bald nachher auch in Wien fortblühte, aus welcher der 1639 zu Wien verstorbene dortige Oberrabbiner Moses Teomin Lämmel hervorging.[77])

28. Hendel, Tochter des Eberl Geronim, zweite Gattin des Gemeindevorstehers Jakob Sohn des Abraham B. Sch., starb im Sommer 1628. Mehr als das Wappen, das den Grabstein dieser vornehmen Frau ziert, adelt sie die Frömmigkeit und Mildthätigkeit, die ihr nachgerühmt werden. Sie war die Mutter der Armen, lud sie an ihren Tisch, vertheilte jährlich Hemden unter sie, erzog Waisen, stattete arme Mädchen aus unterstützte dürftige Gelehrte, spendete die Beleuchtung in Gotteshäusern und Schulen, beschenkte sie mit Büchern, selbst nach Oestreich, Mähren und andern Ländern hatte sie

[75]) Stammbrief a. a. O. [76]) Zunz in Geiger's Zeitschrift V. p. 42. [77]) Frankel, Wiener Grabschriften N. 114.

Jahr darauf A. 1559 wurden in Folge der Angebereien eines Apostaten Juda Modena alle hebräischen Bücher daselbst konfiscirt, so daß selbst in den Synagogen die Vorbeter aus dem Gedächtniß zu rezitiren sich genöthigt sahen. Erst als der Inhalt dieser Bücher, die sämmtlich im Gewicht von 80 Zentnern zur Untersuchung nach Wien geschickt worden, als unschädlich sich herausstellte, wurden sie den Betreffenden rückgestellt, doch wurde die seit 1547 eingeführte Zensur nun auch auf hebräische Werke ausgedehnt. Bald darauf am 22. Juni äscherte eine Feuersbrunst 72 Häuser der Judenstadt ein, der Pöbel benützte diese Gelegenheit um die Juden zu plündern, warf auch mehre Jüdinnen in die Flammen, welchem Unwesen jedoch der herbeigeeilte Statthalter Erzherzog Ferdinand bald Einhalt that.[73]) Um den Leiden die Krone aufzusetzen wurden A. 1559—1561 alle Juden, bis auf 12 Familien in Prag, aus Böhmen gewiesen. Da war es wieder Mordechai, der, mit unsäglichen Hindernissen kämpfend, die Zurückberufung der Juden bewerkstelligte. Um ein diesfälliges Gelübde Sr. Majestät des Kaisers Ferdinand I. zu lösen, war er bis nach Rom gegangen, und es gelang ihm dort von dem humanen und edlen Pabst Pius IV. die Lösung jenes Gelübdes zu erwirken.[74]) Im Frühling 1562 kehrten die Juden nach Prag zurück, und 1564 finden wir Mordechai unter den Gemeinde-

[73]) Z. D. I. A. 5319. Emek Habacha. [74]) Anmerk. seines Sohnes Salom. im Z. D. a. a. O.

anten als Vorsteher, die es zuließen, daß Mordechai in ihrer Gegenwart von einem jener Zeugen furchtbar geschlagen wurde, und statt sich seiner anzunehmen noch einen 4wöchentlichen Arrest über ihn verhängten. Der Rechtsstreit kam zuletzt vor das Rabbinertribunal in Krakau, wo durch genaue Erhebungen sich das ganze Trug- und Lügengewebe enthüllte, die Zeugen als bestochen, und die Beschuldigung als ein Racheakt des Seligmann gegen seinen Schwiegervater, mit dem er vorher einen Geldstreit hatte, sich erwies, und die Unschuld Miriams glänzend ans Tageslicht hervortrat.[71]) An seiner Gemeinde nahm Mordechai edle Rache. Noch während des Prozesses, als sein Vaterherz ob der gekränkten Ehre seiner unschuldigen Tochter aus tausend Wunden blutete, im Frühjahre 1558 schon, war er thätig gewesen, um das Damoklesschwert der Verbannung, das über den Juden Prags wie ganz Böhmens hing, von ihnen abzuwenden. Er hatte sogar dem Gemeinwohl sein persönliches Interesse nachgesetzt, indem diese Thätigkeit ihn verhinderte, bei einer in Krakau angeordneten Tagfahrt in Sachen eben jenes Rechtsstrittes zu erscheinen; zwar wurde dieselbe, in Berücksichtigung jenes dringlichen Motivs erstreckt, er jedoch für schuldig erkannt, dem Gegner, seinem Schwiegersohn, die Kosten zu ersetzen.[72]) Die Prager Gemeinde aber wurde damals vom Unglück unablässig verfolgt. Ein

[71]) S. Lurla's RGA. 33. [72]) Isserl's RGA. 12.

19. Josef S. Itzchak's, Einer der Honoratioren der Gemeinde, st. 1526.

20. Esriel S. Israel's, Gemeinde- und Landesvorsteher, starb Ende 1530.

21. Jechiel S. Meschallem's, ein vornehmer Mann, st. 1456.

22. Meier S. des Zwi Hirsch Koppas, st. 1597.

23. Moses S. Abraham Ketzel's, Gemeindevorsteher, st. 1571.

24. Aaron Meschallem S. Jesaias Horwiz, Lewite, der Erbauer der noch bestehenden sogenannten Pinkassynagoge im Jahre 1535,[68]) st. Sonntag 17. August 1550.

25. Mordechai und sein Sohn Bezalel, Kohanim; beide Buchdrucker aus der durch Zunz bekannt gewordenen Druckerfamilie der Gersoniden.[69]) Mordechai, ein Sohn des Gründers der hebräischen Buchdruckerei in Prag Gerson Kohen, nach seiner Mutter auch Mordechai Zemach genannt, hatte 1558 einen Prozeß, seiner Tochter Mirjam[70]) wegen, die ihr Gatte Seligmann durch erkaufte Zeugen fälschlich des Ehebruches anklagte. An der Spitze der prager Gemeinde, die damals überhaupt nicht des besten Rufes genoß, standen berüchtigte Denunzi-

[68]) Gedenktafel in dieser Synagoge. [69]) In Geiger's Zeitschrift V. S. 35. ff. [70]) Zunz (ibid.) nennt diese Frau מרים מנוחה, wahrscheinlich auf Grund des mißverstandenen Passus לתור למרים מנוחה, der sich im betreffenden Responsum Luria's findet.

sel, der eine Waise Namens Marek hinterlassen hatte, konnte dieser Letztere im Jahre 1663 die Erbschaft antreten; er wurde in die Meiselsynagoge, in das von Mordechai errichtete Bad und in alle Grundstücke, welche die Aeltesten für die Gemeinde unrechtmäßiger Weise benützten, gerichtlich eingeführt. Aber der Prozeß war immer nicht zu Ende, und Marek mußte 1665 noch das Versprechen geben, bis zur Beendigung des Rechtsstrittes Nichts von der Verlassenschaft zu veräußern.[67])

17. Seligman Gans, Gelehrter, st. Ende 1608. Möglich, daß dies der Bruder des Dawid Gans war, dem dieser sein Werk צמח דוד dedicirte; doch war dieser bloß ein reicher Mäcen der Wissenschaft, während der in der Grabschrift Genannte, Rabbiner oder Dajan war, wie aus dem Titel הגאון und der Stelle דן דין אמת לפני כביתי hervorgeht.

18. Jehuda S. Natan's, genannt Selkeln, ein von der Regierung mit Einwilligung der Gemeinde angestellter Rabbiner; st. Samstag 1. Feber 1550. Es ist dies der in den Annalen des Daw. Gans A. 5317 erwähnte Schulrektor Selkeln. In einem Memorialbuch wird ihm der Familienname Sack beigelegt, und wir wollen es hier nur als unsichere Vermuthung hinstellen, daß unser Selkeln der מהרז"ק sein mag, der im מהרי"ל als Schüler des Jakob Margolioth vorkömmt.

[67]) Größtentheils aus Urkunden in den Prager Stadtbüchern.

gerlichen Scene zwischen beiden Anlaß gegeben habe. An seinem Leichenbegängniß nahmen die höchsten Hofbeamten Theil, ja der Kaiser selbst ließ sich durch Stellvertreter dabei repräsentiren. Aber sein Testament wollte die Regierung nicht als gültig anerkennen, und ließ sein sämmtliches Vermögen, welches sie, weil er keine Leibeserben hinterließ, als Eigenthum der Krone beanspruchte, sogleich konfisciren, wobei an baarem Gelde allein 600,000 Mark Silber vorgefunden worden sein sollen. Auch mußten auf ihrem Befehl die Rabbiner in den Synagogen den Bannstrahl gegen alle jene schleudern, die als Schuldner des verstorbenen Meisel, oder auf andere Art im Besitze eines dem Genannten gehörigen Eigenthums, dasselbe nicht der königlichen Kammer anzeigten.[65]) Zweifelsohne floß ein Theil dieser Reichthümer in den Säckel Philipp Langs, berüchtigten Kammerdiener Kaiser Rudolfs, wie es das Verhör dieses A. 1609 gefallenen Günstlings ergibt.[66]) Doch ward eines seiner Häuser 1610 dem Brudersohn Jakob Meisel und dessen Frau Johanka zugesprochen, und nach dem Tode Rudolfs schenkte Kaiser Mathias 1613 die andern aus der Verlassenschaft herrührenden Immobilien dem einen testamentarischen Erben, Samuel Meisel dem Jüngern. Doch scheint die Gemeinde dagegen prozessirt und die Grundstücke lange Zeit zu ihrem Nutzen verwaltet zu haben. Lange erst nach dem Tode dieses Samuel Mei-

[65]) Fortsetzer zu. Emek Habacha des Joseph Hakohen p. 171. [66]) Hurter Philipp Lang, Interrogatoria 73—77.

er die neue nach ihm genannte Meiſelſynagoge erbaute und im Frühjahre 1592 vollendete, welcher Bau ihm auf mehr denn 10000 Thaler zu ſtehen kam.[62]) Nicht minder hatte er ein Lehrhaus errichtet, einen Garten zum Gottesacker gekauft, ja ſogar auch zum Ausbau der A. 1581 eingeweihten Salvadorskirche 100 Reichsthaler beigeſteuert.[63]) 1593 finden wir ihn als Gemeindevorſteher; er war auch bei Hofe ſehr angeſehen, ſoll ſelbſt Regierungsrath geweſen ſein und das kaiſer. Inſiegel geführt haben.[64]) Er ſtarb kinderlos Dienſtag in der Nacht von 13. auf den 14. März 1601, nachdem er 12 Tage vorher in Gegenwart des Oberrabbiners Löwe b. Bezalel und der Gemeindevorſteher Joachim Brandeis und Meier Epſtein ſein Teſtament gemacht, in welchem er 2 ſeiner Neffen, Söhne ſeiner Brüder Elias und Simon, beide Samuel genannt, die man durch die Epitheta Samuel der ältere und der jüngere unterſchied, zu Univerſalerben einſetzte, und die Söhne ſeines dritten Bruders Salomon ſo wie ſeine 5 Schweſtern und noch andere Verwandte mit reichlichen Legaten bedachte. Ein italieniſcher Chroniſt will wiſſen, daß er auf ſeinem Krankenlager ſeiner Gattin befohlen, bedeutende Summen dem Oberrabbiner Löwe b. Bezalel zur Vertheilung an die Armen zu übergeben, deſſen ſie ſich jedoch geweigert, was zu einer är-

[62]) Zemach David I. A. 352. [63]) Hist. Societ. Jes. P. 2. L. 3. p. 215. [64]) Menaſſeh ben Israel im מקוה ישראל Cap. 18, §. 66.

März 1562 wanderten sie wieder ein,[61]) nach welcher Zeit erst Meisel zu Ansehen und Reichthum gelangt zu sein scheint, da wir vor dem Jahre 1569 nirgend seinem Namen begegnen. Anno 1569 finden wir ihn zuerst in einer Urkunde zu dem Gemeindevorsteher Jizchak Rose, oder Isak Likarz, wie er czechisirt genannt wird, in einem gesellschaftlichen Geschäftsverhältnisse stehen. Späterhin, nachdem seine erste Gattin Chawa gestorben war, heiratete er Frummet, die Tochter dieses genannten Jizchak Rose, die wir schon 1581 als seine Gattin finden, und die ihn überlebte. Er bauete die an das Rathhaus stehende sogenannte Hohe-Synagoge, widmete Gold- und Silbergeräthe wie auch kostbare Brokate zu Ornamenten nicht nur den prager Synagogen, sondern auch nach Polen und Jerusalem, errichtete ferner ein allgemeines und ein Frauenbad, ein Armenhaus, ließ die Judenstadt auf seine Kosten pflastern, kleidete öfters alle Arme der Gemeinde gleichförmig, gab jedes Jahr zweien durch das Loos gezogenen heirathsfähigen Mädchen die Aussteuer, und streckte unbemittelten Geschäftsleuten bedeutende Summen als unverzinsliches Darlehen vor. Auch den Gemeinden Krakau und Posen, welcher Letzteren Hab und Gut am 11. Juni 1590 ein Raub der Flammen wurde, schenkte und lieh er die bedeutende Summe von 20000 Thalern. Im Jahre 1590 kaufte er einen öden Grund, auf dem

[61]) Stammbrief des Beerdigungs-Vereins, zum Theil abgedruckt in זכרון ליום אחרון von M. W. Zeitcles.

13. Wolf S. des Gaon titulirten Jechiel Michel's, Rabbinatsaſſeſſor, Vater des berühmten Prager Oberrabbiners Simon Spira, hatte mehr als 30 Jahre hier ſein Amt bekleidet, ſtarb Samſtag 12. Oktober 1630.

14. Jizchak Eiſik S. des Jeſaias aus Melnik, Oberrabbiner, fungirte theils als ſolcher theils als Schulrektor 30 Jahre in Prag,[59]) ſt. Dienſtag 3. Mai 1583.

15. Joſeph S. des eben genannten Rabbiners Jizchak, äußerſt beleſen in der Bibel wie im Talmud, in grammatiſchen wie in poetiſchen Werken; ſtarb im Alter von 15 Jahren, nicht כסלו שמ״ב (Ende 1581) wie es fälſchlich zur Seite des Grabſteins ſpäter zugeſchrieben worden, ſondern vermuthlich שמ״ה (Ende 1584).[60])

16. Mordechai S. b. Samuel Meiſel, geboren 1528, wahrſcheinlich in Prag, da nicht nur dieſer Familienname daſelbſt ſchon 1477 erſcheint, ſondern auch nach dem Tode Mordechai's, ungeachtet er kinderlos verſtarb, ſich doch eine zahlreiche Verwandtſchaft gleichen Familiennamens dort vorfindet. In ſeine Jugendzeit fallen 2 für die Prager Judengemeinde inhaltsſchwere und verhängnißvolle Ereigniſſe, nämlich die kurz auf einander folgenden Austreibungen der Juden aus Böhmen Anno 1542 und 1561. Im

[59]) Z. D. I. A. 5343. [60]) Da ſein Vater, der erſt 1583 ſtarb, auf dieſem Epitaph bereits die Euphemie צ״ל erhält: auch fiel im Jahre שמ״ב der 15. Kislew nicht auf Sonntag, wohl aber שמ״ה.

gelehrt werden, die ihm ganz nutzlos sind, wie Eruvin, Chulin u. d. gl. statt ihm Moral und Kenntniß der religiösen Pflichten einzuprägen, und alles dies aus Eitelkeit und Verblendung, weil die Eltern nur wünschen, daß man ihr Kind rühme. Er rügt auch den Hochmuth mancher Rabbinen so wie den Mangel an Gemeinsinn, der an dem Egoismus zerschellt. Gegen die Chilukim donnert er und ruft: „Himmel! Ein Talmudist und Rabbiner soll die einfache Erklärung, die er wie jeder Andere wohl kennt, bloß darum verdrehen, um etwas Neues zu sagen, und Talmudstellen Deutungen unterschieben, von deren Unrichtigkeit er vollkommen überzeugt ist ꝛc. ꝛc.[56]) Den Namen Salomon erhielt er im Beginn des Jahres 1601 während einer gefährlichen Krankheit.[57]) Außer den in der Grabschrift genannten 6 gedruckten Werken hinterließ er noch handschriftlich רבבות אפרים, ebenso wie die edirten Schriften, agadische Vorträge enthaltend, ein voluminöses Werk, dessen Drucklegung er aus Mangel an Geldmittel nicht bewerkstelligen konnte.[58])

11. Hirsch Darschan, Sohn des letztgenannten Ephraim Lenczyc, Oberrabbiner und Schulrektor in mehren Gemeinden, zuletzt in Prag Rabbinatsassessor und Prediger; st. 1624.

12. Jokl Epstein, Levite, Gemeindevorsteher und Armenvater; st. 1625.

---

[56]) עמודי שש. [57]) [58]) כלי יקר, Vorrede.

Vorträge niederzuſchreiben.[54]) Nach Löwe b. Bezalel's Tod ſcheint er auch das Oberrabbinat und zwar in ſeinen letzten Jahren mit Jeſaias Horowitz (בעל השל"ה) gemeinſchaftlich bekleidet zu haben.[55]) 1611 war er Augenzeuge des Paſſauer Einfalls, worüber er auch 2 Selichoth אלה אזכרה und חולעת יעקב und den Pismon לך ה' הצדקה verfaßte, welche in Prag alljährlich am 2. Adar, dem Jahresage dieſer Vorgänge, in der Altneuſynagoge rezitirt werden. Er ſtarb Donnerſtag 21. Feber 1619. Seine Predigten zeigen von einem geſunden Urtheil, vorurtheilsfreiem Geiſt und biederem Charakter. Er weiſt zurecht Groß und Klein, rügt ſchonungslos ſelbſt die Gebrechen ſeines eigenen Standes, und ſcheut ſich nicht gegen eingewurzelte falſche Anſichten ſeine Stimme zu erheben. So tadelt er, daß die damals jährlich neu gewählten Dajanim durch Nepotismus zu ihrem Amte gelangen, klagt über den verkehrten Jugendunterricht, wo man die Bibel nicht dem Sinne nach erklärt, ſondern bloß die Wörter überſetzt, dann mit dem Kinde Talmud lernt, bevor er von der Einheit Gottes und der Liebe zu ihm etwas weiß; daß ferner Talmudtraktate

---

[54]) עמודי שש, Vorrede. [55]) Mit ſeiner Stelle ſcheint es eine eigene Bewandniß gehabt zu haben, denn Iſaias Horowitz, der gleichzeitig mit ihm hier fungirte, und ihn noch überlebte, war OR., während Lenczyc in der Ueberſchrift ſeiner Selichoth nur Sch. R. titulirt wird, und doch heißt es im Epitaph von ihm אב"ד ור"מ וריש כלה. S. Art. ליווא בן בצלאל ועד לחכמים.

מאור הקטן Ueber den Kalender.[48])
פרוזדור[49]) Ein großes Werk über Geometrie.

10. Salomon Ephrajim Lenczyc S. Aaron's, in seiner Jugend in Jaroslaw, wo er ganz ohne Bücher sein erstes Werk verfaßte, so daß er sogar alle Talmud- und Bibelstellen aus dem Gedächtniß zitiren mußte,[50]) späterhin 1581 lebte er als Privatmann in Lemberg,[51]) und machte sich als Prediger so beliebt, daß er auf allseitige Aufforderung in vielen polnischen Gemeinden, vorzüglich bei Gelegenheit der jährlichen Rabbinerversammlungen, die damals in Lublin stattfanden, öffentliche Vorträge hielt.[52]) Im März 1604 wurde er als Schulrektor und Prediger nach Prag berufen.[53]) Als im Oktober 1607 die Pest in Prag wüthete, alles aus der Stadt floh, so daß die Gemeinde sich ganz zerstreute, ging er mit einem Häuflein der Vornehmsten und Gelehrtesten nach Bischitz, 4 Meilen von Prag, wo er sich damit beschäftigte, sein 6tes Werk, seine jüngst gehaltenen agadischen

---

[48]) Dieses halten wir für das im T. D. II. A. 1583 versprochene Werk über den Kalender, da, so oft es citirt wird (Nechmad p. 35a, 35b, 36b, 50b, 59a, 63b, 74b), immer vom Kalenderwesen die Rede ist. Ganz unbegreiflich bleibt es uns daher, wie Zunz (a. a. O.) sagen kann, מאור הקטן sei ein Traktat über Arithmetik, jenes Werk hingegen wäre gar nie geschrieben worden. Uebrigens war es in שערים eingetheilt, wovon das שער החרוש und das שער החזוני im Nechmad namentlich erwähnt werden. [49]) Davon hatte schon der Autor selbst das Manuscript verloren. Zunz glaubt, es wäre identisch mit dem מגדול דור. [50]) עולות אפרים, Vorrede. [51]) עיר גבורים, Titelblatt. [52]) [53]) עמודי שש, Vorrede.

Köln,[38]) auch Löwe b. Bezalel.[39]) Nathan Spira aus Grodno, Verfaſſer des אמרי שפר war ſein Geſchwiſterkind,[40]) verſchwägert mit ihm war Samuel Doktor, von dem er rühmt, daß er es verſtanden, die Luſtſeuche durch eine minder gefährliche Kur als die mit Queckſilber zu heilen,[41]) und R. Man in Nordheim, wo er Euklid ſtudirte.[42]) Er ſchrieb:

1. צמח דוד Annalen von der Schöpfung bis zum Jahre 1592. Prag 1592.
2. מגן דוד Ueber Aſtronomie.[43]) Prag 1612.
3. נחמד ונעים[44]) Mathematiſche Geografie. Jeſnitz 1743.

Er hatte noch folgende, nun nicht mehr exiſtirende Werke verfaßt:

מגדול דוד[45]) Ueber Arithmetik und Geometrie.
גבולת הארץ[46]) Eine Geografie[47]).

---

[38]) Ibid. II. A. 1583. 1588. [39]) Nechmad a. a. O. [40]) Z. D. I. A. 5337. [41]) Ibid. II. A. 1491. [42]) Ibid. I. A. 5030. [43]) In der Vorrede zu Z. D. bezeichnete er dieſes Werk als arithmetiſchen Inhalts. [44]) Zunz ſagt davon, es wäre 1612 geſchrieben worden. Nun heißt es am Ende desſelben, daß es יום ו' ח' אב שע"ג vollendet worden ſei, alſo im Jahre 1613, 4 Wochen vor ſeinem Tode. Jedoch muß es ſchon viele Jahre früher angefangen worden ſein, indem nicht nur Kaiſer Rudolf, der 1612 ſtarb, darin mit ירה bezeichnet iſt, ſondern auch R. Löwe, der doch ſchon 1609 ſtarb, in der Vorrede die Formel שיחיה erhält. [45]) Z. D. Vorrede. [46]) Nechmad p. 27 a. [47]) Zunz (a. a. O.) meint, es wäre dies wahrſcheinlich jenes große kosmographiſche Werk, welches er früher verſprochen hatte. (Z. D. I. A. 3205, II. A. 1533), und identiſch mit dem zu Konſtantinopel gedruckt ſein ſollenden Werke צורת הארץ, Kosmographie des David Abſi.

9. Dawid Gans, S. Salomo's[29]), S. Seligmann's,[30]) Chroniſt und Mathematiker, geboren in Weſtphalen[31]) im Jahre 1541[32]), betrieb talmudiſche Studien in Frankfurt am Main und Krakau, zog nach Prag um 1564, wo er Donnerſtag 22.[33]) Auguſt 1613 ſtarb. Er war der erſte deutſche Jude dieſer Epoche, welcher ein lebendiges Intereſſe an dem Studium der Geographie und Aſtronomie nahm. Er korreſpondirte mit Johann Müller, und genoß der perſönlichen Bekanntſchaft Keplers[34]) und Tycho de Brahes, für den er mehrere Auszüge der hebräiſchen Ueberſetzung der Tafeln Alfonſos, verfaßt 1260, ins Deutſche übertrug.[35]) Als ſeine Lehrer nennt er Moſes Iſſerls,[36]) Elieſer Treves in Frankfurt,[37]) Ruben Fulda in Bonn, Günſtling des Biſchofs Ernſt, Kurfürſt zu

---

[29]) Z. D. Vorrede. [30]) Ibid. I. A. 5260. [31]) Ibid. II. A. 5316. [32]) Ibid. II. A. 5301. Zunz (Eſſay in Benjam. Itinerary Edit. Aſcher) wußte das Jahr nicht genau anzugeben. Er ſagt bloß „abont 1540", wozu er als Quellen Z. D. II. A. 801. 1510. 1556 nennt. Merkwürdigerweiſe hatte er A. 1541 daſ. überſehen, wo Gans ausdrücklich היא שנת מולדי ſagt. [33]) Zunz ibid. hat 25. Auguſt, dem 8. Elul entſprechend, wir glauben jedoch, daß es in der Grabſchrift ה' אלול heißen muß, weil der dort zugleich angegebene Donnerſtag damals auf den 5. Elul fiel. [34]) Zunz ibid. meint, daß er mit Kepler nur korreſpondirt hätte, allein dieſer Aſtronom lebte damals in Prag, und Gans ſagt mehreremal ausdrücklich daß er mit ihm geſprochen. S. Nechmad Wenaim p; 13b. 15b. 35b. 37b. 38b. [35]) Aus Zunz a. a. O. bis auf einige Berichtigungen faſt wörtlich überſetzt. [36]) Z. D. I. A. 3124. 3056. Nechmad Vorrede Seite 8 והחסיד מורי ורבי אשר אמנני וגדלני מו' משה איסרלס ז'ל. [37]) Z. D. I. A. 5260.

Deferenz seinen Worten lauschten. Sie tituliren ihn רוח אפנו, מחמד עינינו, מופת דורנו und dgl. Im Munde des Volkes wird er gewöhnlich der hoch (hohe) Rabbi R. Löb genannt[25]). Ueber der Thüre seines Hauses (N. 91) ist wie auf seinem Grabmal noch itzt ein in Stein gemeißelter Löwe zu sehen. Merkwürdig ist, daß über sein Alter wie über seinen Begräbnißort so viel Unwahres im Umlauf ist. Jost gibt an, daß er ein Alter von 104 Jahren erreicht haben soll,[26]) Jos. Flesch macht gar 140 Jahre daraus *). Asulai läßt ihn in Krakau,[27]) und Wolf[28]) in Posen begraben sein, was alles ganz unrichtig ist.

---

[25]) So wird er schon A. 1680 genannt, in Michel Epstein's קיצור שי"ה p. 21 a. [26]) Die Unwahrscheinlichkeit dieser Angabe erhellt daraus, daß Salomon Luria, der nicht vor 1550 blühte, und in dem erwähnten NGA. sich selbst noch jung nennt, doch von unserm Löwe als von einem obwohl gelehrten, doch erst künftig Rabbinatsfähigem spricht, und Letzterer auch wirklich erst c. 1553 Rabbiner wurde, er muß daher damals gar jung gewesen sein, und keinesfalls schon 45 Jahre gezählt haben. *) רשימת אנשי מופת. Prag 1838. [27]) Sonderbar genug sagt Asulai (ועד לחכמים) von ihm לעת זקנתו רצה לילך לפוזנן, ואח"כ הלך לקראקא, והיתה מנוחתו כבוד שם בקראקא. Dieser Irrthum rührt wahrscheinlich daher, daß A. unsern Löwe mit einem gleichnamigen (vermuthlich dem 1671 verstorbenen, und von Wolf in seinen Epitaphiis erwähnten Krakauer Rabbiner) verwechselt hat, und es ist dessen Grab, welches Asulai's Sohn in Krakau gesehen (שם הגדולים Art. רמ"א), A. aber für das L. b. Bezalel's gehalten. [28]) Bibl. hebr. I. p. 419. Von diesem ließ sich auch Zunz in seiner Biographie Raschi's irre leiten.

ein Buch ספר החיים, Moral und Erbauliches enthaltend, ſchrieb er 1578 innerhalb zweier Monate, als, einer heftig graſſirenden Seuche wegen, ſein Haus gänzlich abgeſperrt war, erſchien Krakau s. a.; außerdem hinterließ er noch handſchriftlich:

עץ חיים Ueber den ſchönen Styl,

באר מים חיים Kommentar über Raſchi zum Pentateuch, cod. Oph. Qu. 257,

ספר הצחות eine vollſtändige hebräiſche Grammatik; Oſtra 1787,

אגרת הטיול Miscellaneen in alphabetiſcher Ordnung; Prag 1605,

אור החיים ein kabbaliſtiſches Werk; Miczdiboz 1801.

Ein anderer Bruder, Sinai, wird von Dawid Gans, der oft mit ihm ſprach, הגאון genannt[23]); eine Approbation von ihm findet ſich zu Samuel Makſchan's חחלת דברי שמואל, das Prag 1594 erſchienen iſt, und Moſes Körner ſagt, daß er in Kollin begraben ſei[24]). Von dem jüngſten Bruder Simſon ſollen Gloſſen mitgetheilt ſein in dem von Jonatan b. Joſef Oſfenbach 1720 edirten צורת הארץ des Abraham b. Chija. Auch andere Glieder ſeiner Familie hatten ſich als Gelehrte und Autoren ausgezeichnet, doch unſer erſtgenannte Rabbiner war der Löwe unter ſeinen Kollegen ארי שבחבורה, bei dem die berühmteſten Rabbiner ſeiner Zeit ſich Raths erholten und mit Hochachtung und

[23]) Z. D. I. A. 3392, 5187. [24]) In ſeiner Edition der מגילת איכה Lippm. Hellers.

Salomon Luria (מהרש"ל) sich ihrer an, bezeugte, daß sein Großvater, der fromme Rabbi Jizchak Klauber (der in Posen wohnte)[19]), mit Bezalel b. Chajim verschwägert war, und mit dessen Familie den freundschaftlichsten Umgang pflog. Er sagt zugleich, daß man jener schändlichen Verläumdung um so eifriger entgegentreten müsse, als es sich nicht nur um die Ehre des verstorbenen Bezalel b. Chajim, sondern auch um die seiner 4 gelehrten Söhne, die alle bald Rabbinerstellen bekleiden werden, handle[20]). In der That finden wir Chajim, den ältesten dieser Brüder, Schulkollegen des Moses Isserls (רמא), mit dem zusammen er bei dem berühmten Schalom Schechna, Rabbiner in Lublin (gest. 1557), studirte, A. 1545 in Krakau,[21]) später als Rabbiner in Friedberg, wo er am Schebuothfeste 1588 starb, nachdem er als Schriftsteller in mannigfachen Fächern sich versucht hatte. In der Kasuistik haben wir von ihm ein 1575 verfaßtes und Amsterdam 1712 edirtes Werk מים חיים[22]), eine Kritik des תורת חטאת von M. Isserls;

---

späterhin, als er zu Amt und Würde gelangte, selbst mit Feuereifer gegen diese verruchte Unsitte auf, und sprach mit Zuziehung mehrer Rabbiner A. 1583 Samstag vor dem Versöhnungstag einen feierlichen und furchtbaren Bann über alle jene aus, die es wagen würden, irgend jemand durch Beilegung dieses Schimpfnamens Nadler zu kränken.

[19]) V. Zunz in Frankels Zeitschrift, Oktoberheft 1846. [20]) Luria's MGA. 12. [21]) Zunz in Frankel's Zeitschrift a. a. O. [22]) Wird, weil es eine Streitschrift ist, gewöhnlich וויכוח מים חיים genannt. Im Oph. Cat. cod. 989 Q wird es irrthümlich als ein kabbalistisches Werk angegeben.

18. באורים על דיני מזוזה, כתיבת מגילה, כלי הקדש בגדי כהונה וסימני הקטרה.
19. באורים על הרייף ומרדכי.

Die 3 letztgenannten Werke sind in der Oppenheim. Bibliothek F. 865. Qu. 573. 590.

Das Volk sah in ihm einen Wunderthäter,[16]) eine Menge Sagen von seinen übernatürlichen Kenntnissen haben sich bis auf den heutigen Tag erhalten. Besonders ist jene vom Golem, ein von ihm verfertigtes Homunculum, das ihm alle Dienste verrichtet haben soll, allgemein bekannt.

Er war Brudersohn des Jakob aus Worms, Oberrabbiners von ganz Deutschland (gestorben 1563), und hatte noch 3 Brüder: Chajim, Sinai und Simson, sämmtlich berühmte Talmudisten.[17]) Die Familie stammt höchstwahrscheinlich aus Posen, denn, als jemand einst dieselbe in bösen Leumund zu bringen sich unterfing[18]), nahm

[16]) Sein Enkel Naphtali Kohen sagt einmal אבי זקני מהורר ליווא מבראג אשר שמש ברוח הקדש. [17]) Zemach David I. A. 5323. [18]) Sowohl die plauderhafte medisance als die perfide Verläumdung hatte damals ein eigenes Feld, auf dem sie sich mit Vorliebe tummelten. Galt es, eine Person in der öffentlichen Meinung zu Grunde zu richten, so genügte es, den Verdacht der illegitimen Abstammung irgend eines ihrer Ascendenten laut werden zu lassen, wodurch jedoch nicht blos ein Individuum, sondern zugleich dessen ganze Familie, und alle mit dieser Familie Verwandten und Verschwägerten zu Bastarden gestempelt wurden. Solche eines illegitimen Ursprungs Verdächtige wurden damals mit dem Spitznamen „Nadler" gebrandmarkt*). Unser Löwe b. Bezalel trat

*) Mein Freund S. K. ist im vollständigen Irrthum, wenn er in seiner trefflichen Novelle „Gabriel" meint, daß dieses Nadler der Name einer gewissen Familie gewesen.

9. נחיבות עולם als 2. Theil des דרך חיים, moraliſchen und exegetiſchen Inhalts. Prag 1596.
10. הספר Trauerrede über Akiba Günzburg aus Frankfurt. Prag 1598.
11. באר הגולה Ueber manche Hagadoth im Talmud. Prag 1598.
12. נצח ישראל Das Exil und die Erlöſung. Prag 1599.
13. תפארת ישראל Ueber die Vorzüglichkeit der Tora. Venedig 1599.
14. אור זרוע Erklärung zum Buch Eſter. Prag 1600.
15. נר מצוה Regeln für Chanuka. Prag 1600.[15])

Handſchriftlich hinterließ er

16. באורי יד, gedruckt ſpäterhin 1775.
17. חדושי אגדות.

---

[15]) Ohne haltbaren Grund ſchreibt Zunz (z. G. u. L. 298) einen פסק חליצה, der hier s. a. erſchienen, unſerm R. Löwe zu; denn das R. G. A. deſſelben, auf das Lipmann Heller im Jahre 1649 ſich beruft (תשובות נאונים בתראי 10), iſt kein anderes als das erwähnte פסק על עגונה, wo eben der von Heller angeführte Grundſatz aufgeſtellt wird, daß die Identität einer gefundenen, und an den Kleidern erkannten Leiche, nicht durch die Beſorgniß, die Kleider könnten nur erborgt ſein, in Frage geſtellt werde רלא חיישינן לשאלה. Daß Heller dort von jenem RGA. ſagt, es wäre vor mehr als 40 Jahren erſchienen, ſollte freilich heißen, vor mehr als 50 Jahren, indeß wurde damals den Daten nicht viel Beachtung geſchenkt. Joel Sirkes, der deſſen in ſeinen RGA. 86 ebenfalls erwähnt, hat die Zeit weit richtiger angegeben, indem er in dieſem anfangs 1629 datirten Schreiben von jener Entſcheidung Löwe's ſagt, ſie ſei vor ungefähr 50 Jahren vorgefallen.

ger Gemeinde hat er viele nützliche Einrichtungen getroffen, besonders der Beerdigungsverein, der hier nach der Zurückberufung der Juden im Jahre 1564 gegründet wurde, verdankt ihm seine eigentliche Organisation, und führt seine ursprünglichen Statuten auf ihn zurück. Auch führte er die sogenannten Mischnajoth-Chewroth, Vereine zum Studium der Mischna, ein[13]). In seinen Werken rügt er den verkehrten Jugendunterricht und spricht sich gegen den unfruchtbaren Pilpul aus[14]). Gegen Asaria de Rossi äußerte er sich heftig, weil dieser manche Wundersage im Talmud allegorisch zu erklären versuchte. Die in der Grabschrift erwähnten 15 Werke sind folgende, noch bei Lebzeiten edirte:

1. גור אריה Kommentar zu Raschi zum Pentateuch. Prag 1578.
2. גבורת השם Ueber die Peßachhagada. Krakau. 1582.
3. דרוש לשבת שובה Vortrag, gehalten in Prag 1583. Prag 1584.
4. דרך חיים Erklärung zu Pirke Aboth. Krakau 1589.
5. דרוש לשבת הגדול Vortrag, zu Prag gehalten. Prag 1589.
6. דרוש על תורה ועבודה Vortrag, gehalten in Posen 1592. Prag 1593.
7. דרוש Vortrag, gehalten in Posen. Prag 1593.
8. פסק על ענונה Ein kasuistisches Gutachten. Prag 1594.

---

[13]) Lippman Heller, Vorrede zu Tosephot Jomtow, Lenczyc עמודי שש. [14]) Zunz G. V. 446. 447.

ihm bald nach im Mai 1610. Jehuda Löwe, S. Bezalel's S. Chaim's, war ungefähr von 1553 bis 1573 Landesrabbiner und Schulrektor in Mähren, kam dann nach Prag, wo er zuerſt 11 Jahre bis 1584 nämlich, und ſpäter 4 Jahre von 1588 bis 1592 Rektor in der von ihm gegründeten Talmudſchule (Klauſe) war.[8]) Von 1584 bis 1588 ſcheint er in Poſen geweſen zu ſein.[9]) Sonntag den 16. Feber 1592 ließ ihn Kaiſer Rudolf zu ſich rufen, nahm ihn wohlwollend und herablaſſend auf, der Gegenſtand ihrer Unterredung blieb jedoch ein Geheimniß[10]). Bald darauf, im April desſelben Jahres, ging er wieder nach Poſen und ward dort Schulrektor und Landesrabbiner von Groß-Polen.[11]) Er kam jedoch nach wenigen Jahren wieder zurück[12]), ward nun auch Prager Oberrabbiner, was er bis zu ſeinem Tode blieb. In der Pra-

---

[8]) Nur ſo kann die bezügliche an Unklarheit leidende Stelle in צמח דוד I. A. 5352 erklärt werden. [9]) Dieſes geht daraus hervor, daß David Gans a. a. O. von Löwe's ſpäterm Poſener Rabbinate ſagt נעשה שם ר"י ואב"ד שנית. Auch gebraucht unſer L. in dem פסק על עגונה der 1584 vorfiel, den Ausdruck פה פוזנא. [10]) Bloß Joſt (Kl. Geſch. d. Iſrael. 1832) weiß von dieſer Audienz zu erzählen, daß ſie ihre Wirkung gethan. [11]) Zemach David a. a. O. [12]) Im Epithaph heißt es יותר מעשר שנים מקץ בראש מורים, jedoch ſcheint er 1591 ſchon wieder in Prag geweſen zu ſein, da er in dem damals erſchienenen פסק על עגונה ſchon אב"ד דק"ק פראג genannt wird. Vom Frühjahr 1597 iſt es gewiß, da R. Löwe ר"ז אייר שנ"ז in Prag ſeine Trauerrede auf Akiba Günzburg gehalten hat. Jedenfalls iſt Joſt, der ihn 19 Jahre in Prag Rabbiner ſein läßt, hiedurch zu berichtigen.

vermuthet in ihm auch den Autor der in Oxford (cod. Uri 345 Nr. 2) befindlichen, unvollſtändigen Expoſitionen zu Geneſis und Exodus. Am Hofe des Königs Wenzel IV. ſoll er ſehr in Gunſt geſtanden ſein. [5]) Sein Bruder Menachem Kara, ein philoſophiſcher Erläuterer des Midraſch, ſchrieb einen Kommentar zu den ſchwierigen Stellen des More Nebuchim.[6])

3. Joſeph S. Jechiel's, ſt. 1439.

4. Joſchua S. Aaron's, ſt. 1444.

5. Abraham S. Jakob's, Märtyrer; ſt. 1476.

6. Gedaljah S. Salomo's, Arzt; 22 Jahre[7]) Vorſteher der Altſchulſynagoge; ſt. 1486.

7. Schöndl, Gattin des Gelehrten Gabriel, ſt. 979. Wir wollen uns zu dieſer Grabſchrift nur die Bemerkung erlauben, daß einige Reimzeilen darin ſich auch im Epitaph der A. 1426 verſtorbenen Gattin des berühmten Rabbiners Jakob Lewi in Worms (מהרי"ל) ganz gleichlautend finden.

8. a) Jehuda S. Bezalel's, Prager Oberrabbiner; ſt. Donnerſtag 22. Auguſt 1609. b) Perl, ſeine Gattin, Tochter Samuel's, folgte

---

[5]) S. Luzzato's Mittheilung aus einem Maharil Ms. in Pollak's הליכות קדם. [6]) Zunz G. V. p. 400. 401. Im Oph. Catal. wird dieſer Autor יעקב בר' מנחם ר' אחי ר' אבינרור קרא genannt. Dieſer Vatersname muß ein Irrthum ſein, da wir aus R. Abigdor's Grabſtein erſehen, daß deſſen Vater יצחק hieß. [7]) Memorialbuch der Altſynagoge.

Adnotationen,

zunächſt biographiſchen Inhalts,
zu den hier mitgetheilten Grabſchriften,

von

Simon Hock.

---

1. Joſchua Sohn Jehuda's, Vorbeter, ſt. 27. November 941 n. g. Z.

2. Abigdor Kara S. Jizchak's, Rabbiner und Dichter; ſt. Samſtag 25. April[1]) 1439. Er war in ſeiner Jugend Augenzeuge der bekannten Juden-Metzelei in Prag am Oſterſonntage, den 18. April des Jahres 1389, über die er ſeine berühmte Selicha אח כל החלאה, nebſt dem dazu gehörigen, aber minder bekannten Pismon אל נקמות ה'[2]) ſchrieb. Außerdem ſind von ihm da: zwei Selichoth אשחטחה פני ארון und אפתחה במשל פי in der Selichoth-Sammlung der Prager Altſchule, einige Gedichte in einer Sammlung religiöſer Poeſien in der Michaeliſchen,[3]) ein Codex Rechtgutachten in der Oppenheimerſchen Bibliothek cod. 1032 Qu.. und Zunz[4])

---

[1]) Nach jüdiſchem Datum 10. Jjar. Die Grabſchrift hat zwar שבת ט' באייר, und aus ihr auch Zunz (z. G. u. L. p. 417) 9. Jjar, der aber auf Samſtag gar nie fallen kann, und damals wirklich auch ein Freitag war. [2]) Bei Beiden beginnt die letzte Strophe mit dem Worte קרא. Beim Pismon fangen außerdem die 2., 3. und 4. Strophe mit dem Buchſtaben קרא an. [3]) Dukes im Orient 1845 L. 10. [4]) Z. G. u. L. p. 105.

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Elieſer Sohn Jakob Duſchenes	תק"ב	1742	103	55
Moſes Sohn Salomon's Arzt	—	—	39	17
Löw Katz Reiterls	—	—	37	16
Abraham Sohn Salomons Poſtelberg	תקו	1746	34	15
Moſes J. Sohn Jechiel M. Spira	תקי	1749	91	45
Samuel Laſch	תקי"ב	1752	86	39
Jakob M. Wiener	תקי"ד	1754	101	53
Efraim Sohn Maier Fiſchel	—	—	108	58
R. Maier Fiſchel	תקי"ל	1769	114	60
Simon Löwi Kuh	תקל"ד	1773	44	18
Abraham Modl Riß	תקל"ה	1775	133	68
Simon S. Abraham Günzburg	תקל"ט	1778	160	81
Löwi Sohn Mendel's Fanta	תקמ"ב	1782	115	62
Löw Sohn Joſef Kaſſowitz	תקמ"ג	—	119	64
Sarach Eidlitz	תקמ"ו	1786	116	62
Moſes Sohn Lippmann's Beck	תקמ"ז	1787	52	21

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Eßriel Sohn Baruch Schames	תכ"ח	1665	156	79
Ruben Sohn Hoschki's	תל"ג	1673	83	36
Beer Sohn Salomons Fanta	תל"ו	1676	147	74
Simon Spira	ת"מ	1679	31	13
Menachem Mazzerato Doktor	—	1680	35	15
Salomon Sohn Moschel's	תמ"ט	1689	59	23
Aron Schlakiwerth	תנ"ד	1694	159	80
Menachem Mendel Chaji's	תנ"ה	1695	155	78
Israel Sohn Josef's Chajis	—	—	—	—
Naphthali Sohn Jizchak's	תנ"ח	1698	93	44
Sara Tochter David Koreff	תס"ה	1705	87	42
Chasa Tochter Jechiel Lurja	תס"ז	1706	60	23
Phöbus Sohn Eleasar Manlis	—	1707	87	41
Gadel Sohn Esriel Schames	תס"ח	—	156	79
Moses Chajim S. Leser Todros	תס"ט	1709	83	36
Menachem Spira	ת"ע	1710	107	57
Arje Löw Sohn Elias Spira	תע"ב	1712	96	48
Elias Spira Sohn Wolf's	—	—	—	46
Jona Sohn Elias Bunzel	תע"ג	—	32	14
Moses Nikolsburg	תע"ד	1713	36	16
Sprinzel Tochter David Ulm's	—	1714	131	68
Simon Sohn Jakob Bakofen	—	—	98	50
Mirl Tochter Aron Schlakiwerth	תע"ה	—	159	80
Benjamin W. A. Spira	—	1715	85	39
Benjamin W. Simon Spira Gaen	—	—	65	25
Löw Sohn Esriel Schames	תע"ז	1716	157	79
Muskat Taußig Tochter David Chaid	תע"ט	1719	146	74
Ester Tochter Jakob Koppel	תפ"א	1720	85	39
Samuel Sohn Mendl Joß	—	1721	45	19
Aron J. M. Spira	תפ"ד	1723	66	26
Mordechai Model Riß	תפ"ח	1727	135	69
Salomon Sohn Benedikt Emrich	תפ"ט	1729	39	17
David Oppenheim	תצ"א	1736	80	31
Samuel Sohn Elias Spira	ת"ק	1740	97	49
Berman Sohn Wolf Fürth	תק"א	—	105	56
Rebeka Tochter Elias Spira	—	—	—	—

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Hendel Tochter Eberl Geronim	שפ"ח	1628	28	11
Abraham Sohn Iſrael's Todros	—	—	104	56
Schaul Sohn Eſriel's	שפ"ט	—	33	15
Vögele Tochter des Rabbi Löwe	—	1629	91	43
Eiſik Sohn Samuel Naſch,	ש"צ	—	143	73
Wolf Spira Sohn Jechiel's	שצ"א	1630	13	6
Chaim Wohl und Gattin	—	1631	139	71
Peſſel Tochter Chajim Trewes	שצ"ב	1632	134	69
Simon Wolf Auerbach	—	—	149	75
Chanauch Sohn Moſes	שצ"ג	1633	106	57
Chave Tochter Maier's Schreiber	שצ"ד	—	132	68
Schemaja S. Jakob Bas-ſchewa	—	1634	38	16
Elieſer Sohn Mordechai's	—	—	125	66
Joſef S. Abraham Halamanka	שצ"ו	1636	82	34
Liebmann Sohn Elieſer	שצ"ח	1637	118	63
Selig Sohn Gerſchon Chefez	שצ"ט	1639	123	65
Abraham S. Jakob Bas-ſchewa	—	—	128	67
Nathan Sohn Jakob Bas-ſchewa	—	—	136	69
Mirjam Gattin des Abraham Chajim	—	—	158	79
Löw Sohn Jecheskel Krumnau	—	—	110	58
Iſrael Sohn Izchak Poppers	—	—	166	83
Serl Duſchenis	—	—	76	30
David Sohn Moſes Koreff	ת'	—	154	78
Fauver Sohn Schmelka	—	—	153	77
Doktor Leon aus Nantowa	s. a.		64	25
Moſes Sohn Uri's Kohen	ת"ג	1642	145	74
Beluſch Tocht. Abraham Chajim's	—	1643	163	82
Moſes Sofer Dajan S. Izchak's	ת"ו	1646	117	63
R. Feivel Duſchenes	ת"ח	1648	102	53
R. Pinchas Hurwitz	ת"ד	1653	138	70
Jecheskia Schames S. Lämel's	תט"ו	1651	90	43
Samuel Sohn Bezalel's	—	1655	43	18
R. Joſef del Medigo aus Candia	תט"ז	—	81	33
Sara Tochter Moſes Belemes	תי"ט	1659	99	51
Moſes S. Abraham's Wallerſtein	—	—	—	51
Peſſil Tochter Salmen Ebril	ת"כ	1660	161	81

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Iſrael Sohn Joſef Herinitz	שנ"ט	1599	78	30
Weibel Weißwaſſer	ש"ם	—	72	29
Maier Sohn Joſeph's Brandeis	—	1600	142	72
Mordechai Sohn Samuel's Meiſel	שם"א	1601	16	7
Dreſil Tochter Izchak Kohen	שם"ב	1602	150	76
Peſſel Gattin ... Geronims	שם"ג	—	161	82
Sara Gattin Joſef's Kohen	שם"ו	1606	100	53
Iſaias Löwi Hurwitz	שם"ן	—	129	67
Moſes Sohn Abraham's Schad	—	1607	144	73
Joſef Sohn Iſrael's Kizingen	—	—	123	65
Abigdor Sohn Moſes Margolis	שם"ח	1608	74	29
Chaim Sohn Eiſik's Melnik	—	—	121	66
Seligman Gans	שם"ט	—	17	8
Jehuda Sohn Bezalel's	—	1609	8	3
Abraham Sohn Salomon	ש"ע	1610	162	82
Perl Tochter Samuel's	—	—	8	3
Kalman Sohn Moſes	שע"ג	1613	63	24
David Gans	—	—	9	4
Jecheskia Schames S. Lamel's	שע"ד	—	90	43
Lam Hurwitz	—	—	—	—
Schemaja Sohn Ebrils Geronim	שע"ו	1616	161	81
Abraham Sohn Jakob Nathan	—	—	120	64
Salomon Efraim Lentſchitz	שע"ט	1619	10	4
Chaja Tochter Abraham's	שפ"א	1621	46	20
Secharja Mendl Sohn Chaim's	—	—	—	—
Iſak S. Moſes Popper Kohen	שפ"ב	1622	166	83
Sara Tochter Moſes Salkind	שפ"ג	—	165	—
Hirſch Darſchan S. Salomon's	שפ"ד	1624	11	5
Freidel Tocht. Jakob Bas-ſchewa	—	—	84	37
Hendel Gattin Moſes Dajan	—	—	111	58
Beer Sohn Simon's Chaſan	שפ"ו	1625	140	71
Moſes Dajan	—	—	111	59
Epſtein Jokel	שפ"ה	—	12	6
Jakob S. Moſes Aron Teomim	שפ"ח	1627	42	18
Moſes Sohn Eiſik Margolis	—	—	104	55
Elkel Tochter Iſaias Teomim Lämel	—	1628	27	11

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Iſrael Sohn Iſaias Hurwitz	שכ"ט	1568	122	64
Moſes Sohn Joels	—	—	—	65
Moſes Sohn Abraham's Ketzil	של"א	1571	23	10
Iſrael Sohn des Salmen Iſaias Hurwitz	של"ג	1572	89	42
Abraham Sohn Arons Stroi	של"ה	1574	40	17
Mendl Wolf S. David's	שמ"א	1581	41	—
Joſeph Sohn Izchak Melnik	שמ"ב	—	15	7
Izchak Sohn Iſaias Melnik	שמ"ג	1583	14	6
Eiſik Margolis Sohn Moſes	—	—	75	29
Pawa Tochter Treſtel's	שמ"ד	—	109	58
Jakob Sohn Nathan's	—	1584	47	20
Rachel Tochter Samuel's Kohen	שמ"ה	1585	95	46
Abo More Sohn Elias Chalfen Roſe	שמ"ו	1586	168	84
Jona Sohn Maier Pfefferkorn	—	—	137	70
Salomon Geronim Sohn Joſua's	ש"נ	1590	170	84
Maier Sohn Elieſers	—	—	26	11
Menachem Sohn Jakob's	שנ"א	—	169	84
Sorl Tochter Maier Reitl	—	1591	68	28
Mordechai und Bezalel Kohanim	—	—	25	10
Muſkat Tochter Chaim Pardubitz	שנ"ג	1593	73	29
Bela Tochter Moſes Levite	שנ"ד	1594	55	22
Izchak Sohn Naphtalis	—	—	57	—
Elieſer Sohn Naphtalis	—	—	—	—
Moſes Aron Sohn Naftali's	—	—	—	—
Salomon Sohn Izchak's Mitá	—	—	58	23
Frau Niminiſl	—	—	71	28
Abraham Sohn Jechiel's	שנ"ה	1596	61	24
Jakob Sohn Izchak Roſé	—	—	112	59
Nathan Sohn Izchak Roſé	שנ"ו	—	113	—
Matrona Tochter Iſaias Marle	—	—	79	31
Maier Sohn Hirſch's Koppa	שנ"ז	1597	22	9
Jechiel Sohn Joſef Jeruſchalmi	שנ"ח	1598	92	44
Joſef Sohn Iſraels Hurwitz	שנ"ט	—	78	30
Elieſer Morawtſchek	—	1599	148	75
Petachja Haſofer	—	—	152	77

Chronologiſches Regiſter.

	Jahr	gew. Zeitr.	Nr.	pag.
Joſua Sohn Juda's	תש"ב	911	1	1
Schöndel Gattin Gabriel's	תש"ם	979	7	2
Joſef Sohn Jechiel's	קצ"ט	1439	3	1
Abigdor Karo	—	—	2	1
Sara Tochter Izchak's	s. a.		30	13
Joſua Sohn Arons	ר"ד	1444	4	2
Roſel Tochter Jakob's Kohen	ר"נ	1452	127	67
Jechiel Sohn Iſrael's	רל"ג	1473	29	13
Abraham Sohn Jakob's	רל"ו	1476	5	2
Roſel Gattin Mordechai's	רמ"ה	1485	126	66
Gedalja Sohn Salomon's	רמ"ו	1486	6	2
R. Pinchas	רנ"ו	1495	50	21
Iſrael Sohn Eſriel's	רס"ה	1505	167	84
Chaim Sohn Izchak's Kohn	ר"ע	1510	62	24
Meſchullam Sohn Simon Stang	רפ"ב	1521	69	28
Eiſik Margolis	רפ"ה	1525	76	30
Joſeph Sohn Izchak's	רפ"ו	1526	19	9
Eſriel Sohn Iſrael's	רצ"א	1530	20	—
Jehuda Sohn Mair's Taußig	רצ"ב	1531	56	22
Hendel Tochter Aſcher's Levite	רצ"ד	1533	130	68
R. Löwe	ש'	1539	53	21
Jakob Löwi Schochet	—	1540	121	65
Abraham Sohn Abigdor's	ש"ג	1542	131	64
Elieſer Sohn Salomon	—	—	151	77
Slava Tochter Chaim Pardubitz	ש"ן	1546	48	20
Bele Tochter Abraham's Kohen	—	1547	51	21
Salomon Sohn Gerſchom's	—	—	70	28
Hirſch Pollak	—	—	67	27
Baruch Sohn Izchak Weiſel	ש"י	1550	49	21
Aron Meſchullam Sohn Iſaias	—	—	21	10
Jehuda Sohn Nathan's vulgo Selkeln	—	—	18	8
Jehuda Löbl S. Moſes Schames	—	—	54	22
Schabatie Sohn Iſaias Levite	שט"ו	1555	77	30

	pag.
Schemaja Sohn Eberl Geromim	81
Schöndel Gattin Gabriel's	2
Secharje Mendl Sohn Chajim's	20
Selig Sohn Gerschon Chefetz s. Enkel	65
Seligmann Gans	8
Simon Sohn Abraham Günsburg	81
Simon Löw Kuh	18
Simon Backofen	50
Simon Spira	13
Simon Wolf Auerbach	75
Slava Tochter Chajim Pardubitz	20
Sorel Tochter Maier Reitel	28
Sprinzel Tochter David Illem's	68
Weibel Weißwasser	29
Wolf Sohn Jechiel Spira	6
Zart Gattin Israel's	84

	pag.
Petachja Sofer	77
Pinkas Horwitz, Rabbiner	21
Phöbus Sohn Eleasar Manlis	41
Rachel Tochter Samuel Kohen	46
Rebeka Tochter Elias Spira	56
Rele Tochter Abraham Kohen	21
Reline Gattin Chajim's Wohl	71
Rosel Tochter Jakob Kohen	67
Rosel Gattin Mordechai's	66
Ruben Sohn Hoschkis Sofer	36
Salomon Efraim Lentschitz	4
Salomon Sohn Izchak Mita	23
Salomon Sohn Gerschom's	28
Salomon Emerich, Arzt	17
Salmen Moschel's	23
Salmen Sohn Josua Geronim	84
Samuel Lasch	39
Samuel Sohn Elias Spira	49
Samuel Sohn Mendl Joß	19
Samuel Sohn Bezalell	18
Sara Belhiwes	54
Sara Tochter Moses Saalkind	83
Sara Gattin Moses Kohen	53
Sara Tochter Izchak's	13
Sara Tochter David Koreff	42
Sarich Eidlitz	62
Schaul Sohn Esriel's	15
Schabati Sohn Isaias der Levite	30
Schemaja Bas-schewi von Treuenberg Sohn Jakob's	16

	pag.
Mirl Tochter Aron Schlakwerth	80
Mordechai Modl Riß	69
Mordechai Sohn Samuel Meisel	7
Mordechai (Zemach) Kohen	10
Moses Izchak Sohn Jechiel Spira	45
Moses Sohn Lippman Beck	21
Moses Emrich Sohn Salomon's, Arzt	17
Moses Nikolspurg	16
Moses Chajim Sohn Leser Todros	36
Moses Sohn Abraham's Wallerstein	51
Moses Soer Dajan	63
Moses Sohn Uri's Kohen	74
Moses Sohn Eisik Margolis	55
Moses Dajan	59
Moses Sohn Abrahams Schad	73
Moses Aron Sohn Napthalis	22
Moses Sohn Abraham's Ketzel	10
Moses Sohn Joels	65
Muskat Tochter David Chait	79
Muskat Tochter Chajim's Pardubitz	29
Napthali Sohn Izchaks	44
Nathan Sohn Izchak Rosé	59
Nathan Bas-schewi von Treuenberg Sohn Jakob's	69
Reminisel, gelehrte Frau	28
Pawa Tochter Tröstels	58
Perl Tochter Schmuel's	3
Pessel Gattin Schmuel's Geromim's	82
Pessel Tochter Chajim Treves	69
Pessel Tochter Salomon Eberil	81

	pag.
Israel Sohn Josef's Hurwitz	30
Israel Sohn Salmen J. Hurwitz	42
Israel Sohn Isaias Hurwitz	64
Israel Sohn Esriel's	84
Israel Sohn Josef's S. Izchak Chajes	78
Izchak Sohn Simson Kohen	37
Izchak Sohn Moses Popper's Kohen	83
Izchak Sohn Naphthali's	22
Izchak Sohn Isaias aus Melnik	6
Kalman Sohn Moses	24
Lam Hurwitz	43
Leon Sohn Elias aus Nantowa	25
Liebermann Sohn Elieser	63
Löbl Sohn Moses Schames	22
Löw Sohn Josef Kassowitz	64
Löw Katz Reiterl's	16
Löw Sohn Esriel's Schames	79
R. Löwe	21
Löwi Sohn Mendl Fanta	62
Matrona Tochter Isaias Hurwitz	31
Maier Fischele's	60
Maier Sohn Josef's Brandeis	72
Maier Sohn Hirsch Koppa	9
Menachem S. Spira	57
Menachem S. Josef's S. Izchak Chajas	78
Menachem Ascher Mazzerato, Arzt	15
Menachem Sohn Jakob's	84
Mendel Wolf Sohn David	17
Meschullam Sohn Simon Stang	28
Mirjam Gattin Abraham Chajim	79

	pag.
Hendel Gattin Moses Dajan	58
Hendel Tochter Ascher's Levite	68
Hirsch Sohn Salomon Efraim	5
Hirsch Pollak	27
Jakob Sohn Mordechai Wiener	53
Jakob Teomim	18
Jakob Sohn Jizchak Rofé	59
Jakob Sohn Nathans	20
Jakob Löwi Schochet	65
Jecheskia Schames	43
Jechiel Jeruschalmi	44
Jechiel Sohn Israel	9
Jehuda Sohn Bezalel	3
Jehuda Sohn Nathans vulgo Selkeln	8
Jehuda Sohn Maier Taußig	22
Jokel Epstein	6
Jona Sohn Elias Bunzel	14
Jona Pfefferkorn	70
Josef del Medigo aus Candia	33
Josef Sohn des Gaons Michel	78
Josef Kalamanka	34
Josef Kizingen	65
Josef Sohn Israel Hurwitz	30
Josef Sohn Izchak's aus Melnik	7
Josef Sohn Izchak's	9
Josef Sohn Izchak's	13
Josef Sohn Jechiel's	1
Josua Sohn Aron's	2
Josua Sohn Jehuda's	1
Isaias Horowitz Levite	67

	pag.
Chaim Sohn Eisik aus Melnik	66
Chaim Wohl Sohn Abraham's	71
Chaja Tochter Jechiel Luria's	23
Chaja Tochter Abraham's	20
Chanauch Sohn Moses	57
Chawe Tochter Meiers Schreiber	68
David Gans	4
David Sohn Moses Koreff	42
David Oppenheim	31
Dresil Tochter Izchak Kohen	76
Efraim Fischel's	58
Eisik Sohn Samuel Nasch ז"ל.	73
Eisik Sohn Moses Margolis	30
Elias Spira	46
Elieser Duschenes	55
Elieser Sohn Mordechais	66
Elieser Morawtschek	75
Elieser Sohn Naphthalis	22
Elieser Sohn Schalom's	77
Elkel Teomim Lämel	11
Esriel Sohn Baruch Schames	79
Esriel Sohn Israel's	9
Fauwer Dajan	77
Feivel Duschenes	53
Fögele Tochter des Rabbi Löw	13
Freidl Tochter Jakob Bas-schewi von Treuenberg	72
Gadel Sohn Esriel Schames	79
Gedalja Sohn Salomon's	2
Hendel Bas-schewi von Treuenberg	11

Alphabetisches-Register.

	pag.
Abba More Sohn Elias Chalfan Rosé	84
Abigdor Sohn Moses Margolis	29
Abigdor Karo	1
Abraham Sohn Jakob's	2
Abraham Haidl	82
Abraham Sohn Abigdor's	64
Abraham Stroi	17
Abraham Sohn Jechiel's	24
Abraham Sohn Salomon's	82
Abraham Sohn Jakob Nathan's	64
Abraham Sohn Israel Todro's	56
Abraham Bas-schewi von Treuenberg	67
Abraham Postelberg	15
Abraham Modl Ris	68
Arje Löw Spira	48
Aron Jechiel M. Spira	26
Aron Schlakiwerth	80
Aron Meschullam Sohn Jesaia's	10
Baruch Weisel	21
Beer S. Fanta	74
Beer Sohn Simon's Chasan	71
Bela Tochter Moses Lewite	22
Beluſch Tochter Abraham Chaim's	82
Benjamin Wolf Anschel Spira	39
Benjamin Wolf Simon Spira	25
Berman Sohn Wolf's aus Fürth	56
Bezalel Sohn Mordechai Kohen	10
Chaim Sohn Izchak	24

Errata.

Seite 16 Zeile 14 ſtatt ſtehende lies ſtoßende.
— 32 Anm. 97 ſtatt ר"ש ließ ח"ש.
— 37 Zeile 3 von unten iſt „17. Mai" zu ſtreichen.
— 39 Anm. 109 iſt hinter „Bezalel" das Wort „ſtarb" einzuſchalten.
— 43 Zeile 15 hinter dritten lies einzigen.
— 48 Zeile 11 ſtatt Prag 1611 lies Krakau s. a.

Kleinere Fehler wird der gütige Leſer ſelbſt verbeſſern.

und kann der Herausgeber nicht umhin, dem für die Interessen seiner Glaubensgenossen so hochglühenden Gönner und Förderer der Wissenschaft Herrn Albert Kohn, Præsident du Comité Consistorial de Paris, für dessen Druck-Kosten-Vergütung den wärmsten Dank hier öffentlich auszusprechen.

Prag am Schlußfest der Schwuoth-feiertage 5616.

Genauigkeit des Vorgefundene wiederzugeben, habe ich mich von allen subjektiven Räsonnements über äußere Form, Schrift, Alter der Grabsteine fern gehalten, die Lücken mit Punkte ausgefüllt, die muthmaßlichen Ergänzungen mit Klammern versehen.

Es ist dies die erste mit vieler Mühe und Zeitaufwande verbundene Ausbeute des mit unzähligen Grabmonumenten übersäeten Friedhofs, der, so mir Gott Kraft verleihet, weitere folgen sollen.

Die durch besondere Gefälligkeit des gelehrten Freundes Herrn Simon Hock mir mitgetheilten Adnotationen biographischen Inhalts quellenmäßig dargestellt, schließen sich diesem Beitrag zur Alterthumskunde gewiß als dankenswerthe Beigabe an.

Der humane Zweck des Werkchens, welches noch mit einer Einleitung des gefeierten Alterthumsforschers und Kritikers Herrn Oberrabbiners Rappoport geschmückt ist, sichert demselben zu Gunsten der noch aufzunehmenden Inschriften des hiesigen Friedhofes eine freundliche Aufnahme,

Erscheinung und hohes Alter die Aufmerksamkeit nicht allein der Künstler und Forscher sondern auch jedes gebildeten Reisenden auf sich ziehet, dem Friedhofe einer jüd. Gemeinde entnommen, welche bereits 1096 mit den ältesten Gemeinden Deutschlands: Speier, Mainz, Worms ꝛc. ꝛc. genannt wird, im Jahre 1689 fast alle geschichtlichen Dokumente durch den großen Brand eingebüßt, und diese stummen Zeugen der Vergangenheit die wichtigsten übrig gebliebenen Quellen, für die noch zu erwartende Geschichte derselben, sein dürften.

Den Grundstein zu dieser Sammlung legte mein sel. Schwiegervater Moses Wolf Jeiteles, der im Jahre 1828 die Idee hiezu faßte und das Werk begonnen; anderweitige Berufsgeschäfte jedoch und sein hohes Alter traten ihm hindernd entgegen. Als Nachfolger in seinem Amte als Aktuar der Beerdigungs-Brüderschaft, nahm ich vor wenigen Jahren den abgerissenen Faden wieder auf, wobei ich das bereits Vorhandene einer nochmaligen Durchsicht und Vergleichung mit dem Originale unterzog. Nur beflissen, mit der strengsten Treue und

Vorwort.

Wenn Gelehrte wie Joh. Christ. Wolf und Joh. Heinrich Hottinger den Abschriften hebräischer Epitaphien in der Ahnung ihres inhaltlichen geschichtlichen Stoffes in ihren Werken einen Platz einräumten; wenn der eigentliche Vater der jüdischen Literärhistorik Dr. Zunz auf ihre Wichtigkeit und Bedeutung einen solchen Werth legte, daß er die bisherige Vernachläßigung der Denkmäler jüdischer Friedhöfe rügt, und die Erhaltung derselben so wie die Veröffentlichung ihrer Inschriften als eine religiöse und wissenschaftliche Pietät bezeichnet, so ist die Herausgabe vorliegender Sammlung als ein kleiner Schritt zur Erfüllung unserer verabsäumten Gemüthspflichten nicht bloß gerechtfertigt, sondern auch geboten.

Es reihet sich dieselbe denen von Luzzatto, Dr. L. Lewison, L. Aug. Frankel nicht unwürdig an, da sie einem von Sagen und Legenden umrankten Friedhof, einem Friedhofe, welcher durch seine romantische

GAL-ED.

Grabsteininschriften

des

prager isr. alten Friedhofs

mit

biographischen Notizen

herausgegeben

von

Koppelmann Lieben.

Prag 1856.

Buchdruckerei des M. J. Landau in Prag, N. C. 922—1.